DOCUMENT ÎN LUCRU

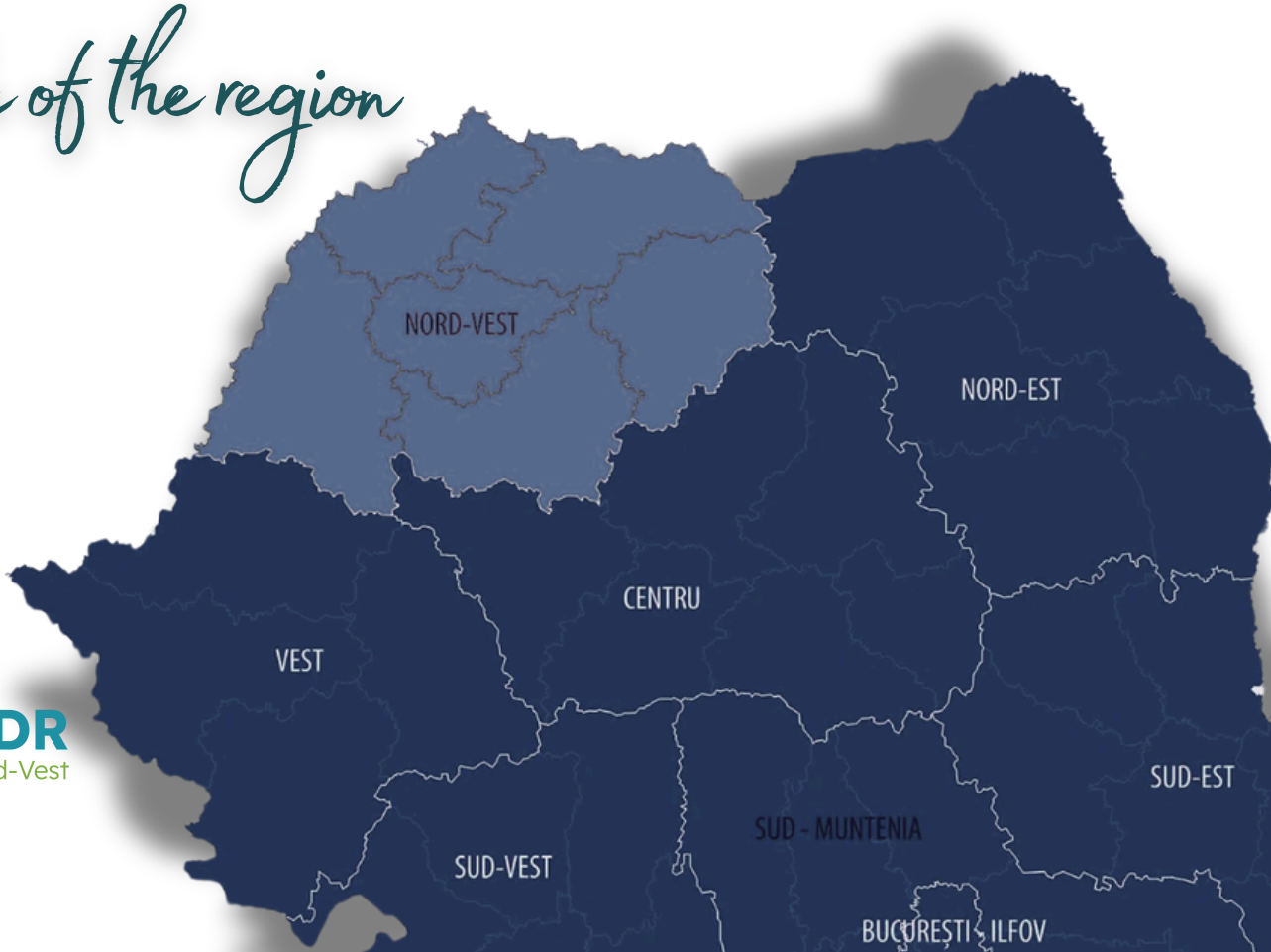
Cofinanțat de Uniunea Europeană

ADR Nord-Vest

PLANUL REGIONAL DE DEZVOLTARE 2028-2034

Sistem agroalimentar și dezvoltare rurală integrată

state of the region

ADR Nord-Vest

Capitolul **„Sistem agroalimentar și dezvoltare rurală integrată”** din cadrul analizei „State of the Region” a fost redactată de echipa Agenției de Dezvoltare Regională Nord-Vest ca parte integrantă a Planului de Dezvoltare Regională 2028-2034.

Document în lucru

Prezentul document de tip „Stadiul Regiunii”, publicat în contextul elaborării analizei diagnostic regionale, reprezintă un instrument de lucru preliminar cu caracter strict consultativ, asumat ca parte integrantă a unui demers de guvernare participativă. Publicarea și diseminarea acestui material se circumscriu unei etape de consultare publică structurate sub forma de call for evidence, având scopul de a asigura o fundamentare tehnică și obiectivă a viitoarelor direcții de planificare. În consecință, datele, concluziile preliminare și analizele incluse în capitolele acestui document nu constituie decizii finale, nu au caracter obligatoriu și nu angajează juridic autoritatea emitentă, acestea fiind supuse unui proces iterativ de revizuire, calibrare și completare.

Contact:

text și analiză: Departamentul de Dezvoltare Strategică și Valorificare Resurse
Bogdan BUDAI - bogdan.budai@nord-vest.ro
Cătălin HĂDADEA - catalin.hadadea@nord-vest.ro
hărți: Departamentul de Dezvoltare Urbană și DDSVR

Disclaimer:

Opiniile exprimate aparțin exclusiv autorilor și nu ar trebui considerate ca reprezentând poziția oficială a Agenției de Dezvoltare Regională Nord-Vest.
Acest document nu reprezintă componente, priorități sau acțiuni dintr-un program aprobat sau agreat la nivel național sau regional.
Acest studiu nu implică nicio obligație din partea ADR Nord-Vest privind integrarea sau deschiderea unor apeluri care să vizeze intervențiile recomandate în conținutul acestui studiu.

@Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Vest, Cluj-Napoca 2026

Cover: DDSVR

Reutilizarea este autorizată cu condiția ca sursa să fie menționată și ca sensul sau mesajul original al documentului să nu fie denaturat. ADR Nord-Vest nu va fi responsabilă pentru niciuna dintre consecințele rezultate din reutilizare.

Cuprins

CONTEXT ȘI INTRODUCERE

06 Introducere - SADRI

09 Cadrul european și cadrul național

17 Starea generală a mediului rural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Vest

CAPITOLUL 1 - AGRICULTURĂ ȘI ECONOMIE ALIMENTARĂ

40 1.1 Structura fondului funciar, tipologia și dimensiunea exploatațiilor agricole

47 1.2 Forța de muncă agricolă și forma de organizare a exploatațiilor

54 1.3 Performanța sectoarelor productive și lanțul valoric agroalimentar

63 1.4 Vulnerabilități climatice, adaptare și modernizare

67 1.5 Concluzii și implicații programatice pentru perioada 2028-2034

CAPITOLUL 2. DIVERSIFICAREA ECONOMICĂ ȘI VALORIFICAREA POTENȚIALULUI RURAL

71 2.1. Diversificarea economică neagricolă

77 2.2. Potențialul turistic: turism rural și agroturism

82 2.3. Patrimoniul cultural și valorificarea economică a resurselor culturale

85 2.4. Lanțuri scurte, produse locale și scheme de calitate

89 2.5. Concluzii privind diversificarea economică și valorificarea potențialului rural

CAPITOLUL 3 - DEZVOLTARE ȘI AFACERI RURALE

93 3.1. Antreprenoriatul rural și dinamica mediului de afaceri

97 3.2. Demografia, forța de muncă și tinerii fermieri

106 3.3. Calitatea vieții și infrastructura de bază

114 3.4. Cooperare, asociere și dezvoltare locală plasată sub responsabilitatea comunității

CONCLUZII

122 Premisa 1 - Reducerea vulnerabilităților structurale și a disparităților teritoriale

122 Premisa 2. Creșterea competitivității prin reducerea fragmentării structurale și consolidarea lanțurilor valorice

123 Premisa 3. Adaptarea la schimbările climatice și gestionarea sustenabilă a resurselor naturale

124 Premisa 4. Revitalizarea capitalului uman și reînnoirea generațională

124 Premisa 5. Diversificarea funcțiilor economice ale spațiului rural și valorificarea resurselor teritoriale

125 Premisa 6. Modernizarea guvernanței rurale și adaptarea la noua arhitectură europeană de programare

126 Vulnerabilitățile structurale ale sistemului agroalimentar și ale mediului rural

127 Concluzie

LISTA DE CONSTATĂRI, PROVOĂCRI ȘI MĂSURI POTENȚIALE

130 Principalele constatări

132 Principalele provocări

133 Măsuri potențiale

BIBLIOGRAFIE

135 Bibliografie

Acronime

AAPL - Autorități ale administrației publice locale
ADS - Agenția Domeniilor Statului
AJOFM- Agenție Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă
AJPIS - Agenția Județeană de Plăți și Inspecție Socială
AMIGO- Ancheta Forței de Muncă în Gospodării
ANA -Agenția Națională Antidrog
ANC - Autoritatea Națională pentru Calificări
ANES -Agenția Națională pentru Egalitate de Șanse
ANFP- Agenția Națională a Funcționarilor Publici
ANL -Agenția Națională pentru Locuințe
ANOFM - Agenția Națională pentru Ocuparea forței de Muncă
ANPCDEFP - Agenția Națională pentru Programe Comunitare în Domeniul Educației și Formării Profesionale
ANPDPD- Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități
ANPIS -Agenția Națională pentru Plăți și Inspecție Socială
ARACIP - Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Preuniversitar
ARACIS - Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior
BAS -Bugetul Asigurărilor de Șomaj
BIM -Biroul Internațional al Muncii
BOPT Barometru de Opinie Publică - Tineret
CES - Cerințe Educaționale Speciale
CAEN- Clasificarea Activităților din Economia Națională
CCD - Casa Corpului Didactic
CCÎP - Centre comunitare de învățare permanentă
CCOC Centrul de Consiliere și Orientare în Carieră
CCS Casă de Cultură Studențească
CDI- Cercetare - Dezvoltare - Inovare
CEDEFOP - Centrul European pentru Dezvoltarea Formării Profesionale
CERC - Centre de evaluare și recunoaștere a competențelor
CGMB - Consiliul General al Municipiului București
CJ - Consilii Județene
CJRAE - Centre Județene de Resurse și Asistență Educațională
CL - Consiliul Local
CNAS - Casa Națională de Asigurări Sociale
CNC - Cadrul Național al Calificărilor
CNCD Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării
CNDÎPT - Centrul Național de Dezvoltare a Învățământului Profesional și Tehnic
CNE - Consiliul Național al Elevilor
CNITTD Centrul Național de Învățământ Tehnologic și Tehnologic Dual
CNPEE - Centrul Național de Politici și Evaluare în Educație
COM Comisia Europeană
COR Clasificarea Ocupațiilor din România
CRFPA Centre Regionale de Formare Profesională a Adulților
CS - Comitetele Sectoriale
DDD Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă
DGASPC - Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului
DJFT/DFTMB Direcțiile Județene pentru Familie și Tineret/Direcția pentru Familie și Tineret a Municipiului București
DJIP Direcții Județene de Învățământ Preuniversitar
DJSP - Direcția Județeană de Sănătate Publică
DNSC Directoratul Național pentru Securitate Cibernetică
EDD - Educația pentru Dezvoltare Durabilă
EFP Educația și Formarea Profesională
FEDR - Fondul European de Dezvoltare Regională
FPA Formarea Profesională a Adulților
FSE+ - Fond Social European Plus
GDPR - General Data Protection Regulation
IGI Inspectoratul General pentru Imigrări
IGSU - Inspectoratul General pentru Situații de Urgență
IIS Instituții de Învățământ Superior
IJP Inspectoratul Județean de Poliție
INA Institutul Național de Administrație
INS - Institutul Național de Statistică
IPT - Învățământul Profesional și Tehnic
ISCED - Clasificarea Internațională Standard a Educației
ISJ - Inspectoratul Școlar Județean
ITM Inspectoratul Teritorial de Muncă
MAE Ministerul Afacerilor Externe
MAI - Ministerul Afacerilor Interne
MC Ministerul Culturii
MDLPA - Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației
ME - Ministerul Educației
MEDAT Ministerul Economiei, Digitalizării, Antreprenorialului și Turismului
MF - Ministerul Finanțelor
MIPE Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene
MJ Ministerul Justiției
MMAP Ministerul Mediului, Apelor și Pădurilor
MMSS - Ministerul Muncii și Solidarității Sociale
MS - Ministerul Sănătății
NEAAL - Noua agendă europeană pentru învățarea adulților
NEET Tineri neîncadrați profesional și care nu urmează niciun program educațional sau de formare
OCDE Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
ONG - Organizație / Organizații Non-guvernamentale
ONGT Organizații Neguvernamentale de Tineret
PPE - Parlamentul European
PEO - Programul Educație și Ocupare
PIAAC - Programul Internațional de Evaluare a Competențelor Adulților
PIB - Produs Intern Brut
PNRR - Planul Național de Redresare și Reziliență al României
PS Parteneri sociali
RNPP - Registrul național al programelor postuniversitare
SEE - Spațiul Economic European
SGG Secretariatul General al Guvernului
SIIR - Sistemul Informatic Integrat al Învățământului din România
SNDDR - Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României
SNFA - Strategia Națională pentru Formarea Adulților 2024-2027
SNOFM Strategia Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă 20212027
SO Standard ocupațional
SPAS - Serviciul Public de Asistență Socială
SPAS Serviciul public de asistență socială
SPO Serviciul Public de Ocupare
STEAM Știință, Tehnologie, Inginerie, Artă, Matematică
STEP - Abilități pentru creșterea angajabilității și a productivității
TIC - Tehnologia Informației și Comunicațiilor
UE - Uniunea Europeană
UIP - Unități de învățământ preuniversitar
UNESCO - Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
UNICEF - United Nations Children's Fund

Contex și introducere

Introducere - SADRI

Analiza de tip ***Starea regiunii, cunoscută în terminologia europeană drept State of the Region*** reprezintă instrumentul metodologic prin care starea actuală este evaluată pe baze factuale, pentru a fundamenta deciziile de intervenție ale perioadei de programare 2028-2034. Aplicată sectorului agroalimentar și dezvoltării rurale integrate ale Regiunii de Dezvoltare Nord-Vest, această abordare pornește de la premisa că diagnoza riguroasă a situației existente constituie condiția prealabilă a oricărei prioritizări coerente a investițiilor. Într-un context marcat de presiuni convergente, generate de schimbările climatice, de volatilitatea piețelor agroalimentare și de accelerarea transformărilor tehnologice, prezentul capitol examinează măsura în care sistemul agroalimentar și mediul rural pot susține reziliența și competitivitatea regională pe termen lung. Demersul pornește de la o constatare de fond, anume aceea că sectorul agroalimentar și dezvoltarea rurală nu pot fi tratate ca domenii separate, ci ca un sistem teritorial unitar, în care structura exploatațiilor agricole, performanța sectoarelor productive, funcționarea lanțurilor valorice și calitatea vieții în spațiul rural se condiționează reciproc. Agricultura nu poate fi înțeleasă exclusiv ca activitate de producție, ci ca funcție economică integrată într-un teritoriu rural multifuncțional, a cărui vitalitate depinde simultan de competitivitatea agroalimentară, de diversificarea economică și de accesul la servicii și infrastructură. Din această interdependență decurge logica a întregului capitol, respectiv aceea de a identifica vulnerabilitățile structurale și oportunitățile de dezvoltare în raport cu specificul economic, social și teritorial al regiunii, astfel încât intervențiile publice să poată fi calibrate diferențiat, atât pentru polii de creștere, cât și pentru zonele rurale afectate de constrângeri structurale. Această perspectivă integrată poate răspunde unor transformări de profunzime care afectează deopotrivă spațiul rural european, național și regional, cum ar fi îmbătrânirea populației, migrația tinerilor, fragmentarea exploatațiilor agricole, presiunile schimbărilor climatice, vulnerabilitatea lanțurilor agroalimentare și necesitatea accelerării tranziției către practici sustenabile și digitalizate. Confruntate cu astfel de procese cumulate, abordările exclusiv sectoriale și-au epuizat capacitatea de a genera rezultate durabile, motiv pentru care evoluția politicilor europene și reconfigurarea viitorului cadru financiar reorientează tot mai accentuat agricultura către logica dezvoltării teritoriale, a rezilienței comunitare și a tranziției verzi și digitale. În acord cu această schimbare de paradigmă, prezentul capitol analizează principalele procese și dinamici care influențează mediul rural și sistemul agroalimentar din Regiunea Nord-Vest, incluzând aspecte legate de structura și competitivitatea agriculturii, diversificarea economică, valorificarea potențialului turistic și a identității locale, antreprenoriatul rural, evoluțiile demografice, forța de muncă, infrastructura și accesul la servicii, cu accent asupra tranziției către un model agricol modern, rezilient și sustenabil. Aplicată sectorului agroalimentar și dezvoltării rurale integrate ale Regiunii de Dezvoltare Nord-Vest, această abordare pornește de la premisa că diagnoza riguroasă a situației existente constituie condiția prealabilă a oricărei prioritizări coerente a investițiilor. Demersul pornește de la o constatare de fond, anume aceea că sectorul agroalimentar și dezvoltarea rurală nu pot fi tratate ca domenii separate, ci ca un sistem teritorial unitar, în care structura exploatațiilor agricole, performanța sectoarelor productive, funcționarea lanțurilor valorice și calitatea vieții în spațiul rural se condiționează reciproc. Agricultura nu mai poate fi înțeleasă exclusiv ca activitate de producție, ci ca funcție economică integrată într-un teritoriu rural multifuncțional, a cărui vitalitate depinde simultan de competitivitatea agroalimentară, de diversificarea economică și de accesul la servicii și infrastructură. Din această interdependență decurge logica analitică a întregului capitol, respectiv aceea de a identifica vulnerabilitățile structurale și oportunitățile de dezvoltare în raport cu specificul economic, social și teritorial al regiunii, astfel încât intervențiile publice să poată fi calibrate diferențiat, atât pentru polii de creștere, cât și pentru zonele rurale afectate de constrângeri structurale. Această perspectivă integrată poate răspunde unor transformări structurale de profunzime care afectează deopotrivă spațiul rural european, național și regional, cum ar fi îmbătrânirea populației, migrația tinerilor, fragmentarea exploatațiilor agricole, presiunile schimbărilor climatice, vulnerabilitatea lanțurilor agroalimentare și necesitatea accelerării tranziției către practici sustenabile și digitalizate. Confruntate cu astfel de procese cumulate, abordările exclusiv sectoriale și-au epuizat capacitatea de a genera rezultate durabile, motiv pentru care evoluția politicilor europene și reconfigurarea viitorului cadru financiar reorientează tot mai accentuat agricultura către logica dezvoltării teritoriale, a rezilienței comunitare și a tranziției verzi și digitale. În acord cu această schimbare de paradigmă, prezentul capitol analizează principalele procese și dinamici care influențează mediul rural și sistemul agroalimentar din Regiunea Nord-Vest, incluzând aspecte legate de structura și competitivitatea agriculturii, diversificarea economică, valorificarea potențialului turistic și a identității locale, antreprenoriatul rural, evoluțiile demografice, forța de muncă, infrastructura și accesul la servicii, cu accent asupra tranziției către un model agricol modern, rezilient și sustenabil, bazat pe inovare, digitalizare și practici eco-eficiente.

Premise regionale

În sensul consolidării unui sistem agroalimentar competitiv și a unui mediu rural rezilient și pentru a conferi acestui demers un caracter structurat și verificabil, analiza este organizată în jurul a șase premise strategice, la nivel sectorial-regional. Aceste premise funcționează ca ipoteze de lucru ale întregului capitol, urmând să fie confirmate, confirmate parțial, nuanțate sau infirmate prin dovezile identificate în cuprinsul întregului capitol și care conturează totodată cadrul conceptual în raport cu care vor fi prioritizate intervențiile aferente perioadei 2028-2034.

1

Reducerea vulnerabilităților structurale și a disparităților teritoriale reprezintă o condiție fundamentală pentru creșterea atractivității și rezilienței mediului rural.

Persistența deficiențelor infrastructurale, accesul limitat la servicii publice și oportunitățile economice reduse continuă să afecteze competitivitatea și calitatea vieții în comunitățile rurale, în special în zonele periferice și intermediare. Diminuarea decalajelor urban-rural și consolidarea capacității comunităților de a susține procese durabile de dezvoltare condiționează, prin urmare, însăși eficacitatea propunerilor de investiție susținute prin viitorul exercițiu financiar aferent perioadei de programare 2028-2034.

2

Creșterea competitivității sistemului agroalimentar regional depinde de reducerea fragmentării structurale și de consolidarea lanțurilor valorice locale.

Polarizarea accentuată a exploatațiilor agricole, productivitatea redusă și integrarea limitată în lanțurile valorice agroalimentare restrâng capacitatea sectorului de a genera valoare adăugată și de a valorifica eficient resursele agricole regionale. În acest context, dezvoltarea capacităților de procesare, colectare și comercializare, precum și stimularea formelor asociative și a cooperării economice reprezintă direcții esențiale pentru consolidarea competitivității agroalimentare regionale.

3

Adaptarea la schimbările climatice și gestionarea sustenabilă a resurselor naturale constituie condiții esențiale pentru menținerea viabilității sistemului agroalimentar.

Intensificarea fenomenelor climatice extreme, degradarea resurselor naturale și presiunile asupra biodiversității amplifică vulnerabilitățile agriculturii și ale mediului rural. În acest context, accelerarea tranziției către practici agricole sustenabile, agricultură ecologică, tehnologii verzi și modele de producție reziliente devine necesară atât pentru menținerea competitivității sectorului, cât și pentru asigurarea securității alimentare și a echilibrului ecologic pe termen lung.

4

Revitalizarea capitalului uman și susținerea reînnoirii generaționale reprezintă factori determinanți pentru sustenabilitatea dezvoltării rurale.

Îmbătrânirea populației rurale, migrația tinerilor și deficitul de forță de muncă calificată erodează capacitatea mediului rural de a susține procese de dezvoltare adaptate noilor cerințe tehnologice și de competitivitate. Fără profesionalizarea forței de muncă, susținerea instalării tinerilor fermieri și dezvoltarea competențelor antreprenoriale și digitale, sustenabilitatea pe termen lung a oricărei intervenții rurale rămâne incertă.

5

Dezvoltarea rurală integrată presupune diversificarea funcțiilor economice ale spațiului rural și valorificarea resurselor teritoriale locale

Reducerea dependenței exclusive de agricultură și stimularea activităților complementare, precum turismul rural, antreprenoriatul local, valorificarea patrimoniului cultural și economia verde, reprezintă condiții necesare pentru creșterea rezilienței economice și sociale a comunităților rurale. În acest sens, dezvoltarea rurală integrată trebuie abordată într-o logică teritorială care corelează agricultura cu serviciile, inovarea, digitalizarea și valorificarea identității locale.

6

Modernizarea guvernanței rurale și adaptarea la noua arhitectură europeană de programare condiționează eficiența viitoarelor intervenții și investiții

Transformările cadrului european post-2027 indică o orientare tot mai accentuată către intervenții integrate, digitalizare, sustenabilitate și performanță, ceea ce presupune consolidarea capacității administrative și fundamentarea deciziilor pe baze analitice și teritoriale solide. Accelerarea digitalizării administrației agricole, finalizarea reformelor funciare și dezvoltarea unor mecanisme eficiente de finanțare și coordonare reprezintă, din această perspectivă, precondiția valorificării oportunităților oferite de noua arhitectură de programare.

Verificarea acestor premise nu se poate realiza, însă, în afara cadrului normativ care le condiționează aplicarea. Atât sistemul agroalimentar, cât și dezvoltarea rurală integrată sunt încadrate într-un ansamblu complex de reglementări, politici și strategii europene și naționale, care stabilesc principiile, mecanismele de intervenție și limitele de finanțare ale viitoarelor programe. Din acest motiv, capitolul continuă cu prezentarea sintetică a principalelor instrumente legislative și strategice relevante, evidențiind modul în care acestea contribuie la conturarea unui cadru coerent de dezvoltare și la alinierea obiectivelor regionale cu prioritățile europene aferente perioadei 2028-2034.

Cadrul european și cadrul național

3

Cadrul legislativ și strategic european și național pentru sectorul agroalimentar și dezvoltarea rurală integrată

Fundamentarea analizelor aferente Planului de Dezvoltare Regională (PDR) Nord-Vest 2028-2034 presupune raportarea la un cadru legislativ și strategic aflat într-o etapă de tranziție, în care evoluțiile politicilor europene și naționale influențează deopotrivă înțelegerea provocărilor actuale ale mediului rural și configurarea viitoarelor direcții de intervenție și investiții. Perioada de programare 2021-2027 furnizează cadrul legislativ în vigoare și logica de intervenție pe baza cărora funcționează actualele instrumente de finanțare, în timp ce exercițiul financiar 2028-2034 face deja obiectul unei propuneri legislative a Comisiei Europene, care prefigurează o reconfigurare a modului de programare și implementare a politicii de coeziune și a Politicii Agricole Comune. Prezentul capitol tratează cadrul actual ca punct de plecare pentru analiza schimbărilor anticipate, evidențiind distincția dintre normele în vigoare și propunerile aflate în negociere, iar analiza pornește de la cadrul european, examinează arhitectura post-2027 și cadrul național aferent și evidențiază, în final, implicațiile pentru programarea regională.

Cadrul legislativ european și strategii europene

Cadrul legislativ european relevant pentru sectorul agroalimentar și dezvoltarea rurală integrată este structurat pe două niveluri complementare. Pe de o parte, actele normative cu caracter obligatoriu reglementează practicile de producție, organizarea piețelor, siguranța alimentară și protecția mediului. Pe de altă parte, documentele strategice ale Comisiei Europene stabilesc viziunea pe termen lung, obiectivele de transformare și direcțiile de reformă care fundamentează intervențiile finanțate din fondurile europene. Împreună, acestea definesc cadrul de referință pentru fundamentarea intervențiilor PDR Nord-Vest 2028-2034 în domeniul agroalimentar și al dezvoltării rurale integrate. Acest cadru se află însă într-un proces de transformare, determinat de propunerea Comisiei privind cadrul financiar multianual post-2027, care prefigurează o reconfigurare a relației dintre politica agricolă, politica de coeziune și dezvoltarea teritorială integrată. În consecință, fiecare bloc legislativ este analizat atât din perspectiva cadrului actual, cât și a direcției de evoluție prefigurate pentru perioada post-2027.

A.1 Blocul legislativ pentru sectorul agroalimentar

Fundamentul cadrului legislativ al sistemului agroalimentar european îl constituie Regulamentul (CE) nr. 178/2002[1], care stabilește principiile generale privind siguranța alimentară și funcționarea lanțului agroalimentar de la producție la consum. Prin introducerea trasabilității, evaluării riscurilor și principiului precauției, regulamentul asigură protecția sănătății publice și responsabilizarea operatorilor de-a lungul întregului lanț valoric. Pentru programarea regională, relevanța sa constă în faptul că investițiile în procesare, comercializare și dezvoltarea lanțurilor scurte de aprovizionare trebuie să respecte aceste exigențe, care condiționează eligibilitatea proiectelor. Pe acest fundament se construiește arhitectura actuală a Politicii Agricole Comune. Regulamentul (UE) 2021/2115 stabilește normele privind sprijinul acordat prin planurile strategice PAC, finanțate din Fondul European de Garantare Agricolă (FEGA) și din Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR), introducând o abordare orientată spre performanță și rezultate, bazată pe obiective privind competitivitatea agriculturii, sustenabilitatea mediului și coeziunea socio-economică a zonelor rurale și este completat de Regulamentul (UE) 2021/2116, referitor la finanțarea, gestionarea și monitorizarea PAC, și de Regulamentul (UE) 2021/2117, privind organizarea piețelor agricole. Împreună, aceste reglementări marchează trecerea de la o abordare centrată pe conformitate la una orientată spre performanță, anticipând direcția reformei post-2027.[2][3][4]

[1] Regulamentul (CE) nr. 178/2002 de stabilire a principiilor și a cerințelor generale ale legislației alimentare, de instituire a Autorității Europene pentru Siguranța Alimentară și de stabilire a procedurilor în domeniul siguranței produselor alimentare. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32002R0178.

[2] Regulamentul (UE) 2021/2115 privind sprijinul pentru planurile strategice care urmează a fi elaborate de statele membre în cadrul politicii agricole comune (planurile strategice PAC). Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32021R2115

[3] Regulamentul (UE) 2021/2116 privind finanțarea, gestionarea și monitorizarea politicii agricole comune și de abrogare a Regulamentului (UE) nr. 1306/2013. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2116/oj?locale.ro=&locale=ro

[4] Regulamentul (UE) 2021/2117 al Parlamentului European și al Consiliului din 2 decembrie 2021 de modificare a Regulamentului (UE) nr. 1308/2013 de instituire a unei organizări comune a piețelor produselor agricole, a Regulamentului (UE) nr. 1151/2012 privind sistemele din domeniul calității produselor agricole și alimentare, a Regulamentului (UE) nr. 251/2014 privind definirea, descrierea, prezentarea, etichetarea și protejarea indicațiilor geografice ale produselor vitivinicole aromatizate și a Regulamentului (UE) nr. 228/2013 privind măsurile specifice din domeniul agriculturii în favoarea regiunilor ultraperiferice ale Uniunii. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX%3A32021R2117

Funcționarea pieței agricole este completată de Regulamentul (UE) nr. 1308/2013[5] privind organizarea comună a piețelor agricole, care stabilește mecanismele de intervenție, standardele de comercializare și regulile privind relațiile din lanțul valoric și schimburile comerciale. Prin asigurarea stabilității pieței și introducerea unor mecanisme de intervenție în situații de criză, regulamentul contribuie la consolidarea securității alimentare și la susținerea autonomiei strategice alimentare a Uniunii Europene, într-un context caracterizat de volatilitatea piețelor și presiuni geopolitice.

Dimensiunea ecologică a reformei PAC îi conferă direcția strategică pe termen lung prin corelarea cu obiectivele Pactului Verde European, lansat în 2019, care urmărește atingerea neutralității climatice până în 2050 și poziționează sectorul agroalimentar ca domeniu strategic al tranziției verzi, prin promovarea practicilor agricole sustenabile, reducerea impactului asupra mediului și dezvoltarea unor sisteme alimentare mai reziliente. Pentru 2030, Pactul stabilește o țintă intermediară de reducere a emisiilor cu cel puțin 55% față de nivelul din 1990 și promovează principiul unei tranziții echitabile, inclusiv prin Fondul Social pentru Climă.[6] Aceste obiective sunt deosebit de relevante pentru Regiunea Nord-Vest, unde comunitățile rurale dependente de agricultură și zootehnie sunt direct expuse efectelor schimbărilor climatice.

La nivel sectorial, viziunea este transpusă prin Strategia „De la fermă la consumator"[7], care urmărește transformarea sistemului agroalimentar european într-un model sustenabil, echitabil și rezilient, printre obiectivele sale numărându-se extinderea agriculturii ecologice la cel puțin 25% din suprafața agricolă a Uniunii până în 2030, susținută prin Regulamentul (UE) 2018/848.[8] Strategia promovează totodată reducerea utilizării pesticidelor, îngrășămintelor și substanțelor antimicrobiene, lanțuri agroalimentare mai eficiente și mai transparente, reducerea risipei alimentare și orientarea consumatorilor către alegeri sustenabile. Pentru programarea regională, aceste obiective anticipează orientarea investițiilor către agricultura ecologică și alte practici verzi, cu implicații directe asupra procesării, certificării și comercializării. Această orientare este completată de Strategia UE privind biodiversitatea pentru 2030[9], care evidențiază rolul resurselor naturale și al serviciilor ecosistemice în menținerea securității alimentare și a sănătății solurilor. Prin promovarea reducerii utilizării soluțiilor chimice, extinderii suprafețelor favorabile biodiversității și dezvoltării practicilor precum agroecologia, agricultura ecologică și agricultura de precizie, strategia completează obiectivele „De la fermă la consumator" și contribuie la consolidarea unui sistem agroalimentar mai rezilient.

În ansamblu, cadrul legislativ european aferent sectorului agroalimentar marchează tranziția de la o abordare centrată pe conformitate și producție către una orientată spre performanță, sustenabilitate și reziliență teritorială. Pentru Regiunea Nord-Vest, această schimbare implică prioritizarea investițiilor verzi, ecologice și digitale și condiționarea tot mai accentuată a sprijinului de performanța de mediu, tendință care se va consolida în cadrul arhitecturii post-2027.

[5] Regulamentul (UE) nr. 1308/2013 de instituire a unei organizări comune a piețelor produselor agricole și de abrogare a Regulamentelor (CEE) nr. 922/72, (CEE) nr. 234/79, (CE) nr. 1037/2001 și (CE) nr. 1234/2007 ale Consiliului. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02013R1308-20260318

[6] Pactul Verde European. Disponibil la: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/762414e8-ee81-11eb-a71c-01aa75ed71a1/language-ro

[7] Strategia „De la fermă la consumator". Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0381

[8] Regulamentul (UE) 2018/848 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02018R0848-20210101&from=FR

[9] Strategia UE privind biodiversitatea pentru 2030. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0380.

A.2 Blocul legislativ pentru dezvoltarea rurală integrată

Dezvoltarea rurală integrată este reglementată printr-un cadru normativ european care depășește sfera Politicii Agricole Comune, integrând instrumentele de coeziune teritorială și incluziune socială.[10] Fundamentul îl reprezintă Regulamentul (UE) 2021/1060 privind dispozițiile comune pentru perioada 2021-2027, care stabilește mecanismele de coordonare între FEADR și fondurile structurale și promovează dezvoltarea teritorială integrată prin Investițiile Teritoriale Integrate și prin Dezvoltarea Locală plasată sub Responsabilitatea Comunității (DLRC), instrumente prin care comunitățile rurale participă la elaborarea și implementarea strategiilor locale.[11] Cadrul este completat de Regulamentul (UE) 2021/1058 privind Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDR), care sprijină dezvoltarea locală integrată prin investiții în infrastructura digitală, conectivitate, servicii de bază și inițiative de tip Sate Inteligente, și de Regulamentul (UE) 2021/1057 privind Fondul Social European Plus (FSE+), care susține incluziunea pe piața muncii și reducerea disparităților socio-economice.[12] Complementaritatea acestor intervenții stă la baza reformei propuse pentru perioada 2028-2034, care urmărește integrarea actualelor mecanisme de finanțare într-un cadru programatic unitar.

În teritoriile cu valoare naturală ridicată, dezvoltarea rurală este guvernată și de Directivele privind habitatele (92/43/CEE)[13] și păsările (2009/147/CE) [14], care constituie fundamentul juridic al rețelei Natura 2000. Dincolo de obligațiile de conservare, acestea permit integrarea măsurilor de protecție a biodiversității în strategiile de dezvoltare teritorială. În Regiunea Nord-Vest, unde rețeaua Natura 2000 acoperă suprafețe importante de teren agricol și forestier, acest cadru facilitează concilierea obiectivelor de conservare cu dezvoltarea economică și socială a comunităților rurale. Dincolo de cadrul normativ, dezvoltarea rurală pe termen lung este orientată de Viziunea pe termen lung pentru zonele rurale ale UE, adoptată în 2021, care proiectează dezvoltarea spațiului rural până în 2040 în jurul a patru direcții, respectiv zone rurale mai puternice, mai conectate, mai reziliente și mai prospere, pornind de la premisa că declinul demografic, accesul limitat la servicii, conectivitatea insuficientă și schimbările climatice necesită intervenții integrate. În acest scop, Comisia a instituit Pactul Rural ca platformă de cooperare și Planul de Acțiune Rurală, care include inițiative precum Satele Inteligente, precum și mecanismul de rural proofing, prin care impactul politicilor europene asupra zonelor rurale este evaluat sistematic.[15] Conceptele promovate, respectiv reziliența, diversificarea economiei rurale și infrastructura rurală inteligentă, constituie repere pentru fundamentarea priorităților investiționale aferente perioadei 2028-2034.

Această viziune își are originile în Declarația Cork 2.0 (2016)[16], care a consacrat o abordare teritorială și participativă a dezvoltării rurale, promovând instrumente precum LEADER și DLRC și introducând conceptul de rural proofing. Preluate și dezvoltate ulterior în Viziunea pe termen lung pentru zonele rurale ale UE, aceste principii confirmă continuitatea orientării europene către o dezvoltare rurală integrată și bazată pe specificul teritorial, direcție care va trebui adaptată noii arhitecturi de programare post-2027.

[10] Regulamentul (UE) 2021/1060 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 iunie 2021 de stabilire a dispozițiilor comune privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european Plus, Fondul de coeziune, Fondul pentru o tranziție justă și Fondul european pentru afaceri maritime, pescuit și acvacultură și de stabilire a normelor financiare aplicabile acestor fonduri, precum și Fondului pentru azil, migrație și integrare, Fondului pentru securitate internă și Instrumentului de sprijin financiar pentru managementul frontierelor și politica de vize. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32021R1060.

[11] Regulamentul (UE) 2021/1058 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 iunie 2021 privind Fondul european de dezvoltare regională și Fondul de coeziune. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32021R1058.

[12] Regulamentul (UE) 2021/1057 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 iunie 2021 de instituire a Fondului social european Plus (FSE+) și de abrogare a Regulamentului (UE) nr. 1296/2013. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1057/oj?eliuri=eli%3Areg%3A2021%3A1057%3Aoj&locale=ro.

[13] Directiva 92/43/CEE a Consiliului din 21 mai 1992 privind conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A01992L0043-20250714.

[14] Directiva 2009/147/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 30 noiembrie 2009 privind conservarea păsărilor sălbatice. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02009L0147-20190626.

[15] COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR O viziune pe termen lung pentru zonele rurale ale UE - Către zone rurale mai puternice, conectate, reziliente și prospere până în 2040. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52021DC0345.

[16] Cork 2.0 Declaration 2016. Disponibil la: https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/cork-declaration-2-0_en.pdf.

În ansamblu, cadrul legislativ privind dezvoltarea rurală integrată promovează abordarea mediului rural ca sistem teritorial multifuncțional, în care dimensiunile economică, socială, de mediu și de infrastructură sunt integrate. Pentru Regiunea Nord-Vest, aceasta presupune prioritizarea intervențiilor care combină aceste dimensiuni prin instrumente precum ITI și LEADER, a căror continuitate în arhitectura post-2027 rămâne un aspect esențial de urmărit.

B. Cadrul legislativ național și strategiile naționale

Cadrul legislativ și strategic național aferent sectorului agroalimentar și dezvoltării rurale integrate transpune și operaționalizează la nivel intern direcțiile europene analizate anterior. Acesta include, pe de o parte, reglementările care stabilesc funcționarea concretă a domeniului, precum regimul terenurilor agricole, organizarea producătorilor și normele privind siguranța alimentară, iar pe de altă parte, documentele programatice prin care România își definește direcțiile de dezvoltare rurală în concordanță cu prioritățile și obiectivele asumate la nivel european. Împreună, aceste instrumente definesc cadrul de referință pentru analiza sectorului agroalimentar și a dezvoltării rurale integrate din Regiunea Nord-Vest, pe baza căruia sunt identificate nevoile și direcțiile potențiale de intervenție aferente perioadei 2028-2034, în contextul evoluției noului cadru financiar european.

B.1 Blocul legislativ pentru sectorul agroalimentar

Legea fondului funciar nr. 18/1991[17]constituie principalul act normativ care reglementează regimul juridic al terenurilor din România, stabilind formele de proprietate, reconstituirea dreptului de proprietate, obligațiile privind utilizarea durabilă și protecția solului, precum și condițiile de schimbare a destinației terenurilor. Aceasta reprezintă fundamentul juridic al intervențiilor publice privind organizarea și eficientizarea utilizării fondului funciar agricol. Complementar, Legea nr. 17/2014[18] reglementează vânzarea terenurilor agricole extravilane prin mecanisme de preempțiune destinate consolidării exploatațiilor agricole și protejării fondului funciar. În Regiunea Nord-Vest, caracterizată printr-un grad ridicat de fragmentare a proprietății agricole, eficiența acestor mecanisme influențează direct viabilitatea exploatațiilor și accesul acestora la finanțare europeană. Consolidarea sectorului agroalimentar depinde însă și de asocierea producătorilor. În acest sens, Legea cooperației agricole nr. 566/2004[19] stabilește cadrul juridic pentru organizarea și funcționarea cooperativelor agricole, facilitând cooperarea în aprovizionare, procesare, comercializare și administrarea resurselor agricole, cu efecte asupra competitivității și integrării în lanțurile valorice. Totodată, Legea nr. 150/2004[20] privind siguranța alimentelor transpune în dreptul național principiile legislației europene referitoare la analiza riscului, trasabilitate și principiul precauției, stabilind atribuțiile ANSVSA în domeniul controlului și monitorizării siguranței alimentare. În acest context, cooperarea producătorilor reprezintă o condiție esențială pentru dezvoltarea lanțurilor valorice locale și a circuitelor scurte de aprovizionare, priorități ale viitoarei perioade de programare.

La nivel programatic, PS PAC al Politicii Agricole Comune (PS PAC) 2023-2027[21] reprezintă principalul document prin care România implementează Politica Agricolă Comună, stabilind cadrul intervențiilor finanțate din FEGA și FEADR pentru modernizarea agriculturii și dezvoltarea socio-economică a spațiului rural. Acesta urmărește consolidarea competitivității exploatațiilor agricole, modernizarea industriei alimentare, sprijinirea tinerilor fermieri și dezvoltarea antreprenoriatului rural. Totodată, introduce ecoschemele ca instrument de remunerare a practicilor agricole benefice mediului și promovează digitalizarea și inovarea prin sistemul AKIS (Sistemul de cunoștințe și inovare în agricultură). Structurat pe principiul orientării către rezultate, PS PAC anticipează direcția metodologică a viitoarelor mecanisme de programare post-2027.

---

[17] Legea fondului funciar nr. 18/1991. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/fond-funciar/2024/legea-fondului-funciar-nr-18-1991.pdf.
[18] Legea nr. 17 din 7 martie 2014 privind unele măsuri de reglementare a vânzării terenurilor agricole situate în extravilan şi de modificare a Legii nr. 268/2001 privind privatizarea societăţilor ce deţin în administrare terenuri proprietate publică şi privată a statului cu destinaţie agricolă şi înfiinţarea Agenţiei Domeniilor Statului. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/fond-funciar/2021/Legea-%20nr-17-7-martie-2014.pdf.
[19] LEGEA nr. 566 din 9 decembrie 2004 cooperaţiei Agricole. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/2020/cooperative/LEGEA-nr-566-din-2004-cooperatiei-agricole.pdf.
[20] Legea nr. 150/2004 privind siguranţa alimentelor şi a hranei pentru animale. Disponibil la: https://lege6.ro/app/document/index/geytinbwg4?d=12.03.2026.
[21] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Planul Strategic PAC 2023-2027. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/2022/PNS_2023-2027-versiunea_1.2-21.11.2022.pdf.

În aplicarea obiectivelor PS PAC și a Strategiei „De la fermă la consumator", România a elaborat două documente strategice relevante pentru tranziția ecologică a agriculturii. Planul Național de Acțiune pentru Dezvoltarea Producției Ecologice[22] urmărește extinderea agriculturii ecologice prin stimularea cererii de produse bio, sprijinirea asocierii fermierilor, dezvoltarea capacităților de procesare și promovarea cercetării și inovării prin sistemul AKIS. Complementar, Planul Național de Acțiune privind diminuarea riscurilor asociate utilizării produselor de protecție a plantelor[23] transpune prevederile Directivei 2009/128/CE[24] și promovează gestionarea integrată a dăunătorilor, instruirea utilizatorilor și utilizarea durabilă a produselor de protecție a plantelor, contribuind la atingerea obiectivelor europene privind reducerea pesticidelor chimice.

În ansamblu, cadrul legislativ național agroalimentar rămâne funcțional, dar fragmentat, reglementarea funciară, asocierea producătorilor și planificarea strategică fiind încă tratate pe paliere distincte. Pentru Regiunea Nord-Vest, prioritățile vizează consolidarea funciară, asocierea producătorilor și extinderea agriculturii ecologice, direcții susținute de viitorul cadru financiar european într-un context de competiție sporită în cadrul planului național unic.

B.2 Blocul legislativ pentru dezvoltarea rurală integrată

Legea nr. 315/2004 privind dezvoltarea regională în România[25] reprezintă fundamentul cadrului instituțional al politicii de dezvoltare regională, stabilind organizarea celor opt regiuni de dezvoltare și rolul Consiliilor pentru Dezvoltare Regională și al Agențiilor pentru Dezvoltare Regională în elaborarea strategiilor și gestionarea fondurilor europene. În acest context, Planul de Dezvoltare Regională constituie principalul instrument de programare și prioritizare a intervențiilor finanțate din fonduri europene. Totodată, reforma post-2027 poate modifica rolul agențiilor regionale în procesul de programare, cu implicații directe asupra capacității Regiunii Nord-Vest de a-și valorifica potențialul de dezvoltare.

Un element esențial al cadrului normativ pentru dezvoltarea rurală îl reprezintă Ordonanța de urgență nr. 34/2013 privind organizarea, administrarea și exploatarea pajiștilor permanente[26]. Aceasta reglementează administrarea pajiștilor, elaborarea amenajamentelor pastorale și condițiile de utilizare necesare pentru accesarea plăților europene, contribuind la protejarea unei resurse cu rol strategic pentru zootehnie, biodiversitate și conservarea peisajului rural. Prin corelarea regimului de utilizare cu condiționalitățile PAC și limitarea schimbării categoriei de folosință, ordonanța susține echilibrul dintre dezvoltarea economică și obiectivele de mediu în comunitățile rurale.

La nivel strategic, coordonarea fondurilor europene este asigurată prin Acordul de Parteneriat 2021-2027[27] dintre România și Comisia Europeană, documentul care stabilește cadrul de utilizare a fondurilor europene și tratează dezvoltarea rurală integrată ca prioritate națională. Acesta promovează o abordare teritorială multisectorială, bazată pe investiții complementare în infrastructură, servicii publice, educație, sănătate și incluziune socială, implementate inclusiv prin instrumente precum ITI și DLRC/LEADER. Totodată, logica sa de coordonare integrată anticipează viitoarea arhitectură a Planurilor de Parteneriat Naționale și Regionale, prin extinderea acesteia către un mecanism unitar de programare.

---

[22] Planul Național de Acțiune pentru Dezvoltarea Producției Ecologice din România. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/agricultura-ecologica/2023/plan-nat-actiune-agri-eco-10.05.2023.pdf.

[23] Planul Național de Acțiune privind diminuarea riscurilor asociate utilizării produselor de protecție a plantelor. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/fitosanitar/utilizare-durabila-pesticide/plan-national-de-actiune-update-01.10.2013.pdf.

[24] Directiva 2009/128/CE de stabilire a unui cadru de acțiune comunitară în vederea utilizării durabile a pesticidelor. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/128/oj/ron.

[25] Legea nr. 315/2004 privind dezvoltarea regională în România. Disponibil la: https://www.roreg.eu/dezvoltare-regional%C4%83/legea-dezvolt%C4%83rii-regionale.

[26] Ordonanţa de urgenţă nr. 34/2013 privind organizarea, administrarea şi exploatarea pajiştilor permanente şi pentru modificarea şi completarea Legii fondului funciar nr. 18/1991. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/fond-funciar/2024/ordonanta-de-urgenta-nr-34-2013-privind-organizarea-administrarea-si-exploatarea-pajistilor-permanente-si-pentru-modificarea-si-completarea-legii-fondului-funciar-nr-18-1991.pdf

[27] Acordul de parteneriat 2021-2027 dintre România și Comisia Europeană. Disponibil la: https://mfe.gov.ro/minister/perioade-de-programare/perioada-2021-2027/.

Acest cadru este completat de Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030[28], care transpune obiectivele Agendei 2030 și promovează dezvoltarea sustenabilă a mediului rural prin integrarea intervențiilor economice, sociale, de mediu și de infrastructură, precum și de Planul Național de Redresare și Reziliență[29], care sprijină investiții în infrastructură, digitalizare, servicii publice și tranziție verde, cu efecte directe asupra dezvoltării rurale. Din perspectivă instituțională, experiența implementării PNRR, bazată pe jaloane, ținte și finanțare condiționată de rezultate, anticipează mecanismele viitoarelor Planuri de Parteneriat și evidențiază atât beneficiile unei programări orientate spre performanță, cât și riscurile asociate centralizării și prioritizării absorbției în detrimentul rezultatelor.

În ansamblu, cadrul legislativ național privind dezvoltarea rurală integrată oferă o bază instituțională solidă, însă reforma post-2027 poate redefini rolul structurilor regionale în procesul de programare. Pentru Regiunea Nord-Vest, principala provocare va fi valorificarea experienței Agenției de Dezvoltare Regională în fundamentarea priorităților teritoriale în cadrul viitorului mecanism național de programare.

C. Implicații pentru Aahitectura post-2027 și fundamentarea programării pentru perioada 2028-2034

Analiza cadrului european nu poate fi limitată la legislația în vigoare, întrucât prezentul document fundamentează perioada de programare 2028-2034. Atât cadrul agroalimentar, cât și cel al dezvoltării rurale converg către aceeași reformă anunțată pentru viitorul exercițiu financiar, care redefinește relația dintre politica agricolă, politica de coeziune și dezvoltarea teritorială. La 16 iulie 2025, Comisia Europeană a prezentat propunerea privind cadrul financiar multianual 2028-2034, care prevede cea mai amplă restructurare a bugetului Uniunii din ultimele decenii. Deși se află încă în negociere și nu reprezintă un mecanism consolidat, direcțiile sale de reformă sunt suficient de clare pentru a fundamenta, cu prudență, anticipările strategice ale prezentului document. Principala noutate constă în simplificarea arhitecturii bugetare prin integrarea Politicii Agricole Comune și a politicii de coeziune într-un fond unic destinat dezvoltării economice, sociale și teritoriale, agriculturii, dezvoltării rurale, pescuitului și securității, implementat prin Planurile de Parteneriat Naționale și Regionale (PPNR). Pentru sectorul agroalimentar, reforma presupune integrarea PAC într-un mecanism unitar de programare și renunțarea la structura tradițională bazată pe cei doi piloni, în favoarea unei abordări teritoriale integrate. Prin această trecere, complementaritatea dintre FEADR, FEDR și FSE+, asigurată în prezent prin coordonarea unor programe distincte, se transformă dintr-un obiectiv de coordonare într-o condiție structurală de proiectare. Pentru planificarea regională, reforma creează simultan o oportunitate și un risc. Pe de o parte, aceasta poate facilita programarea integrată a intervențiilor agricole, economice, sociale și de mediu și condiționarea finanțării de rezultate măsurabile. Pe de altă parte, includerea dimensiunii regionale în PPNR depinde în mare măsură de opțiunile fiecărui stat membru, ceea ce poate diminua rolul regiunilor și al agențiilor pentru dezvoltare regională în stabilirea priorităților de investiții. Întrucât includerea componentei regionale în Planurile de Parteneriat Naționale și Regionale depinde în mare măsură de opțiunile statelor membre, iar mecanismele de garantare a dimensiunii teritoriale nu sunt încă pe deplin definite, se conturează tot mai clar necesitatea menținerii unei componente teritoriale solide și a consolidării rolului actorilor regionali în procesul de programare. Dincolo de reforma financiară, complexitatea întregului cadru legislativ și strategic analizat, european și național, obligatoriu și programatic, evidențiază faptul că dezvoltarea sectorului agroalimentar și a spațiului rural nu mai poate fi abordată prin intervenții sectoriale izolate, ci necesită politici integrate, adaptate specificului teritorial. Într-un context marcat de presiunile schimbărilor climatice, de volatilitatea piețelor agroalimentare, de declinul demografic și de îmbătrânirea populației rurale, dezvoltarea rurală implică intervenții corelate în infrastructura de bază, diversificarea economică, digitalizare, protecția mediului, accesul la servicii publice și consolidarea capitalului uman. Evoluțiile recente ale politicilor europene confirmă tranziția de la un model centrat pe susținerea producției agricole către unul de dezvoltare teritorială integrată, în care agricultura, economia rurală, patrimoniul natural și coeziunea socială sunt tratate ca elemente interdependente ale aceluiași ecosistem regional, tendință deja prezentă în actualul cadru 2021-2027 și radicalizată de reforma post-2027.

[28] Strategia Națională de Dezvoltare Durabilă a României 2030. Disponibil la: https://dezvoltaredurabila.gov.ro/strategia-nationala-pentru-dezvoltarea-durabila-a-romaniei-2030-i.

[29] Planul Național de Redresare și Reziliență al României. Disponibil la: https://mfe.gov.ro/wp-content/uploads/2021/10/facada6fdd5c00de72eecd8ab49da550.pdf.

Pentru Regiunea Nord-Vest, aceasta ar putea deschide oportunitatea unei programări cu adevărat integrate, în care intervențiile agroalimentare și cele de dezvoltare rurală pot fi concepute împreună cu cele de coeziune economică și socială, dar impune și exigența fundamentării temeinice a priorităților teritoriale, pentru a le putea susține în interiorul unui plan național unic, mai competitiv și expus riscului de centralizare a deciziei. În consecință, intervențiile publice ale perioadei 2028-2034 trebuie calibrate astfel încât să răspundă simultan obiectivelor de competitivitate economică, sustenabilitate ecologică și reziliență socială, evitând fragmentarea investițiilor și suprapunerea instrumentelor de finanțare. Orientarea fermă către domeniile eco, bio, green, digitalizare și inovare, dezvoltarea lanțurilor valorice locale, adaptarea climatică, infrastructura rurală inteligentă și conceptul de Sate Inteligente, alături de răspunsul la depopulare și la îmbătrânirea demografică, definesc câmpul investițional al următorului deceniu. Tocmai de aceea, analiza stării actuale a Regiunii Nord-Vest devine esențială pentru fundamentarea unor intervenții coerente și adaptate realităților teritoriale, capabile să valorifice potențialul regional și să răspundă vulnerabilităților existente. În acest sens, capitolul următor conturează starea actuală a mediului rural din Regiunea Nord-Vest și principalele tendințe care îi modelează evoluția, constituind punctul de plecare pentru analiza sistemului agroalimentar și a dezvoltării rurale integrate.

Starea generală a mediului rural din Regiune

3

Starea generală a mediului rural

Secțiunea privind starea generală a mediului rural urmărește conturarea unei imagini de ansamblu asupra spațiului rural din Regiunea de Dezvoltare Nord-Vest, prin raportare comparativă la mediul urban și la dinamica generală a regiunii. Analiza este structurată în jurul principalelor dimensiuni care definesc funcționalitatea și nivelul de dezvoltare al teritoriului rural, urmărind evoluțiile demografice, educația, conectivitatea și accesul la servicii de sănătate. Totodată, sunt analizate infrastructura tehnico-edilitară, structura și caracteristicile forței de muncă, inclusiv distribuția pe domenii de activitate, precum și disparitățile intra-regionale care influențează diferențiat dezvoltarea teritorială.

Abordarea integrată a acestor componente poate permite evidențierea principalelor vulnerabilități, dezechilibre și tendințe structurale care caracterizează ruralul regional. În ansamblu, capitolul oferă baza analitică necesară formulării concluziilor și orientării intervențiilor aferente perioadei de programare 2028-2034.

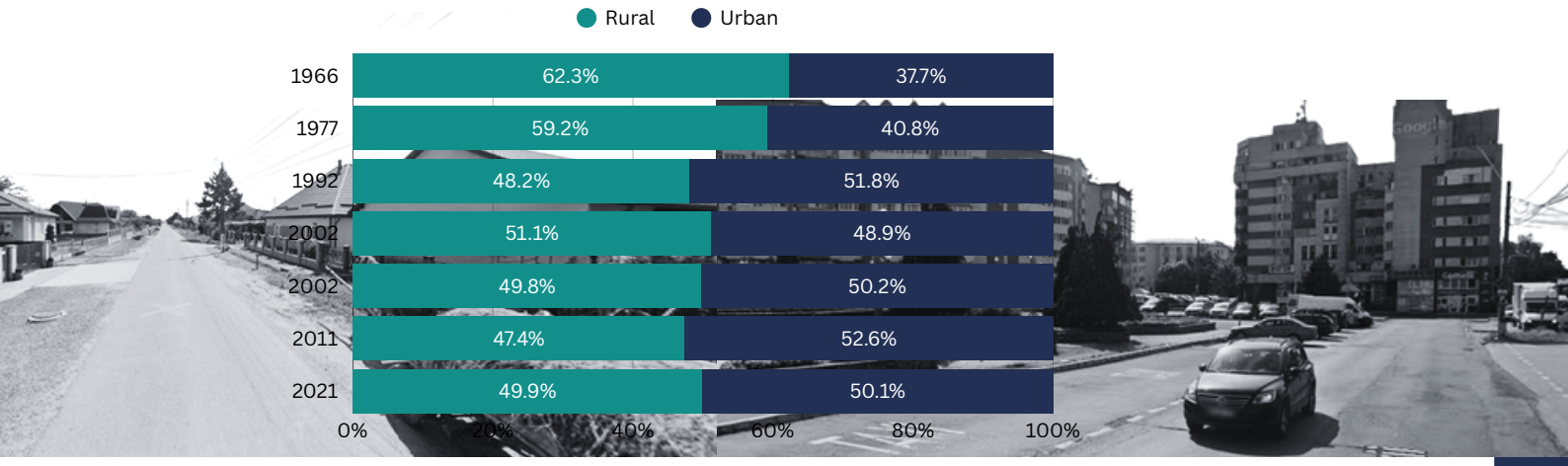
III.1 Profilul demografic al regiunii Nord-Vest

Mediul rural reprezintă cea mai extinsă componentă teritorială a Regiunii de Dezvoltare Nord-Vest și definește, într-o măsură determinantă, profilul socio-economic și provocările strategice ale acesteia. Din suprafața totală regională de 34.159 km^2, reprezentând 14,32% din teritoriul național, spațiul rural acoperă 85,73% (29.285,93 km^2)[30], o pondere care plasează regiunea în segmentul teritorial cu profil predominant rural al României și care, prin amplitudinea sa, condiționează structural arhitectura politicilor publice aplicabile, întrucât determină alocarea resurselor, prioritizarea intervențiilor și configurarea instrumentelor de dezvoltare în funcție de specificul și nevoile comunităților rurale. Această dominanță teritorială se reflectă direct în arhitectura administrativă a regiunii, aceasta fiind compusă, potrivit datelor Institutului Național de Statistică din 403 comune și 1.800 de sate, dintre care 48 aparțin administrativ municipiilor și orașelor, fiind asimilate mediului urban. Cele 403 comune sunt distribuite inegal între județele componente: Bihor (91), Cluj (75), Maramureș (63), Satu Mare (59), Bistrița-Năsăud (58) și Sălaj (57), iar acest dezechilibru nu este doar statistic, ci generează diferențe semnificative în capacitatea administrativă, fiscală și investițională a unităților administrativ-teritoriale (UAT) rurale, cu implicații directe asupra modului în care resursele programatice pot fi absorbite și valorificate teritorial.

Fragmentarea administrativă, coroborată cu masa critică redusă a unui număr semnificativ de comune, evidențiază necesitatea consolidării cooperării intercomunale și a capacității administrative locale în cadrul intervențiilor aferente perioadei de programare 2028-2034. În absența acestor mecanisme, absorbția fondurilor riscă să rămână determinată de dimensiunea și capacitatea instituțională a UAT-urilor, mai degrabă decât de intensitatea nevoilor teritoriale.

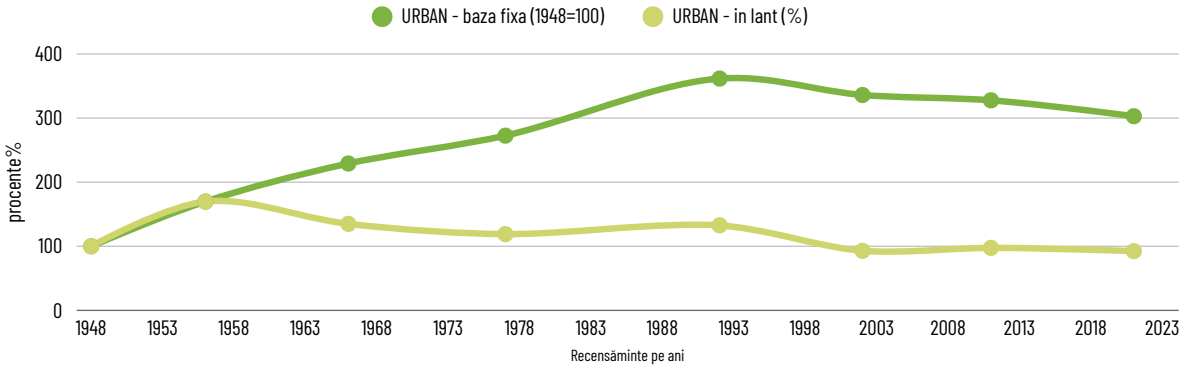
Dincolo de dimensiunea teritorială și administrativă, ruralul concentrează o masă demografică comparabilă cu cea urbană. La nivel demografic, mediul rural regional cumulează peste 1,2 milioane de locuitori, reprezentând 49,89% din populația rezidentă a regiunii. Această apropiere dintre populația urbană și cea rurală, apărută după o perioadă lungă de declin al ruralului, nu indică însă o revenire reală a mediului rural. Evoluția este influențată atât de scăderea accelerată a populației urbane, cât și de o creștere rurală concentrată în anumite zone și parțial influențată de efectele suburbanizării.

[30] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

Analiza evoluției pe termen lung evidențiază transformări structurale ale raportului urban-rural. Între 1948 și 1992, populația urbană s-a multiplicat de peste 3,6 ori, pe fondul industrializării, extinderii funcțiilor urbane și migrației din mediul rural, indicele cu bază fixă indicând că în 1992 aceasta depășea 360% din nivelul anului 1948. După 1992, tendința se inversează, urbanul intrând într-un proces de declin determinat de dezindustrializare, emigrație, scădere naturală și suburbanizare, reflectat de indicii în lanț sub pragul de 100%. Evoluția evidențiază dezvoltarea spațiilor periurbane și relocarea populației către comunele limitrofe, favorizată de accesibilitatea locuirii și mobilitatea rezidențială. Totodată, această dinamică este influențată și de reclasificarea comunelor Săliștea de Sus, Șomcuta Mare, Tăuții-Măgherăuș, Ulmeni, Ardud, Săcueni[31], Dragomirești[32] și Livada[33] ca orașe după 2004.

Fig. I.1 - Indici procentiuali pentru mediul URBAN (bază fixă și în lanț) 1948-2021 pentru regiunea de dezvoltare Nord-Vest

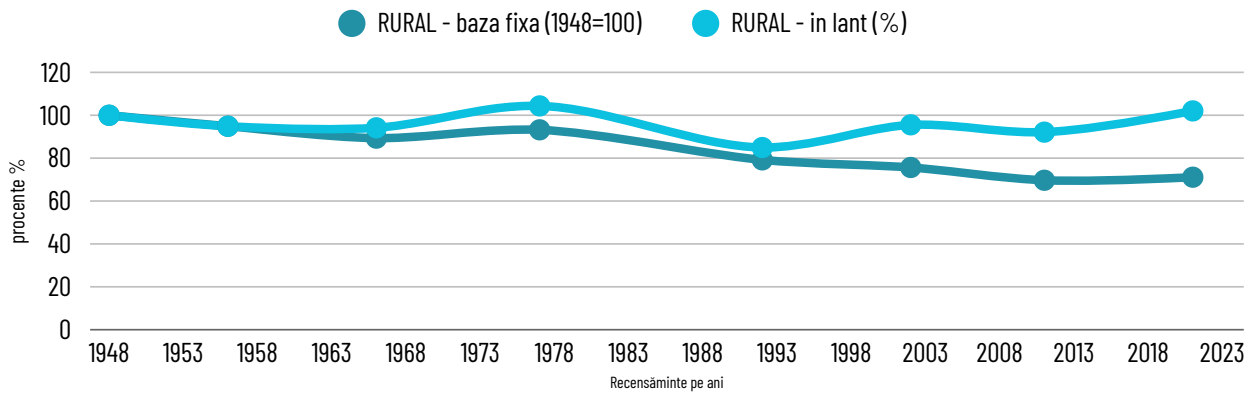

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, RPL 2021, Caracteristici demografice: Tabel 1.01

În paralel, populația rurală a înregistrat un declin aproape continuu timp de peste șase decenii, indicele cu bază fixă coborând până la 69,7% din nivelul anului 1948, pe fondul migrației către orașe, al îmbătrânirii demografice și al sporului natural negativ. Minimul este atins în 2011, urmat de o ușoară creștere în perioada 2011-2021, prima inversare de tendință după mai multe decenii de declin, evoluție care reflectă în principal extinderea spațiilor periurbane și relocarea populației către comunele limitrofe, fiind influențată și de reclasificările administrative ale unor comune în orașe după 2004.

[31] Legea nr. 83/2004 2004 pentru declararea ca orașe a unor comune. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/.
[32] Legea nr. 332/2004 pentru declararea ca oraș a comunei Dragomireşti, judeţul Maramureş. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/.
[33] Legea nr. 322/2006 pentru declararea comunei Livada, judeţul Satu Mare, oraş. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/.

Fig. I.2 - Indici procentiuali pentru mediul RURAL (bază fixă și în lanț) 1948-2021 pentru regiunea de dezvoltare Nord-Vest

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, RPL 2021, Caracteristici demografice: Tabel 1.01

Tendința agregată de declin ascunde diferențe teritoriale importante pentru fundamentarea intervențiilor aferente perioadei 2028-2034. Între 1992 și 2021, populația urbană s-a redus cu 245.047 locuitori (-16,2%), comparativ cu 142.829 locuitori (-10,2%) în mediul rural. După 2011, tendințele se diferențiază și mai accentuat; populația rurală crește cu 25.056 locuitori (+2,03%), în timp ce populația urbană continuă să scadă cu 103.395 locuitori (-7,56%). Ca urmare, în 2021 raportul urban-rural se apropie de echilibru (50,11% urban și 49,89% rural), marcând încheierea ciclului istoric de urbanizare al regiunii. Această evoluție trebuie însă interpretată cu prudență, întrucât reflectă în principal efectele:

- ·suburbanizării ariilor metropolitane, prin care comune funcțional urbane sunt înregistrate administrativ ca aparținând mediului rural;
- reclasificării administrative din 2004 și ulterior, când mai multe UAT-uri din regiune (Săcueni, Dragomirești, Sălișteа de Sus, Șomcuta Mare, Tăuții-Măgherăuș, Ulmeni, Ardud și Livada) au primit statut de oraș, transferând masă demografică între cele două categorii fără o modificare efectivă a structurii așezărilor.

Distincția dintre creșterea rurală reală și cea aparentă devine evidentă la nivel județean. Între 2011 și 2021, județul Cluj a înregistrat o creștere a populației rurale de 36.479 locuitori, respectiv 15,67%, ponderea ruralului crescând de la 33,7% la 39,6%, evoluție care explică aproape integral inversarea tendinței la nivel regional, întrucât, în absența contribuției Clujului, populația rurală a Regiunii ar fi continuat să scadă cu 1,1%. Celelalte județe confirmă tendința de depopulare, Sălaj cu 4,6%, Maramureș cu 2,3%, Satu Mare cu 1,0% și Bihor cu 0,7%, cu excepția Bistriței-Năsăud, influențată parțial de extinderea zonei periurbane a municipiului Bistrița.

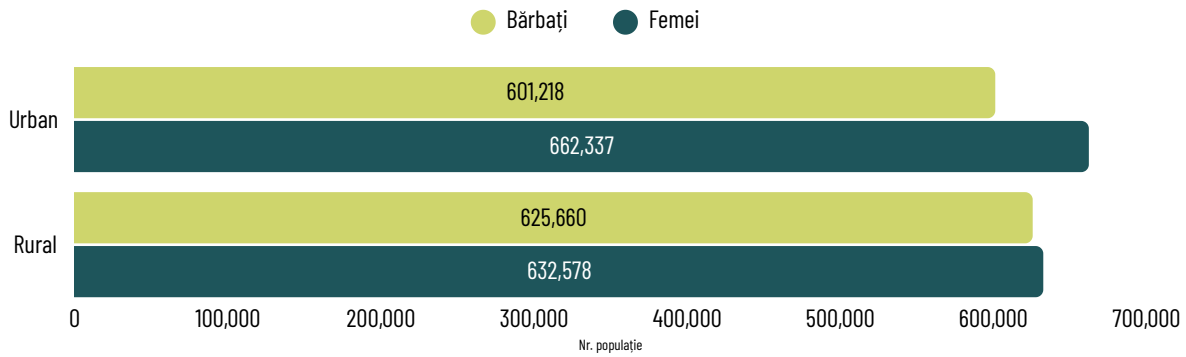
Aplicarea unei corecții funcționale prin excluderea comunelor din Inelul 1 al Zonelor Urbane Funcționale modifică semnificativ această imagine pentru că în 2021, aceste comune însumau 214.786 locuitori înregistrați statistic ca populație rurală, dar cu profil demografic predominant urban, dintre care peste jumătate erau concentrați în județul Cluj (108.451 locuitori). După eliminarea acestei populații, ruralul propriu-zis înregistrează scăderi demografice în toate cele șase județe, inclusiv în Cluj, ceea ce arată că aparenta revitalizare a ruralului este concentrată aproape exclusiv în comunele periurbane.

Aplicarea unei corecții funcționale prin excluderea comunelor din Inelul 1 al Zonelor Urbane Funcționale modifică semnificativ această imagine pentru că în 2021, aceste comune însumau 214.786 locuitori înregistrați statistic ca populație rurală, dar cu profil demografic predominant urban, dintre care peste jumătate erau concentrați în județul Cluj (108.451 locuitori). După eliminarea acestei populații, ruralul propriu-zis înregistrează scăderi demografice în toate cele șase județe, inclusiv în Cluj, ceea ce arată că aparenta revitalizare a ruralului este concentrată aproape exclusiv în comunele periurbane.

Structura pe sexe a populației rezidente completează acest tablou, existând un excedent al femeilor față de bărbați atât în urban, cât și în rural. Acest echilibru parțial aparent la nivel regional ascunde diferențe teritoriale importante pentru că excedentul feminin este concentrat aproape integral în mediul urban, numărul femeilor depășind numărul bărbaților cu aproximativ 61.119 persoane,

comparativ cu mediul rural unde diferența se reduce la doar 6.918 persoane, fapt care indică o distribuție aproape echilibrată între cele două categorii.

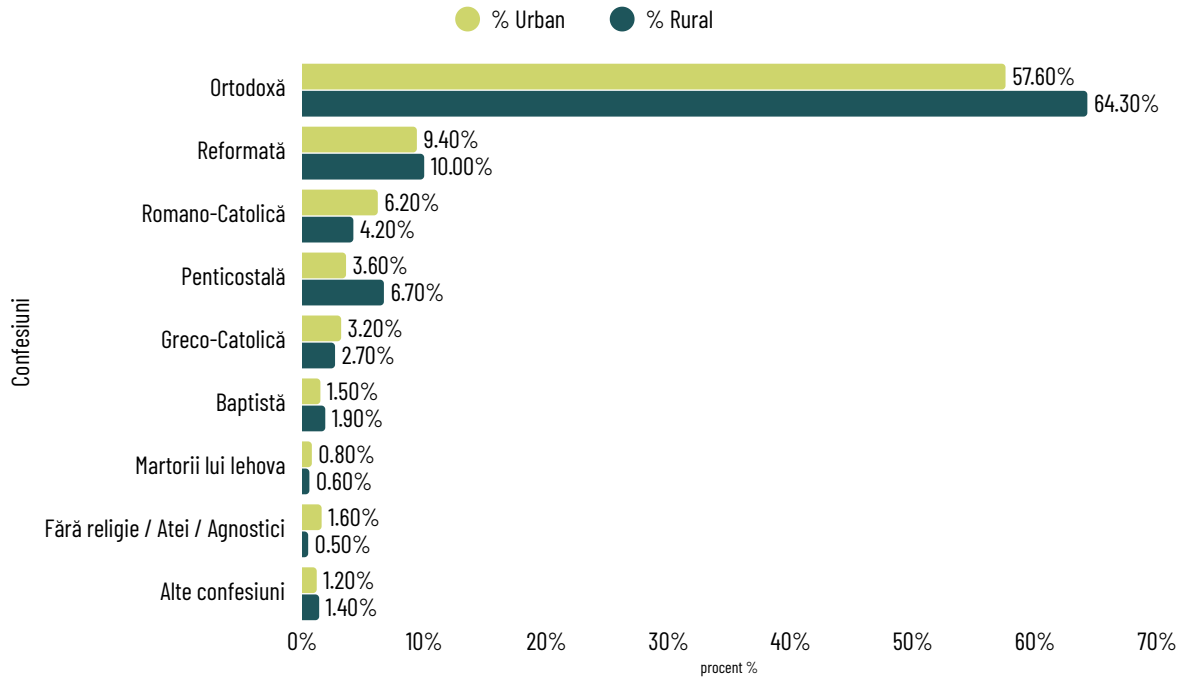
Fig. I.3 - Distribuția pe sexe în mediul urban și rural pentru Regiunea Nord-Vest (conform RPL 2021)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, RPL 2021, Caracteristici demografice: Populația

Această diferență nu reprezintă doar o particularitate statistică, ci ar putea genera implicații directe asupra modului de organizare a serviciilor și intervențiilor teritoriale. Aceasta poate influența atât nevoia de servicii sociale adresate populației vârstnice, cât și adaptarea pieței muncii din rural, unde profilurile ocupaționale și necesarul de formare diferă semnificativ între femei și bărbați.

Fig. I.4 - Structura confesională - Urban vs Rural, Regiunea Nord-Vest (2021)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, RPL 2021, Caracteristici etno-culturale demograf

Diferențele teritoriale între județe sunt, de altfel, considerabile. Comunele din Satu Mare și Bihor evidențiază un pluralism confesional accentuat, cu ponderi relevante ale cultelor reformate, romano-catolice și penticostale, în timp ce județe precum Bistrița-Năsăud și Maramureș prezintă o structură mult mai omogenă, dominată de ortodoxie, cu o prezență notabilă a greco-catolicilor în Maramureș.

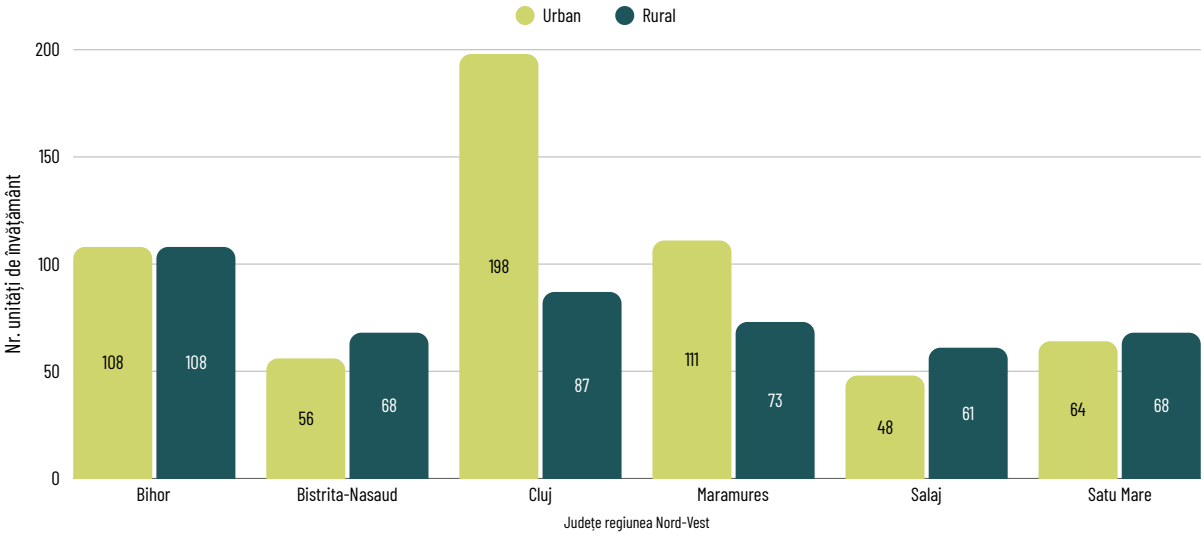
III.2 Educație

Profilul demografic descris anterior își găsește continuarea firească în analiza capitalului uman, întrucât sustenabilitatea dezvoltării regionale depinde în ultimă instanță de capacitatea teritoriului de a genera, reține și valorifica resursa umană calificată. În acest sens, educația reprezintă veriga inițială, întrucât condiționează mobilitatea socială, competitivitatea economică și reducerea disparităților teritoriale, reflectând totodată dezechilibrele structurale dintre urban și rural.

Aceste dezechilibre se manifestă încă de la nivelul ofertei educaționale, distribuția unităților de învățământ evidențiind o concentrare a infrastructurii în polii urbani, în special în Cluj și Maramureș, configurație care nu este neutră din punct de vedere al dezvoltării, întrucât instituționalizează un acces inegal la educație anterior oricărei discuții privind calitatea actului educațional sau performanța elevilor. Reprezentările grafice următoare ilustrează distribuția unităților de învățământ, a personalului didactic și a populației școlare, precum și numărul de unități raportat la populația deservită, pe niveluri de învățământ.

În cifre absolute, rețeaua unităților de învățământ prezintă o distribuție relativ echilibrată între urban și rural, dar cu diferențe semnificative între județe și niveluri educaționale. Județul Cluj concentrează cel mai mare număr de unități și cea mai ridicată pondere urbană, pe fondul rolului său universitar regional. În mediul rural predomină unitățile de învățământ primar și gimnazial, în timp ce infrastructura liceală, postliceală și universitară este concentrată aproape exclusiv în urban.

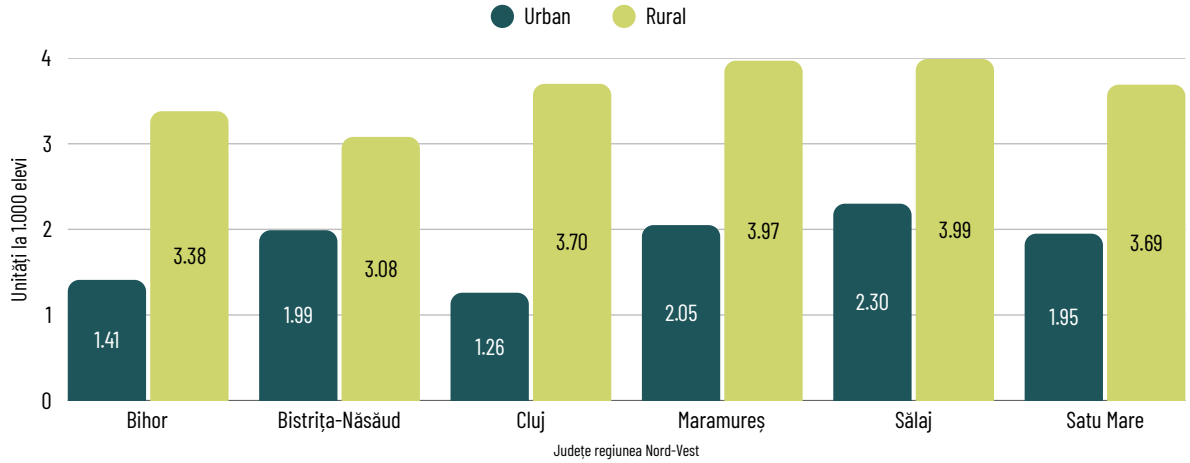
Fig. I.5 - Unitati de invatamant - Urban vs Rural pe judete (Regiunea Nord-Vest) - 2024

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Educație, Matricea SCL101C

O citire bazată exclusiv pe numărul absolut al unităților de învățământ maschează raportul real dintre oferta educațională și populația școlară deservită. Recalcularea în formă comparabilă, prin raportarea numărului de unități la 1.000 de elevi, relevă o imagine substanțial diferită, întrucât mediul rural înregistrează în toate cele șase județe valori de 1,5-3 ori mai mari ale indicatorului relativ, între 3,08 în Bistrița-Năsăud și 3,99 în Sălaj, comparativ cu 1,26-2,30 în urban. Decalajul nu indică o supraofertă educațională în rural, ci o rețea fragmentată de unități mici, dispersate teritorial, în timp ce urbanul funcționează pe baza unor unități mari și aglomerate, între 435 elevi pe unitate în Sălaj și 794 în Cluj, față de 251-325 în rural. Paradoxal, județul Cluj ocupă ultimul loc în urban pe indicatorul relativ, cu 1,26 unități la 1.000 de elevi, ceea ce confirmă că volumul brut al infrastructurii nu este sinonim cu accesibilitatea reală, iar politicile de optimizare a rețelei școlare trebuie să țină cont nu doar de numărul unităților, ci și de raportul dintre acestea și populația efectiv deservită.

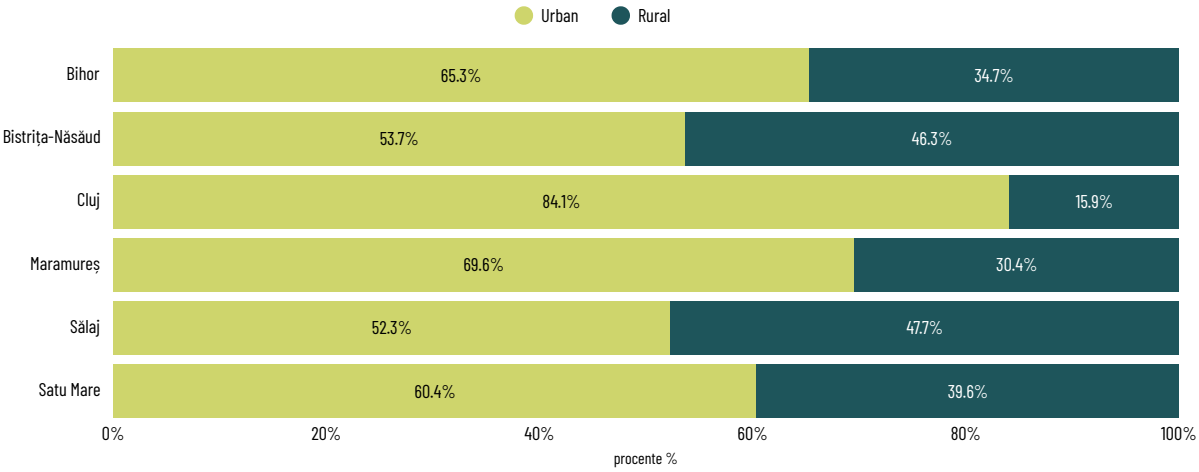
Fig. I.6 - Unități de învățământ la 1.000 elevi - urban vs. rural, pe județ (2024)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Educație, Matricea SCL101C

Distribuția resursei umane didactice consolidează aceeași asimetrie teritorială unde județul Cluj concentrează aproximativ 35% din personalul didactic regional și cel mai ridicat grad de concentrare urbană de 84%, valoare care primește semnificație abia raportată la structura rezidențială a județului, unde doar 60,4% din populație locuiește efectiv în urban, în scădere față de 66,3% în 2011, ca efect al suburbanizării.[34] Personalul didactic este, așadar, suprareprezentat în urban cu aproximativ 24 de puncte procentuale peste greutatea demografică a mediului urban, ceea ce confirmă un dezechilibru real în alocarea teritorială a capitalului profesional, nu doar o reflectare a distribuției populației.[35] La nivel regional, aproximativ 70% dintre cadrele didactice își desfășoară activitatea în unități din mediul urban, cu aproape 20 de puncte procentuale peste ponderea urbană a populației, de 50,11% în 2021. Deși Regiunea se află practic la paritate între urban și rural, capitalul didactic rămâne ancorat aproape exclusiv în orașe, concentrarea privind nu doar infrastructura școlară fizică, ci și resursa umană calificată.

Fig. I.7 - Ponderea personalului didactic - Urban vs Rural pe județe (%) 2024

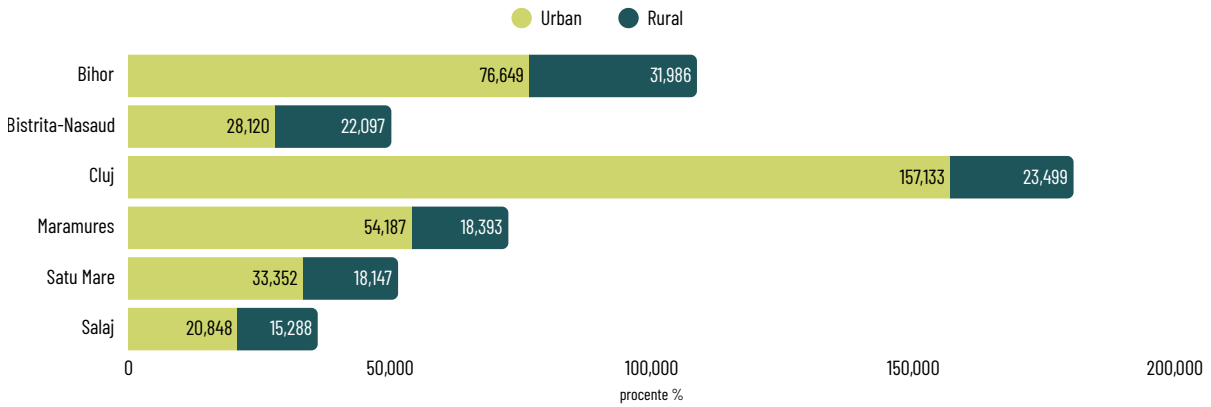
Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Educație, Matricea SCL104D

[34] Recensământul Populației și Locuințelor din 2021, Rezultate definitive: Caracteristici demografice, 1.1. Populația la recensămintele din anii 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011 și 2021 (Județe Medii de rezidență) - Tabel 1.01. Disponibil la: https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-caracteristici-demografice/.

[35] Recensământul Populației și Locuințelor din 2021, Rezultate definitive: Caracteristici demografice, 1.1. Populația la recensămintele din anii 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011 și 2021 (Județe Medii de rezidență) - Tabel 1.01. Disponibil la: https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-caracteristici-demografice/

Aceeași logică a concentrării se regăsește la nivelul populației școlare, distribuția elevilor evidențiind o predominanță urbană în toate județele, cu cele mai accentuate dezechilibre în Cluj și Maramureș. Județul Cluj se detașează semnificativ, cuprinzând peste 157 de mii de elevi în urban față de aproximativ 23 de mii în rural, raport de aproximativ 7 la 1 care reflectă polarizarea fluxurilor educaționale către polul urban dominant. În schimb, distribuția elevilor în Bistrița-Năsăud și Sălaj este relativ echilibrată, consistent cu structura lor demografică și cu gradul mai redus de urbanizare, fără ca aceasta să echivaleze cu o performanță educațională superioară, dispersia rețelei școlare din aceste județe putând ridica probleme proprii de eficiență a costurilor, de calitate a actului didactic și de retenție a cadrelor calificate.

Fig. I.8 - Populație școlară pe județe - Urban vs Rural (Regiunea Nord-Vest) 2024

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Educație, Matricea SCL103D

Decalajele de acces și de cuprindere se transformă, previzibil, în decalaje de rezultate.[36] Rata părăsirii timpurii a sistemului de educație și formare în zonele rurale ale României a fost de 23,7% în 2025, față de 9,6% media zonelor rurale ale Uniunii, iar ecartul de 14,1 puncte procentuale nu reprezintă o simplă întârziere de convergență, ci reflectă o deficiență sistemică ce, în absența unei accelerări substanțiale, poate compromite atingerea obiectivelor Pilonului European al Drepturilor Sociale la nivel regional.[37] Decalajul rural-urban este vizibil încă de la începutul ciclului educațional, la învățământul gimnazial diferența pe medii fiind de 0,9-1,4 puncte procentuale, iar la clasa I ajungând la 2,2 puncte în defavoarea ruralului, cu efecte cumulative care blochează ulterior accesul la formare profesională, ocupare formală și mobilitate ocupațională ascendentă. Decalajul rural-urban privind nivelul de instruire al populației ocupate rămâne pronunțat la nivel național, ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO) arătând că ponderea populației ocupate cu nivel terțiar de educație este net inferioară în rural, unde predomină persoanele cu studii medii inferioare și gimnaziale.[38] Tiparul este vizibil și la nivel regional și constituie unul dintre vectorii de fragilitate cei mai consistenți ai mediului rural, cu impact direct asupra atractivității pentru investiții cu valoare adăugată ridicată și asupra capacității de absorbție a tehnologiilor moderne în agricultură. Intra-regional, Maramureșul, Bistrița-Năsăud și Sălajul înregistrează indicatori educaționali sub media regională, cu densitate redusă a infrastructurii educaționale postobligatorii și deficit de cadre didactice calificate în comunele periferice, în timp ce Clujul și Bihorul concentrează cea mai mare parte a infrastructurii de învățământ superior și de formare profesională, ceea ce alimentează o presiune migratorie a tinerilor dinspre ruralul periferic către polii urbani.[39]

[36] Eurostat, baza de date edat_lfse_30 (early leavers from education and training by degree of urbanisation). Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_30__custom_10030899/bookmark/bar?lang=en&bookmarkId=73c3ad92-c27f-49e0-b08b-e038630dbc24&c=1708672751711.

[37] Ministerul Educației, „Raport privind starea învățământului preuniversitar din România", ediția 2023-2024, noiembre 2024, București,. Disponibil la: https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2024/div/Rapoarte_sistem/Raport_Stare_invatamant_preuniv-2023-2024.pdf.

[38] Institutul Național de Statistică, „Forța de muncă în România. Ocupare și șomaj" (AMIGO - Ancheta forței de muncă în gospodării), ediția 2024. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/forta_de_munca_in_romania_ocupare_si_somaj_2024.pdf.

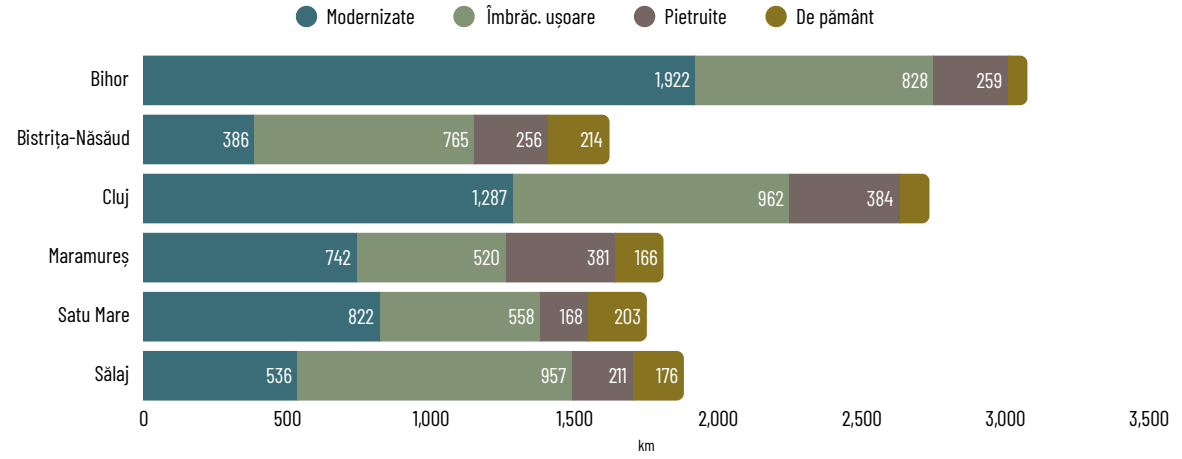
[39] Ministerul Educației, „Raport privind starea învățământului preuniversitar din România", ediția 2023-2024, noiembre 2024, București,. Disponibil la: https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2024/div/Rapoarte_sistem/Raport_Stare_invatamant_preuniv-2023-2024.pdf.

Combinat cu o rată redusă de participare la învățarea pe tot parcursul vieții, tiparul perpetuează dependența ruralului de ocupații cu cerințe scăzute de calificare și venituri reduse, închizând un cerc reproductiv al subdezvoltării.

III.3 Conectivitate

Cercul reproductiv descris mai sus nu se închide însă exclusiv prin mecanisme educaționale, ci este întreținut de accesibilitatea fizică, aceasta condiționând deopotrivă deplasarea elevilor către școlile de rang superior și naveta către locurile de muncă. Conectivitatea fizică a mediului rural din Regiunea Nord-Vest este influențată în mod direct de caracterul asimetric al infrastructurii rutiere, atât din perspectiva densității rețelei, cât și a nivelului de modernizare. Analiza structurii rețelei de drumuri publice, în funcție de tipul îmbrăcămintii rutiere, evidențiază diferențe teritoriale semnificative între județele regiunii.

Fig. I.9 - Total drumuri publice Nord-Vest (2024) - lungime pe județe și tip de acoperământ (km)

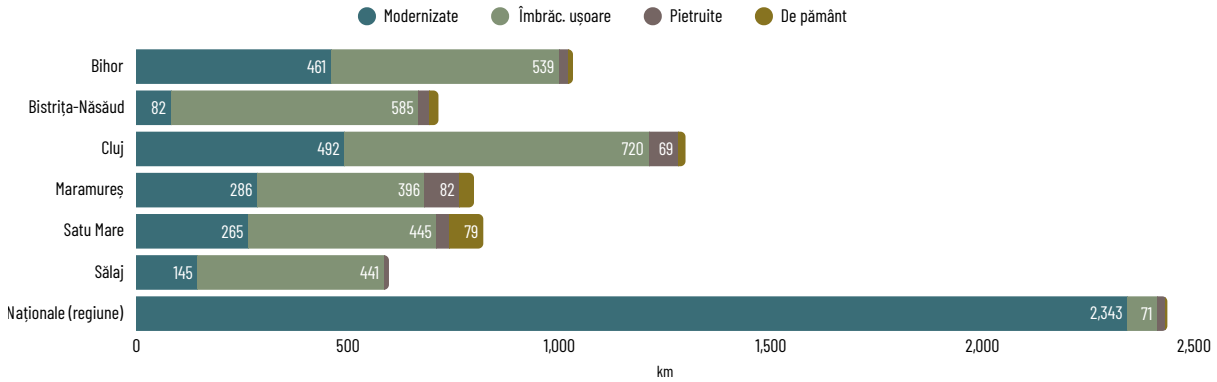

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Transporturi, Matricea TRN139A

În anul 2024, doar 44,2% din rețeaua regională era modernizată, sub media europeană și sub obiectivele asumate la nivel național. Persistă dezechilibre teritoriale semnificative, de la județul Bihor, cu 62,5% din întreaga rețea publică modernizată, la Bistrița-Năsăud, unde gradul de modernizare este de 23,8%.

Analizată după tipul îmbrăcămintii rutiere, rețeaua de drumuri județene evidențiază o conectivitate relativ bună la nivel regional. Din cei 5.259 km de drumuri județene existenți în anul 2024, aproximativ 59% erau acoperiți cu îmbrăcăminți rutiere ușoare, 32,9% erau modernizați, iar doar 7,6% rămâneau pietruiți sau de pământ.

Fig. I.10 - Drumuri județene Nord-Vest (2024) - structura pe tipuri de îmbrăcăminte (km)

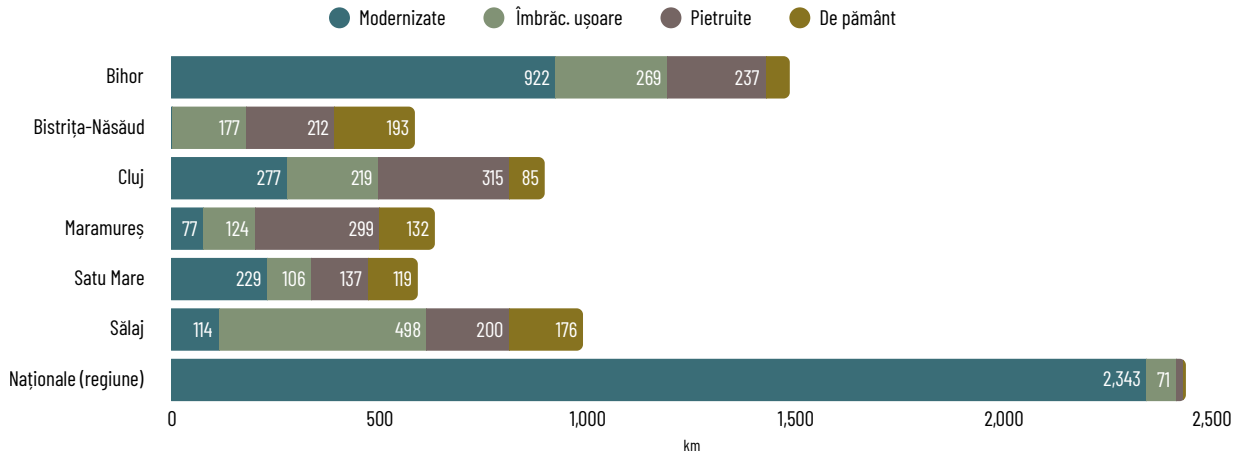

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Transporturi, Matricea TRN139A

Cu toate acestea, distribuția teritorială este neuniformă pentru că cele mai ridicate ponderi ale drumurilor modernizate se regăsesc în județele Bihor (44,7%), Cluj (37,9%) și Maramureș (35,8%), ceea ce contribuie la o accesibilitate interlocală mai bună. În schimb, Bistrița-Năsăud înregistrează doar 11,5% drumuri județene modernizate, iar Sălajul 24,3%, ceea ce indică o dependență mai mare de sectoarele cu îmbrăcăminți rutiere ușoare. De asemenea, prezența unor tronsoane neasfaltate în special în Maramureș și Satu Mare reflectă persistența unor dificultăți de accesibilitate în zonele montane și periferice ale regiunii.

Rețeaua de drumuri comunale reprezintă componenta infrastructurii rutiere care influențează în mod direct accesibilitatea și conectivitatea mediului rural, asigurând legăturile dintre sate și accesul către centrele de comună sau către rețeaua rutieră de rang superior. Din această perspectivă, nivelul de modernizare al drumurilor comunale constituie un indicator relevant al accesului populației la servicii și oportunități economice. În anul 2024, regiunea dispunea de 5.176 km de drumuri comunale, dintre care doar 31,3% erau modernizate, în timp ce 26,9% aveau îmbrăcăminți rutiere ușoare, 27,0% erau pietruite și 14,7% erau drumuri de pământ. Analiza teritorială evidențiază disparități între județe.

Fig. I.11 - Drumuri comunale Nord-Vest (2024) - structura pe tipuri de îmbrăcăminte (km)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Transporturi, Matricea TRN139A

Bihorul înregistrează cea mai ridicată pondere a drumurilor comunale modernizate, de 62,1%, în timp ce Bistrița-Năsăud prezintă un nivel extrem de redus, de numai 0,3% din rețea, echivalentul a aproximativ 2 km din totalul de 584 km, iar Maramureșul și Sălajul înregistrează ponderi sub 13%. Ponderea ridicată a sectoarelor pietruite și de pământ în aceste județe indică dificultăți de accesibilitate în comunitățile rurale și în zonele cu constrângeri geografice, evidențiind necesitatea continuării investițiilor în modernizarea infrastructurii rutiere locale.

O parte importantă a drumurilor din mediul rural și montan rămâne pietruită sau de pământ, afectând accesul la servicii și mobilitatea populației, iar infrastructura de mare viteză este insuficient dezvoltată, conectarea eficientă la coridoarele TEN-T și la rețelele transfrontaliere fiind încă limitată. La nivel județean, Bihorul și Clujul concentrează cele mai bune condiții de conectivitate și cele mai ridicate fluxuri economice, susținute de conexiunile la Autostrada A3 și de dinamica urbană, în timp ce Bistrița-Năsăud, Maramureșul și Sălajul se confruntă cu probleme de accesibilitate generate de infrastructura rutieră slab modernizată și de izolarea unor comunități rurale și montane.

Coridorul central TEN-T și proiectele aflate în implementare, Autostrada A3 Transilvania și Drumul Expres Baia Mare-Satu Mare, reconfigurează accesibilitatea regională. Tronsoanele Nădășelu-Zimbor și Zimbor-Poarta Sălajului sunt într-un stadiu avansat de execuție, cu deschidere estimată în 2026, iar lotul Chiribiș-Biharia este în lucru. Prin conectarea mai eficientă la rețeaua europeană, inclusiv prin punctul de frontieră Borș, aceste investiții îmbunătățesc accesibilitatea zonelor traversate. Beneficiile rămân însă concentrate de-a lungul principalelor axe, în timp ce nordul Maramureșului, sud-estul Sălajului și estul Bistriței-Năsăud continuă să fie slab conectate, ceea ce poate accentua diferențele dintre ruralul periurban și periferiile rurale interne.

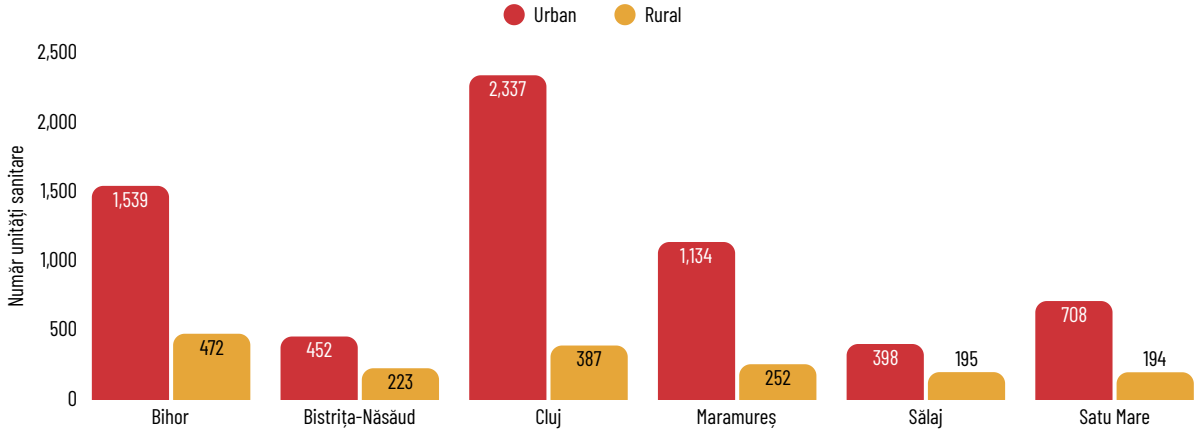
Nivelul de modernizare a drumurilor influențează timpul și costurile de acces la servicii publice, piețe, locuri de muncă și furnizori, cu efect direct asupra atractivității economice și rezidențiale. În zonele cu infrastructură deficitară, costurile de deplasare cresc, reduc competitivitatea locală și amplifică riscul de marginalizare teritorială. În acest context, deficiențele de accesibilitate pot contribui la formarea unor „periferii interne", respectiv teritorii care, deși nu sunt periferice geografic, devin marginalizate prin accesul redus la centre urbane, servicii esențiale și oportunități de ocupare. În Regiunea Nord-Vest, acestea se concentrează în estul Bistriței-Năsăud, nordul Maramureșului și sud-estul Sălajului, unde accesul către cel mai apropiat pol urban poate depăși frecvent 60 de minute și se suprapune în mare măsură peste zonele rurale marginalizate identificate la nivel național[40]. Aceste comunități cumulează vulnerabilități privind educația, ocuparea, locuirea și accesul la servicii, iar accesibilitatea redusă poate amplifica depopularea, îmbătrânirea și excluziunea socială.

Din perspectiva dezvoltării teritoriale, distincția relevantă pentru procesul de programare nu mai este exclusiv cea dintre rural și urban, ci dintre ruralul periurban, integrat funcțional în ariile metropolitane ale municipiilor Cluj-Napoca și Oradea, caracterizat prin accesibilitate ridicată și dinamism economic și ruralul periferic, unde infrastructura deficitară se suprapune peste fragilitatea demografică și socială. Tratarea uniformă a acestor categorii teritoriale ar limita eficiența intervențiilor, în condițiile în care mecanismele de dezvoltare și nevoile locale diferă semnificativ.

III.4 Sănătate

Izolarea fizică a comunităților rurale periferice se reflectă și în accesul la servicii de sănătate și asistență socială. La nivelul anului 2024, infrastructura sanitară a Regiunii este concentrată predominant în mediul urban, unde funcționează aproximativ 79% din totalul unităților sanitare, ceea ce evidențiază un deficit structural de acces în rural. Județul Cluj concentrează cel mai mare număr de unități sanitare, efect al funcției sale de pol medical universitar regional, în timp ce Sălajul și Bistrița-Năsăud înregistrează cea mai redusă acoperire, configurând o ierarhie în care accesul la servicii devine condiționat de proximitatea față de Cluj-Napoca, Oradea sau Baia Mare. Concentrarea este și mai pronunțată în segmentul serviciilor medicale specializate și al infrastructurii spitalicești, localizate aproape exclusiv în urban, ceea ce înseamnă că pentru populația rurală accesul la asistență medicală secundară și terțiară presupune deplasări sistematice către centrele județene.

Fig. I.12 - Unități sanitare pe județe - Urban vs. Rural (2024)

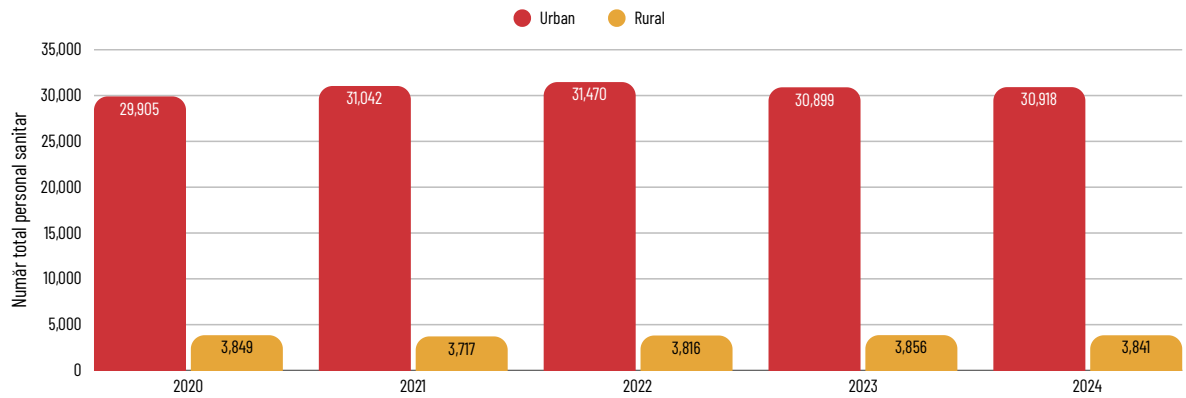

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Sănătate, Matricea SAN101B

În completarea dezechilibrelor teritoriale privind distribuția infrastructurii sanitare, dinamica resursei umane medicale accentuează vulnerabilitățile mediului rural. În intervalul 2020-2024, resursa umană din sistemul sanitar al Regiunii Nord-Vest a înregistrat o evoluție pozitivă moderată, numărul total al personalului medical crescând de la 33.754 la 34.759 de persoane, ceea ce corespunde unui avans de aproximativ 3%. Evoluția nu a avut însă un caracter constant, efectivul regional atingând nivelul maxim în anul 2022, urmat ulterior de o perioadă de stagnare și de o ușoară diminuare începând cu 2023.

[40] Banca Mondială, „Atlasul Zonelor Rurale Marginalizate și al Dezvoltării Umane Locale din România". Disponibil la: https://documents1.worldbank.org/curated/en/237481467118655863/pdf/106653-ROMANIAN-PUBLIC-PI-6-Atlas-Iunie2016.pdf.

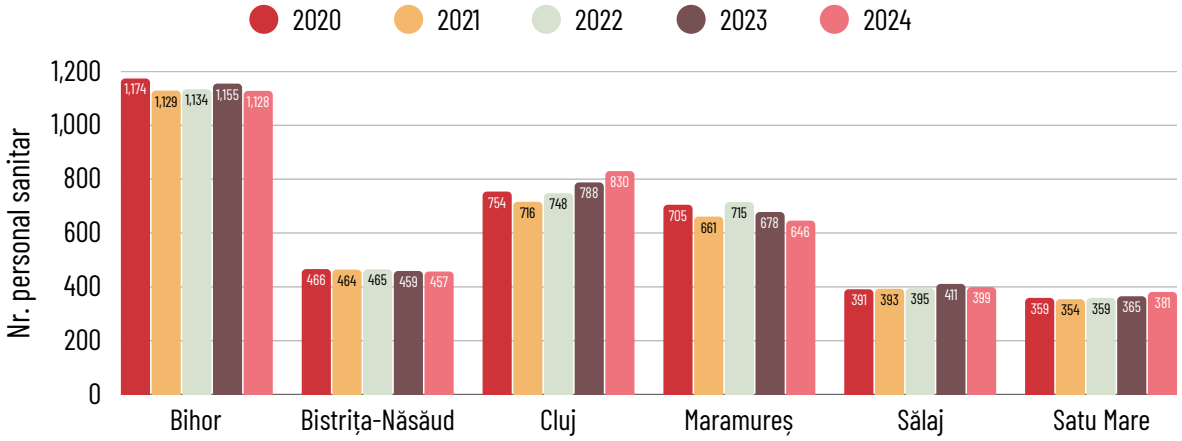
Fig. I.13 - Urban vs Rural - total personal sanitar Regiunea Nord-Vest (2024)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Sănătate, Matricea SAN104B

Principala vulnerabilitate structurală a sectorului sanitar regional este distribuția teritorială dezechilibrată a resursei umane medicale. În toate județele Regiunii, mediul rural înregistrează stagnare și uneori reduceri ale numărului de cadre sanitare, cele mai accentuate scăderi fiind observate în Maramureș și Bihor, iar evoluții pozitive apărând doar în Cluj, Satu Mare și, într-o măsură mai redusă, Sălaj. Polarizarea este cea mai evidentă în județul Cluj, unde ponderea personalului medical din mediul rural este foarte redusă, pe fondul capacității municipiului Cluj-Napoca de a atrage resursa umană calificată prin infrastructura universitară și clinică existentă, în timp ce Sălajul înregistrează cea mai ridicată pondere a personalului sanitar rural, corelat cu caracterul mai accentuat rural al structurii sale teritoriale.

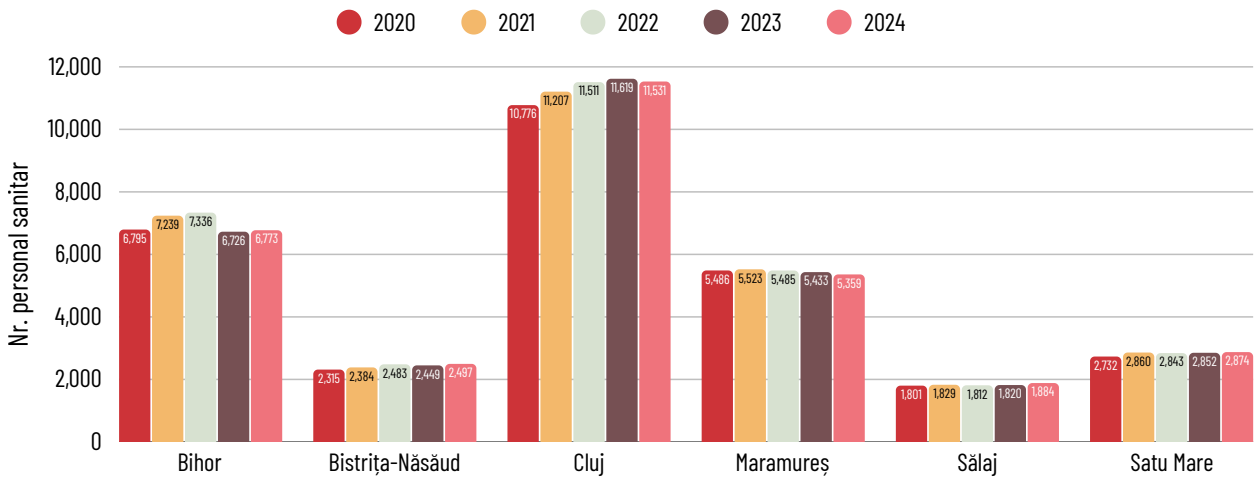
Fig. I.14 - Personal sanitar RURAL - județe/ani Regiunea Nord-Vest

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Sănătate, Matricea SAN104B

Diferențele dintre urban și rural rămân foarte pronunțate, numărul personalului sanitar din mediul urban fiind de aproximativ opt ori mai mare decât cel din mediul rural, în condițiile în care raportul populației dintre cele două medii este relativ la paritate. Această discrepanță evidențiază o concentrare teritorială a resursei medicale care nu reflectă distribuția populației deservite și generează dezechilibre persistente în accesul la servicii de sănătate.

Fig. I.15 - Personal sanitar URBAN - județe/ani Regiunea Nord-Vest

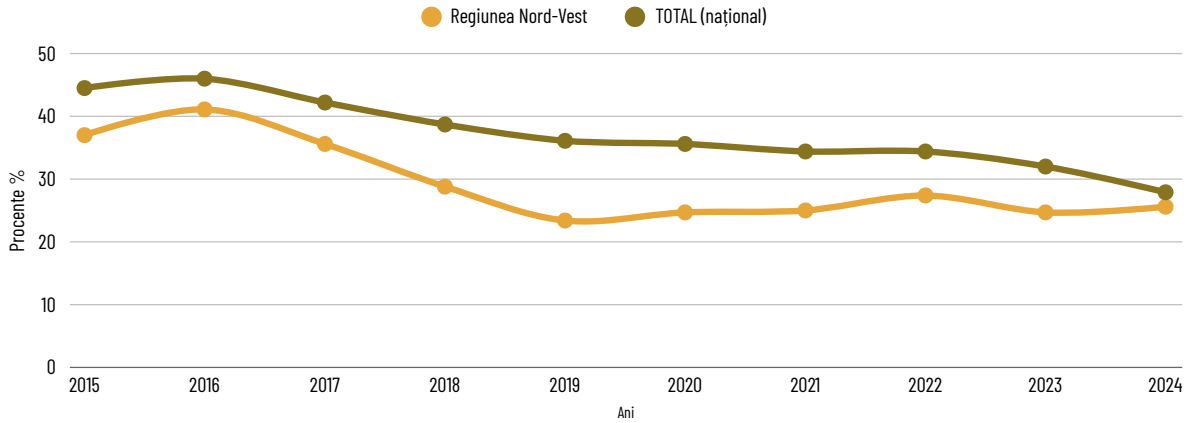
Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Sănătate, Matricea SAN104B

Efectele acestei duble concentrări, infrastructurală și de personal, se materializează la nivelul comunităților rurale periferice prin acces redus la infrastructura ambulatorie și la servicii medicale specializate, pe fondul concentrării capacităților spitalicești în municipiile regionale, ceea ce determină timpi ridicați de acces pentru populația din zonele izolate, în special în cazul urgențelor medicale.[41] Infrastructura serviciilor sociale comunitare este, la rândul ei, insuficientă raportat la densitatea problemelor sociale, iar capacitatea administrativă a unităților administrativ-teritoriale rurale de a accesa și implementa proiecte de servicii sociale rămâne limitată.

III.5 Sărăcie și excluziune socială

Accesul precar la servicii de bază și infrastructura deficitară se reflectă, previzibil, și în indicatorii de sărăcie și excluziune socială, unde ruralul regional continuă să înregistreze valori structural mai ridicate decât urbanul. Riscul de sărăcie și excluziune socială se concentrează disproporționat în mediul rural. La nivel național, rata riscului de sărăcie sau excluziune socială (AROPE) a fost de 27,9% în 2024, defalcările pe medii de rezidență indicând valori substanțial superioare mediei naționale în mediul rural[42].

Fig. I.16 - Evoluția ratei AROPE 2015-2024 (%) Național vs Nord-Vest

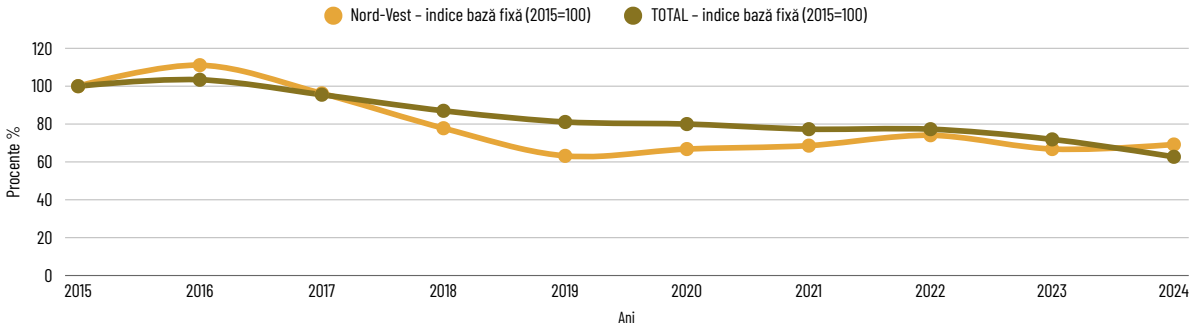
Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Sărăcie și excluziune socială, Matricea SAR114B

[41] Agenția Națională pentru Dezvoltarea Infrastructurii în Sănătate, „Planul General Regional de Servicii Sanitare 2021-2027", Regiunea Nord-Vest. Disponibil la: https://andis.gov.ro/1/wp-content/uploads/2022/08/MASTER-PLAN-NV.pdf.

[42] INS, Comunicat de presă, „În anul 2024, aproape unul din cinci români era afectat de sărăcie", ediția 30 iunie 2025, Venituri și condiții de viață, date pentru 2024. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/saracia_si_excluziunea_sociala_r2024.pdf.

Riscul de sărăcie și excluziune socială a înregistrat o reducere substanțială pe ansamblul perioadei 2015-2024, deși cu o traiectorie neuniformă, atât la nivel național, cât și în Regiunea Nord-Vest. La nivel național, indicatorul a scăzut de la 44,5% în 2015 la 27,9% în 2024, iar după atingerea unui maxim de 46,0% în 2016 tendința a devenit clar descendentă, cea mai importantă ameliorare fiind consemnată în ultimul an al perioadei analizate. În Regiunea Nord-Vest, indicatorul s-a menținut pe întreaga perioadă sub media națională, reducându-se de la 37,0% în 2015 la 25,6% în 2024, însă cu o evoluție mai volatilă, după maximul de 41,1% din 2016 urmând o scădere accelerată până la 23,4% în 2019, cel mai redus nivel al perioadei, iar în anii următori valorile menținându-se în jurul pragului de 25%.

Fig.17 - Indici AROPE: bază fixă (2015=100) și în lanț

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Sărăcie și excluziune socială, Matricea SAR114B

Indicele cu bază fixă evidențiază reducerea cumulată a ratei AROPE față de anul 2015. La nivel național, valoarea indicatorului a scăzut de la 100 la 62,7 în 2024, ceea ce corespunde unei diminuări de 37,3% a populației expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială, evoluția urmând un trend descendent constant după maximul din 2016. În Regiunea Nord-Vest, indicele a scăzut de la un maxim de 111,1 în 2016 la 69,2 în 2024, o reducere cumulată de 30,8% față de anul de referință, însă după ameliorarea rapidă din perioada 2016-2019 progresul a încetinit, iar valorile s-au stabilizat în jurul nivelului atins înainte de pandemie.

Dimensiunea teritorială a sărăciei devine cu atât mai pregnantă în contextul decalajului structural dintre rural și urban.[43] La nivel național, rata riscului de sărăcie relativă în mediul rural a atins 38,1% în 2025, față de 10,6% în orașele mari, România înregistrând astfel cel mai mare decalaj urban-rural din Uniunea Europeană, decalaj care nu s-a redus semnificativ în ultimul deceniu și care reflectă un dezechilibru structural între oportunitățile economice și nivelul de servicii disponibile.[44] Venitul mediu lunar disponibil pentru persoanele din urban a depășit cu 1,5 ori nivelul echivalent din rural în trimestrul I al anului 2023, diferență care traduce direct inegalități în capacitatea gospodăriilor rurale de a-și acoperi nevoile esențiale, de a absorbi șocuri financiare și de a investi în capitalul uman al membrilor familiei.

III.6 Utilități publice

Fragilităților de capital uman li se suprapun deficitele de infrastructură tehnico-edilitară, care reprezintă o constrângere materială severă asupra calității vieții în rural și o barieră principală în calea atragerii investițiilor productive.[45] La nivel național, ponderea populației conectate la sistemul public de alimentare cu apă a fost de 77,6% în 2024, însă accesul la infrastructura de canalizare și epurare rămâne marcat de unul dintre cele mai ridicate decalaje urban-rural din Uniunea Europeană, rata de racordare atingând 99,3% în urban și doar 19,0% în rural. Acest model de subdezvoltare infrastructurală se reproduce și la nivelul Regiunii, unde decalajul se manifestă cu precădere între arealele consolidate de operatorii regionali și restul teritoriului. Cea mai mare parte a lungimii rețelei de distribuție a apei potabile, aproximativ 69% din total, se regăsește în mediul rural, pondere care nu reflectă însă un nivel superior de acoperire a serviciului, ci efectul direct al dispersiei localităților rurale, distanțele mari dintre sate impunând trasee de conductă extinse pentru un număr

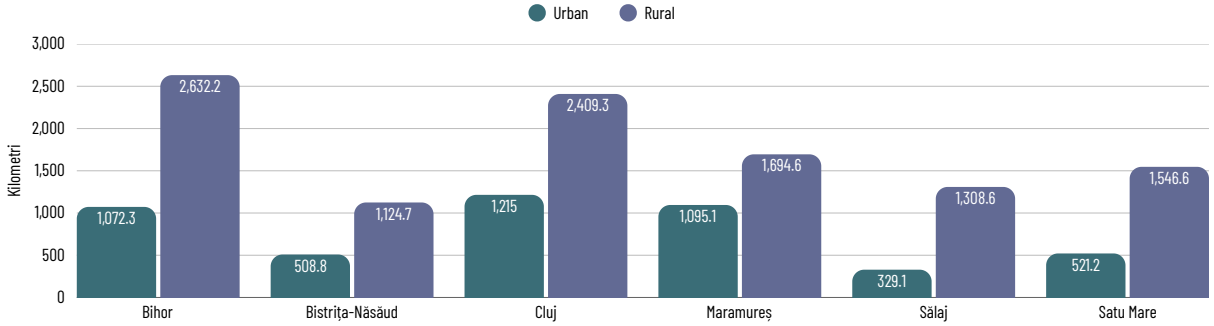
[43] Eurostat, baza de date ilc_peps13, "Persoane expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială, în funcție de gradul de urbanizare (Strategia Europa 2020)". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps13/default/table?lang=en&category=degurb.degurb_livcon.

[44] Civic Labs, Environment for Romania, Obiectiv 7: Sate dezvoltate 2022-2023, Code Romania. Disponibil la: https://d31wjq819xkxeg.cloudfront.net/Raport-CL—-Sate-Dezvoltate—-ENV-for-Romania.pdf.

[45] INS, Comunicat de presă, „Distribuția apei în anul 2024", ediția 30 septembrie 2025, date pentru 2024. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/distributia_apei25r.pdf.

comparativ redus de utilizatori. În termeni absoluți, Bihorul și Clujul dețin cele mai extinse rețele, în timp ce în Sălaj rețeaua rurală depășește de aproximativ patru ori lungimea celei urbane, ilustrând cel mai accentuat caracter rural al infrastructurii la nivel regional. Tocmai disproporția dintre lungimea rețelelor și numărul de utilizatori deserviți generează costuri unitare mai ridicate de operare și întreținere, afectând sustenabilitatea economică a serviciului.

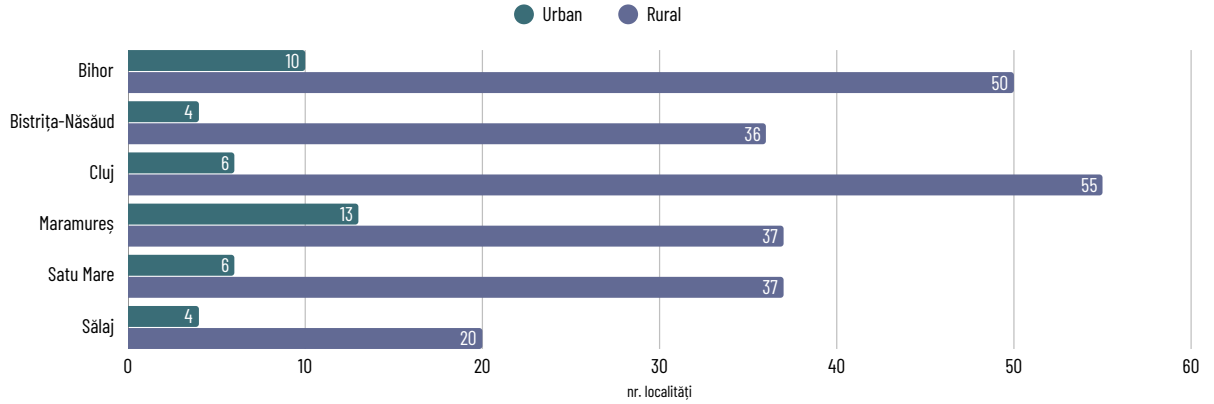
Fig. I.18 - Lungimea rețelei simple de distribuție a apei potabile, 2024 (km) – urban vs rural

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Utilități publice, Matricea GOS106A

Județele Cluj și Bihor înregistrează rate de racordare semnificativ peste media regională, susținute de capacitatea operatorilor regionali Compania de Apă Someș și Compania de Apă Oradea, dar și de integrarea mai puternică a localităților în ariile periurbane și coridoarele de dezvoltare. Numărul ridicat al localităților rurale conectate la sistemele de canalizare trebuie interpretat în raport cu structura administrativ-teritorială a Regiunii, caracterizată prin predominanța localităților rurale, astfel încât valorile absolute reflectă în principal ponderea ridicată a satelor în totalul localităților, nu un nivel superior de acoperire. Gradul de racordare oferă, din perspectivă analitică, o imagine mai relevantă asupra accesului efectiv la servicii.

Fig. I.19 - Localități cu canalizare publică - Urban vs Rural (2024)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Utilități publice, Matricea GOS110C

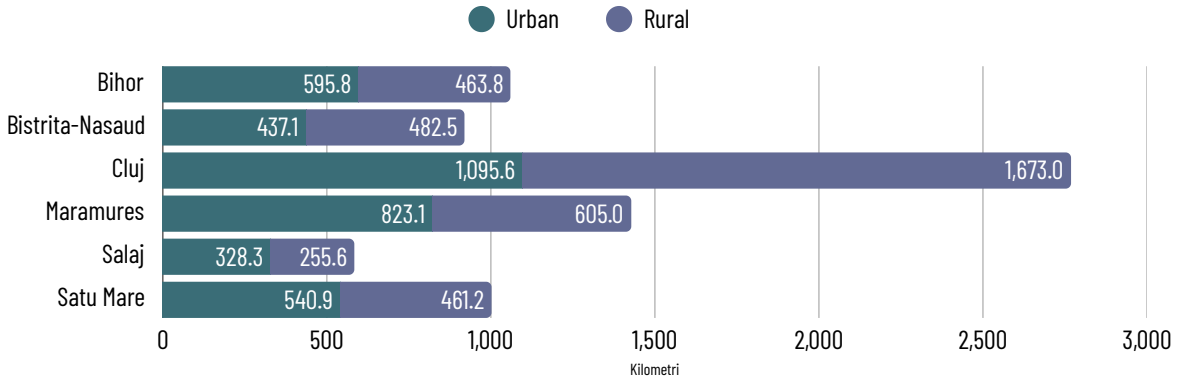
Potrivit datelor din PDR 2021-2027 radul de conectare a localităților rurale la sistemele de canalizare variază semnificativ în interiorul Regiunii, de la aproximativ 64% în Cluj la circa 25% în Sălaj, decalajul reflectând fidel modelul dualist regional.[46] Presiunea investițională va crește odată cu Directiva (UE) 2024/3019 privind tratarea apelor uzate urbane, care coboară pragul de obligativitate la aglomerările de minimum 1.000 de locuitori echivalenți, segment în care o parte importantă a ruralului regional rămâne subinvestită, și restrânge utilizarea sistemelor individuale adecvate la situații excepționale, justificate tehnic, economic sau de mediu.[47]

[46] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[47] Directiva (UE) 2024/3019 a Parlamentului European și a Consiliului din 27 Noiembrie 2024 privind Epurarea apelor uzate urbane. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202403019.

În absența unei accelerări a investițiilor în perioada 2028-2034, România riscă declanșarea unei proceduri de infringement, cu implicații directe asupra capacității Regiunii de a-și conforma comunitățile rurale. Configurația deficitară se extinde asupra rețelelor de gaze naturale, a căror infrastructură de distribuție este concentrată în coroanele periurbane și în principalele culoare de tranzit economic, ruralul periferic și montan rămânând în mare parte neacoperit.[48] Județul Cluj concentrează cea mai extinsă rețea, inclusiv în mediul rural, pe fondul suburbanizării, în timp ce celelalte județe prezintă o concentrare predominant urbană, iar Sălajul înregistrează cel mai redus nivel de dezvoltare a acestei infrastructuri.

Fig. I.20 - Lungimea conductelor de gaze pe județe - Urban vs Rural (Km, 2024)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Utilități publice, Matricea GOS116A

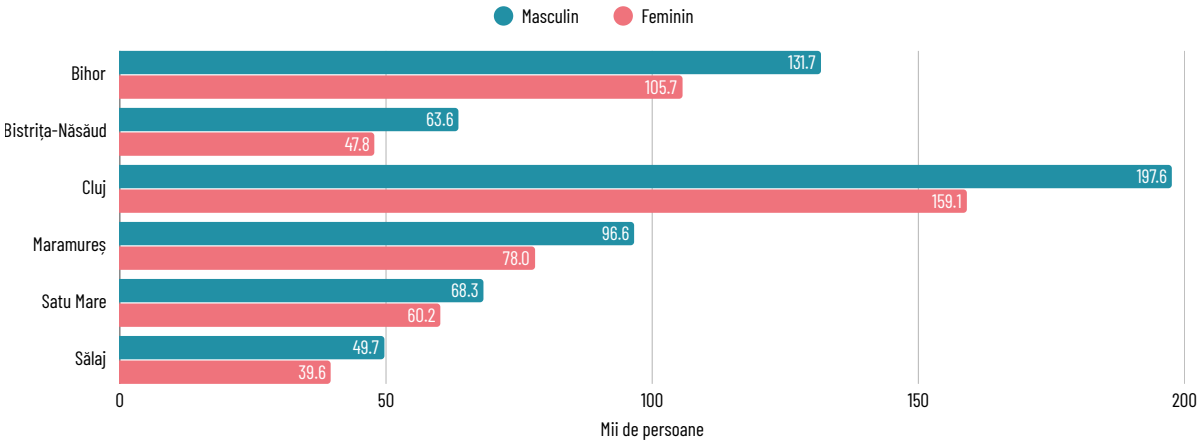
Această distribuție inegală amplifică vulnerabilitatea comunităților rurale la sărăcia energetică, dar deschide simultan o fereastră strategică pentru soluții descentralizate bazate pe surse regenerabile, precum biomasa, energia geotermală sau sistemele fotovoltaice comunitare, capabile să substituie investițiile de rețea cu costuri ridicate de extindere în zonele cu densitate redusă. Valorificarea acestui potențial depinde însă de scheme de finanțare adaptate ciclurilor lungi de investiție și de consolidarea capacității administrative locale, ambele structural deficitare în arealele rurale periferice. Caracterul cumulativ al acestor constrângeri, respectiv conectivitatea edilitară redusă, presiunea normativă europeană în creștere și expunerea la sărăcie energetică, justifică intervenții integrate în perioada 2028-2034, capabile să trateze simultan utilitățile publice, reziliența energetică și capacitatea administrativă locală.

III.7 Forță de muncă și domenii de activitate

Spațiul rural al Regiunii prezintă o polarizare funcțională accentuată care nu poate fi surprinsă adecvat prin indicatori agregați la nivelul unităților teritoriale pentru statistică (NUTS) de nivel 2. La o extremă se conturează un rural periurban gravitând în jurul ariilor de influență ale municipiilor Cluj-Napoca și Oradea, definit prin diversificarea activităților economice, intensificarea navetismului și creșterea presiunii rezidențiale, iar la cealaltă persistă un rural periferic, predominant în nordul județelor Maramureș, Bistrița-Năsăud și Sălaj, unde agricultura de subzistență reprezintă principala formă de ocupare, iar nivelul antreprenoriatului rămâne considerabil inferior mediei regionale.[49] Polarizarea este reflectată și de distribuția populației active civile, județul Cluj concentrând aproximativ o treime din totalul regional, în timp ce Bistrița-Năsăud și Sălajul înregistrează cele mai reduse valori, pe fondul unui profil economic mai puțin diversificat.

[48] Institutul Național de Statistică, baza de date Tempo Online, matricea GOS116A - „Lungimea totala a conductelor de distributie a gazelor, pe judete si localitati". Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
[49] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

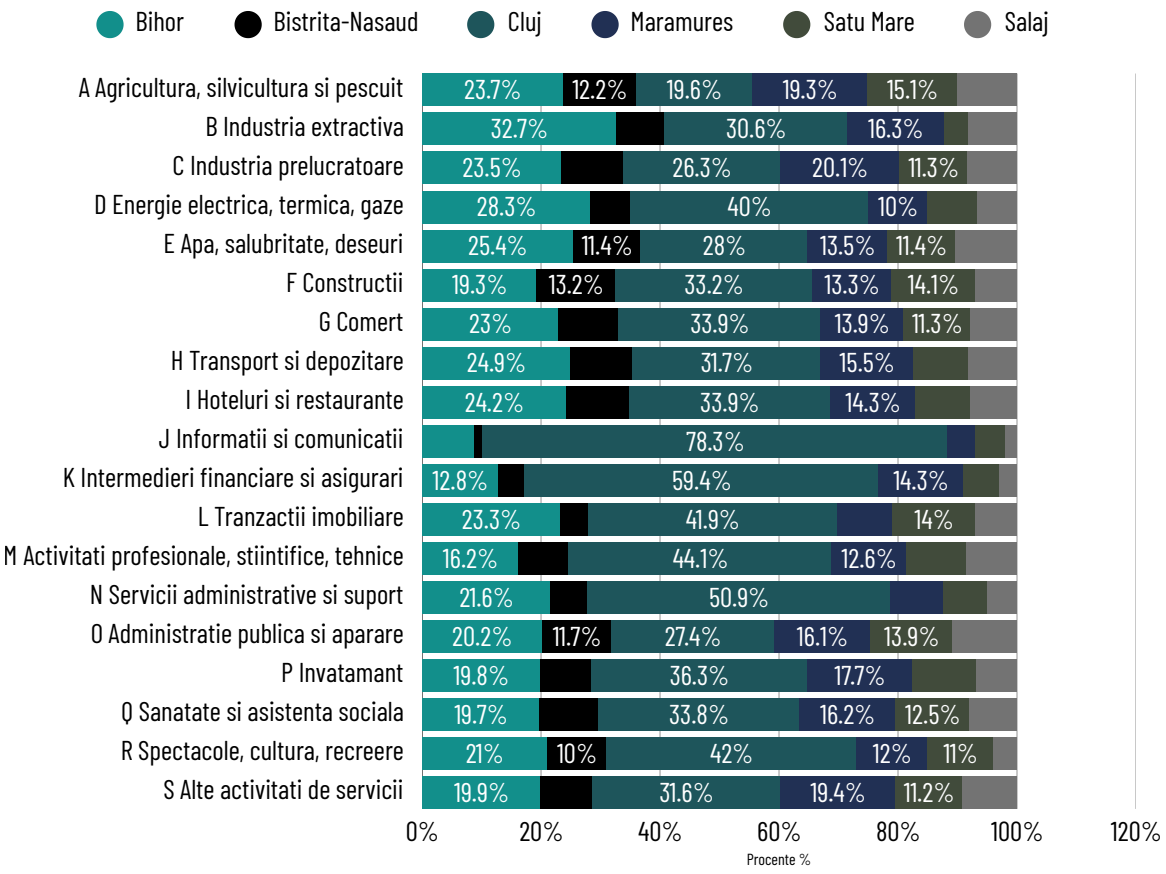
Fig. I.21 - Populația activă civilă pe județe și sexe - Nord-Vest, 2024 (mii pers.)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Forță de muncă, Matricea FOM102A

Distribuția populației ocupate pe activități economice evidențiază polarizarea structurală a Regiunii, județul Cluj concentrând majoritatea ocupării din sectoarele cu valoare adăugată ridicată, precum IT&C, servicii financiare și activități profesionale, Bihorul conturându-se ca al doilea pol regional, cu profil industrial-manufacturier, în timp ce Maramureșul, Satu Mare, Sălajul și Bistrița-Năsăud păstrează ponderi ridicate ale ocupării agricole. La 1 ianuarie 2024, industria și construcțiile concentrau 35,9% din populația ocupată civilă, peste media națională de 32,7%, plasând Regiunea pe locul al treilea la nivel național, după București-Ilfov și Centru, iar raportat la categoria mai restrânsă a salariaților sectorul secundar cumula aproximativ 297,2 mii de persoane, respectiv 37% din totalul regional, comparativ cu circa 33% media națională, valori calculate pe baza Balanței Forței de Muncă la 1 ianuarie 2024. În contrast, sectorul primar deține doar 2,1% din totalul salariaților regionali, valoare care nu indică o relevanță economică marginală a agriculturii, ci predominanța activităților desfășurate în forme informale, de subzistență sau neremunerate.

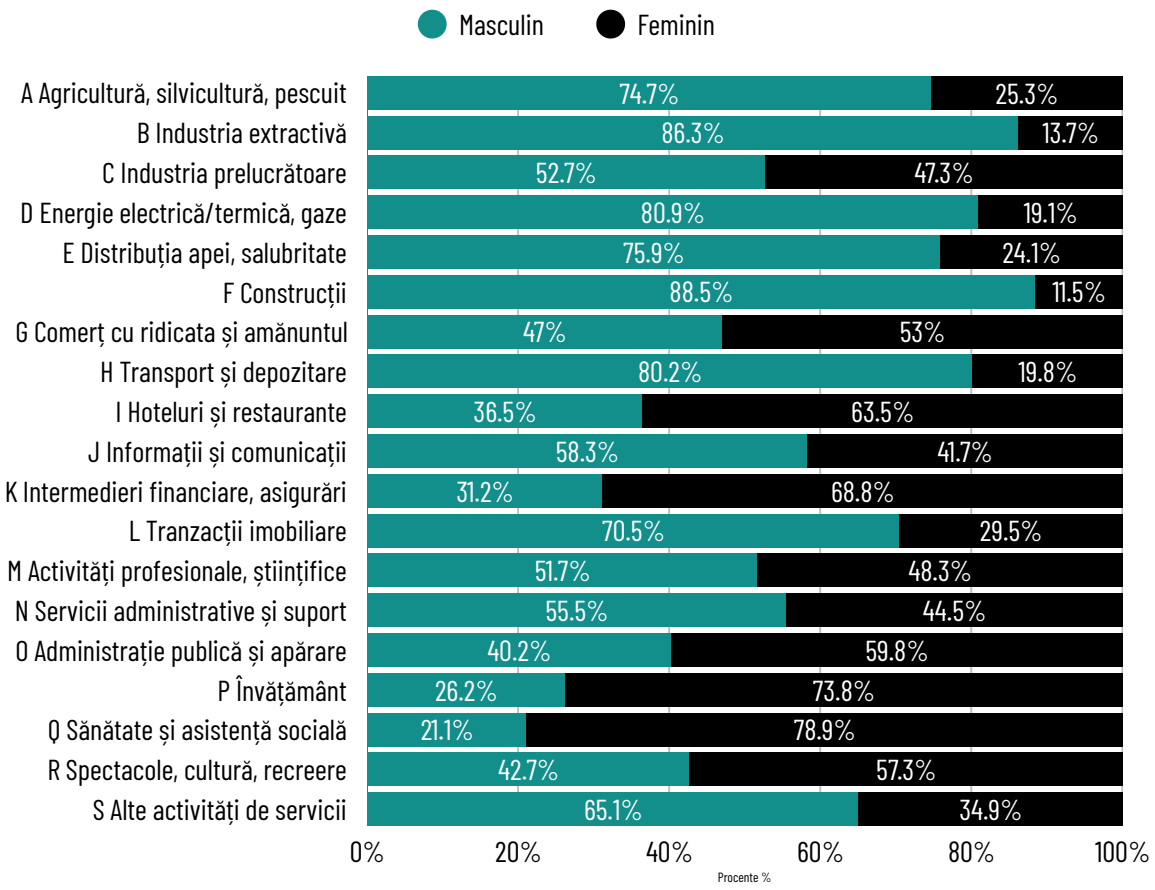
Fig. I.22 - Populația ocupată pe activități CAEN și județe - Nord-Vest, 2024 (mii persoane)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Forță de muncă, Matricea FOM104F și FOM103D

O configurație teritorială similară se observă la nivelul salariaților, indicator care surprinde ocuparea formală și integrarea în relații contractuale de muncă, spre deosebire de populația activă civilă, care reflectă întregul potențial de muncă disponibil. Diferențele dintre cei doi indicatori oferă indicii relevante privind amploarea formelor de ocupare nesalarială, specifice zonelor rurale și periferice, iar în acest context poziția dominantă a județului Cluj devine și mai evidentă, concentrarea salariaților fiind susținută de activități economice cu productivitate și valoare adăugată ridicate. Densitatea întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) active scade progresiv cu distanța față de principalii poli urbani, iar activitățile din industria prelucrătoare se concentrează cu precădere în zonele periurbane și în proximitatea unor platforme industriale precum Tetarom, Borș sau Jibou, fără ca efectele de antrenare să se difuzeze semnificativ către ruralul periferic, ceea ce indică un model de creștere economică spațial concentrat, cu capacitate redusă de iradiere teritorială.

Fig. I.23 - Salariați pe activități CAEN și județe - Regiunea Nord-Vest (2024)

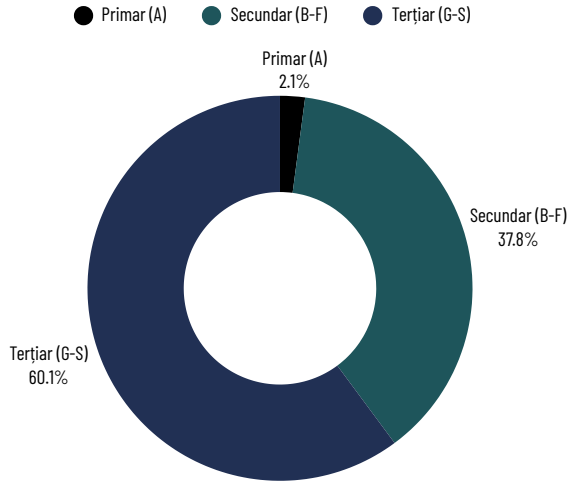

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Forță de muncă, Matricea FOM104F

Distribuția salariaților pe sectoare economice evidențiază predominanța serviciilor, care concentrează 60,1% din ocuparea salarială regională, structură susținută de comerț, transporturi, servicii IT&C, sănătate și educație și de capacitatea centrelor urbane, în special Cluj-Napoca, de a atrage activități cu valoare adăugată ridicată. Sectorul secundar reunește 37,8% dintre salariați potrivit numărului mediu al salariaților din matricea FOM104F, pe fondul specializării industriale și al construcțiilor din jurul polilor economici, în timp ce sectorul primar concentrează doar 2,1% din totalul salariaților, deși agricultura reunește 12,0% din populația ocupată civilă a anului 2024, potrivit seriei revizuite după 2021.[50] Decalajul indică faptul că o mare parte a activităților agricole se desfășoară în afara relațiilor salariale, în exploatații familiale sau în forme de ocupare de subzistență, și reflectă un decalaj major de productivitate, aproximativ o optime din populația ocupată a Regiunii activând într-un sector cu contribuție redusă la valoarea adăugată brută și la veniturile salariale. Această concentrare a ocupării în activități cu productivitate scăzută indică o subutilizare structurală a resursei umane rurale, reflectată în venituri gospodărești reduse.

[50] Institutul Național de Statistică, Balanța Forței de Muncă, 1 ianuarie 2024, publicat în 2025. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/balanta_fortei_de_munca_la_1_ianuarie_2024.pdf.

Fig. I.24 - Distribuția salariaților pe sectoare economice
(%)

Prelucrare internă, sursa datelor: INS, Statistică socială - Forță de muncă, Matricea FOM104F - FOM103D (CAEN Rev.2)

Agregatul regional maschează disparități substanțiale la nivel NUTS 3, Clujul și Bihorul concentrând cea mai mare parte a ocupării non-agricole și a serviciilor cu valoare adăugată ridicată și generând împreună aproximativ 18% din veniturile naționale aferente acestor servicii, după București-Ilfov cu 63%, în timp ce Maramureșul, Sălajul, Bistrița-Năsăud și Satu Mare păstrează ponderi peste media regională ale ocupării agricole, cu o componentă substanțială de lucrători familiali neremunerați și pe cont propriu.[51] Polarizarea se reflectă și în formarea PIB-ului regional, județul Cluj contribuind singur cu aproximativ 43%, în timp ce Sălajul, Bistrița-Năsăud și Satu Mare însumează 24,7%.[52] Asimetria economică este dublată de o vulnerabilitate severă a pieței muncii rurale, rata șomajului rural de 7,3% depășind de peste trei ori nivelul urban de 2,2%, iar aproximativ 70% din totalul șomerilor Regiunii fiind localizați în comunitățile rurale, tendință consistentă cu cea națională, unde rata șomajului BIM în rural a fost de 8,5% în 2024, față de 3,0% în urban.[53] Coroborat cu ponderea ridicată a lucrătorilor pe cont propriu și a celor familiali neremunerați, profilul ocupațional rural conturează o economie informală extinsă, vulnerabilă și cu capacitate redusă de generare a veniturilor sustenabile.

Producția agricolă a Regiunii se caracterizează printr-o dualitate structurală între agricultura orientată către piață și formele de subzistență, suprapusă peste disparitățile inter-județene deja identificate. În zonele de deal și de munte predomină exploatațiile de mici dimensiuni și policultura orientată spre autoconsum, în special culturile de porumb folosite atât pentru hrana animalelor, cât și pentru schimburile locale informale, configurație confirmată de Recensământul General Agricol 2020, care limitează tranziția către o agricultură comercială și valorificarea lanțurilor scurte și a schemelor de calitate.[54] Fragmentarea exploatațiilor și ponderea ridicată a lucrătorilor familiali neremunerați indică o subocupare structurală și o capitalizare antreprenorială redusă, peste care se suprapune îmbătrânirea forței de muncă, peste 26% dintre lucrătorii calificați din agricultură având vârste de peste 55 de ani, ceea ce comprimă capacitatea regională de absorbție a fondurilor PAC și riscă să mențină alocările preponderent în exploatațiile mari deja consolidate.

[51] Ministerul Finanțelor Agenția Națională de Administrare Fiscală, Direcția Generală Regională a Finanțelor Publice Cluj-Napoca, Raport De Performanță Pe Anul 2024. Disponibil la: https://static.anaf.ro/static/10/Cluj/cluj_raport_performanta_2024.pdf.
[52] Institutul Național de Statistică, „Conturi Naționale regionale 2019-2023", ediția 2026. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/conturi_nationale_regionale_2022-2023.pdf.
[53] Institutul Național de Statistică, „Forța de muncă în România. Ocupare și șomaj" (AMIGO - Ancheta forței de muncă în gospodării), ediția 2024. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/forta_de_munca_in_romania_ocupare_si_somaj_2024.pdf.
[54] Institutul Național de Statistică, Recensământul General Agricol 2020. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/RGA2020.

Diversificarea economiei rurale prin turism rural, procesare locală sau servicii rămâne semnificativ sub potențial, din cauza deficitului de capital uman, a infrastructurii insuficient dezvoltate și a accesului limitat la finanțare adaptată ciclurilor lungi de maturizare, iar la aceste vulnerabilități se adaugă eroziunea netă a solului și susceptibilitatea ridicată la compactare, cu efect direct asupra productivității terenurilor și a stabilității producției pe termen lung.[55]

Scenariile climatice aferente perioadei 2021-2040 indică o creștere a restrictivității termice pentru culturile de grâu, ceea ce impune măsuri regionale de adaptare, schimbarea structurii culturale și diversificarea practicilor agricole. În lipsa unor intervenții consistente, competitivitatea agriculturii regionale riscă să fie erodată simultan de degradarea resurselor naturale, de recompoziția demografică a sectorului și de volatilitatea piețelor, într-un cumul de riscuri care depășește capacitatea de răspuns a instrumentelor PAC actuale.[56] În contrapondere, anumite teritorii rurale evidențiază procese de transformare economică graduală care merită monitorizate ca modele potențial replicabile, cazul Satu Mare fiind ilustrativ, ponderea ocupării în agricultură reducându-se de la 27,7% în 2019 la 16,1% în 2023. Cea mai mare parte a acestei diferențe provine însă din revizuirea metodologică a seriei populației ocupate civile operate în 2021, întrucât pe baza nouă ponderea se menține practic constantă, de la 15,6% în 2021 la 15,8% în 2024, astfel încât recompoziția ocupațională a județului nu poate fi tratată ca model replicabil înainte de confirmarea pe serii comparabile. Asemenea evoluții confirmă necesitatea accelerării diversificării economiei rurale prin consolidarea lanțurilor agroalimentare locale, prin activități cu valoare adăugată ridicată și prin digitalizare, reziliența comunităților rurale depinzând de capacitatea Regiunii de a integra simultan modernizarea agricolă, adaptarea climatică și dezvoltarea unor ecosisteme economice locale competitive.

III.8 Disparități intra-regionale și capacitate administrativă

Disparitățile intra-regionale ale Nord-Vestului nu rezultă din juxtapunerea unor decalaje sectoriale, ci dintr-un mecanism cumulativ de polarizare gravitațională al cărui nucleu este aria metropolitană Cluj-Napoca, completat secundar de polul Oradea. Mecanismul funcționează după logica auto-întreținerii avantajelor inițiale, cunoscută în economia instituțională drept path dependency, în care capitalul uman, investițional și infrastructural se reproduce preferențial în arealele deja consolidate, iar difuzia centru-periferie rămâne sub pragul critic al convergenței teritoriale, mecanism compatibil cu observația că, în pofida unei creșteri economice regionale susținute, decalajul dintre județul Cluj și restul Regiunii s-a adâncit în ultimul deceniu.[57] Concentrarea producției economice o confirmă, întrucât județul Cluj generează 43,4% din PIB-ul regional în 2023, Bihorul 18,5%, iar Sălajul, Bistrița-Năsăud și Satu Mare împreună 24,7%.[58] Raportarea la media europeană dimensionează ecartul, în 2024 Clujul înregistrând un PIB pe locuitor de circa 112% din media Uniunii, în timp ce Bistrița-Năsăud (49%), Satu Mare (52%) și Maramureș (53%) se situau la aproape jumătate din aceasta, iar Bihorul și Sălajul la valori intermediare de 61%, respectiv 58%, rezultând un ecart intra-regional de peste 60 de puncte procentuale. Dinamica investițională se concentrează pe axa Cluj-Oradea, favorizată de infrastructura de transport și de aglomerările economice consolidate, în timp ce ruralul periferic din Sălaj, nord-estul Maramureșului și estul Bistriței-Năsăud păstrează o capacitate redusă de generare autonomă a creșterii și rămâne vulnerabil la stagnare în absența unor intervenții teritoriale țintite. La nivel funcțional, ruralul regional se organizează într-o tipologie cu patru paliere distincte, care depășesc dihotomia periurban-periferic:

[55] Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă Cluj, "Analiza pieței muncii pentru perioada 2021-2022 Regiunea Nord-Vest". Disponibil la: https://www.anofm.ro/upload2/BISTRI%C5%A2A-N%C4%82S%C4%82UD/27862/Analiza_pietei_muncii_la_nivel_regional_Nord-Vest_pentru_perioada_2021-2022.pdf.

[56] ESPON, Zone rurale funcționale în România - o analiză metodologică, Raport final, iunie 2022. Disponibil la: https://www.mdlpa.ro/uploads/articole/attachments/67e6636a87461068811205.pdf.

[57] Institutul Național de Statistică, „Conturi Naționale regionale 2019-2023", ediția 2026. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/conturi_nationale_regionale_2022-2023.pdf.

[58] Eurostat, baza de date nama_10r_3gdp, "Produsul intern brut (PIB) la prețurile curente ale pieței, pe regiuni NUTS 3". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10r_3gdp/default/table?lang=en.

- **Primul** este coroana metropolitană clujeană, cu comune precum Florești, Apahida, Baciu și Gilău, care funcționează ca anexă rezidențială și logistică a polului urban, cu venituri proprii și capacitate de absorbție net superioare mediei naționale[59]

- **Al doilea** cuprinde ruralul periurban al polilor secundari, Oradea, Baia Mare, Satu Mare, Zalău și Bistrița, unde efectele de antrenare există, dar sunt difuze și asimetrice;

- **Al treilea** este ruralul agricol consolidat din câmpia Someșului, Crișurilor și Bihorului, cu potențial productiv real, însă cu fragmentare ridicată a exploatațiilor;

- **Al patrulea**, cel mai vulnerabil, cuprinde ruralul montan și submontan din Maramureșul de nord, Țara Codrului, estul Bistriței-Năsăud și sud-estul Sălajului, suprapus în mare măsură peste zonele cu constrângeri naturale desemnate în PS PAC 2023-2027, unde zona montană defavorizată concentrează plăți compensatorii de 94 euro pe hectar și an, fără ca acest sprijin să rezolve problema structurală a viabilității economice a exploatațiilor mici.

Dimensiunea fiscală a disparităților confirmă același tipar de polarizare unde conform Raportului Cancelariei Prim-Ministrului privind Analiza Eficienței Administrației Publice, bazat pe execuțiile bugetare consolidate ale anului 2024, ponderea veniturilor proprii în totalul veniturilor administrațiilor locale variază dramatic, atingând 56,81% în județul Cluj, 32,18% în Sălaj și 28,89% în Bistrița-Năsăud, printre cele mai reduse niveluri de autonomie financiară din țară.[60] La nivel național, peste 63% dintre unitățile administrativ-teritoriale din România nu își pot acoperi cheltuielile de personal din venituri proprii, iar 78,5% dintre comunele țării au sub 5.000 de locuitori. Structura demografică a palierului patru sugerează o concentrare a fenomenului în acest segment, ipoteză care rămâne de verificat pe date județene. Fragmentarea administrativă excesivă, dublată de masa critică redusă a personalului tehnic din primăriile rurale, limitează drastic capacitatea de cofinanțare a proiectelor europene, de pregătire a documentațiilor tehnico-economice și de implementare a portofoliilor investiționale complexe, rezultatul fiind un mecanism auto-reproductiv în care fondurile FEADR, FSE+ și FEDR sunt absorbite preferențial de unitățile administrativ-teritoriale cu masă critică administrativă deja consolidată.

III.9 Concluzii

Analiza spațiului rural al Regiunii Nord-Vest conturează un sistem teritorial aflat într-o tranziție incompletă, în care semnalele aparente de revitalizare maschează un proces de polarizare gravitațională cu efecte structurale durabile. Configurația nu poate fi descrisă prin opoziția clasică urban-rural, ci printr-o reorganizare funcțională a teritoriului în jurul polului metropolitan Cluj-Napoca, completat secundar de Oradea, în raport cu care celelalte componente ale ruralului ocupă poziții asimetrice de dependență, conectare parțială sau marginalizare. Această reorganizare explică paradoxul demografic central al Regiunii, în care creșterea rurală agregată după 2011 nu reflectă o reziliență a ruralului în sine, ci expansiunea suburbanizării clujene, ascunzând depopularea continuă a ruralului periferic. Mecanismele care generează polarizarea sunt interconectate și se auto-întăresc. Concentrarea capitalului uman calificat în polii urbani și absența unei rețele consolidate de servicii educaționale și de sănătate în ruralul periferic alimentează o presiune migratorie a tinerilor cu studii, care erodează baza demografică reproductivă a comunelor periferice și amplifică îmbătrânirea forței de muncă agricole. La aceasta se adaugă o accesibilitate rutieră asimetrică, definită de coridorul TEN-T Central și de axa A3, care generează un efect de coridor selectiv, accelerând dezvoltarea zonelor traversate și adâncind izolarea funcțională a ariilor inner peripheries. Deficitele tehnico-edilitare, în special la canalizare, epurarea apelor uzate și gaze naturale, funcționează ca barieră materială pentru atragerea investițiilor productive, iar conectivitatea digitală insuficient explorată în diagnoză limitează diversificarea economică prin servicii cu valoare adăugată ridicată. Ruralul regional poate fi sintetizat într-o tipologie cu patru paliere, structurată gradual de la coroana metropolitană clujeană până la ruralul montan și submontan din nordul Maramureșului, estul Bistriței-Năsăud și sud-estul Sălajului. Stratificarea se suprapune

[59] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Planul Strategic PAC 2023-2027. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/2022/PNS_2023-2027-versiunea_1.2-21.11.2022.pdf.
[60] Cancelaria Prim-Ministrului, Raport privind Analiza Eficienței Administrației Publice Centrale și Locale, 2025. Disponibil la: https://gov.ro/aab/.

peste o dualitate structurală a agriculturii regionale, în care exploatațiile mari captează preferențial alocările PAC, în timp ce predominanța exploatațiilor mici, fragmentarea funciară și ponderea ridicată a lucrătorilor familiali neremunerați reproduc o economie de subzistență dificil de integrat în lanțuri agroalimentare moderne. Dualitatea nu este o anomalie tranzitorie, ci expresia coexistenței unor logici economice premoderne și a unor structuri productive integrate în piețele europene, ceea ce ridică probleme metodologice în calibrarea instrumentelor de sprijin.

Direcțiile generale de evoluție indică o consolidare a polarizării economice și demografice și o accelerare a tranziției ocupaționale dinspre agricultură către industrie și servicii în județele cu profil intermediar, însă simultan o adâncire a decalajelor privind bunăstarea, accesul la servicii și autonomia fiscală a unităților administrativ-teritoriale mici. Dimensiunea fiscal-administrativă este deosebit de relevantă, întrucât fragmentarea administrativă excesivă și masa critică redusă a personalului tehnic din primăriile rurale generează un mecanism auto-reproductiv prin care fondurile europene continuă să fie absorbite preferențial de unitățile deja consolidate. La aceste vulnerabilități se adaugă riscuri sistemice insuficient tratate în diagnoză, dar logic conectate cu mecanismele identificate, respectiv reziliența climatică redusă a exploatațiilor, dependența cronică de transferurile bugetare și riscul de fragmentare teritorială progresivă. Expunerea ruralului la sărăcia energetică, determinată de ponderea ridicată a încălzirii cu combustibil solid în locuințele individuale din arealele neacoperite de rețeaua de gaze naturale, este analizată în subcapitolul 3.3.

Starea actuală a mediului rural sugerează că arhitectura intervențiilor pentru perioada 2028-2034 ar trebui calibrată în raport cu mecanismele cumulative de polarizare identificate, nu cu inventarele sectoriale clasice de deficite. Configurația teritorială justifică intervenții diferențiate, capabile să răspundă simultan presiunilor de creștere din coroana metropolitană clujeană, nevoilor de consolidare ale polilor secundari și provocărilor ruralului periferic montan și submontan, combinate cu consolidarea capacității administrative locale și cu mecanisme de cooperare inter-municipală, în absența cărora absorbția fondurilor va continua să fie corelată cu mărimea instituțională a unităților administrativ-teritoriale, nu cu intensitatea nevoilor.

Dualitatea agriculturii regionale și fragilitatea capitalului uman rural susțin intervenții integrate privind diversificarea economică, modernizarea graduală a exploatațiilor mici și mijlocii și consolidarea lanțurilor scurte. Deficitele de conectivitate fizică și digitală, coroborate cu presiunile regulatorii ale Directivei (UE) 2024/3019, evidențiază oportunitatea abordării unitare a infrastructurii edilitare, a mobilității rurale, a infrastructurii broadband și a soluțiilor descentralizate de energie regenerabilă, ca pachet capabil să transforme handicapuri infrastructurale istorice în avantaje de competitivitate. Evoluțiile demografice și fiscal-administrative justifică, în fine, reflectarea explicită a unui principiu de prioritizare a intervențiilor în funcție de masa critică a nevoilor teritoriale, complementar logicii actuale bazate predominant pe capacitatea de absorbție. Pe acest fond teritorial se așază analiza sistemului agroalimentar propriu-zis, obiectul capitolului următor.

Capitolul 1 – Agricultură și economie alimentară

Capitolul 1 - Agricultură și economie alimentară

Sectorul agroalimentar este una dintre componentele strategice ale economiei Regiunii Nord-Vest, prin suprafața funciară exploatată, prin contribuția la ocuparea populației rurale și prin rolul său în menținerea comunităților rurale, mai ales în teritoriile vulnerabile demografic și economic. Performanța lui condiționează direct competitivitatea economiei rurale, capacitatea de a susține lanțuri valorice reziliente și reducerea decalajului dintre urban și rural, fiind astfel baza pentru prioritățile de investiții ale perioadei 2028-2034.

Structura agricolă a regiunii evidențiază diferențe teritoriale importante între zonele vestice, dominate de exploatații comerciale orientate către producția vegetală intensivă, și arealele colinare și montane din Maramureș, Bistrița-Năsăud, Cluj și Sălaj, caracterizate prin pajiști permanente și exploatații familiale de mici dimensiuni. Aceste particularități generează modele distincte de utilizare a terenurilor și nevoi diferențiate de dezvoltare la nivel teritorial.

Sectorul poartă și vulnerabilități structurale persistente, de la fragmentarea exploatațiilor și asociativitatea redusă, la infrastructura insuficientă de procesare și depozitare și ponderea ridicată a exploatațiilor de autoconsum sau semi-subzistență. Aceste constrângeri sunt amplificate de depopulare și îmbătrânire în unele teritorii rurale, de presiunile climatice și de conversia terenurilor agricole din zonele periurbane.

În perspectiva perioadei 2028-2034, dezvoltarea agriculturii și a economiei alimentare regionale se corelează cu obiectivele europene de tranziție verde, reziliență climatică și utilizare sustenabilă a resurselor. Capitolul analizează, în această logică, structura fondului funciar, tipologia exploatațiilor, resursele umane, formele de organizare economică, performanța sectoarelor vegetal și zootehnic, lanțul valoric, vulnerabilitățile climatice și gradul de modernizare.

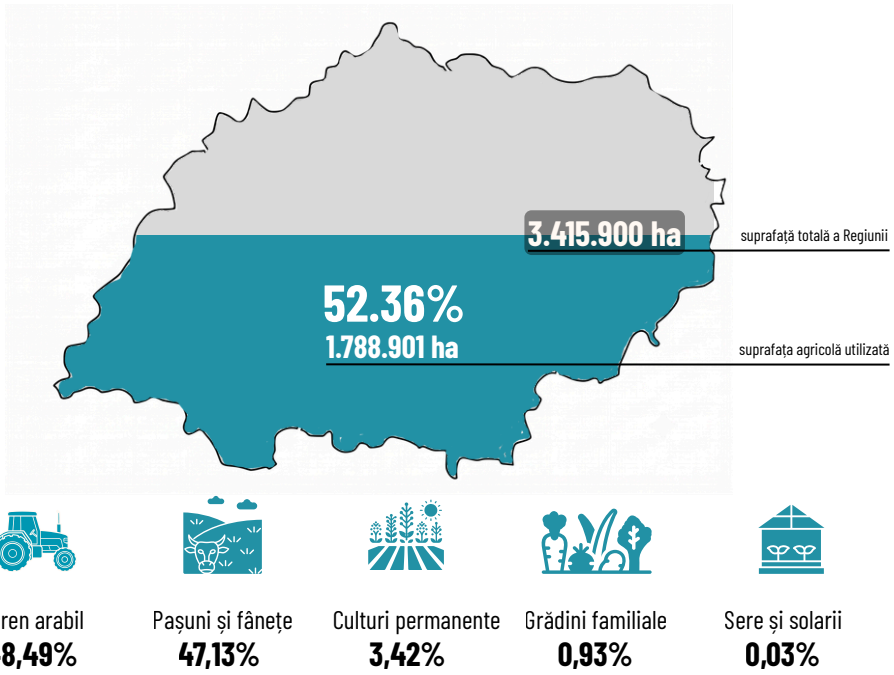
Analiza este realizată prin prisma celor șase premise formulate în secțiunea introductivă, fără a formula concluzii definitive privind validarea acestora, etapă rezervată secțiunii de concluzii.

Fundamentarea se bazează pe datele Recensământului General Agricol 2010 și 2020, completate cu seriile statistice INS TEMPO-Online, date Eurostat și surse administrative naționale și europene relevante. Referința structurală rămâne Recensământul General Agricol 2020, singura sursă care asigură defalcarea județeană completă a indicatorilor de structură, agregatele naționale și europene fiind actualizate, acolo unde există, cu rezultatele anchetelor structurale din 2023.

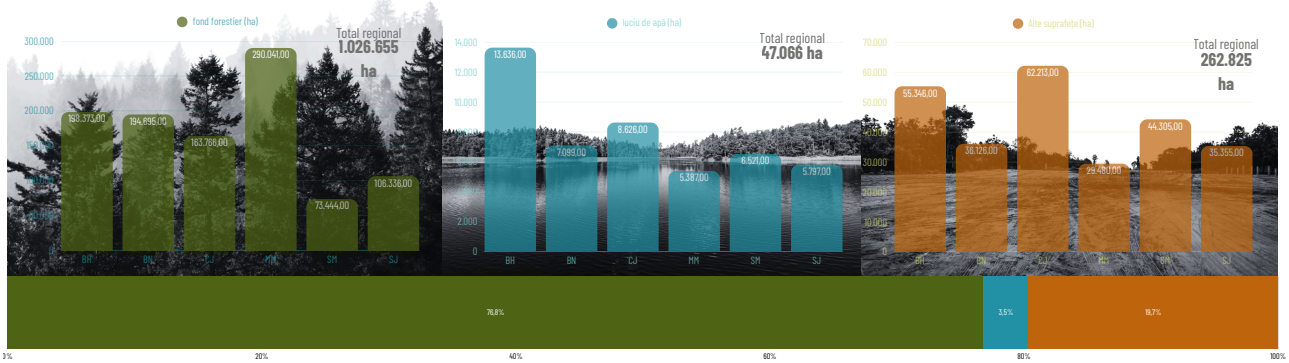
1.1 Structura fondului funciar și tipologia exploatațiilor agricole

La nivelul Regiunii Nord-Vest, suprafața agricolă utilizată (SAU) însumează 1.788.901,22 hectare, repartizate aproape egal între teren arabil și pajiști permanente. Această distribuție exprimă caracterul mixt al agriculturii regionale, în care producția vegetală intensivă coexistă cu zootehnia bazată pe furaje naturale. Terenul arabil reține 48,49% din SAU și susține producția de cereale și plante tehnice, pajiștile permanente ajung la 47,13% și definesc sectorul zootehnic extensiv și terenurile de mare valoare naturală, iar culturile permanente, vii și livezi, dețin 3,42%, peste media națională, semn al unui potențial viti-pomicol valorificabil prin procesare și lanțuri scurte.

Comparativ cu structura națională, unde terenul arabil reprezintă 67,11% din SAU, iar pajiștile 29,17%, regiunea are pajiști cu aproape 18 puncte procentuale mai mult și teren arabil cu aproape 19 puncte mai puțin. Această structură deschide oportunități pentru zootehnie și pentru intervenții agroecologice, dar aduce și provocări de productivitate economică și de adaptare climatică.

La nivel național, SAU reprezintă aproximativ 92,56% din suprafața totală a exploatațiilor agricole (12,76 mil. ha din 13,78 mil. ha), restul fiind păduri, terenuri neutilizate și infrastructură agricolă. Gradul ridicat de utilizare productivă este reprezentativ și pentru Regiunea Nord-Vest. Datele RGA 2020 acoperă însă exploatațiile și SAU, nu și suprafața administrativă totală, motiv pentru care imaginea de ansamblu se completează mai jos cu fondul funciar neagricol, pe baza bilanțului teritorial din 2014. Metodologic, terenurile degradate și neproductive sunt agregate în categoria „Alte suprafețe", alături de zonele construite și rețelele de comunicații, conform normelor INS[61].

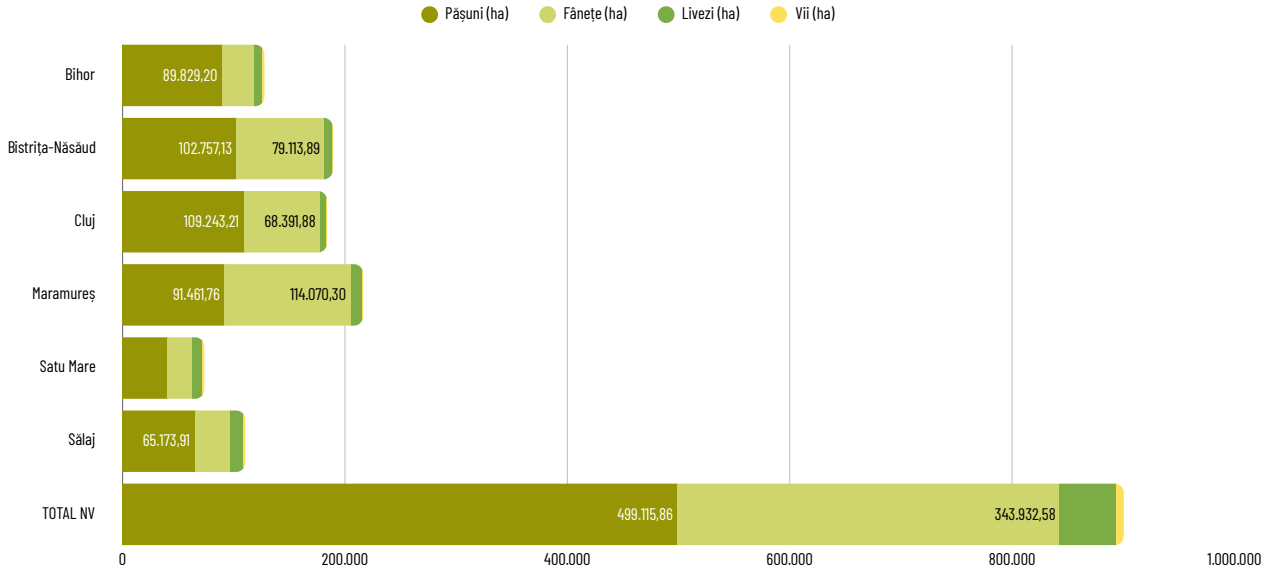
Fondul forestier depășește 1 milion de hectare și asigură un grad de împădurire de aproximativ 30%, ușor peste media națională, însă distribuit neuniform, de la 46% din suprafața județului în Maramureș la doar 16,62% în Satu Mare. Extinderea suprafețelor artificializate în Satu Mare, Cluj și Sălaj semnalează presiuni crescute asupra resurselor funciare în zonele de influență urbană, context în care valorificarea suprafețelor degradate prin reconstrucție ecologică și împădurire poate crește reziliența teritorială. Distribuția suprafeței agricole utilizate între cele șase județe reflectă diferențe teritoriale, determinate de condițiile naturale și de specializarea agricolă locală, ceea ce susține necesitatea unor intervenții adaptate specificului fiecărui teritoriu.

[61] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

Bihorul concentrează 24,32% din suprafața regională și dispune de 302.859,22 ha teren arabil, ceea ce îl face principalul județ agricol orientat spre producția vegetală. Satu Mare are un profil apropiat, cu 219.805,56 ha teren arabil din cele 295.406,91 ha SAU. În Maramureș și Bistrița-Năsăud predomină pajiștile permanente, cu 205.532,06 ha din 271.975,01 ha SAU, respectiv 181.871,02 ha din 258.185,62 ha SAU, semn al orientării către creșterea animalelor. Clujul păstrează un raport echilibrat între 140.391,40 ha arabil și 177.635,09 ha pajiști, iar Sălajul, deși are cea mai mică SAU din regiune (199.230,29 ha), deține cea mai mare suprafață de culturi permanente, 13.695,94 ha.

Culturile permanente sunt dominate de pomicultură, cu livezi de peste 50 mii ha la nivel regional, în timp ce suprafața viticolă este mult mai redusă și concentrată în Satu Mare și Sălaj. La pajiști, Maramureșul iese în evidență printr-o suprafață de fânețe mai mare decât cea de pășuni, semn al rolului important al furajelor în susținerea zootehniei și în conservarea peisajelor agricole tradiționale.

Fig. 1.1 - Defalcarea culturilor permanente și a pajiștilor, Regiunea Nord-Vest, 2020

Prelucrare internă. Sursa: INS, RGA 2020

Din perspectivă teritorială, regiunea se organizează în jurul a trei axe funcționale:

- **o axă vestică de câmpie (Bihor, Satu Mare), cu vocație de producție vegetală comercială;**
- **o axă estică montană (Maramureș, Bistrița-Năsăud), cu vocație zootehnică extensivă;**
- **o axă centrală mixtă (Cluj, Sălaj), supusă presiunii urbane și cu potențial viti-pomicol.**

Cele trei axe funcționale nu descriu doar specializări diferite, ci nevoi de intervenție diferite, astfel încât o măsură calibrată uniform la nivel regional produce rezultate divergente între județele de câmpie și cele montane.

Tabel 1. Sinteza profilului funciar dominant pe județe, Regiunea Nord-Vest, 2020

Județ	Caracteristică dominantă
Bihor	dominat de teren arabil; principal pol agricol regional
Cluj	echilibrat între teren arabil și pășuni; presiune metropolitană asupra terenului periurban
Satu Mare	dominat de teren arabil; specializare în culturi de câmp
Maramureș	profil montan, dominat de pășuni și fânețe; fânețele depășesc pășunile
Bistrița-Năsăud	predominant pajiști permanente; vocație zootehnică extensivă
Sălaj	cea mai mică SAU regională; cea mai mare pondere de culturi permanente, cu specializare pomi-viticolă

Comparația recensămintelor din 2010 și 2020 completează imaginea, întrucât la RGA 2020 SAU a României a fost de 12.762.828,59 ha, în scădere cu 543.301,41 ha, respectiv 4,1%, față de 2010, iar în interiorul acestei dinamici structura folosinței s-a modificat semnificativ, terenul arabil crescând cu circa 262.000 ha și culturile permanente cu circa 38.000 ha, în timp ce pajiștile permanente s-au redus cu aproximativ 787.000 ha, circa 17,5%. Recompoziția reflectă atât abandonul terenurilor cu randament marginal, cât și schimbări în logica de declarare pentru plățile directe.

Tabel 2. Evoluția suprafeței agricole utilizate (SAU), RGA 2010 vs. RGA 2020 (România)

Categorie de folosință (național)	RGA 2010 (ha)	RGA 2020 (ha)	Variație (%)	Pondere din SAU 2020
SAU, total	13.306.130,00	12.762.828,59	-4,08%	100,00%
Teren arabil	8.303.025,12	8.564.915,14	+3,15%	67,11%
Pajiști permanente (pășuni și fânețe)	4.510.778,07	3.723.529,03	-17,45%	29,17%
Culturi permanente (livezi, vii)	306.040,99	343.830,48	+12,35%	2,69%
Grădini familiale	182.505,82	124.482,46	-31,79%	0,98%
Sere și solarii	3.780,00	6.071,48	+60,62%	0,05%

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2010 și 2020; Statistică socială - Agricultură, Fondul funciar, Matricea AGR101A - Suprafața fondului funciar după modul de folosință, pe forme de proprietate, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe

Față de 2010, SAU din Bistrița-Năsăud s-a redus cu aproximativ 21,5 mii ha (-7,7%), ajungând la 258,2 mii ha în 2020, scăderea afectând atât terenul arabil (-4,7 mii ha; -6,6%), cât și pajiștile permanente (-18,1 mii ha; -9,1%), în timp ce culturile permanente au crescut cu aproximativ 1,7 mii ha (+30,4%), de la un nivel redus. La baza acestor evoluții stau abandonul terenurilor slab productive, reîncadrarea unor suprafețe după criteriile Agenției de Plăți și Intervenție pentru Agricultură (APIA), conversia către funcțiuni rezidențiale lângă orașe și împădurirea naturală a terenurilor părăsite. Tendința a continuat după 2020, SAU regională coborând la 1.748.964,40 ha în 2023, cu aproximativ 39,9 mii ha (-2,2%) sub nivelul din 2020, ritm superior celui național (-1,7%).[62] La nivel județean, Bihorul și Satu Mare au ponderi ridicate ale arabilului în SAU, de 69,6%, respectiv 74,4%, iar Maramureșul și Bistrița-Năsăud sunt dominate de pajiști, cu 75,6%, respectiv 70,4%. Conversia către funcțiuni rezidențiale, logistice și de servicii se concentrează în arealul metropolitan Cluj și, mai puțin, în jurul municipiilor Baia Mare, Oradea și Satu Mare, în timp ce abandonul lovește zonele montane și submontane, pe fondul depopulării, îmbătrânirii și accesibilității limitate. Sinteza privind modul de folosință a terenurilor este prezentată în tabelul de mai jos.

Puncte forte
- Suprafață agricolă utilizată importantă (1.788.901,22 ha) și profil agricol diversificat.
- Bază furajeră naturală extinsă (pajiști 47,13% din SAU), favorabilă zootehniei și terenurilor HNV.
- Pondere a culturilor permanente peste media națională (3,42% față de 2,69%), potențial viti-pomicol.
- Polul urban Cluj generează cerere pentru lanțuri scurte și produse de proximitate.

Puncte slabe
- Fragmentare accentuată: dimensiune medie a exploatației de 4,05 ha, sub media națională de 4,49 ha.
- Pondere redusă a terenului arabil (48,49% față de 67,11% național), randament economic pe hectar mai scăzut.
- Dependență ridicată de pajiști vulnerabile la secetă și la degradare.
- Capacitate redusă de investiție și de mecanizare la nivelul exploatațiilor mici.

Oportunități
- Susținerea zootehniei extensive și a schemelor agro-mediu prin PAC post-2027.
- Comasare voluntară și forme asociative pentru contracararea fragmentării.
- Valorificarea culturilor permanente prin procesare și lanțuri scurte.
- Sisteme integrate de monitorizare a folosinței terenurilor (RGA, APIA, ANCPI, Copernicus).

Riscuri
- Presiunea metropolitană din jurul Clujului și conversia terenului agricol periurban.
- Continuarea contracției pajiștilor și abandonul agricol montan.
- Împădurirea naturală necontrolată, cu pierdere ireversibilă de suprafață pastorală.
- Impactul pieței imobiliare și al dezvoltării infrastructurii asupra terenului fertil de câmpie.

[62]INS, Ancheta Structurală în Agricultură 2023, Vol II. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/ancheta_structurala_in_agricultura_2023_vol2_0.pdf.

Diagnosticul converge către trei tendințe care solicită un răspuns programatic:

- contracția pajiștilor tradiționale și eroziunea bazei zootehniei extensive;
- conversia ireversibilă a terenului periurban sub presiunea polului Cluj;
- fragmentarea exploatațiilor care încetinește modernizarea.

Acestea sunt relevante pentru Premisa 1, privind vulnerabilitățile structurale, și pentru Premisa 3, privind gestionarea sustenabilă a resurselor, și impun o abordare teritorială diferențiată, respectiv modernizare și consolidare funciară în câmpie, prevenirea abandonului și menținerea pajiștilor în zonele montane și gestionarea presiunilor de conversie în jurul polilor urbani. Întoarcerea balanței spre potențial depinde de capacitatea programelor de finanțare de a trata simultan terenul, organizarea exploatațiilor și capitalul uman.

Mărimea exploatațiilor: fragmentare și ferme comerciale mari

Dacă fondul funciar descrie resursa de teren, dimensiunea exploatațiilor arată cum este organizată economic această resursă și decide dacă suprafața disponibilă devine capacitate productivă competitivă. Mărimea exploatației guvernează accesul la mecanizare, amortizarea investițiilor, puterea de negociere în lanț și capacitatea de a absorbi sprijinul PAC, astfel încât o suprafață mare, fărâmițată în multe exploatații mici, produce o productivitate pe unitate mult sub potențial. Întrucât totalul exploatațiilor include și unități fără SAU, precum ciupercăriile, distribuția pe clase se raportează la cele 441.263 de exploatații cu SAU ale regiunii. Cele 441.263 de exploatații gestionează 1.788.901,22 ha de SAU, rezultând o dimensiune medie de 4,05 ha pe exploatație, sub media națională de 4,49 ha, deci un decalaj de aproape 10% și un grad ridicat de fragmentare[63]. Regiunea concentrează 15,53% din exploatațiile cu SAU ale României, dar numai 14,02% din SAU națională, confirmare că exploatația medie regională este mai mică decât cea națională. Fragmentarea este o trăsătură a întregii agriculturi românești, întrucât în 2020 România concentra aproape o treime din exploatațiile agricole ale Uniunii Europene, dar contribuia cu doar circa 2,98% la producția standard a Uniunii potrivit prelucrării proprii pe matricea Eurostat ef_m_farmleg, valoarea publicată de Eurostat pentru aceeași referință fiind de 3,3%, aproximativ 9 din 10 exploatații având sub 5 hectare, în timp ce circa 1% din exploatații lucrau puțin peste jumătate din SAU a țării. [64] În același an, Nord-Vestul a generat o producție standard de 1.442,5 milioane euro, adică 0,40% din cea a Uniunii și 13,5% din cea a României, nivel care plasează agricultura regională într-o poziție marginală în spațiul european, în pofida densității exploatațiilor mici.

Tabel 3. Numărul exploatațiilor, SAU și dimensiunea medie, Regiunea Nord-Vest, județe și România, 2020

Unitate teritorială	Exploatații cu SAU (nr.)	SAU (ha)	Pondere SAU reg. (%)	Dim. medie (ha)
Bihor	92.631	435.008,91	24.32%	4.70
Bistrița-Năsăud	62.783	258.185,62	14.43%	4.11
Cluj	84.73	329.094,48	18.40%	3.88
Maramureș	94.052	271.975,01	15.20%	2.89
Satu Mare	53.272	295.406,91	16.51%	5.55
Sălaj	53.795	199.230,29	11.14%	3.70
Total Nord-Vest	**441.263**	**1.788.901,22**	**100%**	**4.05**
România	**2.841.496**	**12.762.828,59**	**-**	**4.49**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

[63] Prelucrare internă pe baza: INS, Recensământul General Agricol 2020, disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/RGA2020. Și Eurostat, matricea ef_m_farmleg, "Indicatori ai exploatațiilor agricole în funcție de statutul juridic al exploatației, suprafața agricolă utilizată, tipul și dimensiunea economică a exploatației, precum și regiunea NUTS 2". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ef_m_farmleg/default/table?lang=en&category=agr.ef.ef_mainfarm.

[64] Prelucrare internă pe baza: Eurostat, baza de date ef_m_farmleg, „Indicatori ai exploatațiilor agricole în funcție de statutul juridic al exploatației, suprafața agricolă utilizată, tipul și dimensiunea economică a exploatației, precum și regiunea NUTS 2". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ef_m_farmleg/default/table?lang=en.

Distribuția județeană a dimensiunii medii reproduce segmentarea teritorială din analiza fondului funciar. Satu Mare are cea mai mare dimensiune medie, 5,55 ha, peste media națională și consistentă cu fermele comerciale de câmp, iar Bihorul menține 4,70 ha, în timp ce Maramureșul are cea mai mică dimensiune medie, 2,89 ha, expresie a fărâmițării exploatațiilor montane de subzistență, Clujul, Sălajul și Bistrița-Năsăud așezându-se în jurul sau sub media regională. Variația dimensiunii medii, între 2,89 și 5,55 hectare, confirmă că Regiunea nu are o structură agrară uniformă, ci reunește tipuri diferite de exploatații, cu funcționare economică distinctă, astfel încât media regională are o relevanță mai degrabă orientativă.

Distribuția exploatațiilor pe clase de mărime constituie indicatorul central al diagnozei structurale, singurul care permite cuantificarea fragmentării și a polarizării. Pentru comparabilitate cu seriile europene, clasele native ale recensământului au fost agregate în șase clase de referință.

Tabel 4. Distribuția exploatațiilor agricole pe clase de mărime a SAU, Regiunea Nord-Vest vs. România, 2020

Clasa de mărime	Nord-Vest (nr. expl.)	Nord-Vest (%)	România (nr. expl.)	România (%)	Dif. (pp)
Sub 1 ha	175.672	39.81%	1.531.173	53.89%	−14,08
1-5 ha	205.032	46.46%	1.030.893	36.28%	+10,18
5-10 ha	39.771	9.01%	161.021	5.67%	-3,34
10-30 ha	14.537	3.29%	74.361	2.62%	+0,67
30-100 ha	4.518	1.02%	28.038	0.99%	+0,67
Peste 100 ha	1.733	0.39%	16.01	0,56%	−0,17
Total	**441.263**	**100.00%**	**2.841.496**	**100.00%**	**-**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Ponderea exploatațiilor sub 1 hectar este de 39,81%, cu peste 14 puncte procentuale sub media națională de 53,89%, deci o microfragmentare mai puțin extremă decât în restul țării, decalajul inversându-se însă în clasa 1-5 hectare, 46,46% față de 36,28%, și menținându-se în clasa 5-10 hectare, 9,01% față de 5,67%. Cumulat, exploatațiile sub 5 hectare reprezintă 86,28% din total în Regiune, față de 90,17% la nivel național. Concentrarea masei în intervalul 1-10 hectare, mai degrabă decât sub un hectar, indică un strat de exploatații familiale care depășesc pragul autoconsumului și pot deveni, cu sprijin adecvat, baza unui segment semi-comercial viabil. Spre deosebire de exploatațiile sub un hectar, fără perspectivă de comercializare, cele de 1-10 hectare sunt categoria pentru care consolidarea, cooperarea și modernizarea produc cel mai mare efect economic, ceea ce orientează intervenția către un grup-țintă distinct de simpla reducere a numărului de exploatații de subzistență.

Tabel 5. Distribuția exploatațiilor și a SAU pe clase de mărime, Regiunea Nord-Vest, 2020

Clasa de mărime	Expl. (nr.)	Expl. (%)	SAU (ha)	SAU (%)	Dim. medie clasă (ha)
Sub 1 ha	175.672	39,81%	78.577,68	4,39%	0,45
1-5 ha	205.032	46,46%	493.926,80	27,61%	2,41
5-10 ha	39.771	9,01%	267.883,86	14,97%	6,71
10-30 ha	14.537	3,29%	226.491,64	12,66%	15,58
30-100 ha	4.518	1,02%	233.031,62	13,03%	51,58
Peste 100 ha	1.733	0,39%	488.989,62	27,33%	282,16
Total	**441.263**	**100,00%**	**1.788.901,22**	**100,00%**	**4,05**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Asimetria structurală este fundamentală, întrucât cele 380.704 de exploatații sub 5 hectare, reprezentând 86,28% din total, lucrează împreună numai 572.504,48 hectare, adică 32,00% din SAU, în timp ce cele 1.733 de exploatații de peste 100 de hectare, doar 0,39% din număr, concentrează 488.989,62 hectare, respectiv 27,33% din SAU, la o dimensiune medie de 282,16 hectare. Mai puțin de patru exploatații din fiecare mie lucrează, așadar, peste un sfert din suprafața agricolă a Regiunii, în timp ce aproape nouă din zece împart între ele abia o treime din teren, expresie statistică a dualismului agricol care confirmă că media dimensiunii ascunde o polarizare profundă.

Comparația cu structura națională adaugă o nuanță esențială pentru fundamentarea intervențiilor, întrucât la nivel național exploatațiile sub 5 hectare lucrează numai 22,85% din SAU, iar clasa de peste 100 de hectare concentrează 47,83%, polarizare la vârf considerabil mai accentuată decât în Regiune. Segmentul exploatațiilor mijlocii de 5-100 de hectare reține în Nord-Vest 40,66% din SAU, față de numai 29,32% la nivel național, ceea ce reprezintă un activ structural important, acest segment intermediar constituind nucleul cel mai apt pentru transformarea în ferme comerciale viabile. Problema dominantă a Regiunii nu este, prin urmare, absența fermelor mari, ci dispersia resursei de teren într-o multitudine de exploatații sub pragul viabilității economice.

Tabel 6. Concentrarea SAU pe segmente cumulate, Nord-Vest vs. România, 2020 (% din SAU)

Segment de dimensiune	Nord-Vest SAU (%)	România SAU (%)	Dif. (pp)
Exploatații sub 5 ha	32.00%	22.85%	+9,15
Exploatații mijlocii 5-100 ha	40.66%	29.32%	+11,34
Exploatații peste 100 ha	27.33%	47.83%	-20,50
Total SAU	**100.00%**	**100.00%**	**-**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Analiza intra-regională confirmă faptul că cele două dimensiuni ale dualismului, fragmentarea bazei și concentrarea la vârf, urmează gradientul teritorial vest-est, însă cu intensități foarte diferite.

Tabel 7. Fragmentarea și concentrarea exploatațiilor pe județe, Regiunea Nord-Vest, 2020

Județ	Expl. sub 5 ha (% din nr.)	SAU în expl. peste 100 ha (%)	Profil structural
Bihor	87.61%	40.27%	concentrare comercială ridicată
Bistrița-Năsăud	80.12%	11.57%	fără segment comercial mare
Cluj	86.46%	21.75%	intermediar, presiune urbană
Maramureș	87.73%	10.44%	fragmentare montană
Satu Mare	87.48%	45.98%	concentrare comercială ridicată
Sălaj	87.16%	24.16%	intermediar colinar
Regiunea Nord-Vest	**86.28%**	**27.33%**	**structură dual**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Fragmentarea bazei este relativ uniformă, ponderea exploatațiilor sub 5 hectare variind de la 80,12% în Bistrița-Năsăud la 87,73% în Maramureș, ceea ce confirmă caracterul generalizat al microexploatației familiale, indiferent de relief sau specializare. Concentrarea la vârf variază însă mult, de la 10,44% în Maramureș la 45,98% în Satu Mare. Județele de câmpie au un segment mai robust de ferme comerciale mari, de 45,98% în Satu Mare și 40,27% în Bihor, în timp ce județele montane sunt aproape lipsite de acesta, cu 10,44% în Maramureș și 11,57% în Bistrița-Năsăud. Maramureșul cumulează astfel cea mai ridicată fragmentare, cea mai mică dimensiune medie și cea mai redusă concentrare comercială, ceea ce justifică instrumente de cooperare și valorificare a producției montane, în timp ce Satu Mare reflectă modelul dual în care consolidarea poate viza trecerea exploatațiilor mijlocii către pragul comercial. Aceste diferențe au consecințe economice directe, întrucât dimensiunea medie de 4,05 ha și dispersia parcelelor limitează rentabilitatea utilajelor performante, iar exploatațiile sub 5 ha nu își pot amortiza individual investițiile într-un parc tehnic modern

Fragmentarea întreține un cerc al subinvestiției, în care veniturile reduse limitează modernizarea, iar lipsa acesteia perpetuează productivitatea scăzută. Investițiile în irigații, depozitare, condiționare și tehnologii de precizie necesită economii de scară și organizare colectivă, dificil de atins în structura actuală. Dimensiunea redusă limitează și accesul la finanțare, prin garanții insuficiente, evidențe contabile neformalizate și capacitate redusă de cofinanțare. În consecință, multe exploatații mici nu pot accesa creditarea sau măsurile de investiții din PAC, iar finanțarea se concentrează în fermele deja capitalizate. Fărâmițarea are un caracter structural, alimentat de succesiuni repetate și divizarea fizică a terenurilor, iar exploatațiile cu suprafețe relevante devin dificil de mecanizat atunci când parcelele sunt mici și dispersate. Îmbătrânirea conducătorilor agravează fenomenul, fermele fără succesori fiind adesea abandonate sau transmise unor moștenitori neimplicați. Consolidarea funciară este frânată de atașamentul față de proprietate, reticența față de vânzarea sau schimbul terenurilor, succesiunile nerezolvate și lipsa unor instrumente instituționale și financiare pentru comasarea voluntară. Deblocarea consolidării cere, prin urmare, intervenții publice pentru stimularea comasării voluntare, clarificarea regimului proprietății și dezvoltarea unor structuri de intermediere funciară. Diagnosticul structural impune o distincție între cele două segmente ale dualismului agricol. Fermele comerciale de peste 30 ha asigură cea mai mare parte a producției de piață și beneficiază de mecanizare, finanțare și acces la lanțuri moderne, dar numărul lor redus limitează capacitatea de a dinamiza întregul sector. Exploatațiile familiale, dominante numeric, susțin ocuparea rurală, menținerea terenurilor și a peisajului, securitatea alimentară locală și coeziunea socială. Provocarea nu este eliminarea lor, ci dezvoltarea segmentului viabil de 1-10 ha, prin cooperare și acces comun la mecanizare, depozitare, condiționare și comercializare, fără pierderea proprietății.

Sintetizând, structura dimensională este principala constrângere a agriculturii regionale și explică decalajul dintre potențialul funciar și performanța economică. Polarizarea documentată mai sus lasă segmentul de 5-100 de hectare drept principalul activ structural al Regiunii, cu 40,66% din SAU față de 29,32% la nivel național, deci cu cel mai ridicat potențial de transformare comercială. În raport cu Premisa 2, reducerea fragmentării cere măsuri integrate de consolidare funciară voluntară, cooperare și dezvoltare controlată a exploatațiilor mijlocii, adaptate diferenței dintre zonele montane din est și câmpia comercială din vest.

Caseta 1.1. Dualismul agricol regional

Patru exploatații dintr-o mie lucrează peste un sfert din suprafața agricolă a Regiunii Nord-Vest, în timp ce aproape nouă din zece exploatații împart o treime din teren. Spre deosebire de media națională, regiunea dispune însă de un segment intermediar de exploatații de 5-100 ha care reține 40,66% din SAU, cel mai consistent activ structural pentru construirea unui sector comercial viabil în perioada 2028-2034. Politica regională nu trebuie să aleagă între ferma mare și gospodăria mică, ci să capitalizeze acest segment median prin consolidare voluntară, cooperare și investiții țintite.

1.2 Forța de muncă agricolă și forma de organizare a exploatațiilor

Spre deosebire de fondul funciar, care este o resursă stabilă, capitalul uman agricol este în declin accelerat și în transformare structurală, volumul, structura demografică și calificarea forței de muncă condiționând direct adoptarea tehnologiilor, productivitatea și sustenabilitatea sectorului. Trăsătura definitorie nu este atât volumul, cât natura preponderent familială, ocazională și îmbătrânită a forței de muncă, care o face o constrângere de aceeași gravitate ca fragmentarea funciară.[65] *Analiza se bazează pe datele RGA 2020 privind persoanele care au lucrat în agricultură, completat cu seriile Eurostat și INS privind volumul de muncă. Datele recensământului nu includ persoanele care au lucrat temporar și pe cele angajate de la terți, astfel încât indicatorii reflectă forța de muncă proprie a exploatațiilor.* Volumul forței de muncă confirmă, înainte de orice, natura familială a sectorului. La nivelul Regiunii Nord-Vest, numărul total al persoanelor care au lucrat în agricultură a fost de 713.295, dintre care 702.599, respectiv 98,50%, în exploatații fără personalitate juridică și numai 10.696 în exploatații cu personalitate juridică. Distribuția exprimă direct caracterul familial al agriculturii regionale, în care majoritatea forței de muncă nu este salariată, ci formată din capul exploatației și membrii gospodăriei, care lucrează terenul fără raport de muncă formal și, în mare parte, fără remunerare, modelul dominant nefiind al fermei care angajează, ci al gospodăriei care funcționează pe baza muncii neremunerate a membrilor familiei.

[65] Datele privind forța de muncă din Recensământul General Agricol 2020 nu includ persoanele care au lucrat temporar și pe cele angajate de la terți. O unitate anuală de muncă (UAM) echivalează cu 225 de zile lucrate pe an.

Tabel 8. Persoanele care au lucrat în agricultură, după statutul juridic al exploatației, 2020

Unitate teritorială	Exploatații fără pers. juridică (pers.)	Exploatații cu pers. juridică (pers.)	Total persoane
Bihor	139.829	3.516	143.345
Bistrița-Năsăud	113.047	795	113.842
Cluj	119.528	1.341	120.869
Maramureș	160.887	1.033	161.92
Satu Mare	80.281	2.203	82.484
Sălaj	89.027	1.808	90.835
Total Nord-Vest	**702.599**	**10.696**	**713.295**
România	**-**	**-**	**4.506.557**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Cele 713.295 de persoane reprezintă 15,83% din totalul național de 4.506.557, foarte aproape de cota de 15,53% deținută în numărul de exploatații și dau un raport de 1,62 persoane pe exploatație, ușor peste media națională de 1,59 dar consistent cu segmentul regional de exploatații familiale de 1-10 hectare. Distribuția județeană reflectă întâi masa demografică rurală și abia apoi apoi specializarea agricolă, Maramureșul concentrând cel mai mare număr de persoane, 161.920, în pofida celei mai mici dimensiuni medii, semn al absorbției de forță de muncă specifică agriculturii de subzistență montane, în timp ce Satu Mare, cu numai 82.484 de persoane la cea mai mare dimensiune medie, exprimă o agricultură comercială economisitoare de muncă, inversiune care sintetizează contrastul dintre cele două modele agricole regionale. Volumul exprimat în număr de persoane spune însă puțin despre munca efectiv prestată, fiindcă marea majoritate nu lucrează cu normă întreagă, ci ocazional sau sezonier. Conversia în unități anuale de muncă (UAM), fiecare unitate echivalând cu 225 de zile lucrate pe an, dezvăluie dimensiunea reală a subocupării din agricultura regională.

Tabel 9. Persoanele care au lucrat în agricultură, după timpul lucrat (UAM), Regiunea Nord-Vest, 2020

Unitate teritorială	0-25% UAM	25-50% UAM	50-75% UAM	75-100% UAM	100% UAM
Bihor	108.839	19.321	7.077	4.885	3.223
Bistrița-Năsăud	85.273	15.555	5.179	5.162	2.673
Cluj	92.329	15.554	5.695	5.174	2.117
Maramureș	123.463	24.084	7.094	4.901	2.378
Satu Mare	59.455	13.224	3.927	2.956	2.922
Sălaj	68.732	13.35	4.095	2.619	2.039
Nord-Vest (nr.)	**538.091**	**101.088**	**33.067**	**25.697**	**15.352**
Nord-Vest (%)	**75.40%**	**14.20%**	**4.60%**	**3.60%**	**2.20%**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Distribuția arată amploarea subocupării, 538.091 de persoane, respectiv 75,4%, prestând sub un sfert dintr-o unitate anuală, adică sub 56 de zile pe an, iar alte 101.088, 14,2%, situându-se în intervalul 25-50%. Cumulat, 89,6% dintre persoanele ocupate în agricultura regională lucrează sub jumătate de normă, în timp ce doar 15.352, respectiv 2,2%, prestează o normă întreagă, acestea constituind nucleul real al forței de muncă agricole. Volumul aparent al forței de muncă este, deci, în mare parte iluzoriu economic, echivalentul cu normă întreagă fiind cu un ordin de mărime sub numărul de persoane. Subocuparea masivă semnalează totodată un potențial de eliberare a forței de muncă către alte sectoare, dar și o dependență structurală a populației rurale de agricultura de subzistență ca plasă de siguranță, motiv pentru care reducerea ocupării agricole nu poate fi un simplu obiectiv de eficiență. Seriile europene confirmă și cuantifică declinul, potrivit Eurostat, inputul total de muncă al agriculturii regionale, în unități anuale de muncă pentru exploatațiile peste pragul statistic, s-a redus de la 149.930 UAM în 2010 la 100.890 UAM în 2020 și la 97.730 UAM în 2023, o contracție de 34,8% în treisprezece ani, ritm comparabil cu cel național[66].

[66]Eurostat, baza de date ef_lf_main, " Forța de muncă agricolă principală, pe grupe de vârstă și sex ale conducătorului exploatației agricole, tipul exploatației agricole și regiunea NUTS 2". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ef_lf_main/default/table?lang=en&category=agr.ef.ef_lf.

Tabel 10. Evoluția inputului de muncă agricolă, 2010-2023 (unități anuale de muncă)

Unitate teritorială	2010	2013	2016	2020	2023
Nord-Vest	149.930	135.350	139.850	100.89	97.73
România	930.820	933.260	950.160	629.07	614.75
UE-27	8.373.170	7.936.460	7.707.150	7.112.420	6.876.570

Prelucrare internă. Sursa: Eurostat, ancheta privind structura exploatațiilor agricole, forța de muncă agricolă (exploatații peste pragul statistic), extragere iunie 2026

Comparația europeană așază declinul în context, inputul de muncă agricolă al UE-27 reducându-se cu 17,9% între 2010 și 2023, în timp ce contracția regională a fost de aproape două ori mai rapidă, iar cea națională de 34,0%, semn că România și inclusiv regiunea de Nord-Vest parcurg într-un interval comprimat ajustarea pe care agriculturile vest-europene au făcut-o în decenii. La nivel național, volumul total al muncii agricole s-a menținut între 1.090 mii UAM în 2020 și 1.044 mii UAM în 2025, din care salariații sub o cincime, ceea ce confirmă caracterul nesalariat al muncii agricole, valorile nefiind însă comparabile cu cele din Tabelul 1.15, întrucât seria Institutului Național de Statistică acoperă întregul sector, iar seria Eurostat numai exploatațiile situate peste pragul statistic[67]. Pentru perioada 2028-2034, această dublă realitate, declin rapid al volumului și menținerea unui număr foarte mare de persoane marginal ocupate, arată că ajustarea cantitativă este deja în curs, iar miza intervențiilor se mută de la volum către calificare, întinerire și productivitate. Pe lângă caracterul ocazional al ocupării, structura pe vârste adaugă o a doua vulnerabilitate de fond, îmbătrânirea populației agricole fiind cea mai gravă, fiindcă blochează reproducerea generațională a sectorului și adoptarea inovării.

Tabel 11. Structura pe grupe de vârstă a șefilor de exploatație, Nord-Vest vs. România, 2020

Grupa de vârstă	Nord-Vest (nr.)	Nord-Vest (%)	România (nr.)	România (%)
Sub 35 de ani	26.427	5.96%	166.573	5.77%
35-54 de ani	159.750	36.06%	1.007.019	34.88%
55 de ani și peste	256.882	57.98%	1.713.475	59.35%
Total șefi de exploatație	**443.059**	**100.00%**	**2.887.067**	**100.00%**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Structura este profund dezechilibrată în defavoarea tinerilor, aproape șase din zece șefi de exploatație, respectiv 57,98%, având 55 de ani și peste, în timp ce numai 5,96% sunt sub 35 de ani, raportul dintre conducătorii vârstnici și cei tineri fiind de 9,7 la 1, iar structura regională, marginal mai favorabilă decât media națională, nu modifică diagnosticul de fond. Conducătorii vârstnici manifestă o aversiune sporită față de risc și investiție, o disponibilitate redusă către adoptarea de tehnologii noi și un orizont de planificare scurt, dominat de logica menținerii exploatației până la transmiterea succesorală. Cuplată cu incertitudinea succesorală, îmbătrânirea generează un blocaj decizional care explică persistența structurii fragmentate, întrucât exploatațiile mici conduse de persoane vârstnice constituie tocmai segmentul cel mai puțin predispus la consolidare, modernizare sau asociere, iar deficitului generațional i se adaugă un nivel extrem de scăzut al pregătirii agricole formale.

Tabel 12. Structura șefilor de exploatație după nivelul de pregătire agricolă, Nord-Vest vs. România, 2020

Nivel de pregătire agricolă	Nord-Vest (nr.)	Nord-Vest (%)	România (nr.)	România (%)
Doar experiență practică	414.543	93.56%	2.730.275	94.57%
Pregătire agricolă de bază	25.529	5.76%	135.637	4.70%
Pregătire agricolă completă	2.987	0.67%	21.155	0.73%
Total șefi de exploatație	**443.059**	**100.00%**	**2.887.067**	**100.00%**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

[67]Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea AGR210A - Volumul forței de muncă din agricultură, 2020-2025. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

93,56% dintre șefii de exploatație dețin exclusiv experiență practică, dobândită informal în gospodărie, iar doar 0,67% au absolvit o formă completă de pregătire agricolă, adică mai puțin de șapte conducători la mie, deficit de competențe de o gravitate excepțională pentru un sector care trebuie să adopte practici tot mai sofisticate de gestiune, mediu și tehnologie. Cei doi factori se amplifică reciproc, fiindcă conducătorul tipic este o persoană de peste 55 de ani, cu experiență exclusiv practică, fără calificare formală și fără succesor angajat, profil care reunește trăsăturile cele mai puțin propice modernizării și care nu este o anomalie marginală, ci caracteristica statistică a majorității covârșitoare a exploatațiilor.

Tabel 13. Structura pe grupe de vârstă a șefilor de exploatație, pe județe, 2020 (% din total județean)

Județ	Sub 35 ani (%)	35-54 ani (%)	55 ani și peste (%)	Total șefi (nr.)
Bihor	6.52%	37.60%	55.88%	93.083
Bistrița-Năsăud	6.68%	36.51%	56.81%	62.799
Cluj	4.53%	30.17%	65.30%	85.204
Maramureș	6.30%	37.26%	56.44%	94.154
Satu Mare	6.88%	42.63%	50.49%	53.944
Sălaj	4.49%	33.49%	61.59%	53.875
Nord-Vest	**5.96%**	**36.06%**	**57.98%**	**443.059**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Tabel 14. Structura șefilor de exploatație după nivelul de pregătire agricolă, pe județe, 2020 (% din total județean)

Județ	Numai practică (%)	Pregătire de bază (%)	Pregătire completă (%)	Total
Bihor	91.94%	7.11%	0.96%	93.083
Bistrița-Năsăud	95.31%	4.18%	0.51%	62.799
Cluj	94.85%	4.45%	0.70%	85.204
Maramureș	94.63%	4.92%	0.45%	94.154
Satu Mare	90.13%	9.05%	0.81%	53.944
Sălaj	93.88%	5.53%	0.59%	53.875
Nord-Vest	**93.56%**	**5.76%**	**0.67%**	**443.059**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Variația teritorială contrazice o corelație simplă între caracterul comercial al agriculturii și tinerețea conducătorilor. Clujul are cea mai accentuată îmbătrânire, cu 65,30% șefi de peste 55 de ani și doar 4,53% sub 35, structură care reflectă presiunea urbană ce deturnează tinerii către piața urbană a muncii și o agricultură periurbană practicată adesea ca activitate secundară a unei populații vârstnice, în timp ce Satu Mare are cea mai favorabilă structură, cu 50,49% șefi vârstnici și 6,88% tineri, consistentă cu o agricultură comercială care oferă perspective de venit. Contrastul arată că îmbătrânirea conducătorilor ține mai mult de alternativele de ocupare ale economiei județene decât de profilul funciar. La calificare, județele cu agricultură comercială de câmpie, Satu Mare și Bihor, au cele mai ridicate ponderi ale pregătirii de bază, 9,05% și 7,11%, semn al unei corelații între exigențele agriculturii comerciale și disponibilitatea pentru formare. Ponderea pregătirii complete rămâne însă uniform marginală, între 0,45% în Maramureș și 0,96% în Bihor, semn al unui deficit generalizat care nu poate fi redus prin simpla difuzare a modelului județelor comerciale, ci cere o intervenție regională amplă în formarea profesională agricolă.

Raportând producția standard la inputul de muncă, productivitatea muncii agricole din Nord-Vest era, în 2020, de aproximativ 14.300 euro pe unitate anuală de muncă, față de circa 50.200 euro în UE-27, adică sub 29% din media europeană, iar în 2023 indicatorul regional a urcat la aproximativ 18.400 euro pe UAM, pe fondul creșterii producției standard la 1.802,6 milioane euro și al contracției volumului de muncă, rămânând totuși la circa 32% din media UE-27.

Decalajul de unu la trei sintetizează efectele cumulate ale fragmentării, subocupării și deficitului de calificare și dă măsura efortului de modernizare necesar în 2028-2034, iar creșterea de aproape 30% a productivității între 2020 și 2023 arată că ajustarea este în curs, dar că se produce deocamdată mai ales prin reducerea numitorului, nu prin creșterea valorii generate.[68] Adoptarea tehnologiilor moderne depinde atât de dimensiunea exploatației, cât și de capacitatea conducătorului de a le folosi, iar structura pe vârste și pregătirea redusă limitează puternic acest proces, decalajul digital fiind în principal unul de capital uman. Ponderea tinerilor conducători, de doar 5,96%, este insuficientă pentru răspândirea inovării, iar atragerea și instalarea tinerilor fermieri cer sprijin pentru acces la teren și finanțare, fiindcă o exploatație mică de subzistență nu susține o activitate viabilă. Formarea profesională trebuie orientată și către categoria 35-54 de ani, care reprezintă 36,06% dintre conducători și are cel mai mare potențial de adoptare a practicilor moderne, iar transferul generațional cere clarificarea succesiunilor și mecanisme de transmitere a exploatațiilor, pentru a evita fragmentarea sau abandonul.

Alături de fragmentarea exploatațiilor, capitalul uman constituie a doua constrângere structurală de fond, întrucât forța de muncă agricolă regională, de 713.295 de persoane, este familială și nesalariată în proporție de 98,50% și lucrează sub jumătate de normă în proporție de 89,6%, iar conducătorii exploatațiilor sunt îmbătrâniți și dețin pregătire agricolă completă în doar 0,67% dintre cazuri. Această utilizare redusă a forței de muncă se reflectă și în valoarea economică generată de sectorul agricol, Regiunea Nord-Vest înregistrând cea mai redusă valoare a FNVA per unitate anuală de muncă (FNVA/UAM, în engleză FNVA/AWU[69]) dintre regiunile analizate.

Tabel 15. Valoarea adăugată netă a fermei pe unitate anuală de muncă (FNVA/UAM), pe regiuni de dezvoltare (euro/an)

Regiunea de dezvoltare	FNVA/UAM (euro/an)
Nord-Vest	**9.430**
Sud-Vest	9.734
Centru	11.919
Nord-Est	14.116
Sud-Est	18.355

Academia de Studii Economice din București - Oportunități pentru investitorii străini din România, București, decembrie 2025

Nivelul de 9.430 euro/an plasează Nord-Vestul pe ultimul loc între cele cinci regiuni pentru care sursa publică valori și sugerează că problema sectorului agricol nu ține doar de volumul și structura forței de muncă, ci și de capacitatea redusă a acesteia de a genera valoare adăugată. Această structură alimentează un cerc vicios unde veniturile reduse ale exploatațiilor mici limitează atragerea tinerilor, iar lipsa acestora accentuează îmbătrânirea, reduce capacitatea de inovare și menține agricultura de subzistență. Depășirea acestei constrângeri necesită măsuri integrate pentru instalarea tinerilor fermieri, accesul la teren și capital, dezvoltarea competențelor categoriei de 35-54 de ani și a competențelor digitale, precum și facilitarea transferului exploatațiilor.

Constatările sunt direct relevante pentru Premisa 4, privind revitalizarea capitalului uman și reînnoirea generațională, pentru că depășirea constrângerii impune o intervenție integrată care să combine instalarea tinerilor fermieri cu accesul la teren și capital, dezvoltarea competențelor categoriei de 35-54 de ani și a competențelor digitale, precum și facilitarea transferului exploatațiilor.

[68] Prelucrare internă pe baza Eurostat, baza de date ef_lf_size, "Forța de muncă agricolă, în funcție de dimensiunea exploatației agricole și regiunea NUTS 2". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ef_m_farmleg__custom_21913534/default/table. Și Eurostat, baza de date ef_m_farmleg, "Indicatori ai exploatațiilor agricole, în funcție de statutul juridic al exploatației, suprafața agricolă utilizată, tipul și dimensiunea economică a exploatației, precum și regiunea NUTS 2". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EF_LF_SIZE/default/table?lang=en.

[69] FNVA/UAM, în engleză FNVA/AWU = Farm Net Value Added/Annual Work Unit = Valoarea netă adăugată a fermei per unitate anuală de muncă (FNVA/UAM) exprimă valoarea netă generată de exploatațiile agricole raportată la echivalentul unei unități de muncă cu normă întreagă pe durata unui an și constituie un indicator al productivității economice a muncii agricole.

Caseta 1.2. Capitalul uman, constrângerea cu cel mai lung orizont

Conducătorul tipic de exploatație din Regiunea Nord-Vest are peste 55 de ani, exclusiv experiență practică și niciun succesor angajat, iar raportul dintre conducătorii vârstnici și cei tineri este de aproape zece la unu, respectiv 9,7 la 1. Volumul de muncă agricolă s-a redus cu o treime în 13 ani, însă productivitatea muncii rămâne la sub o treime din media europeană. Spre deosebire de infrastructură, capitalul uman nu poate fi construit într-un singur exercițiu financiar, pentru că fiecare an de întârziere în instalarea tinerilor fermieri și în formarea generației-punte amână cu un deceniu efectele asupra competitivității, ceea ce face din reînnoirea generațională intervenția cu cea mai mare urgență temporală a PDR 2028-2034.

Forma de proprietate și de organizare: individuală și asociativă

Forma juridică și modul de deținere a terenului formează cadrul instituțional al activității agricole și decid capacitatea exploatației de a accesa finanțare, de a se integra în piață și de a beneficia de instrumentele PAC. Spre deosebire de dimensiune și de forța de muncă, care descriu resursele, forma de proprietate și gradul de asociere descriu organizarea economică și juridică a acestor resurse și decid dacă o structură fragmentată rămâne captivă ineficienței sau își depășește dezavantajul de scară prin cooperare. Defalcarea completă pe forme juridice este disponibilă doar la nivel național, volumele regionale ale recensământului distingând numai între exploatațiile cu și fără personalitate juridică, motiv pentru care analiza detaliată a formelor juridice se face la nivel național, ca model structural reprezentativ și pentru Regiunea Nord-Vest[70].

La nivel național, structura este dominată aproape absolut de formele fără personalitate juridică, din cele 2.887.067 de exploatații, 2.861.673 (99,12%) fiind fără personalitate juridică și numai 25.394 (0,88%) cu personalitate juridică. În prima categorie, exploatațiile individuale, gospodăriile țărănești tradiționale, sunt forma absolut dominantă, cu 2.797.438 de unități, în timp ce formele cu un minim de formalizare, persoanele fizice autorizate și întreprinderile individuale, însumează 54.545 de unități, iar întreprinderile familiale doar 9.690.

Tabel 16. Distribuția exploatațiilor și a SAU după forma juridică, România, 2020

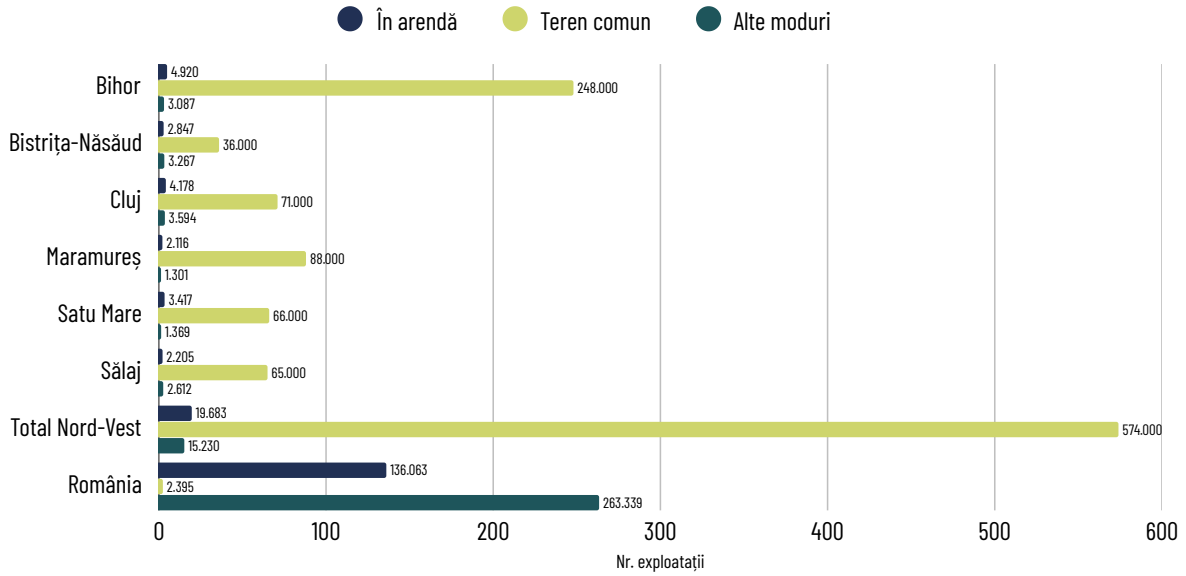
Forma juridică	Expl. (nr.)	Expl. (%)	SAU (ha)	SAU (%)
Fără personalitate juridică	**2.861.673**	**99.12%**	**7.816.660,30**	**61.25%**
Exploatații individuale	2.797.438	96.90%	5.898.838,81	46.22%
PFA și întreprinderi individuale	54.545	1.89%	1.738.117,50	13.62%
Întreprinderi familiale	9.690	0.34%	179.703,99	1.41%
Cu personalitate juridică	**25.394**	**0.88%**	**4.946.168,29**	**38.75%**
Societăți / asociații agricole	3.411	0.12%	748.544,67	587%
Societăți comerciale (cap. privat)	14.265	0.49%	3.346.319,13	5.87%
Unități cooperatiste	160	0.01%	36.316,64	26.22%
Primării și instituții publice	2.794	0.10%	599.104,85	0.28%
Alte forme (institute, fundații etc.)	4.764	0.17%	215.883,00	1.69%
Total	**2.887.067**	**100.00%**	**12.762.828,59**	**100.00%**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

[70] La nivel regional și județean, volumele publicate ale Recensământului General Agricol 2020 disting exploatațiile după statutul juridic doar în două categorii, cu și fără personalitate juridică; defalcarea completă pe forme juridice este disponibilă la nivel național (Volumul I, tabelele 1 și 2).

Exploatațiile fără personalitate juridică reprezintă 99,12% din total și folosesc 61,25% din SAU, în timp ce cele cu personalitate juridică, doar 0,88%, concentrează 38,75% din suprafață, diferență vizibilă și în dimensiunea medie, de 2,73 ha pentru primele și 194,78 ha pentru celelalte, societățile comerciale cu capital privat ajungând la 234,58 ha. Producția comercială se sprijină astfel pe un nucleu restrâns de entități formalizate, care concentrează aproape două cincimi din suprafață, în timp ce restul terenurilor este împărțit între exploatații individuale mici, cu acces redus la finanțare, evidență contabilă și piețe de desfacere. Această distribuție reflectă structura dual a agriculturii regionale, în care producția comercială este concentrată într-un număr redus de societăți comerciale și agricole care asigură cea mai mare parte a producției de piață, în timp ce peste 61% din suprafața agricolă este lucrată de exploatații fără personalitate juridică, orientate spre autoconsum și semi-subzistență. Se conturează astfel un decalaj între proprietatea și exploatarea terenurilor, fiindcă acestea aparțin unui număr mare de mici proprietari, dar sunt lucrate tot mai frecvent, prin arendare, de un număr restrâns de entități comerciale, modul de deținere completând imaginea organizării agrare.

Fig 1.2 - Exploatațiile după modul de deținere a terenului, Regiunea Nord-Vest pe județe, 2020 (număr de exploatații)

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Proprietatea directă rămâne forma principală de deținere, întâlnită la 429.282 de exploatații, în timp ce 19.683 folosesc teren luat în arendă, adică 14,47% din totalul național al exploatațiilor care arendează. Arendarea este mai frecventă în județele de câmpie cu agricultură comercială, precum Bihor și Satu Mare, și mai redusă în cele montane, însă numărul exploatațiilor care arendează nu reflectă pe deplin importanța economică a fenomenului, fiindcă agricultura comercială se sprijină frecvent pe societăți care exploatează prin arendă terenurile multor mici proprietari, adesea vârstnici sau neimplicați. Exploatarea se concentrează astfel economic, chiar dacă proprietatea rămâne fragmentată juridic, iar suprafața arendată, indicatorul relevant pentru acest decalaj, necesită completare din surse administrative[71]. Dincolo de forma juridică, gradul de asociere decide capacitatea exploatațiilor mici și mijlocii de a compensa dezavantajul de scară și rămâne redus față de nevoi. Recensământul indică doar 160 de exploatații cooperatiste la nivel național, dar categoria cuprinde numai cooperativele care exploatează direct terenuri sau efective. Registrul Național al Cooperativelor Agricole arată însă o evoluție favorabilă, numărul cooperativelor funcționale din Regiune crescând de la 191 în 2018 la 276 în 2020 și la 487 în 2023, într-un ritm superior celui național, ponderea Regiunii în totalul național urcând de la 16,1% la 18,7%, peste cota sa de 15,53% în numărul total al exploatațiilor.

[71]Prelucrare internă pe baza datelor MADR, Registrul Național al Cooperativelor Agricole din România, situația cooperativelor funcționale 2018-2023. Disponibil la: https://www.madr.ro/cooperative-agricole.html.

Tabel 17. Cooperativele agricole funcționale, Regiunea Nord-Vest și județe, 2018-2023 (număr)

Unitate teritorială	2018	2020	2023	Variație 2018-2023
Bihor	29	39	88	+203%
Bistrița-Năsăud	41	51	83	+102%
Cluj	44	67	108	+145%
Maramureș	24	40	66	+175%
Satu Mare	29	46	94	+224%
Sălaj	24	33	48	+100%
Total Nord-Vest	**191**	**276**	**487**	**+155%**
România	**1.186**	**1.524**	**2,600**	**+119%**

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Creșterea trebuie interpretată cu prudență, fiindcă cele 487 de cooperative funcționale raportate la peste 441 de mii de exploatații înseamnă aproximativ o cooperativă la o mie de exploatații, iar dimensiunea economică, numărul membrilor și volumele comercializate nu sunt disponibile la nivel regional. Tendința este totuși pozitivă în toate județele, cu cele mai mari creșteri în Satu Mare, 224%, și Bihor, 203%, semn că asocierea se dezvoltă mai rapid acolo unde există volume suficiente, dar este prezentă și în județele montane. Cooperativele permit exploatațiilor mici și mijlocii achiziții comune de inputuri, utilizarea în comun a echipamentelor și acces la condiționare, depozitare și comercializare agregată, iar în condițiile în care exploatațiile de 5-100 ha folosesc 40,66% din SAU regională, cooperarea este o soluție realistă de consolidare economică fără pierderea proprietății. Reticența față de asociere are cauze istorice, memoria colectivizării forțate și neîncrederea în formele colective, la care se adaugă un cadru instituțional de sprijin încă fragil. Problema de fond rămâne însă fărâmițarea proprietății funciare, distinctă de fragmentarea exploatațiilor ca unități economice. Proprietatea este distribuită între numeroși mici proprietari, ca urmare a reconstituirii dreptului de proprietate după 1991 și a succesiunilor repetate, iar succesiunile neclarificate și titlurile incerte blochează tranzacționarea, arendarea și consolidarea, limitând și accesul la unele forme de sprijin, astfel încât, în lipsa unei piețe funciare transparente, terenurile rămân captive în structura actuală. Finalizarea cadastrului și a cărții funciare, intermedierea funciară și comasarea voluntară sunt condiții necesare pentru restructurarea agricolă și susțin Premisa 6.

Privite împreună, formele de proprietate, modul de deținere și gradul de asociere conduc la o concluzie comună. Organizarea instituțională reflectă dualismul structural al exploatațiilor, majoritatea fiind neformalizate și folosind aproximativ trei cincimi din suprafață, în timp ce aproape două cincimi din teren sunt concentrate într-un număr redus de entități juridice, cu dimensiuni medii apropiate de 200 ha, iar proprietatea fragmentată este tot mai frecvent exploatată prin arendare de entități comerciale. Creșterea cu 155% a numărului cooperativelor funcționale în cinci ani indică însă un proces pozitiv de structurare, accelerabil prin sprijin țintit. Depășirea constrângerii instituționale presupune consolidarea exploatării prin cooperare, susținută de clarificarea proprietății, finalizarea cadastrului și funcționarea pieței funciare, alături de dezvoltarea cooperativelor și a grupurilor de producători, direcții relevante pentru Premisele 2 și 6.

1.3 Performanța sectoarelor productive și lanțul valoric agroalimentar

Dacă fondul funciar și organizarea exploatațiilor descriu cadrul activității agricole, productivitatea și performanța sectoarelor măsoară rezultatul economic efectiv și constituie testul economic al diagnozei structurale. Analiza distinge între intensitatea activității, exprimată prin raportarea efectivelor la suprafață, performanța fizică, exprimată prin volume și randamente, și performanța economică, exprimată prin valoarea producției. *RGA 2020 oferă efectivele de animale și structura culturilor cu defalcare teritorială completă, iar volumele, randamentele și valorile provin din statistica curentă INS TEMPO-Online pentru 2020-2024, integrată în această diagnoză pentru a depăși dependența de datele de recensământ.* Primul indicator al performanței sectoriale este intensitatea zootehnică, măsurată prin raportarea efectivelor la suprafață. La RGA 2020, regiunea concentra 19,34% din efectivul național de bovine și 19,12% din cel de ovine, deși deținea doar 14,02% din SAU națională, decalaj care confirmă o specializare reală în creșterea erbivorelor, susținută de baza furajeră a pajiștilor permanente. Ponderea regională este de 15,33% la porcine, ușor peste cea funciară, de 11,43% la păsări și de numai 7,76% la caprine, specie cu rol marginal în sistemele regionale de creștere.

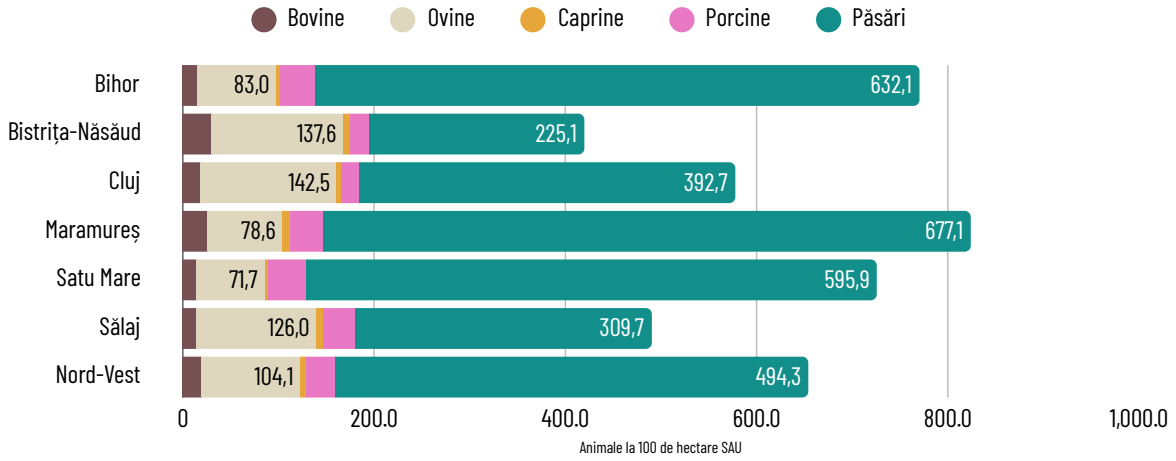
Tabel 18. Efectivele de animale pe specii și raportul la 100 ha SAU, Nord-Vest vs. România, 2020

Specia	Nord-Vest (capete)	România (capete)	Pondere NV (%)	NV (capete/100 ha)	România (capete/100 ha)	Dif.
Bovine	347.298	1.795.297	19.34%	19.4	14,1	+5,3
Ovine	1.862.273	9.740.447	19.12%	104,1	76,3	+27,8
Caprine	99.715	1.284.706	7.76%	5,6	10,1	−4,5
Porcine	548.459	3.576.555	15.33%	30,7	28,0	-2,7
Păsări	8.841.922	77.353.848	11.43%	494,3	606,1	−111,8

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Densitatea bovinelor, de 19,4 capete la suta de hectare față de 14,1 la nivel național, și cea a ovinelor, 104,1 față de 76,3, sunt expresia cantitativă cea mai directă a vocației zootehnice regionale și arată că Regiunea nu doar că are pajiști, ci le valorifică efectiv printr-o încărcătură de erbivore peste media țării. Densitatea porcină este ușor peste media națională, semn al unei componente gospodărești extinse și al unor nuclee intensive în vest, în timp ce densitatea avicolă, sub medie, se explică prin concentrarea marilor complexe industriale în alte regiuni.

Fig. 1.3 - Raportul de animale la 100 de hectare SAU, pe județe, Regiunea Nord-Vest, 2020 (capete/100 ha)

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

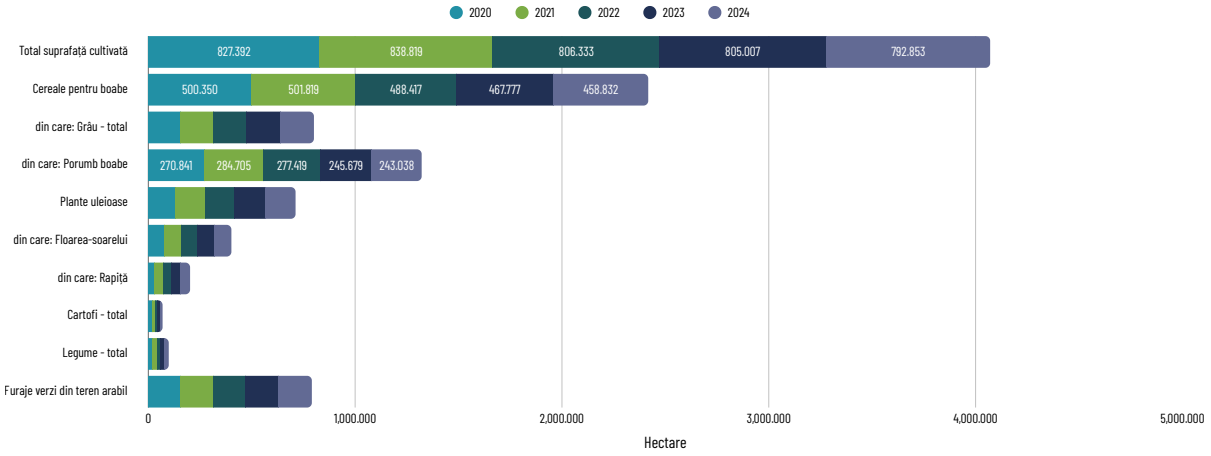
Defalcarea județeană arată specializări zootehnice distincte, care nu se suprapun complet peste diferența vest-est. Creșterea bovinelor este concentrată în județele est-montane, cu densități de 30,0 în Bistrița-Năsăud și 25,7 în Maramureș, de peste două ori mai mari decât media națională, ceea ce confirmă rolul pajiștilor ca bază furajeră, în timp ce județele de câmpie au densități apropiate de medie.[72] Ovinele prezintă cea mai puternică specializare teritorială, cu valori ridicate în Cluj (142,5), Bistrița-Năsăud (137,6) și Sălaj (126,0), față de Satu Mare (71,7) și Maramureș (78,6), semn că în Maramureș pajiștile sunt valorificate mai ales prin bovine. Sectorul porcin urmează o logică diferită, fiind concentrat în județele cerealiere Satu Mare (39,8) și Bihor (35,8), unde accesul la furaje concentrate este mai bun. Aceste profiluri cer măsuri de sprijin adaptate, fiindcă investițiile, biosecuritatea și gestionarea dejecțiilor diferă între sistemele bazate pe erbivore și cele porcine, iar sectorul bovin rămâne robust, efectivul crescând de la 361,4 mii capete în 2020 la 383,4 mii în 2023 și menținându-se la 378,3 mii în 2024.

Sectorul caprin rămâne marginal în toate județele, cu densitatea maximă în Maramureș, 8,2 capete la suta de hectare, și minima în Satu Mare, 3,7, fără a fi nicăieri o componentă structurală a sistemului zootehnic. Densitatea avicolă, citită ca indicator de concentrare a sectorului, nu ca încărcătură agronomică, arată capacități semnificative în Maramureș, 677,1, Bihor, 632,1, și Satu Mare, 595,9, toate peste media regională, în timp ce Bistrița-Năsăud și Sălajul au profiluri dominate de erbivore.

[72]Prelucrare internă pe baza: Eurostat, baza de date tgs00045, „Populațiile de animale pe regiuni NUTS 2 (efective bovine, mii capete)". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00045/default/table?lang=en.

Întrucât efectivele avicole din recensământ cuprind atât marile unități comerciale, cât și creșterea gospodărească dispersată, densitatea avicolă nu este o măsură directă a capacității industriale, ci un indicator agregat al prezenței sectorului. Zonele est-montane, cu efective ridicate de bovine și ovine, cer măsuri adaptate unui sector viabil, dar afectat de fragmentare și de dependența pajiștilor de climă, specializarea ovină din județele central-estice putând fi valorificată prin investiții în procesarea laptelui și cărnii de ovine și prin scheme de calitate, iar diferențele între zonele orientate spre erbivore și cele specializate în porcine și păsări impunând măsuri distincte de investiții, biosecuritate și gestionare a dejecțiilor. Densitatea arată însă încărcătura zootehnică, nu performanța economică, care depinde de productivitatea pe cap de animal, motiv pentru care analiza se completează cu indicatori de producție. Trecerea de la potențial la rezultat economic devine posibilă prin integrarea statisticii curente de producție, care permite, pentru prima dată în această diagnoză, măsurarea performanței efective, nu doar a structurii. Suprafața cultivată a regiunii s-a redus de la 827,4 mii ha în 2020 la 792,9 mii ha în 2024 (-4,2%), cu cereale pentru boabe pe 458,8 mii ha (din care porumb 243,0 mii ha și grâu 162,7 mii ha), plante uleioase pe 147,0 mii ha și furaje verzi pe 161,0 mii ha în 2024, structură care confirmă profilul mixt cerealier-furajer[73].

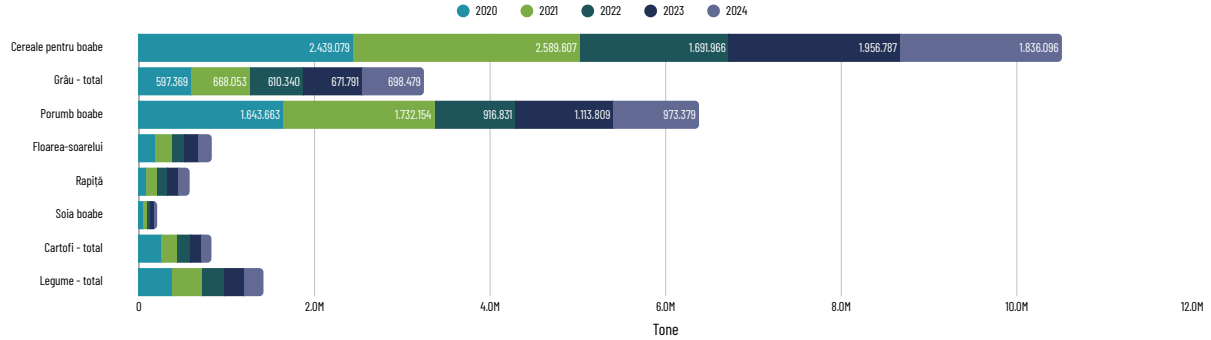
Fig. 1.4 - Suprafața cultivată cu principalele culturi, Regiunea Nord-Vest, 2020-2024 (ha)

Prelucrare internă. Sursa: INS, matricea AGR108A

Contracția generală a suprafeței cultivate, de 4,2% în patru ani, este distribuită inegal, cerealele pierzând 41,5 mii ha, cu porumbul în retragere de la 270,8 la 243,0 mii ha, în timp ce plantele uleioase au câștigat aproape 16 mii ha, rapița extinzându-se cu peste 40%, iar furajele verzi s-au menținut stabile, susținând baza zootehnică. Reducerea cu peste o treime a suprafeței de cartofi în patru ani, de la 18,6 la 11,6 mii ha, și eroziunea continuă a suprafeței legumicole anticipează retragerea agriculturii de subzistență pe care producțiile o arată și mai clar, evidențiind două fenomene cu relevanță programatică majoră, volatilitatea climatică extremă a producției vegetale și contracția severă a culturilor de subzistență.

Fig. 1.4 - Producția principalelor culturi, Regiunea Nord-Vest, 2020-2024 (tone)

Prelucrare internă. Sursa: INS, matricea AGR109A

[73]Prelucrare internă pe baza: Institutul Național de Statistică, matricea AGR108A - Suprafața cultivată cu principalele culturi, pe forme de proprietate, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe (2020-2024), Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

Tabel 19. Randamentul mediu la grâu și porumb boabe, pe județe, 2020-2024 (kg/ha)

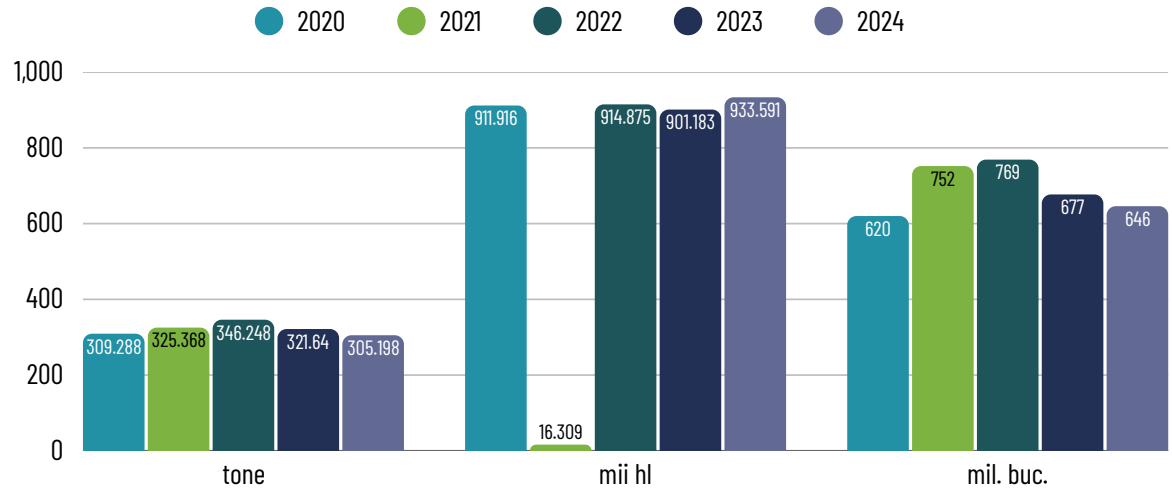
Județ	Grâu 2020	Grâu 2021	Grâu 2022	Grâu 2023	Grâu 2024	Porumb 2020	Porumb 2021	Porumb 2022	Porumb 2023	Porumb 2024
Bihor	4.073	4.172	3.834	4.111	4.466	6.582	6.3	2.934	5.249	4.582
Bistrița-Năsăud	3.784	4.075	3.904	3.39	3.47	4.471	5.264	5.023	4.547	4.186
Cluj	3.111	4.608	4.357	4.084	4.152	5.555	5.801	4.171	4.02	3.679
Maramureș	3.457	4.536	5.002	3.789	3.565	4.159	4.735	3.653	3.012	2.413
Satu Mare	3.471	4.171	3.936	4.213	4.287	6.811	6.61	2.751	4.68	4.121
Sălaj	3.609	3.592	3.544	3.294	3.503	5.453	5.343	3.752	3.71	3.404
Nord-Vest	**3.806**	**4.177**	**3.908**	**4.07**	**4.293**	**6.069**	**6.084**	**3.305**	**4.534**	**4.005**

Prelucrare internă. Sursa: INS, matricea AGR110A

În 2022, randamentul porumbului a scăzut cu 46%, de la 6.084 la 3.305 kg/ha, cele mai mari pierderi fiind în județele de câmpie cu agricultură comercială, Satu Mare înregistrând 2.751 kg/ha, cu 58% mai puțin față de 2021, și Bihorul 2.934 kg/ha, cu 53% mai puțin, în timp ce Bistrița-Năsăud a menținut 5.023 kg/ha, peste județele de câmpie în anul de secetă. Producția regională de porumb a scăzut cu 47% într-un singur an și nu a revenit până în 2024 la nivelul din 2021, ajungând la 973,4 mii tone față de 1.732,2 mii tone, iar indicele producției vegetale a coborât în 2022 la 74,6% la nivel regional, cu 63,1% în Satu Mare și 72,5% în Bihor. Grâul a avut o evoluție mai stabilă, randamentul crescând de la 3.806 la 4.293 kg/ha între 2020 și 2024, semn al potențialului adaptării structurii culturilor ca măsură complementară irigațiilor. Reducerea producției de cartofi cu 55% și de legume cu 44% între 2020 și 2024 reflectă atât efectele climatice, cât și diminuarea agriculturii de subzistență, proces care reduce autoaprovizionarea rurală și susține dezvoltarea legumiculturii în spații protejate și a lanțurilor scurte.

Datele confirmă că județele cu agricultură comercială mai dezvoltată, Satu Mare și Bihor, obțin cele mai bune rezultate în anii normali, cu randamente la porumb de 6.300-6.811 kg/ha în 2020-2021, cele mai ridicate din Regiune, iar Bihorul cu cel mai mare randament la grâu în 2024, de 4.466 kg/ha. Anul 2022 arată însă vulnerabilitatea acestui model, întrucât Satu Mare și Bihor au înregistrat cele mai mari pierderi, în timp ce Bistrița-Năsăud, cu agricultură mai extensivă și condiții pluviometrice mai bune, a obținut cel mai ridicat randament regional la porumb, 5.023 kg/ha. Modelul comercial de câmpie oferă performanțe ridicate, dar rămâne dependent de climă, iar fără investiții în gestionarea apei avantajul de randament al județelor vestice devine o vulnerabilitate majoră în anii secetoși.

Fig. 1.5 - Producția agricolă animală, Regiunea Nord-Vest, 2020-2024

Prelucrare internă. Sursa: INS, matricea AGR202A

Sectorul zootehnic a avut o evoluție mai stabilă decât cel vegetal, cu reziliență mai mare la șocurile climatice. Producția totală de lapte a crescut cu 10,1% între 2020 și 2024, iar laptele de vacă cu 11,0%, în timp ce laptele de oaie și capră s-a menținut relativ constant. Greutatea în viu a animalelor destinate sacrificării s-a menținut între 150 și 170 mii tone anual, cu o creștere a contribuției ovinelor și caprinelor, 11,7%, și a păsărilor, 10,7%, în timp ce producția porcină a scăzut cu 11,3%, inclusiv pe fondul efectelor pestei porcine africane asupra creșterii gospodărești. Indicele producției animale a rămas pozitiv, 103,1% în anul secetos 2022 și 106,0% în 2024, ceea ce confirmă că zootehnia bazată pe erbivore și pajiști a absorbit mai bine șocurile climatice decât culturile de câmp

Tabel 20. Valoarea producției ramurii agricole pe sectoare și județe, 2020 și 2024 (milioane lei, prețuri curente)

Unitate teritorială	Total 2020	Total 2024	Vegetal 2024	Animal 2024	Servicii 2024	Valoare 2024 / ha SAU (lei)
Bihor	2.862,7	3.131,2	1.741,2	1.356,2	33,9	7.198
Bistrița-Năsăud	1.365,8	1.623,9	5,493	1.073,1	1,4	6.29
Cluj	1.823,4	2.246,5	9,836	1.247,6	15,3	6.826
Maramureș	1.702,7	2.044,7	6,705	1.374,1	0,1	7.518
Satu Mare	2.170,8	2.369,1	1.469,5	8,788	20,7	8.02
Sălaj	1.359,8	1.496,4	8,295	6,576	9,2	7.511
Nord-Vest	**11.285,1**	**12.911,7**	**6.243,6**	**6.587,5**	**80,6**	**7.218**

Prelucrare internă. Sursa: INS, matricea AGR206A

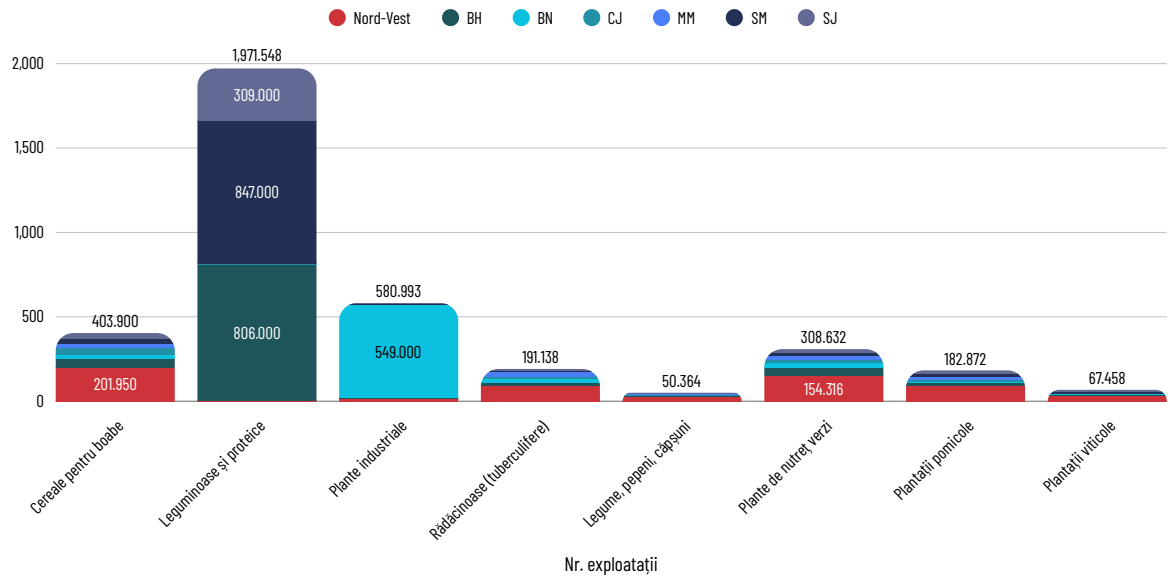
Valoarea producției agricole regionale a crescut de la 11.285,1 milioane lei în 2020 la 12.911,7 milioane lei în 2024, cu un maxim de 14.053,8 milioane lei în 2023, însă după corectarea cu inflația evoluția indică mai degrabă o stagnare în termeni reali. Economia agricolă s-a restructurat însă semnificativ, ponderea producției vegetale în valoarea totală scăzând de la 65,5% în 2020 la 48,4% în 2024, în timp ce sectorul animal a crescut de la 34,1% la 51,0%, devenind componenta dominantă, evoluție care reflectă efectele secetei asupra culturilor și dinamica prețurilor produselor animale și confirmă importanța specializării zootehnice, context în care care investițiile în colectare, procesare și valorificare superioară a laptelui și cărnii au o justificare economică mai puternică[74].

Volumele și valorile producției permit identificarea avantajelor comparative reale. Avantajul Regiunii se vede în special în creșterea erbivorelor, care concentrează 19,34% din efectivul național de bovine și 19,12% din cel de ovine la doar 14,02% din SAU națională, cu un indice de specializare de aproximativ 1,38 pentru ambele specii. Specializarea este susținută de ponderea pajiștilor permanente, 47,13% din SAU față de 29,17% la nivel național, și confirmată de creșterea efectivelor și a producției de lapte după 2020 și de poziția dominantă a sectorului animal în valoarea producției. Ovinele au cea mai pronunțată specializare, mai ales în Cluj, Bistrița-Năsăud și Sălaj, unde densitățile sunt cu până la 87% peste media națională, și pot susține lanțuri valorice pentru produse din lapte de oaie și carne de ovine, inclusiv prin scheme de calitate, iar creșterea bovinelor, concentrată în Bistrița-Năsăud și Maramureș, susține producția de lapte și carne în zonele montane, cu potențial de procesare locală și produse montane certificate.

Avantajul pomi-viticol este susținut de ponderea culturilor permanente, 3,42% din SAU față de 2,69% la nivel național, ceea ce corespunde unui indice de specializare de aproximativ 1,27. Pomicultura este concentrată în Sălaj, Maramureș și Satu Mare, iar viticultura în Sălaj, Satu Mare și Bihor, Regiunea având 91.436 de exploatații cu plantații pomicole și 33.729 cu plantații viticole, însă valorificarea economică este limitată de fragmentarea și îmbătrânirea plantațiilor și de capacitatea redusă de procesare locală. Avantajul cerealier este limitat de ponderea mai redusă a terenului arabil, 48,49% față de 67,11% la nivel național, deși Satu Mare și Bihor au o specializare cerealieră evidentă, cu peste 69% teren arabil din SAU și randamente competitive la porumb în anii normali, de 6.300-6.811 kg/ha în 2020 și 2021. Seceta din 2022 arată însă că această specializare depinde de investiții în gestionarea apei, iar numărul mare de exploatații care cultivă cereale, plante de nutreț și legume reflectă mai ales dispersia culturilor în exploatații mici, nu volume comerciale echivalente.

[74]Prelucrare internă pe baza: INS, matricea AGR206A - Valoarea productiei ramurii agricole pe sectoare, forme de proprietate, macroregiuni, regiuni de dezvoltare si judete - serie noua (2020-2024), Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

Fig. 1.7 - Numărul exploatațiilor pe categorii de culturi, Regiunea Nord-Vest și județe, 2020

Prelucrare internă. Sursa: INS, Recensământul General Agricol 2020

Sinteza avantajelor comparative configurează un profil de specializare în care componenta zootehnică erbivoră, bovine și în special ovine, constituie avantajul cel mai solid și cel mai greu de replicat, întemeiat pe o resursă funciară specifică și validat de evoluțiile post-2020, urmată de o specializare pomi-viticolă reală, dar subvalorificată din cauza fragmentării și a deficitului de procesare. Aceste avantaje definesc direcțiile prioritare de intervenție, respectiv consolidarea și valorificarea sectorului zootehnic erbivor montan prin procesare și scheme de calitate și relansarea sectorului pomi-viticol prin reabilitarea plantațiilor și dezvoltarea capacităților de procesare. Caracterul vulnerabil al acestor avantaje, expuse fragmentării, îmbătrânirii și riscului climatic, impune însă ca valorificarea lor să fie concepută ca o consolidare structurală a lanțurilor valorice corespunzătoare, abordare dezvoltată în subcapitolul următor.

Caseta 1.3. Testul climatic din 2022 și recompoziția valorii agricole

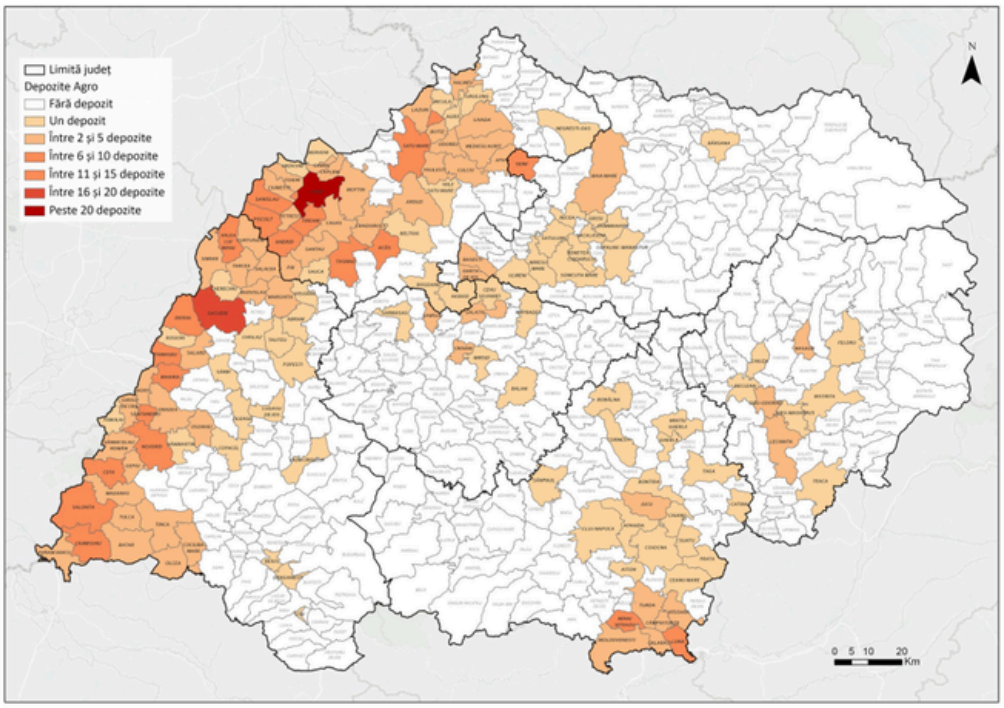
Seceta din 2022 a funcționat ca un test de stres natural al agriculturii regionale unde producția vegetală a scăzut cu un sfert într-un singur an, randamentul la porumb s-a înjumătățit în județele de câmpie, iar sectorul animal, întemeiat pe pajiști, a continuat să crească. În 2024, pentru prima dată, sectorul animal a depășit sectorul vegetal în valoarea producției agricole regionale (51,0% față de 48,4%). Lecția programatică este dublă pentru că reziliența climatică a câmpiei vestice impune investiții urgente în gestionarea apei, iar specializarea zootehnică montană, validată economic, justifică prioritizarea lanțului valoric animal în perioada 2028-2034.

Lanțul valoric agroalimentar

Lanțul valoric agroalimentar descrie traseul produsului de la materia primă din exploatație până la consumator, prin colectare, depozitare, procesare, distribuție și comercializare, iar locul în care se reține valoarea adăugată decide dacă veniturile rămân în ruralul regional sau migrează către alte teritorii. O regiune care exportă materie primă neprocesată cedează valoarea adăugată a procesării, în timp ce procesarea locală o reține, creează locuri de muncă rurale și consolidează reziliența comunităților.

Primul nod al lanțului este relația dintre producția de materie primă și capacitatea de procesare. Fragmentarea producției primare limitează procesarea locală, fiindcă materia primă dispersată în numeroase exploatații mici este greu de colectat la volumele și standardele cerute de procesarea industrială, astfel încât producția este valorificată prin procesare artizanală, autoconsum sau livrare către unități din afara Regiunii, ceea ce conturează un model în care valoarea este generată în regiune, dar transferată odată cu materia primă neprocesată. În sectorul laptelui, producția de peste 9,2 milioane hectolitri în 2024 cere sisteme eficiente de colectare, mai ales în zonele montane cu costuri logistice ridicate, iar valorificarea cărnii depinde de amplasarea și capacitatea abatoarelor și a unităților de procesare. În pomicultură, producția din Sălaj, Maramureș și Satu Mare este limitată de capacitatea redusă de depozitare și procesare, iar investițiile în sucuri, gemuri, fructe deshidratate și băuturi pot reține mai multă valoare în regiune, dar depind de agregarea producției. În sectorul cerealelor, județele de câmpie produc volume comercializabile importante, între 1,8 și 2,6 milioane tone anual în funcție de climă, însă valorificarea prin morărit, panificație și furajare depinde de capacitățile de stocare și procesare din proximitate. Integrarea producției cerealiere cu sectorul zootehnic regional, prin furajarea internă a efectivelor în creștere, este o cale de valorificare cu dublu efect, de stabilizare a debușeului pentru producătorii vegetali și de reducere a dependenței de furaje din afara regiunii, sinergie pe care volatilitatea climatică a producției de porumb o face cu atât mai valoroasă. Această relație se materializează în infrastructura concretă de colectare, depozitare și procesare, iar evidența autorizațiilor de depozit permite trecerea de la ipoteză la măsurare. La nivelul Regiunii funcționează 464 de depozite agroalimentare autorizate, cu o capacitate cumulată de 2.281.881 de tone, prezente însă în numai 142 din cele 446 de unități administrativ-teritoriale, ceea ce înseamnă că peste două treimi din teritoriul regional nu dispun de nicio capacitate autorizată. Distribuția lor urmează strict geografia câmpiei vestice și a culoarelor Someșului și Crișurilor, jumătatea estică rămânând practic neechipată, după cum arată Figura 1.1.

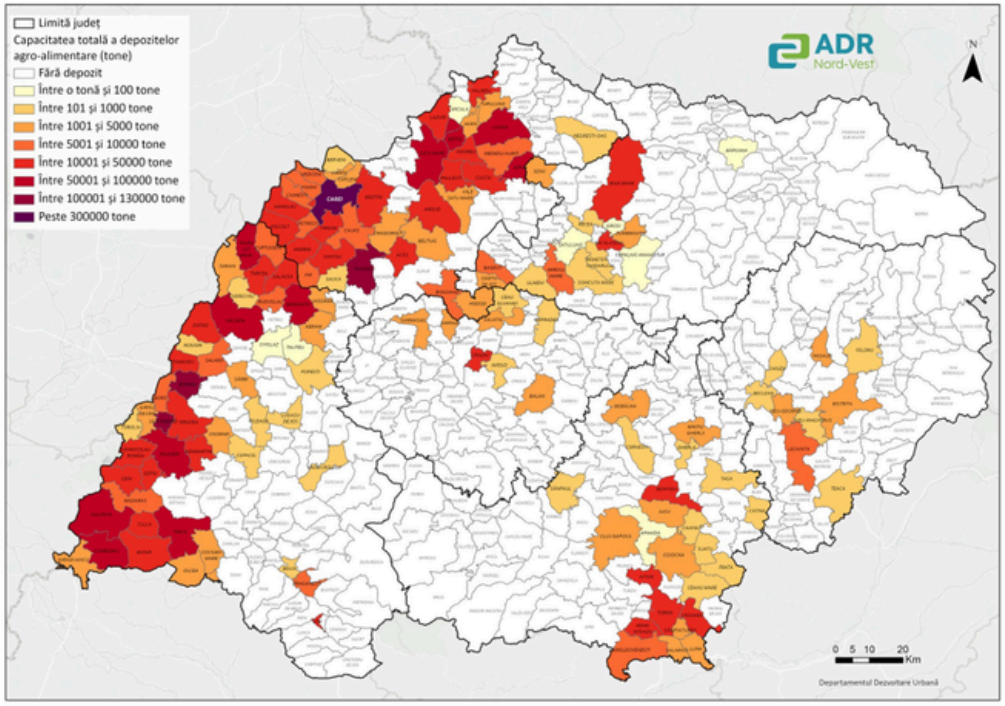
Harta 1. Depozite agroalimentare autorizate, număr pe unitate administrativ-teritorială, Regiunea Nord-Vest

Prelucrare internă pe baza: evidenței autorizațiilor de depozit pentru produse agricole a MADR

Numărul depozitelor nu poate fi însă citit ca indicator al capacității, iar suprapunerea Figurii 1.1 cu Figura 1.2 arată de ce. Municipiul Carei concentrează singur 32 de depozite și 327.598 de tone, adică 14,4% din capacitatea regională, în timp ce orașul Seini, cu șapte depozite, cumulează 3.250 de tone, iar comuna Luna, cu șase depozite, 2.770 de tone. Diferența nu este de densitate, ci de scară, capacitatea medie a unui depozit variind de la 6.047 de tone în Satu Mare la 1.121 în Bistrița-Năsăud[75]. Județele estice nu au doar mai puține depozite, ci și depozite de până la cinci ori mai mici, astfel încât deficitul se cumulează pe ambele dimensiuni și niciun teritoriu nu poate fi calificat drept echipat pe baza numărului de unități.

Harta 2. Capacitatea totală a depozitelor agroalimentare autorizate, pe unitate administrativ-teritorială, Regiunea Nord-Vest (tone)

Prelucrare internă pe baza: evidenței autorizațiilor de depozit pentru produse agricole a MADR

Tabel 21. Depozitele agroalimentare autorizate, pe județe și categorii funcționale, Regiunea Nord-Vest

Județ	Depozite (nr.)	Capacitate (tone)	% din capacitate	Capacitate medie (tone)	Numai siloz (nr.)	Numai magazie (nr.)	Mixte (nr.)
Satu Mare	182	1.100.506	48.23	6.047	47	111	24
Bihor	186	973.880	42.58	5.236	15	146	25
Cluj	47	119.630	5.24	2.545	4	38	5
Maramureș	24	47.045	2.06	1.960	5	12	7
Sălaj	11	25.120	1.10	2.284	1	5	5
Bistrița-Năsăud	14	15.700	0.69	1.121	1	13	0
TOTAL Nord-Vest	**464**	**2.281.881**	**100.00**	**4.918**	**73**	**325**	**66**

Prelucrare internă pe baza evidenței MADR a celor 464 de autorizații de depozit pentru produse agricole din Regiunea Nord-Vest. Categoria A cuprinde depozitele exclusiv de tip siloz, categoria B pe cele exclusiv de tip magazie, iar categoria C unitățile care combină ambele tipuri de capacitate

[75] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Lista spații autorizate pentru depozitarea produselor agricole. Disponibil la: https://www.madr.ro/lista-spatii-autorizate-pentru-depozitarea-produselor-agricole.html.

Structura funcțională a capacităților explică de ce asimetria nu este doar una de volum. Din cele 2.281.881 de tone autorizate, 1.096.481, respectiv 48,1%, sunt capacități de siloz, destinate cerealelor și plantelor tehnice, restul fiind magazii. Tabelul 1.31 arată că, din cele 73 de depozite exclusiv de tip siloz, 47 se află în Satu Mare și 15 în Bihor, cele două județe cumulând 93,6% din capacitatea acestei categorii, în timp ce Bistrița-Năsăud și Sălajul dispun de câte un singur depozit de acest tip. Infrastructura de depozitare a Regiunii este, prin urmare, una cerealieră de câmpie, iar arealele montane și colinare, unde se concentrează zootehnia erbivoră și pomicultura identificate drept avantaje comparative validate economic, nu dispun de un echivalent funcțional, Maramureșul având 70,9% din capacitate în unități mixte de mici dimensiuni, care deservesc consumul local, nu agregarea comercială.

Instrumentele de finanțare în vigoare nu corectează acest dezechilibru pentru că din cele 3.322 de proiecte depuse în Regiune prin PS PAC 2023-2027 până în 2024, inventariate în Tabelul 1.32, cu o valoare contractată de 381,97 milioane lei, intervențiile de procesare, depozitare și condiționare reprezintă 54 de proiecte și 30,39 milioane lei, respectiv 7,96% din valoarea contractată, iar gradul lor de plată, de 4,9%, este de aproape șapte ori sub media regională de 32,8%. Instalarea tinerilor fermieri absoarbe, comparativ, 27,3% din valoarea contractată. Veriga diagnosticată drept blocajul principal al lanțului valoric primește, așadar, sub o zecime din finanțare și înregistrează cea mai lentă execuție dintre categoriile cu alocări semnificative, ceea ce face ca deficitul de capacități să se adâncească în interiorul exercițiului curent.

Tabel 22. Proiecte depuse prin PS PAC 2023-2027 în Regiunea Nord-Vest, pe tipuri de investiție, situația 2024

Tip de investiție	Proiecte (nr.)	Valoare contractată (lei)	% din valoarea contractată	Valoare plătită (lei)	Grad de plată (%)
Instalarea tinerilor fermieri	2.042	104.090.000	27.25	77.752.500	747
Infrastructură publică rurală	133	73.377.687	19.21	12.607.463	172
Alte investiții în active fizice	90	47.697.971	12.49	3.926.669	82
Zootehnie și creșterea animalelor	83	46.325.758	12.13	5.499.356	119
Procesare, depozitare și condiționare	54	30.392.820	7.96	1.499.100	49
Energie regenerabilă și fotovoltaic	333	24.311.491	6.36	6.842.924	281
Plantații pomicole	70	21.127.121	5.53	4.330.070	205
Ferme mici și exploatații de familie	217	9.400.258	2.46	5.700.552	606
Sector forestier	59	7.270.348	1.90	1.162.012	160
Utilaje, echipamente, tehnologizare	54	5.639.477	1.48	1.708.830	303
Legumicultură și sere	36	3.215.557	0.84	62170	19
Apicultură	4	210000	0.05	157500	750
Neclasificate	147	8.910.605	2.33	4.051.579	455
TOTAL Regiune Nord-Vest	**3.322**	**381.969.093**	**100.00**	**125.300.725**	**328**

Prelucrare internă pe baza evidenței proiectelor depuse prin PS PAC 2023-2027, situația 2024. Gradul de plată reprezintă raportul dintre valoarea plătită și valoarea contractată.

Fragmentarea producției și capacitatea redusă de procesare favorizează comercializarea materiei prime și limitează valoarea reținută în regiune, pomicultura fiind sectorul cel mai expus, iar sectorul laptelui având o situație mixtă între procesare locală și livrarea materiei prime în afară. Oportunitățile prioritare vizează procesarea fructelor, consolidarea procesării laptelui și cărnii de erbivore prin produse montane și scheme de calitate și extinderea procesării legumelor, cu atât mai necesară în contextul reducerii producției legumicole regionale cu 44% între 2020 și 2024. Sinteza pe sectoare este prezentată în tabelul următor.

Tabel 23. Sinteza diagnosticului lanțului valoric pe sectoare, Regiunea Nord-Vest

Sector	Avantaj în producția primară	Veriga deficitară a lanțului	Oportunitate de valorificare
Lapte	volum important și în creștere (+10,1% în 2020-2024), specializare erbivoră validată	colectarea din zonele montane dispersate; costuri logistice ridicate	procesare locală, produse de munte certificate, scheme de calitate
Carne	efective erbivore peste media națională; recompoziție către ovine	abatorizare și procesare dimensionate teritorial; biosecuritate porcine	lanțuri specializate ovine/bovine, valorificare premium montană
Fructe	avantaj pomicol consolidat (indice 1,27), tradiție în Sălaj, Maramureș, Satu Mare	depozitare în atmosferă controlată și procesare cvasi-absente	sucuri, fructe deshidratate, băuturi; agregarea ofertei prin cooperative
Legume	tradiție de cultură; cerere urbană solvabilă în creștere	producție în contracție severă (-44%); spații protejate insuficiente	legumicultură profesionalizată în spații protejate, lanțuri scurte
Cereale	volume comerciale în Bihor și Satu Mare (1,8-2,6 mil. tone regional)	capacități de stocare și procesare în proximitate; vulnerabilitate la secetă	morărit-panificație, furajare integrată cu zootehnia regională

Structura lanțului determină, în ultimă instanță, poziția producătorilor față de procesatori și comercianți. Fragmentarea le limitează puterea de negociere, fiindcă exploatațiile sub 5 hectare operează, de regulă, cu volume mici și fără capacități proprii de stocare, astfel încât producătorii individuali depind de intermediari și acceptă prețuri care le reduc veniturile și investițiile. Cooperativele și grupurile de producători pot corecta această asimetrie prin agregarea ofertei și asigurarea volumelor și standardelor necesare negocierii directe, însă numărul cooperativelor funcționale, deși în creștere cu 155% în cinci ani, rămâne la o densitate de aproximativ o cooperativă la o mie de exploatații, insuficientă pentru a schimba semnificativ poziția producătorilor. Lanțurile scurte sunt o soluție complementară, prin vânzare directă la fermă, piețe locale, sisteme de coșuri sau aprovizionarea alimentației publice și a instituțiilor, iar cererea urbană din Cluj-Napoca poate susține produsele locale cu trasabilitate și identitate teritorială, cu condiția organizării producătorilor, a logisticii de distribuție și a instrumentelor de certificare și promovare a originii locale.

Sinteza arată un lanț valoric fragmentat și incomplet, în care producția primară, deși înzestrată cu avantaje comparative reale și validate economic în sectorul zootehnic erbivor și pomi-viticol, nu este suficient agregată, procesată și valorificată local. Cele trei blocaje principale, fragmentarea producției primare care împiedică agregarea, deficitul de capacități de procesare și depozitare care forțează exportul de materie primă și poziția slabă de negociere a producătorilor neasociați, sunt interdependente și se întrețin reciproc. Depășirea lor cere o intervenție integrată, axată pe cooperație ca instrument de agregare, pe investiții în capacități de procesare dimensionate pentru structura producției regionale și pe lanțuri scurte care valorifică cererea urbană.

1.4 Vulnerabilități climatice, adaptare și modernizare

Vulnerabilitatea la schimbările climatice și la degradarea resurselor naturale este o dimensiune transversală a competitivității, fiindcă expunerea la secetă, eroziune și fenomene extreme poate anula avantajele structurale chiar în sectoarele cu avantaj comparativ. Pentru o regiune a cărei structură agrară depinde în proporție de 47,13% de pajiști sensibile la secetă și al cărei sector zootehnic se întemeiază pe baza furajeră naturală, riscul climatic amenință direct avantajul comparativ principal, iar episodul din 2022, analizat în subcapitolul 1.3, a transformat această vulnerabilitate dintr-o ipoteză într-un fapt măsurat.

Profilul de risc climatic este, înainte de toate, unul diferențiat teritorial. Seceta și aridizarea afectează în special Bihorul și Satu Mare, unde profilul vegetal intensiv expune culturile de câmp la deficit de precipitații și stres hidric, iar în 2022 randamentele la porumb au scăzut cu 53% în Bihor și cu 58% în Satu Mare, în condițiile unei suprafețe irigate foarte reduse, aridizarea progresivă cerând investiții în gestionarea apei și adaptarea structurii culturilor către specii cu necesar hidric mai redus. Eroziunea, degradarea solului și riscul de alunecări afectează mai ales județele colinare și montane, Sălaj, Cluj, Bistrița-Năsăud și Maramureș, unde relieful accidentat și regimul pluviometric favorizează instabilitatea versanților, iar pajiștile și plantațiile pomicole protejează solul, astfel încât reducerea sau abandonul lor diminuează atât baza furajeră, cât și funcția antierozională. Ploile torențiale, grindina și înghețurile târzii afectează întreaga Regiune, cu impact ridicat asupra plantațiilor pomicole și viticole.

Tabel 24. Profilul diferențiat de vulnerabilitate climatică pe județe, Regiunea Nord-Vest. Sinteză calitativă pe baza literaturii de specialitate și a documentelor naționale de adaptare climatică,

Județ	Profil funciar dominant	Riscuri climatice principale
Bihor	arabil de câmpie	secetă, aridizare, stres hidric culturi de câmp
Satu Mare	arabil de câmpie	secetă, aridizare, stres hidric culturi de câmp
Cluj	mixt, presiune urbană	eroziune, secetă moderată, fenomene extreme
Sălaj	colinar, culturi permanente	eroziune, alunecări de teren, grindină
Bistrița-Năsăud	montan, pajiști	eroziune, alunecări, abandon pajiști, fenomene extreme
Maramureș	montan, pajiști	eroziune, alunecări, fenomene extreme, înghețuri

Cunoașterea riscurilor conturează gama măsurilor de adaptare, de la diversificarea culturilor și soiurile rezistente la secetă până la conservarea apei și a solului, irigații și practici agroecologice. Nivelul de adoptare este condiționat de structura fragmentată și de deficitul de capital uman, fiindcă exploatațiile mici de subzistență, conduse de persoane vârstnice cu experiență exclusiv practică, au capacitatea cea mai redusă de a adopta măsuri care presupun investiții, cunoștințe tehnice și consultanță, ceea ce generează un paradox al vulnerabilității, în care exploatațiile cele mai expuse sunt tocmai cele mai puțin capabile să se adapteze. Eficiența intervențiilor depinde de adaptarea lor la riscurile fiecărui teritoriu. În câmpia afectată de secetă sunt necesare gestionarea apei, reabilitarea irigațiilor, conservarea apei în sol, soiurile tolerante și extinderea culturilor de toamnă, care au demonstrat o reziliență mai bună în 2022, iar în zonele montane și colinare sunt prioritare menținerea covorului vegetal, practicile antierozionale, gestionarea durabilă a pajiștilor și adaptarea încărcăturii de animale la capacitatea de suport.[76] Pentru sectorul zootehnic erbivor, adaptarea înseamnă gestionarea pajiștilor pentru menținerea productivității furajere în secetă și diversificarea surselor de furaj, fiindcă degradarea bazei furajere ar lovi direct singurul sector agricol regional în expansiune economică. Prin PS PAC 2023-2027 și angajamentele Programului Național de Dezvoltare Rurală (PNDR) 2014-2020 aflate în derulare, plățile naționale autorizate în 2025 au inclus 89,28 milioane euro pentru agricultura ecologică, 17,25 milioane pentru agro-mediu și climă și 12,63 milioane pentru agricultura ecologică în angajamente vechi, însă distribuția regională și rata de adoptare la nivelul județelor rămân de cuantificat.

Capacitatea de a aplica aceste măsuri depinde de funcționarea sistemului regional de cunoaștere și inovare agricolă, care reunește institutele de cercetare, universitățile, serviciile de consultanță, furnizorii de tehnologie și fermierii și de a cărui funcționare depinde direct competitivitatea, întrucât adoptarea practicilor moderne depinde de transferul eficient al cunoașterii către exploatații. Regiunea are un potențial important de generare a cunoașterii, concentrat în polul universitar Cluj-Napoca, însă valorificarea lui este limitată de capacitatea redusă de absorbție a exploatațiilor, în condițiile în care 93,56% dintre conducători au exclusiv experiență practică, iar doar 0,67% au pregătire completă, decalajul dintre capacitatea de generare a cunoașterii și capacitatea de a o aplica fiind principalul blocaj al AKIS regional.

Digitalizarea agriculturii se lovește de aceeași dublă barieră, de infrastructură și de capital uman, fiindcă un conducător vârstnic cu experiență exclusiv practică nu are nici competențele digitale, nici înclinația către instrumentele digitale de gestiune, monitorizare și comercializare. Consolidarea AKIS regional cere, deci, nu doar întărirea capacității de cercetare și consultanță, ci mai ales dezvoltarea capacității de absorbție a exploatațiilor, prin formare profesională continuă, prin servicii de consultanță adaptate structurii demografice și educaționale a conducătorilor și prin instrumente de transfer tehnologic țintite către generația-punte de 35-54 de ani, care reprezintă 36,06% din conducători. Grupurile operaționale de tip EIP-AGRI oferă formatul cel mai potrivit pentru a conecta polul de cunoaștere clujean la exploatațiile Regiunii.

[76] Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură, Raport anual de activitate 2025. Disponibil la: https://apia.org.ro/wp-content/uploads/2026/03/RAPORT-ANUAL-APIA_-2025_FINAL.pdf

Modernizarea agriculturii și practicile durabile

Modernizarea, înțeleasă ca înlocuire a practicilor tradiționale extensive cu tehnologii performante și durabile, este condiția depășirii decalajului între potențialul agricol regional și performanța economică, cuantificat anterior prin productivitatea muncii de sub o treime din media europeană. Gradul de modernizare se măsoară prin dotarea tehnică, infrastructura de irigații, agricultura de precizie și tranziția către practici agroecologice, iar pentru o regiune cu structură fragmentată și deficit sever de capital uman, modernizarea este pârghia strategică centrală, condiționată de depășirea barierelor care limitează capacitatea de investiție a exploatațiilor mici și mijlocii.

Gradul de modernizare se citește întâi în dotarea tehnică. Parcul de tractoare și mașini agricole a cunoscut o expansiune semnificativă, numărul tractoarelor fizice a crescut de la 46.192 în 2020 la 55.000 în 2024 (+19,1%), susținut de investițiile prin PNDR și PS PAC, în timp ce numărul combinelor autopropulsate pentru recoltat cereale s-a redus de la 4.116 la 3.591 (-12,8%), evoluție compatibilă cu înlocuirea parcului vechi cu utilaje de capacitate superioară și cu externalizarea recoltării către prestatori de servicii[77]

Tabel 25. Parcul de tractoare și combine și încărcătura de teren arabil, pe județe, 2020-2024

Județ	Tractoare 2020	Tractoare 2024	Variație tractoare	Combine 2020	Combine 2024	Teren arabil / tractor (ha)
Bihor	11.996	17.711	+47.6%	1.548	1.165	17.1
Bistrița-Năsăud	2.811	2.631	−6,4%	97	90	25.1
Cluj	6.573	8.489	+29.1%	491	555	16.5
Maramureș	10.838	11.771	+8.6%	322	331	4.5
Satu Mare	7.669	8.182	+6.7%	1.213	991	26.9
Sălaj	6.305	6.216	−1,4%	445	459	13.7
Nord-Vest	**46.192**	**55.000**	**+19.1%**	**4.116**	**3.591**	**15.8**

Prelucrare internă. Sursa: INS, matricea AGR103A

Indicatorul de încărcătură trebuie citit cu prudență, fiindcă numărul de tractoare nu reflectă puterea, vechimea sau gradul de utilizare. Valoarea redusă din Maramureș, de 4,5 ha de arabil pe tractor, nu indică neapărat o mecanizare performantă, ci un număr mare de tractoare mici și vechi raportat la o suprafață arabilă redusă, în timp ce valorile ridicate din Satu Mare, de 26,9 ha pe tractor, și Bistrița-Năsăud, de 25,1 ha, au semnificații diferite, prima putând reflecta utilaje de mare capacitate în ferme comerciale, iar a doua un deficit real de mecanizare. Creșterea parcului din Bihor cu 47,6% confirmă concentrarea investițiilor în principalul pol agricol, însă exploatațiile sub 5 ha nu pot susține individual un parc tehnic modern, astfel încât soluția pentru fermele mici și mijlocii este mecanizarea în comun prin cooperative de utilizare a utilajelor și centre de servicii. Dacă dotarea cu utilaje a progresat, infrastructura de gestionare a apei rămâne veriga cea mai slabă a modernizării și una dintre cele mai importante constatări ale diagnozei. Suprafața amenajată pentru irigații totalizează doar 18.178 hectare, din care 17.627 hectare suprafață agricolă, adică aproximativ 1% din SAU, nivel înghețat pe întreaga perioadă 2020-2024 și în scădere față de cele 22.605 hectare amenajate în 1997.[78] Mai grav, suprafața agricolă efectiv irigată cu cel puțin o udare a fost de numai 250 de hectare în anul de secetă extremă 2022 și de zero hectare în 2023 și 2024, ceea ce înseamnă că infrastructura existentă este aproape integral nefuncțională. Pierderile din 2022 arată costul economic al acestui deficit. Randamentele la porumb s-au redus aproape la jumătate în Satu Mare și Bihor, iar producția vegetală regională a scăzut cu aproximativ un sfert, astfel încât reabilitarea și extinderea infrastructurii de gestionare a apei devin necesare pentru menținerea agriculturii comerciale de câmpie. Investițiile sunt însă limitate de fragmentare, fiindcă sistemele cer suprafețe minime deservite și organizarea utilizatorilor, iar dezvoltarea lor trebuie corelată cu consolidarea și cooperarea exploatațiilor, prin soluții eficiente hidric, precum stocarea locală și micro-irigațiile, adaptate structurii actuale a fermelor.

[77]Prelucrare internă pe baza: Institutul Național de Statistică, matricea AGR103A - Parcul de tractoare și mașini agricole principale din agricultură, la sfârșitul anului, pe regiuni de dezvoltare și județe, 2020-2024; indicatorul numără unitățile fizice, fără diferențierea puterii sau vechimii utilajelor. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

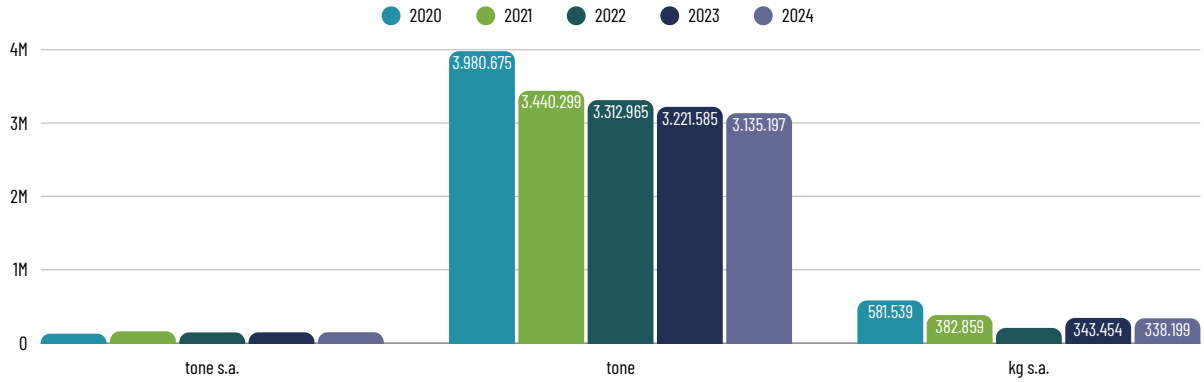
[78]Prelucrare internă pe baza: Institutul Național de Statistică, matricea AGR102A - Suprafata terenurilor amenajate cu lucrari de irigatii si suprafata agricola irigata, pe categorii de folosinta a terenurilor, macroregiuni, regiuni de dezvoltare si judete. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

Caseta 1.4. Regiunea fără irigații

Suprafața amenajată pentru irigații acoperă circa 1% din SAU regională, iar suprafața efectiv irigată a fost de 250 de hectare în anul de secetă extremă 2022 și zero hectare în 2023 și 2024. Confruntat cu pierderi de producție vegetală de 25% într-un singur an de secetă, acest deficit transformă gestionarea apei în investiția cu cel mai mare raport între risc evitat și cost dintre toate intervențiile posibile ale PDR 2028-2034 în județele de câmpie.

Peste deficitul de irigații se suprapune întârzierea în adoptarea agriculturii de precizie și a practicilor tranziției verzi, care pot optimiza utilizarea inputurilor și reduce impactul asupra mediului, însă a căror adoptare este limitată de dimensiunea exploatațiilor și de deficitul de competențe, fiindcă investițiile devin rentabile doar pe suprafețe suficiente și cer cunoștințe tehnice și digitale pe care mulți conducători vârstnici nu le dețin. Aceste tehnologii sunt folosite, în consecință, mai ales de fermele comerciale mari din câmpie, în timp ce exploatațiile mici și mijlocii rămân în mare parte în afara digitalizării. Dinamica utilizării inputurilor chimice oferă o măsură complementară a intensificării și a punctului de plecare al tranziției verzi regionale.

Fig. 1.8 - Utilizarea îngrășămintelor și a pesticidelor în agricultură, Regiunea Nord-Vest, 2020-2024

Prelucrare internă. Sursa: INS, matricele AGR104A

Consumul de îngrășăminte chimice a crescut cu 15,1% între 2020 și 2024, mai ales prin cele azotoase, semn al intensificării agriculturii comerciale, în timp ce aplicarea îngrășămintelor naturale a scăzut cu 21,2%, pe fondul reducerii creșterii gospodărești a animalelor, diminuând un avantaj agroecologic tradițional. Utilizarea pesticidelor a fost mai redusă în anul secetos 2022, iar față de 2020 se observă o reducere a fungicidelor și mai ales a erbicidelor, însă evoluția trebuie citită cu prudență, fiindcă poate reflecta atât schimbări reale de practici, cât și diferențe de raportare sau de structură a culturilor. Tranziția verde poate transforma unele limite ale agriculturii regionale într-un avantaj competitiv. Ponderea ridicată a pajiștilor permanente, creșterea extensivă a erbivorelor și terenurile cu valoare naturală ridicată oferă condiții favorabile pentru agricultura ecologică, eco-scheme și produse montane certificate, iar conversia sistemelor extensive existente cere ajustări mai mici decât în agricultura intensivă, astfel încât randamentele economice mai mici pot fi compensate prin produse cu valoare adăugată mai mare și poziționare premium. Cadrul financiar pentru tranziția către agricultura ecologică este consistent, plățile autorizate în 2025 pentru agricultura ecologică prin intervenția DR-05 ajungând la 89,28 milioane euro, la care se adaugă 17,25 milioane euro prin intervenția DR-04, de agro-mediu și climă, însă adoptarea rămâne dificilă pentru exploatațiile mici, din cauza perioadei de conversie cu randamente reduse, a cunoștințelor tehnice necesare, a accesului limitat la piețe pentru produse certificate și a obligațiilor administrative.[79] Valorificarea potențialului verde cere, prin urmare, un sprijin integrat, respectiv consiliere pentru conversie, sprijin pentru certificare, dezvoltarea piețelor pentru produse ecologice și de munte și organizarea colectivă a producătorilor, în logica Premisei 3. Pentru ca agricultura inteligentă să depășească nucleul restrâns al fermelor mari, accesul la tehnologie trebuie organizat colectiv.

[79] Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură, Raport anual de activitate 2025. Disponibil la: https://apia.org.ro/wp-content/uploads/2026/03/RAPORT-ANUAL-APIA_-2025_FINAL.pdf.

Serviciile de agricultură de precizie prestate prin cooperative, furnizori specializați sau centre de servicii partajate permit exploatațiilor mijlocii cartare, aplicare variabilă a inputurilor și monitorizare digitală fără investiție individuală în echipamente, model care valorifică simultan dinamica asociativă în creștere și segmentul median documentat în subcapitolele 1.1 și 1.2. Componenta de capital uman rămâne însă condiția de fond, dezvoltarea competențelor digitale trebuind integrată sistematic în formarea profesională, în special pentru generația-punte de 35-54 de ani, ceea ce leagă direct modernizarea tehnologică de AKIS și de Premisa 4.

1.5 Concluzii și implicații programatice pentru perioada 2028-2034

Diagnoza fundamentată pe Recensământul General Agricol 2020, pe seriile 2020-2024 și pe sursele structurale europene conduce la câteva concluzii sintetice. Regiunea dispune de o resursă funciară importantă, cu un profil mixt unic la nivel național, în care terenul arabil și pajiștile permanente dețin ponderi aproape egale, structură care susține simultan agricultura vegetală comercială din câmpia vestică și zootehnia extensivă din est, dar impune teritorializarea oricărei intervenții. Acest fond se află însă într-o reducere continuă, SAU regională scăzând cu 2,2% între 2020 și 2023, după o contracție națională de 4% între 2010 și 2020 și o pierdere de 17,5% a pajiștilor la nivel național, pe fondul abandonului montan, al împăduririi naturale și al extinderii urbane din jurul municipiului Cluj-Napoca. Structura exploatațiilor rămâne principala constrângere, dualismul dintre masa exploatațiilor sub 5 hectare și nucleul celor de peste 100 de hectare blocând mecanizarea, investițiile și accesul la finanțare, în timp ce avantajul structural distinctiv îl constituie segmentul mijlociu de 5-100 de hectare, cu 40,66% din SAU față de 29,32% la nivel național. Capitalul uman se află în declin accelerat, volumul de muncă reducându-se cu 34,8% între 2010 și 2023, iar profilul dominant al conducătorului de exploatație configurând un blocaj generațional și de competențe. În consecință, productivitatea muncii agricole regionale, de aproximativ 18.400 de euro pe unitate anuală de muncă în 2023, reprezintă circa 32% din media UE-27, iar creșterea ei recentă s-a realizat preponderent prin ieșirea forței de muncă din sector. Organizarea instituțională prelungește dualismul, 99,12% dintre exploatații fiind neformalizate juridic și deținând 61,25% din suprafață, în timp ce entitățile cu personalitate juridică, 0,88% din total, concentrează 38,75% din teren la o dimensiune medie de 194,78 ha, iar fărâmițarea proprietății și blocajele pieței funciare împiedică atât consolidarea, cât și arendarea în condiții de securitate juridică. Cooperația este într-o expansiune reală, dar de la o bază marginală, numărul cooperativelor funcționale crescând de la 191 în 2018 la 487 în 2023, peste ritmul național, densitatea de aproximativ o cooperativă la o mie de exploatații rămânând însă insuficientă. Avantajul comparativ zootehnic erbivor este, în schimb, solid și validat economic, Regiunea deținând 19,34% din efectivul național de bovine și 19,12% din cel de ovine la doar 14,02% din SAU, cu producția de lapte în creștere cu 10,1% între 2020 și 2024 și cu sectorul animal depășind în 2024, pentru prima dată, sectorul vegetal în valoarea producției.

Vulnerabilitatea climatică a fost cuantificată empiric de seceta din 2022, când producția vegetală a scăzut cu un sfert într-un an, randamentul la porumb s-a redus cu 53-58% tocmai în județele de câmpie comerciale și nu a revenit la nivelul pre-criză nici în 2024, în timp ce zootehnia montană a fost mai rezilientă. Infrastructura de gestionare a apei este cvasi-inexistentă și constituie deficitul critic, suprafața amenajată pentru irigații fiind de circa 1% din SAU (18.178 ha), iar cea efectiv irigată de 250 ha în 2022 și zero în 2023-2024. Contracția producției de cartofi (-55%) și de legume (-44%) între 2020 și 2024 semnalează retragerea agriculturii de subzistență, iar lanțul valoric rămâne fragmentat, cu avantaje comparative neînsoțite de capacități de colectare, depozitare și procesare. Modernizarea tehnică avansează asimetric, parcul de tractoare crescând cu 19,1% între 2020 și 2024, cu investiții concentrate în Bihor, dar mecanizarea individuală rămâne nesustenabilă pe exploatațiile sub 5 ha, iar lacunele informaționale identificate în capitol impun un sistem regional coerent de monitorizare care să integreze RGA, TEMPO, APIA, ANCPI, ANIF și Copernicus, ca precondiție a programării bazate pe dovezi.

Raportate la cadrul din Introducere, constatările sunt relevante pentru toate cele șase premise strategice, fără a permite încă un verdict privind confirmarea lor. Contracția fondului funciar, disparitățile teritoriale și polarizarea structurală sunt relevante pentru Premisa 1, dualismul exploatațiilor, deficitul de procesare și evoluția cooperării susțin Premisa 2, impactul secetei din 2022 și deficitul de irigații sunt relevante pentru Premisa 3, declinul forței de muncă și îmbătrânirea conducătorilor pentru Premisa 4, subocuparea și nevoia de surse alternative de venit pentru Premisa 5, iar blocajele legate de cadastru, succesiuni și date pentru Premisa 6. Evaluarea integrată a gradului de confirmare va fi realizată în capitolul de sinteză.

Implicații programatice pentru perioada 2028-2034

Concluziile diagnozei se traduc în următoarele direcții de intervenție, fundamentate exclusiv pe dovezile prezentate în capitol și corelate cu premisele strategice formulate în Introducere, a căror validare integrală va fi realizată în capitolul de sinteză:

1. Consolidarea exploatării și dezvoltarea accelerată a structurilor asociative (relevantă pentru Premisele 2 și 6). Dovezile privind dualismul structural, segmentul consistent de exploatații mijlocii (40,66% din SAU) și dinamica pozitivă a cooperației (+155% în cinci ani) justifică un pachet integrat care să combine sprijinul pentru înființarea și maturizarea cooperativelor și a grupurilor de producători, instrumente de intermediere funciară și comasare voluntară, accelerarea înregistrării sistematice în cadastru și mecanisme de clarificare succesorală, cu țintirea prioritară a exploatațiilor de 1-10 ha cu potențial semi-comercial și a segmentului median de 5-100 ha.

2. Gestionarea apei și reziliența climatică a câmpiei vestice (Premisa 3). Cuantificarea pierderilor din 2022 (-25% producție vegetală regională, randamente înjumătățite la porumb în Satu Mare și Bihor) și constatarea că suprafața efectiv irigată este nulă impun tratarea infrastructurii de gestionare a apei ca investiție de primă urgență în Bihor și Satu Mare, prin reabilitarea amenajărilor viabile, dezvoltarea stocării locale a apei, micro-irigații eficiente hidric organizate colectiv și, complementar, prin adaptarea structurii de culturi în favoarea celor de toamnă, a căror reziliență a fost demonstrată empiric.

3. Valorificarea integrală a lanțului valoric zootehnic montan (Premisele 2 și 5). Validarea economică a specializării erbivore, trecerea sectorului animal pe prima poziție în valoarea producției regionale și creșterea producției de lapte justifică prioritizarea investițiilor în colectarea laptelui din zonele dispersate, capacități de procesare dimensionate pentru structura montană, produse de munte certificate și scheme de calitate pentru lapte și carne de ovine și bovine, cu țintire teritorială în Bistrița-Năsăud, Maramureș și arealele colinare din Cluj și Sălaj, condiționate de menținerea pajiștilor permanente prin angajamente de agro-mediu.

4. Relansarea sectorului pomi-viticol și a legumiculturii profesionalizate (Premisa 2). Avantajul comparativ pomi-viticol subvalorificat (indice 1,27, concentrat în Sălaj, Maramureș și Satu Mare) și contracția dramatică a producției de legume și cartofi fundamentează un pachet de reabilitare a plantațiilor îmbătrânite, investiții în depozitare în atmosferă controlată și procesare a fructelor, respectiv dezvoltarea legumiculturii în spații protejate orientate către cererea urbană, integrate în lanțuri scurte care valorifică piața polului Cluj-Napoca.

5. Reînnoirea generațională și profesionalizarea capitalului uman agricol (Premisa 4). Raportul de aproape zece la unu, respectiv 9,7 la 1, dintre conducătorii vârstnici și cei tineri, cvasi-absența pregătirii formale, 0,67%, și decalajul de productivitate de unu la trei față de media europeană impun un program regional integrat de instalare a tinerilor fermieri condiționat de acces la teren și capital, formare profesională continuă țintită către generația-punte de 35-54 de ani, competențe digitale și mecanisme de facilitare a transferului generațional, articulate cu consolidarea AKIS regional prin valorificarea polului universitar Cluj-Napoca.

6. Tranziția verde ca avantaj de piață al sistemelor extensive (Premisa 3). Baza structurală favorabilă, pajiști extinse, sisteme extensive cu efort redus de conversie, justifică o țintă regională ambițioasă de extindere a agriculturii ecologice și a eco-schemelor, susținută prin consiliere pentru conversie, sprijin pentru certificare, dezvoltarea piețelor pentru produse ecologice și de munte și organizarea colectivă a ofertei, transformând randamentul redus al sistemelor extensive în valoare premium.

7. Protejarea resursei funciare și gestionarea presiunii periurbane (Premisele 1 și 3). Contracția continuă a SAU și conversia accelerată din arealul metropolitan Cluj impun instrumente de planificare teritorială care să limiteze consumul de teren agricol fertil, să direcționeze dezvoltarea către terenuri cu valoare agricolă redusă și să prevină abandonul montan prin menținerea viabilității economice a exploatațiilor de pajiște, completate de un sistem regional de monitorizare a folosinței terenurilor (RGA, APIA, ANCPI, Copernicus) care să furnizeze evidența necesară deciziilor.

Transversal acestor direcții, eficacitatea intervențiilor din perioada 2028-2034 este condiționată de articularea lor reciprocă, întrucât diagnosticul a demonstrat circularitatea blocajelor.

Avantajul zootehnic nu poate fi valorificat fără agregare și procesare, procesarea nu poate fi dezvoltată fără volume asigurate prin cooperare, modernizarea nu este accesibilă exploatațiilor mici fără asociere, iar reziliența climatică a câmpiei nu poate fi construită fără organizarea colectivă a utilizatorilor de apă. Programarea trebuie, prin urmare, să abandoneze logica măsurilor izolate în favoarea unor pachete teritorializate integrate, însoțite de închiderea sistematică a lacunelor de date identificate. Aceste pachete nu pot fi însă dimensionate exclusiv pe baza sectorului agricol, întrucât diagnoza a arătat că structura agrară regională nu susține, prin ea însăși, un model viabil de dezvoltare rurală, ceea ce deplasează întrebarea către capacitatea celorlalte funcții economice ale spațiului rural de a genera venituri, ocupare și valoare adăugată.

Capitolul 2 - Diversificarea economică și valorificarea potențialului rural

Capitolul 2 - Diversificarea economică și valorificarea potențialului rural

Capitolul examinează dacă economia rurală a Regiunii a depășit stadiul organizării în jurul exploatației agricole de subzistență și în ce măsură poate genera venituri, locuri de muncă și valoare adăugată din surse neagricole. Întrebarea este de fundamentare strategică întrucât diagnoza capitolului precedent a demonstrat că structura agrară regională nu poate constitui prin ea însăși baza unui model de dezvoltare rurală viabil. Atunci când agricultura reține o pondere a ocupării de aproape patru ori superioară ponderii sale în produsul intern brut regional, sustenabilitatea spațiului rural depinde de celelalte funcții economice ale teritoriului, respectiv activitățile industriale și de servicii, turismul, valorificarea patrimoniului cultural și a produselor locale.

Analiza se raportează în principal la Premisa 5, potrivit căreia dezvoltarea rurală integrată presupune diversificarea funcțiilor economice și valorificarea resurselor teritoriale, și, subsidiar, la Premisele 1, 2, 4 și 6. Capitolul preia ca instrument de lectură tipologia funcțională cu patru paliere a ruralului regional, întrucât toate fenomenele analizate se distribuie de-a lungul acestor paliere, nu uniform în spațiul rural.

Structura urmează cele patru axe ale diversificării:

- Subcapitolul 2.1 tratează diversificarea neagricolă, respectiv sursele de venit din afara agriculturii, capacitatea de absorbție a forței de muncă excedentare și barierele de finanțare ale antreprenorilor rurali;
- Subcapitolul 2.2 examinează potențialul turistic, de la infrastructura de primire la serviciile complementare care decid dacă turismul reține capital în comunitate;
- Subcapitolul 2.3 tratează patrimoniul cultural, de la inventariere la transmitere și viabilitate comercială;
- Subcapitolul 2.4 închide analiza cu lanțurile scurte, produsele locale și schemele de calitate. Capitolul se încheie cu o concluzie integrată care verifică premisele și formulează implicațiile programatice pentru perioada 2028-2034.

2.1 Diversificarea economică neagricolă

Diversificarea economică neagricolă a spațiului rural reprezintă procesul prin care veniturile, ocuparea și valoarea adăugată generate într-un teritoriu rural provin, într-o pondere crescândă, din activități situate în afara producției agricole primare. Relevanța sa pentru Regiune decurge direct din structura agrară analizată anterior, întrucât o agricultură dominată de exploatații de subzistență reține o forță de muncă numeroasă la o productivitate scăzută, ceea ce face ca veniturile agricole să fie insuficiente pentru susținerea unui nivel de trai comparabil cu cel urban. În absența unor surse de venit complementare, situația alimentează fie migrația, fie persistența unei economii de subzistență, ambele incompatibile cu obiectivul rezilienței rurale.

Asimetria dintre ocuparea agricolă și valoarea adăugată agricolă

Până în 2020, populația ocupată civilă din agricultură, silvicultură și pescuit era estimată la 262,5 mii de persoane în 2019 și 252,8 mii în 2020, respectiv 22,0% și 21,3% din ocuparea civilă regională, iar din 2021, după recalibrarea estimărilor pe baza Recensământului General Agricol 2020, aceeași categorie coboară la 125,4 mii de persoane și la 128,2 mii în 2024, echivalentul a 12,0%. Diferența nu măsoară o transformare economică petrecută într-un singur an, ci schimbarea bazei de estimare, motiv pentru care valorile anterioare și cele ulterioare anului 2021 nu pot fi comparate direct[80]. Asimetria de fond rămâne însă neschimbată de revizuire, întrucât în 2024 sectorul primar reunea 12,0% din populația ocupată civilă, dar numai 15.547 de salariați dintr-un total regional de 743.836, respectiv 2,09%, pondere practic identică celei din 2019, de 1,98%[81]. Diferența este măsura problemei, arătând că pentru aproximativ o optime din populația ocupată activitatea agricolă nu generează un raport salarial, deci nici venit monetar regulat, contributiv și asigurat, ci se desfășoară în forme de autoocupare, muncă familială neremunerată și producție pentru autoconsum. Pentru o parte substanțială a gospodăriilor rurale, agricultura nu este sursa principală de venit monetar, ci mecanismul de reducere a cheltuielilor de consum. Confruntarea ocupării cu produsul intern brut pe ramuri permite cuantificarea directă a decalajului de productivitate. În anul 2023, agricultura, silvicultura și pescuitul au generat 6.215,3 milioane de lei, respectiv 3,2% din produsul intern brut regional de 195.580,5

[80] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea FOM103D, populația ocupată civilă pe activități ale economiei naționale la nivel de secțiune CAEN Rev.2, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe. Seria prezintă o discontinuitate metodologică începând cu anul 2021. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

[81] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea FOM104F, numărul mediu al salariaților pe activități ale economiei naționale, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

milioane de lei, în timp ce rețineau 12,2% din ocuparea civilă[82]. Raportul dintre cele două ponderi, de 3,8 la 1 la nivel regional, exprimă numărul de ori cu care productivitatea aparentă a muncii agricole se situează sub media economiei regionale și constituie măsura sintetică a rezervei de forță de muncă imobilizate în sector.

Tabel 26. Ponderea agriculturii, silviculturii și pescuitului în ocuparea civilă și în produsul intern brut județean, 2023

Județ	Pondere în ocuparea civilă (%)	Pondere în PIB județean (%)	Raport ocupare/PIB
Bihor	13,3	4,9	2,7
Bistrița-Năsăud	14,6	5,0	2,9
Cluj	7,2	1,2	6,0
Maramureș	14,8	3,7	4,0
Satu Mare	16,1	5,5	2,9
Sălaj	15,4	4,5	3,4
Regiunea Nord-Vest	12,2	3,2	3,8

Sursa: prelucrare proprie pe baza INS, TEMPO-Online, matricele FOM103D și CON103J

Analiza datelor contrazice o ipoteză frecventă în documentele de planificare, potrivit căreia cele mai mari decalaje de productivitate s-ar regăsi în județele cu cea mai ridicată ocupare în agricultură, relația fiind, dimpotrivă, inversă. Satu Mare și Bihor, județe de câmpie în care agricultura deține ponderi ridicate în produsul intern brut, respectiv 5,5% și 4,9%, înregistrează, alături de Bistrița-Năsăud, cele mai reduse rapoarte de productivitate din Regiune, de 2,9 și 2,7, ceea ce sugerează existența unui segment agricol comercial mai bine conectat la valorificarea potențialului terenurilor de câmpie. La polul opus, Clujul, cu cea mai redusă pondere a ocupării agricole din Regiune, înregistrează cel mai nefavorabil raport, de 6,0, agricultura contribuind cu doar 1,2% la un produs intern brut susținut în principal de servicii și de activități industriale urbane. Maramureșul reprezintă cazul cel mai problematic, întrucât combină o pondere ridicată a ocupării agricole, de 14,8%, cu o contribuție de numai 3,7% la produsul intern brut, iar spre deosebire de Cluj această productivitate redusă nu este compensată de existența unei mase economice urbane suficient de dezvoltate.

Canalele de diversificare a veniturilor gospodăriei rurale

Recensământul General Agricol 2020 evidențiază amploarea și particularitățile ocupării în agricultura Regiunii. Din totalul de 713.295 de persoane care au lucrat în agricultură, 98,50% au fost înregistrate în exploatații fără personalitate juridică, iar 89,6% au lucrat mai puțin de jumătate dintr-o normă anuală completă, raportată la echivalentul unei unități anuale de muncă de 225 de zile[83]. Structura indică predominanța muncii agricole cu caracter parțial și, frecvent, ocazional, ceea ce sugerează o utilizare redusă și discontinuă a forței de muncă și existența unui potențial nevalorificat integral, asociat cu nevoia gospodăriilor de a diversifica sursele de venit, care pot proveni din activități neagricole în cadrul exploatației, din ocuparea în afara ei sau din transferuri sociale.

Primul canal, diversificarea în interiorul exploatației, rămâne marginal. La nivel național, doar 189.237 de exploatații, respectiv aproximativ 6,7% din totalul celor cu suprafață agricolă utilizată, au declarat în 2020 activități generatoare de venituri asociate fermei, dominate de prelucrarea produselor agricole, prezentă în 94.431 de exploatații, în timp ce serviciile agricole, activitățile neagricole, turismul și meșteșugăritul au ponderi mult mai reduse[84]. Pentru 26.272 de exploatații activitățile diversificate reprezentau însă peste trei sferturi din venitul total, ceea ce indică importanța lor economică acolo unde sunt dezvoltate[85]. Ancheta Structurală în Agricultură 2023 confirmă stabilitatea acestei structuri, numărul exploatațiilor diminuându-se, de la 2,887 milioane în 2020 la 2,859 milioane în 2023.

[82] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea CON103J, produsul intern brut pe ramuri de activitate, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, prețuri curente, CAEN Rev.2, SEC 2010. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
[83] Institutul Național de Statistică, Recensământul General Agricol 2020, volumele I și II. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/RGA2020/.
[84] Ibidem.
[85] Institutul Național de Statistică, Ancheta Structurală în Agricultură 2023. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/content/ancheta-structural%C4%83-%C3%AEn-agricultur%C4%83.

Al doilea canal, ocuparea în afara exploatației, este forma dominantă. Ancheta Structurală în Agricultură 2023 înregistra la nivel național 2.082.597 de persoane din exploatațiile fără personalitate juridică cu alte activități aducătoare de venituri, dintre care 1.417.835, peste două treimi, aveau ca ocupație principală activități nelegate de fermă, în timp ce activitățile legate de exploatație cumulau sub 100.000 de persoane[86]. Atunci când gospodăria agricolă își diversifică veniturile, o face covârșitor prin piața muncii, prin salariați care navetează sau lucrează local în industrie, construcții, comerț și servicii, și numai excepțional prin transformarea fermei într-o microîntreprindere multifuncțională, constatare care deplasează centrul de greutate al politicii de diversificare dinspre măsurile adresate fermei către condițiile-cadru ale ocupării neagricole. Accesul diferențiat la acest canal este documentat direct de rata de activitate pe medii de rezidență, unde ecartul dintre urban și rural s-a majorat cu două treimi în cinci ani. Pentru grupa 15-64 de ani, rata de activitate urbană a crescut de la 71,2% în 2019 la 72,8% în 2024, în timp ce rata rurală a scăzut de la 66,7% la 65,3%, astfel încât diferența s-a majorat de la 4,5 la 7,5 puncte procentuale[87]. Deteriorarea este concentrată exact în segmentele care ar trebui să susțină recompoziția ocupațională, respectiv grupa 35-54 de ani, unde rata rurală a coborât de la 82,4% la 79,5% în timp ce cea urbană a urcat la 91,9%. Divergența confirmă că retragerea din agricultură nu a fost însoțită de o intrare echivalentă pe piața muncii neagricole, o parte a persoanelor ieșite din statistica ocupării agricole trecând în inactivitate, nu în ocupare formală. Distribuția teritorială a canalului reproduce polarizarea funcțională a Regiunii. Clujul concentrează aproximativ o treime din populația activă civilă și majoritatea ocupării cu valoare adăugată ridicată, iar Bihorul se afirmă ca al doilea pol industrial-manufacturier, în timp ce Maramureșul, Satu Mare, Sălajul și Bistrița-Năsăud păstrează ponderi ridicate ale ocupării agricole cu o componentă substanțială de lucrători familiali neremunerați[88]. Pentru ruralul periurban, diversificarea prin navetism este un fapt împlinit, comuna funcționând ca spațiu rezidențial al unei populații ocupate urban, în timp ce pentru ruralul periferic montan și submontan același canal este blocat simultan de distanța față de polii de ocupare, de starea infrastructurii rutiere locale, din care doar 31,3% din drumurile comunale erau modernizate în 2024, și de deficitul de calificare[89]. Cazul Satu Mare, unde ponderea agriculturii în ocuparea civilă a coborât de la 27,7% în 2019 la 15,8% în 2024, diferență care reflectă în principal ruptura de serie din 2021, valorile post-revizuire menținându-se între 15,6% și 15,8%, iar ponderea sectorului în produsul intern brut județean rămâne cea mai ridicată din Regiune, ceea ce arată că recompoziția ocupațională este posibilă acolo unde oferta de locuri de muncă industriale se conjugă cu accesibilitatea, fără ca aceasta să echivaleze cu abandonul funcției agricole a teritoriului.

Al treilea canal, transferurile sociale, ridică problema venitului vârstnicilor rurali, iar într-o regiune în care 57,98% dintre conducătorii de exploatații au cel puțin 55 de ani sistemul de pensii are o greutate decisivă[90]. La nivel național, numărul pensionarilor proveniți din fostul sistem al agricultorilor s-a redus de la 283,3 mii în decembrie 2019 la 116,4 mii în decembrie 2025 și la 113,1 mii în februarie 2026, sistem închis, aflat în extincție demografică accelerată, cu o rată de diminuare de peste o zecime pe an. Pensia medie a agricultorilor era de 1.180 de lei în februarie 2026, față de 562 de lei în decembrie 2019, nivel care rămâne insuficient ca venit de subzistență autonom[91]. Dincolo de acest sistem rezidual, statistica generală înregistra în decembrie 2025 534,5 mii de pensionari cu perioade lucrate în agricultură din cei aproximativ 4,7 milioane de pensionari de asigurări sociale de stat, ceea ce arată că amprenta ocupării agricole asupra veniturilor vârstnicilor depășește cu mult perimetrul fostului sistem al agricultorilor. Aceste serii confirmă că, pentru segmentul vârstnic, venitul monetar curent este dominant de origine socială, nu de piață, agricultura funcționând ca un complement în natură al unei pensii reduse. Simultan, extincția accelerată a generației pensionarilor agricultori anticipează o transformare profundă a economiei satului, întrucât dispariția acestei cohorte echivalează cu retragerea din uz a unei părți a microexploatațiilor de subzistență și cu eliberarea, prin succesiune, a unui fond funciar fragmentat, fenomen care va alimenta în deceniul următor fie consolidarea, fie abandonul, în funcție de existența instrumentelor de intermediere funciară.

[86] Institutul Național de Statistică, Ancheta Structurală în Agricultură 2023.

[87] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea AMG155E, ancheta asupra forței de muncă în gospodării, rata de activitate pe grupe de vârstă și medii de rezidență. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

[88] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[89] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea FOM103D, populația ocupată civilă pe activități ale economiei naționale la nivel de secțiune CAEN Rev.2, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe. (Seria prezintă o discontinuitate metodologică începând cu anul 2021). Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

[90] Institutul Național de Statistică, Recensământul General Agricol 2020, volumele I și II.

[91] Casa Națională de Pensii Publice, evidența pensionarilor și a pensiei medii, buletine statistice lunare. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/pensii_tr1r2026.pdf.

Insuficiența veniturilor de piață ale populației rurale ocupate este confirmată de diagnosticul european recent, care reține că sărăcia în muncă afectează 10,7% dintre persoanele ocupate din România, față de 8,3% media Uniunii în 2025, fenomen generat preponderent de lucrătorii pe cont propriu, categorie în care lucrătorii agricoli dețin ponderea determinantă. Decalajele de capital uman condiționează accesul la venituri neagricole de calitate, întrucât în zonele rurale doar 66,5% dintre adulți au absolvit învățământul secundar superior, față de 94,7% în orașe, și doar 6,6% dețin studii terțiare, față de 37,3%[92]. Aceste valori fixează plafonul structural al diversificării, întrucât o populație rurală cu acest profil educațional poate accesa preponderent ocupații cu calificare redusă și venituri mici, ceea ce explică de ce diversificarea, acolo unde se produce, nu echivalează automat cu ieșirea din sărăcie.

Citite împreună, cele trei canale conturează o geografie a diversificării care urmează tipologia funcțională a ruralului regional. În coroana metropolitană clujeană și în ruralul periurban al polilor secundari, gospodăria rurală este, în realitate economică, una de navetiști cu venituri salariale urbane, pentru care agricultura a devenit reziduală, iar diversificarea este un fapt statistic consumat[93]. În ruralul agricol de câmpie din Bihor și Satu Mare coexistă veniturile salariale din industria localizată în proximitate, veniturile agricole comerciale ale fermelor mijlocii și mari și transferurile sociale, configurând profilul cel mai echilibrat din Regiune. În ruralul montan și submontan periferic structura rămâne dominată de combinația dintre autoconsum, pensii reduse și remitențele migrației externe, cu acces marginal la salarii locale, ceea ce face ca tocmai teritoriile cu cea mai acută nevoie de diversificare să fie cele în care niciunul dintre canale nu funcționează la parametri suficienți. Analiza ESPON a difuziei antreprenoriale confirmă gradientul, identificând drept regulă generală faptul că principala diferențiere spațială a comportamentului antreprenorial rural este distanța față de un oraș cu servicii complexe.

Capacitatea de absorbție a excedentului de forță de muncă agricolă

Întrebarea dacă economia rurală regională ar putea absorbi un număr semnificativ de persoane care ar părăsi agricultura presupune mai întâi cuantificarea excedentului. Structura ocupării agricole prezentată mai sus arată că marea majoritate a celor care lucrează în agricultura Regiunii prestează sub jumătate dintr-o unitate anuală de muncă, astfel încât volumul real de muncă agricolă, în echivalent normă întreagă, reprezintă o fracțiune redusă din efectivul nominal. Diferența dintre cele două constituie subocuparea structurală a agriculturii regionale, adică rezerva latentă de timp de muncă pe care modernizarea sectorului ar transforma-o în ofertă efectivă pe piața muncii neagricole. Revizuirea statistică din 2021 nu anulează această rezervă, ci o reclasifică, întrucât persoanele ieșite din populația ocupată civilă din agricultură nu au fost înregistrate ca salariați, numărul salariaților agricoli rămânând sub 16.000, ci s-au regăsit preponderent în inactivitate, după cum indică deteriorarea ratei rurale de activitate. O parte substanțială aparține persoanelor de peste 55 de ani, pentru care tranziția ocupațională este improbabilă și problema relevantă este cea a veniturilor, iar o alta persoanelor cu instruire scăzută, a căror mobilitate este condiționată de recalificare. Segmentul efectiv mobilizabil este, prin urmare, mai restrâns decât rezerva statistică, dar rămâne suficient de amplu pentru ca întrebarea privind capacitatea de absorbție să fie una dintre cele mai serioase ale programării 2028-2034. Indicatorii de dezechilibru ai pieței muncii rurale confirmă că oferta depășește cererea[94]. Rata șomajului înregistrat prezintă un ecart intraregional persistent și în creștere, de la 1,5% în Cluj și 2,2% în Bihor la 4,8% în Satu Mare și 6,4% în Sălaj în 2025, ierarhia reproducând exact gradientul de urbanizare și de accesibilitate, iar ecartul dintre extremele județene s-a majorat de la 3,0 puncte procentuale în 2019 la 4,9 puncte în 2025, ceea ce arată că redresarea pieței muncii regionale s-a concentrat în polii care aveau deja cele mai bune performanțe[95].

[92] Comisia Europeană, Raportul de țară pentru România. Disponibil la: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-member-states/country-pages-including-country-reports/country-report-romania_en.

[93] ESPON Database Portal, Land use detailed, 25 classes, an de referință 2020, versiunea NUTS 2021, și analizele ESPON privind distribuția serviciilor și dinamica antreprenorială la nivel local în România.

[94] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea SOM103A, rata șomajului înregistrat pe sexe, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

[95] Comisia Europeană, Raportul de țară pentru România. Disponibil la: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-member-states/country-pages-including-country-reports/country-report-romania_en.

La acest dezechilibru de flux se adaugă unul de stoc, rata tinerilor care nu sunt încadrați profesional și nu urmează niciun program educațional sau de formare situându-se la 19,4% la nivel național, față de 11,1% media Uniunii, iar participarea femeilor la forța de muncă, de 57,8%, fiind printre cele mai scăzute din Uniune[96]. În mediul rural, rezerva de forță de muncă feminină neactivată constituie o componentă distinctă a excedentului, a cărei mobilizare depinde de servicii de îngrijire a copiilor practic absente, înscrierea copiilor sub trei ani în educația timpurie fiind de 11,4% la nivel național, față de 39,2% în Uniune.

Capacitatea de absorbție trebuie evaluată acolo unde excedentul există, nu la nivelul mediilor regionale, iar aici se manifestă dezechilibrul fundamental al Regiunii, cererea de muncă neagricolă fiind concentrată în polii urbani și în coroanele lor periurbane, în timp ce excedentul de forță de muncă agricolă se află în ruralul periferic[97]. Distribuția unităților locale active confirmă concentrarea cererii, cele 112.028 de unități ale anului 2024 fiind repartizate inegal, cu 44.906 în Cluj, respectiv 40,1% din total, față de 6.842 în Sălaj, iar ritmul de creștere din 2019-2024 a fost el însuși polarizat, de 25,5% în Cluj față de 15,4% în Sălaj. Analiza ESPON a stocului de companii pentru intervalul 1992-2022 adaugă o confirmare dinamică, ritmul de acumulare a firmelor fiind strâns asociat accesului la un coridor rutier de importanță regională sau națională, în timp ce zonele conectate exclusiv prin drumuri județene prezintă valori scăzute, iar unitățile administrativ-teritoriale de la periferiile interne ale sistemului urban se comportă ca receptori târzii ai inovației antreprenoriale[98]. Capacitatea de absorbție este reală și în creștere de-a lungul axei Cluj-Oradea și în ariile de influență ale polilor secundari, este intermediară în câmpia vestică, unde industrializarea sătmăreană a demonstrat-o empiric, și este structural deficitară exact în palierul al patrulea al tipologiei, unde infrastructura, demografia și densitatea antreprenorială se condiționează negativ reciproc.

Întrebarea centrală primește astfel un răspuns diferențiat teritorial, singura formă pe care datele o permit. Pentru ruralul periurban și pentru cel de câmpie cu acces la coridoare, răspunsul este afirmativ cu condiția mobilității, întrucât locurile de muncă există sau apar în raza de navetă, iar constrângerea operativă este costul și timpul deplasării, dependente de modernizarea drumurilor comunale și județene și de existența transportului public județean. Pentru ruralul periferic montan și submontan, răspunsul este negativ în condițiile actuale, întrucât economia locală nu generează cerere de muncă semnificativă, iar naveta către polii de ocupare depășește pragurile rezonabile de timp, periferiile interne fiind definite tocmai prin timpi de acces de peste 60 de minute. În absența unor intervenții care fie apropie locurile de muncă de oameni, prin sprijinirea economiei locale, fie apropie oamenii de locurile de muncă, prin mobilitate, excedentul de forță de muncă din ruralul periferic se va resorbi pe singurul canal rămas disponibil, migrația definitivă, cu efectele de depopulare și de îmbătrânire deja documentate. Capacitatea de a crea valoare adăugată locală este măsurată cel mai direct de polarizarea produsului intern brut regional. Județul Cluj generează singur 43,4% din produsul intern brut regional al anului 2023, Bihorul 18,5%, iar Bistrița-Năsăud, Satu Mare și Sălaj cumulează 24,7%, restul revenind Maramureșului, în condițiile în care produsul intern brut pe locuitor varia de la 122.656 de lei în Cluj la 53.694 de lei în Bistrița-Năsăud, un raport de 2,3 la 1 între extremele județene. Pentru economia rurală propriu-zisă, valoarea adăugată generată local rămâne comprimată de aceeași structură care comprimă veniturile, respectiv predominanța autoconsumului în agricultură, raritatea procesării locale și subdimensionarea serviciilor comerciale în localitățile mici, unde ierarhia activităților terțiare urmează strict masa demografică, doar 10% dintre cabinetele medicale ale țării fiind localizate în unități administrativ-teritoriale cu sub 2.500 de locuitori, deși acestea reprezintă circa 41% din numărul comunelor[99][100][101][102].

[96] Comisia Europeană, Raportul de țară pentru România. Disponibil la: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-member-states/country-pages-including-country-reports/country-report-romania_en.

[97] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea INT101R, unități locale active pe activități ale economiei naționale la nivel de secțiune CAEN Rev.2 și clase de mărime. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

[98] ESPON Database Portal, Land use detailed, 25 classes, an de referință 2020, versiunea NUTS 2021, și analizele ESPON privind distribuția serviciilor și dinamica antreprenorială la nivel local în România.

[99] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea CON103J, produsul intern brut pe ramuri de activitate, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, prețuri curente, CAEN Rev.2, SEC 2010. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

[100] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea CON103H, produsul intern brut regional pe locuitor, prețuri curente. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

[101] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[102] ESPON Database Portal, Land use detailed, 25 classes, an de referință 2020, versiunea NUTS 2021, și analizele ESPON privind distribuția serviciilor și dinamica antreprenorială la nivel local în România.

Instrumentele de politică publică dedicate creării de locuri de muncă rurale trebuie evaluate printr-un test de scară. PS PAC 2023-2027 al României își propune sprijinirea creării a peste 37.000 de locuri de muncă în zonele rurale la nivel național, în timp ce ansamblul celor 28 de planuri strategice raportează, la jumătatea perioadei, aproape 200.000 de locuri de muncă create la nivelul Uniunii, în principal prin sprijinul pentru tinerii fermieri și pentru întreprinderile agroalimentare[103]. Chiar în ipoteza unei distribuții regionale proporționale cu ponderea demografică, ținta națională ar echivala cu câteva mii de locuri de muncă pentru Regiune pe întreaga perioadă de programare, valoare utilă, dar insuficientă în raport cu dimensiunea subocupării agricole estimate anterior. Concluzia nu este una de respingere a instrumentelor PAC, ci una de poziționare corectă a lor, întrucât politica agricolă comună poate finanța diversificarea fermei și antreprenoriatul rural incipient, însă absorbția excedentului la scara reală a fenomenului este o sarcină de politică de coeziune și de politică economică generală, ceea ce justifică tratarea diversificării rurale ca obiectiv transversal al întregului Plan de Dezvoltare Regională, nu ca anexă a capitolului agricol.

Concluzia testului de scară este confirmată de celelalte două instrumente ale Planului strategic cu efect direct asupra capacității de absorbție a teritoriului rural. Primul este pachetul de reînnoire generațională, prin care planul își propune sprijinirea instalării a peste 36.000 de tineri fermieri la nivel național, cu 250 de milioane de euro pentru instalare, 67 de milioane prin sprijinul complementar pentru venit și aproximativ 170 de milioane pentru investițiile tinerilor fermieri, instrument care acționează asupra ofertei de antreprenori agricoli, nu asupra cererii de muncă neagricolă, și care, raportat la ritmul de îmbătrânire documentat, poate cel mult atenua contracția demografică a sectorului[104]. Al doilea este intervenția dedicată infrastructurii rutiere rurale, a cărei execuție poate fi verificată direct[105]. Din cele 200,6 milioane de euro contractate național prin intervenția DR-28, Regiunea Nord-Vest a atras 38,7 milioane prin 39 de proiecte, respectiv 19,3% din valoarea națională, performanță superioară ponderii sale demografice, însă distribuită intern foarte inegal, Bihorul concentrând 22,8 milioane prin 23 de proiecte, adică 58,9% din suma regională, în timp ce Sălajul a contractat 2,0 milioane prin două proiecte. Rezultatul este relevant pentru diagnosticul de capacitate administrativă, întrucât arată că absorbția nu urmează nevoia, ci capacitatea de pregătire a proiectelor, județul cu cel mai mare deficit de drumuri modernizate nefiind și cel care atrage cel mai mult sprijin.

Barierele de finanțare și densitatea antreprenorială a spațiului rural

Diagnosticul barierelor de finanțare nu poate fi realizat prin declarații de intenție, ci prin examinarea comportamentului efectiv al solicitanților rurali în raport cu instrumentele deja disponibile, exercițiul 2014-2020 furnizând pentru prima dată o bază de date completă în acest scop. La nivelul întregii Regiuni, PNDR 2014-2020 a generat 11.765 de contracte cu o valoare de 1.124,3 milioane de euro, respectiv 19,3% din valoarea națională contractată, performanță sensibil superioară ponderii demografice și care infirmă ipoteza unei incapacități generale de absorbție[106]. Problema regională nu este, prin urmare, absorbția în sine, ci selectivitatea ei.

Cele două intervenții dedicate direct diversificării neagricole confirmă această lectură. Submăsura 6.2, sprijinul forfetar pentru înființarea de activități neagricole, a atras în Regiune 2.773 de cereri de finanțare, dintre care 622 au ajuns în faza de contractare, respectiv o rată de reușită de 22,4%, iar submăsura 6.4, destinată investițiilor în activități neagricole, a înregistrat 1.005 cereri și 397 de proiecte contractate, respectiv 39,5%[107]. Valoarea contractată însumează 36,6 milioane de euro pentru prima intervenție și 65,1 milioane pentru a doua. Cele două instrumente reprezintă împreună 9,0% din valoarea contractată de Regiune prin PNDR, proporție care măsoară exact locul periferic al diversificării neagricole într-un program construit în jurul investiției agricole. Structura eșecurilor este mai instructivă decât rata de reușită. Din cele 2.151 de cereri nereușite la submăsura 6.2, 1.293, respectiv 60,1%, au fost respinse ca neeligibile, iar 689 au fost declarate eligibile, dar neselectate din lipsa fondurilor sau a punctajului, cele două categorii acoperind 92,1% din eșecuri, aceeași ierarhie regăsindu-se la submăsura 6.4, unde 310 din 608 de cereri nereușite au fost respinse pentru neeligibilitate. Ponderea covârșitoare a respingerilor pentru neeligibilitate localizează bariera dominantă înaintea competiției propriu-zise, în capacitatea solicitantului de a construi un dosar conform, ceea ce înseamnă că o majorare

[103] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Planul Strategic PAC 2023-2027. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/2022/PNS_2023-2027-versiunea_1.2-21.11.2022.pdf.

[104] Ibidem.

[105] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor contractate prin Planul Strategic PAC 2023-2027, date deschise, prelucrare proprie pe intervenții și județe. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.

[106] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor PNDR 2014-2020, date deschise, prelucrare proprie pe submăsuri și județe. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.

[107] Ibidem.

a alocărilor fără o intervenție asupra capacității de pregătire a proiectelor ar reproduce același rezultat la o scară mai mare.

A doua constatare este că județul Cluj a generat singur 1.140 din cele 2.773 de cereri depuse la submăsura 6.2, respectiv 41,1%, în timp ce Satu Mare a depus 114 și Sălajul 160, deși ratele lor de contractare, de 21,9% și 29,4%, nu sunt inferioare celei clujene, de 22,2%. Constrângerea nu se manifestă, așadar, în selecție, ci în formularea cererii, întrucât teritoriile cu deficit de servicii de consultanță, de informare și de capital de garantare produc mai puține proiecte, nu proiecte mai slabe[108]. La submăsura 6.4 raportul se inversează parțial, ratele cele mai ridicate de contractare fiind înregistrate în Satu Mare, 52,3%, și Sălaj, 51,4%, ceea ce sugerează că, atunci când solicitantul rural depășește pragul de acces la asistență tehnică, competitivitatea proiectelor sale este comparabilă cu a celor din polii dezvoltați. O ultimă observație privește localizarea, întrucât niciunul dintre cele 622 de contracte ale submăsurii 6.2 și niciunul dintre cele 397 ale submăsurii 6.4 nu este înregistrat în zonă montană, ceea ce indică absența completă a instrumentului de diversificare neagricolă tocmai în palierul căruia analiza anterioară i-a atribuit cea mai acută nevoie de venituri complementare. Coroborată cu concentrarea cererii în județele cu poli urbani puternici, constatarea transformă barierele de finanțare din problemă administrativă în problemă de echitate teritorială, întrucât instrumentul funcționează exact acolo unde alternativele de ocupare există deja. Barierele identificate se intercondiționează, amplificându-și reciproc efectele, întrucât lipsa informațiilor privind instrumentele disponibile, a consultanței locale, a cofinanțării și a garanțiilor formează împreună un set de constrângeri în care eliminarea unei singure bariere nu este suficientă pentru deblocarea accesului la finanțare. Implicația programatică este că instrumentele perioadei 2028-2034 ar trebui să includă o componentă de intermediere de proximitate, prin structuri deja prezente în teritoriu, capabile să transforme intenția antreprenorială în dosar conform, alături de mecanisme financiare care să reducă bariera de lichiditate, respectiv garanții publice, microcreditare și avansuri.

Amploarea rețelei de intermediere existente este deja demonstrată. Prin submăsura 19.2, cele 34 de Grupuri de Acțiune Locală au contractat 1.413 proiecte cu o valoare de 65,9 milioane de euro, iar distribuția între județe este remarcabil de uniformă, de la 9,5 milioane în Sălaj la 13,6 milioane în Cluj, spre deosebire de concentrarea observată la instrumentele gestionate centralizat[109]. Contrastul dintre uniformitatea teritorială a mecanismului LEADER și polarizarea apelurilor naționale sugerează că prezența unei structuri de intermediere locală atenuează dezavantajul de capacitate, distribuția teritorială echilibrată a mecanismului LEADER fiind însă garantată în parte de alocarea pe teritorii de grup de acțiune locală, în funcție de suprafață și populație, iar nu exclusiv de efectul intermedierii.

2.2 Potențialul turistic: turism rural și agroturism

Turismul rural și agroturismul reprezintă, în arhitectura Premisei 5, prima dintre activitățile complementare capabile să reducă dependența economiei rurale de agricultura primară, întrucât valorifică simultan peisajul, patrimoniul construit, gastronomia locală și produsele agricole, transformându-le într-un flux de venituri fără a necesita relocarea populației sau abandonarea activității agricole. Agroturismul articulează direct activitatea agricolă cu serviciul turistic, întrucât pensiunea agroturistică presupune, prin definiția sa de reglementare, o activitate legată de agricultură, creșterea animalelor sau meșteșugărit și produse preparate preponderent din gospodăria proprie, ceea ce face din această formă de diversificare cea mai compatibilă cu structura agrară regională.

Infrastructura de primire și dinamica ei post-pandemică

Diagnoza turistică a Planului de Dezvoltare Regională 2021-2027 documenta, pentru 2018, o regiune cu 1.127 de structuri de primire turistică cu funcțiuni de cazare, respectiv 13,33% din unitățile de cazare ale României și locul al treilea național, cu poziția a doua după numărul pensiunilor agroturistice, 520 de unități, și o capacitate de 40.897 de locuri în care hotelurile dețineau 50,23%, pensiunile agroturistice 23% și pensiunile turistice 10,72%[110]. Actualizarea seriilor statistice până în 2025 confirmă profilul structural, dar modifică substanțial atât dimensiunea, cât și interpretarea fenomenului.

[108] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor PNDR 2014-2020, date deschise, prelucrare proprie pe submăsuri și județe. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.

[109] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor PNDR 2014-2020, date deschise, prelucrare proprie pe submăsuri și județe. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.

[110] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

Tabel 27. Structuri de primire turistică și capacitate de cazare existentă, Regiunea Nord-Vest, 2019 și 2025

Indicator	BH	BN	CJ	MM	SM	SJ	NV
Structuri de primire 2019	256	95	334	262	62	115	**1.124**
Structuri de primire 2025	569	213	701	718	60	155	**2.416**
Capacitate de cazare 2019	13.552	3.449	11.911	7.213	2.232	2.422	**40.779**
Capacitate de cazare 2025	18.395	4.731	18.367	12.781	2.235	2.422	**58.931**
Pensiuni agroturistice 2019	127	57	164	147	12	31	**538**
Pensiuni agroturistice 2025	205	117	229	258	9	49	**867**
Capacitate agroturistică 2019	2.717	867	2.61	2.725	201	423	**9.543**
Capacitate agroturistică 2025	3.775	1.579	3.613	4.053	140	663	**13.823**

Sursa: prelucrare proprie pe baza INS, matricele TUR101C, TUR102C și TUR105D

O constatare privește natura creșterii aparente: numărul structurilor de primire s-a mai mult decât dublat între 2019 și 2025, de la 1.124 la 2.416 de unități, însă 869 dintre unitățile anului 2025 aparțin categoriei apartamentelor și camerelor de închiriat, introdusă în statistica oficială abia din 2021, astfel încât o parte importantă a expansiunii reprezintă cuprinderea statistică a unei oferte care exista deja[111]. Pe perimetru constant, numărul structurilor urcă de la 1.124 la 1.547, cu 37,6%, iar capacitatea de la 40.154 la 46.959 de locuri, cu 16,9% pe perimetru constant, față de 44,5% pe perimetrul brut, ceea ce înseamnă că Regiunea a formalizat o parte a ofertei informale, nu că și-a dublat infrastructura.

A doua constatare privește deplasarea centrului de greutate către mediul rural. Capacitatea rurală a crescut de la 18.898 la 30.783 de locuri, cu 62,9%, în timp ce cea urbană a crescut cu 32,4%, astfel încât ponderea ruralului în capacitatea regională a urcat de la 47,1% la 52,2%, ponderea anului 2019 fiind raportată la totalul pe perimetru constant, iar cea a anului 2025 la totalul brut din Tabelul 2.2, iar în numărul structurilor de la 59,7% la 63,1%. Valorile rurale sunt calculate pe perimetrul brut, astfel încât o parte a creșterii reflectă cuprinderea statistică a categoriei introduse în 2021[112]. Evoluția corectează afirmația, preluată din evidența licențelor de clasificare din septembrie 2019, potrivit căreia mediul urban ar concentra un număr aproape dublu de locuri de cazare comparativ cu ruralul, afirmație pe care seriile Institutului Național de Statistică nu o susțin nici pentru 2019, când raportul era de 1,1 la 1, nici pentru 2025, când ruralul a devenit majoritar.

A treia constatare privește pensiunile agroturistice, care rămân marca structurală a Regiunii, numărul lor urcând de la 538 în 2019 la 867 în 2025, iar capacitatea de la 9.543 la 13.823 de locuri, ceea ce menține o pondere de 23,5% din capacitatea regională. Creșterea este însă concentrată în patrulaterul Maramureș, Cluj, Bihor și Bistrița-Năsăud, care cumulează 809 dintre cele 867 de pensiuni, în timp ce Satu Mare a coborât de la 12 unități în 2019 la 9 în 2025, ieșind practic din categoria județelor agroturistice, iar Sălajul, cu 49 de unități, rămâne la o masă critică insuficientă pentru structurarea unei destinații[113]. Maramureșul devine, cu 258 de pensiuni și 4.053 de locuri, prima destinație agroturistică a Regiunii ca volum, poziție care conferă o miză aparte constatărilor privind gradul de ocupare.

[111] Ibidem.

[112] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricele TUR101C, structuri de primire turistică, TUR102C, capacitatea de cazare turistică existentă, TUR104B, sosiri ale turiștilor, și TUR105D, înnoptări în structurile de primire turistică, pe județe și localități. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

[113] Ibidem.

Tabel 28. Gradul brut de ocupare a capacității de cazare, perimetru constant, pe județe, 2019 și 2025 (%)

Județ	2019	2025	Variația înnoptărilor 2019-2025 (%)
Bihor	31.3	24.3	-10.9
Satu Mare	18.3	21.5	+15.9
Cluj	28.8	19.7	-19.3
Maramureș	19.7	14.4	-8.5
Bistrița-Năsăud	17.5	12.0	-21.9
Sălaj	15.6	9.2	-29.6
Regiunea Nord-Vest	**25.9**	**19.2**	**-13.4**

Sursa: prelucrare proprie pe baza INS, matricele TUR101C, TUR102C și TUR105D

Rezultatul răstoarnă premisa optimistă a revenirii post-pandemice. Cinci dintre cele șase județe înregistrează în 2025 un volum al înnoptărilor inferior celui din 2019 pe perimetru constant, iar gradul brut de ocupare a scăzut în toate cazurile cu excepția județului Satu Mare. Regiunea a adăugat 6.805 locuri de cazare clasice și a pierdut 508.884 de înnoptări, ceea ce înseamnă că expansiunea infrastructurii nu a fost validată de cerere, cele mai severe deteriorări înregistrându-se în Sălaj, cu un grad brut de ocupare de 9,2%, și în Bistrița-Năsăud, cu 12,0%, adică exact în județele cu profil rural-turistic dominant și cu cea mai redusă masă urbană generatoare de cerere proprie.

Segmentul agroturistic confirmă diagnosticul într-o formă și mai netă. Capacitatea pensiunilor agroturistice a crescut cu 44,8% între 2019 și 2025, în timp ce înnoptările au scăzut de la 517.793 la 509.052, astfel încât gradul brut de ocupare a coborât de la 14,9% la 10,1%, echivalentul a 36,8 nopți ocupate pe loc de cazare într-un an[114]. Valorile anului 2025 se situează între 6,0% în Sălaj și 11,2% în Bihor, singura excepție aparentă fiind Satu Mare, cu 37,4%, valoare care nu exprimă o performanță de destinație, ci efectul unei baze reziduale de 140 de locuri concentrate lângă stațiunea Tășnad. Consecința economică este directă, întrucât o pensiune ocupată o zi din zece nu poate amortiza investiția, nu poate susține locuri de muncă permanente și nu poate genera venitul care să justifice reinvestirea, ceea ce transformă o parte în creștere a infrastructurii rurale în capital imobilizat. O constatare suplimentară rezultă din confruntarea statisticii turistice cu cea agricolă. În timp ce Regiunea înregistra 867 de pensiuni agroturistice clasificate în 2025, Recensământul General Agricol 2020 nu identifica, la nivelul întregii țări, decât 3.922 de exploatații cu activități de turism, cazare și agrement legate direct de exploatație[115]. Cele două statistici au sfere de cuprindere diferite și nu pot fi raportate aritmetic una la cealaltă, însă ordinul de mărime al diferenței susține o concluzie calitativă solidă, aceea că o parte substanțială a unităților clasificate drept agroturistice funcționează fără o legătură economică efectivă cu o exploatație activă, fiind în realitate pensiuni rurale a căror denumire valorifică un capital simbolic agrar. Consecința pentru analiza din subcapitolul 2.4 arată că prezența turistului în spațiul rural nu garantează, prin ea însăși, cererea pentru produsele fermelor locale, conexiunea dintre cazare și aprovizionarea locală trebuind construită deliberat, prin lanțuri scurte, nu presupusă ca dată.

Capitalul peisager și paradoxul accesibilității

Resursa primară a turismului rural regional este peisajul, iar peisajul poate fi cuantificat. Prelucrarea datelor de utilizare detaliată a terenurilor din baza de date ESPON, cu an de referință 2020, permite măsurarea directă a structurii peisagere a regiunii și a fiecărui județ, pe clase funcționale de utilizare[116].

[114] Ibidem.

[115] Institutul Național de Statistică, Recensământul General Agricol 2020, volumele I și II.

[116] ESPON Database Portal, Land use detailed, 25 classes, an de referință 2020, versiunea NUTS 2021, și analizele ESPON privind distribuția serviciilor și dinamica antreprenorială la nivel local în România.

Tabel 29. Structura utilizării terenurilor pe clase funcționale relevante pentru capitalul peisager, Regiunea Nord-Vest și județe, 2020 (km²)

Unitate teritorială	Culturi arabile	Peisaj agro-pastoral mozaicat*	Pădure matură	Pajiști naturale	Zone umede și ape**
Bihor	2.812,8	1.414,2	2.637,2	704	1,486
Bistrița-Năsăud	6,410	1.873,9	2.428,1	1,151	226
Cluj	1.389,3	2.418,5	2.284,8	1,402	556
Maramureș	6,501	1.443,5	3.645,6	2,212	315
Satu Mare	2.058,4	8,064	8,801	194	2,791
Sălaj	9,441	1.158,4	1.441,6	0	223
Regiunea Nord-Vest	**8.494,3**	**9.114,1**	**13.314,2**	**5,660**	**5,596**
România	**85.697,30**	**44.067,70**	**79.196,60**	**3.690,80**	**8.265,10**

*Sursa: ESPON Database Portal, Land use detailed (25 classes), 2020, versiunea NUTS 2021, prelucrare internă. *Suma claselor de creștere a animalelor, culturi mixte cu creșterea animalelor și pajiști naturale. **Suma claselor de zone umede și corpuri de apă.*

În primul rând, pădurea matură acoperă 13.314 km², respectiv 40,5% din suprafața tuturor claselor ESPON măsurate la nivel regional, bază mai extinsă decât suma claselor selectate în Tabelul 2.4, față de 34,6% la nivel național, Regiunea concentrând 16,8% din pădurea matură a țării la o pondere teritorială de circa 14%, cu un maxim absolut în Maramureș, unde reprezintă aproape trei cincimi din suprafața județeană măsurată. În al doilea rând, peisajul agro-pastoral mozaicat acoperă 9.114 km², respectiv 27,7% din suprafața regională măsurată, față de numai 19,2% la nivel național, cu ponderi maxime în Cluj, 37,7%, și Bistrița-Năsăud, 36,0%, acest tip de peisaj, caracterizat prin alternanța de fânețe, pășuni, pâlcuri de pădure și parcele mici, fiind exact categoria peisageră cu cea mai ridicată valoare turistică și de biodiversitate din spațiul carpatic și, simultan, categoria produsă și întreținută de agricultura extensivă de mici dimensiuni. În al treilea rând, Satu Mare deține o specializare peisageră distinctă, concentrând 279 km² de zone umede și ape, respectiv jumătate din totalul regional al acestor clase, resursă complementară profilului montan al estului Regiunii.

Din aceleași date rezultă o constatare de dinamică teritorială cu valoare strategică.[117] Clasele de teren agricol abandonat însumează în Regiune doar aproximativ 19 km², față de circa 441 km² la nivel național, ceea ce înseamnă că Regiunea, deținând 14% din teritoriul măsurat, concentrează doar 4,3% din abandonul agricol detectat al țării. Peisajul cultural regional este, prin urmare, în bună parte încă întreținut, însă pe o bază funciară în contracție, întrucât clasa ESPON de teren agricol abandonat nu surprinde suprafețele deja reconvertite prin împădurire naturală, motiv pentru care valoarea redusă de 19 km² nu infirmă contracția pajiștilor documentată de Recensământul General Agricol, iar agentul acestei întrețineri este tocmai țesutul de exploatații mici și de zootehnie extensivă pe care capitolul 1 l-a diagnosticat drept principala constrângere de competitivitate[118]. Se conturează astfel o tensiune strategică reală între obiectivele documentului, întrucât o consolidare agricolă reușită în logica strictă a Premisei 2 ar eroda exact structura care produce capitalul peisager invocat de Premisele 3 și 5, tensiune care nu poate fi rezolvată retoric, ci numai prin instrumente care remunerează explicit funcția peisageră a agriculturii extensive, de tipul plăților pentru zonele cu valoare naturală ridicată. Vehiculele financiare ale acestei remunerări există deja în arhitectura națională a politicii agricole comune și au o scară semnificativă, planul strategic alocând ecoschemelor 25% din pachetul plăților directe, aproximativ 2,45 miliarde de euro, intervențiilor de mediu și climă 41% din anvelopa de dezvoltare rurală, circa 2,08 miliarde de euro, și aproximativ 663 de milioane de euro plăților compensatorii pentru zonele cu constrângeri naturale, categorie în care se încadrează cea mai mare parte a palierului montan și submontan[119]. Problema regională nu este, prin urmare, absența instrumentelor, ci gradul lor de accesare efectivă de către exact segmentul de exploatații extensive care întreține peisajul. Regimul de protecție confirmă valoarea acestui capital[120].

[117] Ibidem.

[118] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Planul Strategic PAC 2023-2027. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/2022/PNS_2023-2027-versiunea_1.2-21.11.2022.pdf.

[119] Ibidem.

[120] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

Regiunea găzduiește 88 de arii naturale protejate de importanță comunitară din rețeaua Natura 2000 și 171 de arii de interes național, suprafața totală a ariilor protejate regionale fiind de 1.821.368 de hectare, respectiv 15,17% din suprafața ariilor protejate ale României, cu un maxim de 108 arii în Bihor și un minim de 15 în Satu Mare, iar Maramureșul concentrează cea mai mare întindere relativă, ariile protejate acoperind peste 60% din suprafața județului[121]. Nucleele rețelei sunt Parcul Natural Munții Maramureșului, cel mai întins parc natural al țării, cu 133.621 de hectare, Parcul Natural Apuseni, cu 75.784 de hectare, Parcul Național Munții Rodnei, cu 47.227 de hectare, desemnat Rezervație a Biosferei în 1979, și Parcul Național Munții Călimani, cu 24.041 de hectare, la care se adaugă includerea pădurilor seculare și virgine de fag de la Groșii Țibleșului și Strâmbu-Băiuț în situl UNESCO transnațional al pădurilor de fag din Carpați[122]. Rețeaua de 29 de stațiuni turistice atestate în 2020, dintre care de interes național Băile Felix, zona Oradea, Sângeorz-Băi, Tășnad și Borșa, completează inventarul cu polii consacrați ai valorificării.

Integrarea acestui capital în circuite turistice se lovește de o contradicție geografică pe care diagnoza de conectivitate o face explicită, hărțile valorii peisagere și ale inaccesibilității regionale suprapunându-se aproape perfect[123]. Periferiile interne, definite prin timpi de acces de peste 60 de minute către cel mai apropiat pol urban, se concentrează în estul Bistriței-Năsăud, în nordul Maramureșului și în sud-estul Sălajului, adică exact în arealele care concentrează pădurea matură, pajiștile naturale și peisajul mozaicat cu cele mai mari ponderi din Regiune[124]. Investițiile majore de conectivitate în curs, Autostrada A3 Transilvania și Drumul Expres Baia Mare-Satu Mare, ameliorează accesul către porțile Regiunii, însă efectul lor teritorial este selectiv, accentuând pe termen scurt diferența dintre arealele conectate și periferiile interne, iar ultima verigă a accesibilității turistice, drumul comunal și județean către obiectiv, rămâne veriga slabă, doar 31,3% din drumurile comunale și 32,9% din cele județene fiind modernizate în 2024[125]. Corelarea cu execuția intervenției DR-28 arată că mecanismul actual de finanțare nu corectează decalajul, Bihorul atrăgând 58,9% din sprijinul regional pentru drumuri rurale, în timp ce Bistrița-Năsăud, cu cel mai sever deficit de modernizare, a contractat 3,0 milioane de euro prin trei proiecte. Aceeași logică se aplică accesibilității digitale, condiție devenită constitutivă a comercializării turistice, problema nefiind acoperirea agregată, ci distribuția ei intraregională[126]. Ponderea gospodăriilor cu acces la internet în bandă largă era de 89,6% în 2021, superioară mediei naționale de 88,2%, însă valoarea, fiind agregată la nivel NUTS 2, nu permite identificarea localităților turistice fără acoperire adecvată și nu poate fundamenta o prioritizare investițională[127]. Relevanța strategică a acestei duble accesibilități este confirmată la nivel european, diagnosticul Semestrului european solicitând explicit facilitarea investițiilor în transportul durabil și sigur, inclusiv pentru creșterea conectivității zonelor rurale.

Capitalul peisager și paradoxul accesibilității

Valoarea economică a turismului pentru o comunitate rurală nu este dată de numărul turiștilor care o traversează, ci de cheltuiala pe care aceștia o efectuează local și de partea din această cheltuială care rămâne în economia comunității. Întrebarea nu dispune de o măsurare directă în statistica publică, însă poate fi încadrată riguros prin durata sejurului, prin dimensiunea sectorului de servicii turistice conexe și prin distribuția teritorială a serviciilor de agrement și de alimentație. urata medie a șederii, primul determinant al cheltuielii locale, s-a deteriorat în intervalul analizat, coborând la nivel regional de la 2,15 nopți pe sosire în 2019 la 2,01 în 2025, cu un maxim de 2,57 nopți în Bihor, pe seama profilului balnear, și un minim de 1,30 în Satu Mare[128].

[121] Ibidem.

[122] Ibidem.

[123] ESPON Database Portal, Land use detailed, 25 classes, an de referință 2020, versiunea NUTS 2021, și analizele ESPON privind distribuția serviciilor și dinamica antreprenorială la nivel local în România.

[124] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[125] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor contractate prin Planul Strategic PAC 2023-2027, date deschise, prelucrare proprie pe intervenții și județe. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.

[126] Eurostat, setul de date isoc_r_broad_h, gospodării cu acces la internet în bandă largă, nivel NUTS 2. Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_r_broad_h/default/table?lang=en.

[127] Comisia Europeană, Raportul de țară pentru România. Disponibil la: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-member-states/country-pages-including-country-reports/country-report-romania_en.

[128] Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricele TUR101C, structuri de primire turistică, TUR102C, capacitatea de cazare turistică existentă, TUR104B, sosiri ale turiștilor, și TUR105D, înnoptări în structurile de primire turistică, pe județe și localități. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

În segmentul agroturistic, durata sejurului a coborât de la 1,99 la 1,93 nopți, ceea ce arată că pensiunea agroturistică regională funcționează, în majoritatea cazurilor, ca punct de oprire pe un traseu, nu ca destinație de sejur, iar un sejur mediu de sub două nopți comprimă mecanic fereastra de cheltuială locală la una sau două mese și la achiziții ocazionale[129]. Ponderea înnoptărilor turiștilor străini a revenit în 2025 la 14,2%, față de 14,4% în 2019, după prăbușirea la 5,5% în 2020, însă revenirea este aproape integral clujeană, județul Cluj înregistrând 24,8%, față de 9,0% în Bihor, 9,2% în Maramureș și 7,5% în Bistrița-Năsăud, ceea ce menține turismul rural al Regiunii dependent de o piață internă cu buget de cheltuială sensibil mai redus.

Sectorul serviciilor conexe există și are masă regională semnificativă, personalul restaurantelor și hotelurilor numărând 26.627 de persoane în 2017, al doilea efectiv național, cu 14,47% din total, iar investițiile în hoteluri și restaurante atingând 315 milioane de lei în 2018, însă este localizat preponderent în polii urbani și în stațiunile consacrate, nu în comunitățile rurale prin care circulă fluxurile turistice[130]. Explicația structurală este furnizată de analiza ESPON a distribuției serviciilor, care demonstrează că ierarhia activităților terțiare este o funcție strictă a masei demografice, serviciile cu arii de polarizare mari fiind practic absente sub anumite praguri de populație. Comunitățile rurale mici nu pot susține, din cererea rezidentă proprie, restaurante, servicii de ghidaj, centre de închiriere de echipamente sau comerț cu produse locale, iar fluxul turistic actual, scurt și sezonier, nu compensează deficitul de cerere rezidentă[131]. Rezultă un mecanism circular de scurgere a valorii, în care turistul înnoptează eventual în pensiunea rurală, dar ia masa, se aprovizionează și consumă servicii de agrement în polul urban sau în stațiunea apropiată, astfel încât comunitatea care furnizează peisajul și autenticitatea reține fracțiunea minimă a cheltuielii.

Mecanismul de scurgere a valorii nu este specific turismului, ci se reproduce pentru orice resursă teritorială a cărei valorificare presupune servicii absente local, ipoteză pe care patrimoniul cultural o supune unui test suplimentar, întrucât cumulează cea mai ridicată valoare simbolică cu cea mai redusă capacitate locală de administrare.

2.3 Patrimoniul cultural și valorificarea economică a resurselor culturale

Patrimoniul cultural, meșteșugurile și identitatea locală reprezintă, în logica Premisei 5, o resursă teritorială distinctă, a cărei valorificare economică este însă cea mai dificilă, întrucât conversia patrimoniului în venit presupune depășirea unei tensiuni intrinseci între conservare și comercializare, valoarea identitară și simbolică fiind ireductibilă la cea economică și putând fi chiar erodată de o exploatare comercială inadecvată[132]. Diagnosticul general a identificat slaba conștientizare a avantajului conectării potențialului cultural la procesul de dezvoltare locală, legătura dintre cultura locală și fenomenul economic nefiind o practică la nivelul comunităților rurale, deși există comunități unde specificul cultural poate constitui o sursă de avantaj competitiv.

Inventarul patrimoniului construit și lacuna de evidență a patrimoniului viu

Inventarul de referință al patrimoniului construit regional rămâne Lista Monumentelor Istorice, aprobată prin Ordinul ministrului culturii nr. 2.828/2015, conform căreia Regiunea Nord-Vest totaliza 4.480 de imobile de patrimoniu, dintre care 998 de monumente de grupa A, recunoscute ca fiind de interes național sau universal[133].

[129] Ibidem.

[130] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[131] ESPON Database Portal, Land use detailed, 25 classes, an de referință 2020, versiunea NUTS 2021, și analizele ESPON privind distribuția serviciilor și dinamica antreprenorială la nivel local în România.

[132] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[133] Ordinul ministrului culturii nr. 2.828/2015 pentru modificarea anexei nr. 1 la Ordinul ministrului culturii și cultelor nr. 2.314/2004 privind aprobarea Listei monumentelor istorice, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 113 bis din 15 februarie 2016. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/175808.

Tabel 30. Monumente istorice în Regiunea Nord-Vest, pe grupe valorice, județe și medii de rezidență, conform LMI 2015 (număr)

Categorie	BH	BN	CJ	MM	SM	SJ	Nord-Vest
Monumente istorice, total	455	768	1.791	610	310	546	4.48
din care grupa A, total	54	225	369	181	53	116	998
grupa A în mediul urban	31	64	101	68	22	24	310
grupa A în mediul rural	23	161	268	113	31	92	688
din care grupa B, total	401	543	1.422	429	257	430	3.482
grupa B în mediul urban	150	170	818	246	100	99	1.583
grupa B în mediul rural	251	373	604	183	157	331	1.899

Sursa: Ministerul Culturii, Lista Monumentelor Istorice 2015, preluare după ADR Nord-Vest, PDR 2021-2027, Tabelul 49. Monumentele cu locații multiple, în urban și rural, sunt alocate ruralului în județele Cluj, Maramureș și Sălaj

Lectura acestui inventar răstoarnă intuiția curentă potrivit căreia patrimoniul de vârf ar fi un fenomen urban. Din cele 998 de monumente de grupa A ale Regiunii, 688, respectiv 69%, sunt localizate în mediul rural, iar pe ansamblul listei 2.587 de monumente din 4.480, adică 57,7%, se află în comune. Spre deosebire de serviciile publice și de activitățile terțiare, care urmează strict ierarhia demografică, patrimoniul de cea mai înaltă valoare are, prin urmare, centrul de greutate exact în teritoriile cu cea mai redusă capacitate administrativă și economică de a-l întreține, suprapunere care definește problema structurală a întregului subcapitol. Distribuția județeană adaugă două particularități, Clujul concentrând 40% din stocul regional, cu 1.791 de monumente, dintre care 268 din cele 369 de monumente de grupa A sunt localizate în mediul rural, iar Bistrița-Năsăud prezentând cea mai ridicată densitate raportată la dimensiunea sa demografică și teritorială.

Cele opt biserici de lemn maramureșene înscrise în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, respectiv Bârsana, Budești, Desești, Ieud Deal, Poienile Izei, Șurdești, Plopiș și Rogoz, constituie singurele obiective culturale ale regiunii cu acest statut și sunt, fără excepție, situate în mediul rural[134]. Patrimoniul imaterial prezent în regiune cuprinde elemente înscrise în listele reprezentative UNESCO, precum Mărțișorul, Doina, Colindatul de ceată bărbătească și Jocul fecioresc, alături de practici vii precum procesiunile populare de la Mănăstirea Moisei[135]. Spre deosebire de patrimoniul construit, meseriile tradiționale și meșteșugarii activi nu dispun de niciun registru public consolidat la nivel regional. Singura măsurare statistică sistematică disponibilă, cea a Recensământului General Agricol, surprinde doar meșteșugăritul practicat ca activitate aducătoare de venituri în cadrul exploatațiilor agricole, segment care număra 2.193 de exploatații la nivel național, valoare care subestimează fenomenul, întrucât exclude meșteșugarii fără exploatație agricolă și pe cei organizați în afara sferei agricole[136]. Această lacună nu este o simplă problemă statistică, ci o vulnerabilitate de politică publică, întrucât o resursă neinventariată nu poate fi nici monitorizată în declinul ei, nici țintită de intervenții.

Transmiterea intergenerațională

Întrebarea dacă există mecanisme funcționale de transfer între generații trebuie pusă mai întâi în termeni demografici, întrucât patrimoniul imaterial nu există în afara purtătorilor săi, iar profilul purtătorilor tipici, populația rurală vârstnică din palierele periferice, este exact profilul aflat în cea mai accelerată contracție. Diagnoza demografică a stabilit că ruralul propriu-zis, după eliminarea efectului de suburbanizare, pierde populație în toate cele șase județe, că vârsta medie regională este de 41,1 ani, cu un raport de dependență de 53,1, și că migrația tinerilor erodează baza demografică reproductivă a comunelor periferice. Transmiterea intergenerațională a meșteșugurilor presupune coabitarea în aceeași comunitate a generației purtătoare și a celei receptoare pe durata anilor de ucenicie, condiție pe care depopularea selectivă a tinerilor o suspendă direct, fenomen agravat de faptul că

[134] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.
[135] Ibidem.
[136] Institutul Național de Statistică, Recensământul General Agricol 2020, volumele I și II.

transmiterea s-a realizat istoric în interiorul gospodăriei agricole pluriactive, exact forma de organizare aflată în extincție odată cu generația pensionarilor agricultori. Pe palierul instituțional, Regiunea dispune de o rețea școlară rurală extinsă fizic, analiza ESPON arătând că 70% dintre școli sunt localizate în unități administrativ-teritoriale cu mai puțin de 10.000 de locuitori, însă prezența fizică a școlii nu echivalează cu exercitarea funcției de transmitere culturală[137]. Curriculumul național nu integrează sistematic meseriile tradiționale, învățământul profesional rural este subdimensionat, iar calitatea educației rurale este ea însăși compromisă, elevii din rural înregistrând rezultate substanțial inferioare celor urbani[138]. Instituțiile specializate, respectiv Centrele Județene pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, școlile populare de arte și programul național Tezaure Umane Vii, formează scheletul instituțional al transmiterii, însă acoperirea, bugetele și rezultatele lor la nivelul celor șase județe nu sunt consolidate în nicio evidență publică unitară. Mecanismul cu cea mai largă amprentă teritorială demonstrată rămâne rețeaua LEADER, iar amploarea contribuției sale poate fi acum cuantificată[139]. Din cele 1.413 proiecte contractate prin submăsura 19.2 în Regiune, 102 au ca obiect explicit patrimoniul, cultura tradițională, meșteșugurile sau așezămintele culturale, cu o valoare cumulată de 4,1 milioane de euro, iar alte 93 de proiecte, cu 5,8 milioane de euro, vizează turismul și cazarea rurală. Distribuția componentei culturale este relativ echilibrată, de la 34 de proiecte în Cluj la 9 în Bihor, ceea ce confirmă capilaritatea mecanismului, dar valoarea medie a unui proiect cultural, de aproximativ 40.000 de euro, arată totodată că instrumentul finanțează micro-intervenții, nu programe de transmitere de anvergură[140]. Amploarea demografică a canalului rămâne considerabilă, cele 34 de Grupuri de Acțiune Locală acoperind, la referința 2019, o populație rurală de aproximativ 1.158.000 de locuitori, adică practic întregul bazin al purtătorilor potențiali de patrimoniu imaterial, ceea ce face din integrarea sistematică a componentei de transmitere culturală în viitoarele strategii de dezvoltare locală cea mai eficientă pârghie disponibilă de acoperire teritorială.

Viabilitatea comercială a obiectivelor de patrimoniu

Evaluarea viabilității comerciale presupune confruntarea costurilor de funcționare și conservare cu veniturile din vizitare, servicii și concesiuniAnaliza ESPON constata că, deși aproximativ 40% dintre muzeele țării sunt localizate în unități administrativ-teritoriale cu mai puțin de 9.000 de locuitori, practic nu sunt disponibile date privind frecventarea lor la nivel local[141].

Tabel 31. Vizitatori în muzee și colecții publice, pe județe și medii de rezidență, 2019 și 2025 (persoane)

Județ	Rural 2019	Rural 2025	Urban 2019	Urban 2025	Pondere rural 2025 (%)
Bihor	330.868	297.91	272.436	296.538	50,1
Bistrița-Năsăud	27.111	81.690	45.827	82.998	49,6
Cluj	35.112	126.671	444.640	570.120	18,2
Maramureș	18.440	18.685	404.454	388.582	4,6
Satu Mare	14.282	5.623	62.818	66.790	7,8
Sălaj	5.430	2.521	108.369	81.978	3,0
Regiunea Nord-Vest	**431.243**	**533.1**	**1.338.544**	**1.487.006**	**26,4**

Sursa: prelucrare proprie pe baza INS, TEMPO-Online, matricea ART113A.

Prima, rețeaua culturală regională a depășit nivelul pre-pandemic, numărul total de vizitatori crescând de la 1.769.787 în 2019 la 2.020.106 în 2025, iar componenta rurală a crescut mai rapid decât cea urbană, cu 23,6% față de 11,1%, ceea ce infirmă ipoteza unui declin generalizat al vizitării în mediul rural. A doua, această creștere este extrem de concentrată. Din cele 533.100 de vizite rurale ale anului 2025, 376.627, respectiv 70,6%, sunt înregistrate în numai trei localități, comunele Rieni și Pietroasa din Bihor și comuna Ciurila din Cluj, ceea ce înseamnă că restul rețelei rurale, formată din 38 de localități care raportează vizitatori, cumulează 156.473 de vizite, cu o medie de aproximativ 4.100 pe an și pe localitate.

[137] ESPON Database Portal, Land use detailed, 25 classes, an de referință 2020, versiunea NUTS 2021, și analizele ESPON privind distribuția serviciilor și dinamica antreprenorială la nivel local în România.

[138] Comisia Europeană, Raportul de țară pentru România. Disponibil la: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-member-states/country-pages-including-country-reports/country-report-romania_en.

[139] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor PNDR 2014-2020, date deschise, prelucrare proprie pe submăsuri și județe. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.

[140] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[141] ESPON Database Portal, Land use detailed, 25 classes, an de referință 2020, versiunea NUTS 2021, și analizele ESPON privind distribuția serviciilor și dinamica antreprenorială la nivel local în România.

La acest nivel de frecventare, un obiectiv nu poate susține personal permanent, program de vizitare extins sau servicii conexe, ceea ce confirmă prin măsurare directă subcriticitatea economică a rețelei culturale rurale.

A treia constatare este cea mai severă din perspectiva strategiei regionale. Maramureșul, deținătorul celor opt obiective UNESCO și al celei mai dense concentrări de patrimoniu religios de lemn din țară, înregistrează în 2025 numai 18.685 de vizitatori în mediul rural, respectiv 4,6% din vizitarea culturală a județului, restul de 388.582 fiind concentrat în municipii, în timp ce Sălajul raportează 2.521 de vizitatori rurali, iar Satu Mare 5.623, în scădere cu 60,6% față de 2019. Patrimoniul de rang mondial al Regiunii nu generează, prin urmare, fluxuri de vizitare măsurabile, ceea ce confirmă că restaurarea fizică a activului nu produce automat vizitare în absența unui produs turistic, a interpretării și a serviciilor asociate.

A patra, singurele creșteri rurale substanțiale se înregistrează în Cluj, de la 35.112 la 126.671 de vizitatori, și în Bistrița-Năsăud, de la 27.111 la 81.690, ambele explicate de intrarea în circuit a unor obiective noi sau reabilitate în proximitatea polilor urbani, ceea ce reconfirmă regula generală a capitolului, respectiv că valorificarea resurselor rurale se produce acolo unde există cerere urbană în raza de o oră, nu acolo unde resursa este cea mai valoroasă.

Prima probă indirectă privind rentabilitatea provine din evaluarea ciclurilor de finanțare anterioare. Diagnoza regională constată că, în perioadele 2007-2013 și 2014-2020, prin fostul Program Operațional Regional, prin granturile SEE și prin Programul Național de Restaurare, au fost restaurate o serie de obiective de patrimoniu din Regiune, însă fără accent pe latura soft, respectiv pe conceperea și promovarea unor pachete de produse turistice competitive, obiectivele valorificând în mică măsură potențialul pe care îl au[142]. Constatarea descrie un tipar investițional în care cheltuiala publică se oprește la conservarea fizică a activului, fără componenta de model de funcționare, de interpretare și de comercializare care transformă monumentul în destinație, iar datele de vizitare prezentate mai sus transformă observația calitativă într-un rezultat măsurat. A doua probă privește structura de proprietate și de administrare, întrucât o parte substanțială a patrimoniului de grupa A rural este constituită din edificii de cult aflate în proprietatea și folosința liturgică a parohiilor, regim care limitează structural instrumentarul comercial aplicabil și deplasează modelul economic realist dinspre veniturile obiectivului către veniturile destinației. Deplasarea de la obiectiv către destinație presupune însă existența unei oferte locale comercializabile, ceea ce readuce analiza în perimetrul economiei agroalimentare, respectiv la produsele cu specific local și la schemele de calitate prin care identitatea teritorială devine venit pentru producător.

2.4 Lanțuri scurte, produse locale și scheme de calitate

Lanțurile scurte de aprovizionare și schemele de calitate reprezintă veriga prin care valoarea adăugată generată de specificul teritorial este captată și reținută de producătorii locali. Schemele europene și naționale, respectiv denumirea de origine protejată, indicația geografică protejată, specialitatea tradițională garantată, mențiunea de produs montan și atestatul de produs tradițional, funcționează ca instrumente de diferențiere pe piață, permițând obținerea unui preț superior pentru produse a căror calitate este garantată de legătura cu un teritoriu și cu o tradiție, cadrul de reglementare fiind stabilit la nivel european prin Regulamentul (UE) 2024/1143[143][144].

[142] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, diagnoza turistică, culturală și de conectivitate. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[143] Regulamentul (UE) nr. 1151/2012 al Parlamentului European și al Consiliului privind sistemele din domeniul calității produselor agricole și alimentare. Disponibil la https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32012R1151.

[144] Regulamentul (UE) 2024/1143 al Parlamentului European și al Consiliului privind indicațiile geografice pentru vinuri, băuturi spirtoase și produse agricole, precum și specialitățile tradiționale garantate și mențiunile de calitate facultative pentru produsele agricole. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32024R1143.

Lanțurile scurte, între formă istorică dominantă și instrument economic absent

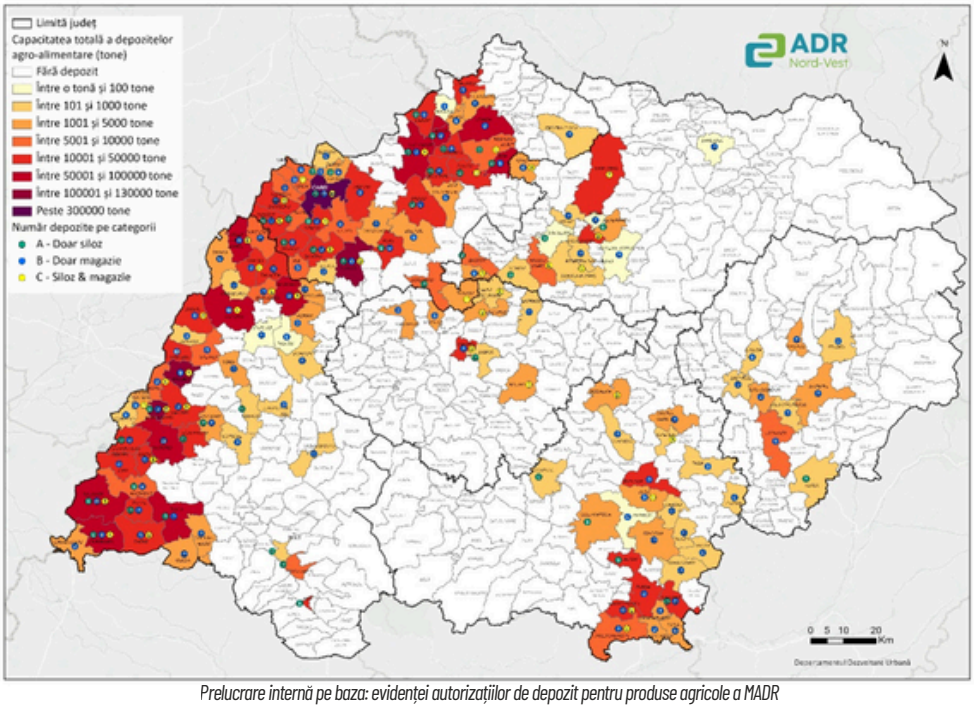
Întrebarea privind numărul de intermediari între producător și consumator și cota de valoare reținută în comunitate primește un răspuns paradoxal. Pe de o parte, lanțul scurt este forma istorică dominantă de comercializare a micii producții agricole regionale, prin vânzarea directă în piețele agroalimentare, la poarta fermei și în rețelele informale de proximitate, practici care decurg direct din structura agrară documentată în capitolul 1. Pe de altă parte, lanțul scurt ca instrument economic organizat, capabil să agrege volume, să asigure constanță și standarde și să rețină sistematic valoare în comunitate, rămâne subdezvoltat, formele sale instituționale, cooperativele, grupurile de producători și structurile de vânzare directă organizată, fiind blocate de deficitul asociativ documentat anterior. Execuția submăsurii dedicate cooperării pentru lanțuri scurte permite măsurarea directă a acestui deficit și, simultan, corectarea unei impresii favorabile. La nivel național, submăsurile 16.4 și 16.4A au generat contracte de 42,2 milioane de euro, dintre care Regiunea Nord-Vest a atras 20,4 milioane prin 134 de proiecte, respectiv 48,4% din valoarea națională, cea mai ridicată pondere regională dintre toate instrumentele analizate în acest capitol[145]. Performanța aparentă ascunde însă o concentrare extremă, întrucât 91 dintre cele 134 de proiecte și 15,2 milioane de euro, adică 74,2% din valoarea regională, revin județului Cluj, în timp ce Maramureșul, județul cu cel mai bogat fond de produse tradiționale atestate, a contractat două proiecte cu 196.379 de euro, iar Sălajul cinci cu 478.391 de euro. Structura beneficiarilor explică mecanismul deoarece din cele 134 de contracte regionale, numai două au fost încheiate de cooperative agricole și două de asociații, restul revenind societăților comerciale, persoanelor fizice autorizate și, în 14 cazuri, unităților administrativ-teritoriale, ceea ce arată că instrumentul de cooperare a fost accesat preponderent de actori care dispuneau deja de capacitate administrativă și de resurse de cofinanțare, nu de formele asociative pe care intervenția își propunea să le stimuleze. Absorbția ridicată a submăsurii 16.4 nu măsoară, prin urmare, dezvoltarea cooperării agricole, ci capacitatea de proiect a unui singur județ.

Această lectură este confirmată de execuția instrumentului succesor. Prin intervenția DR-33 a Planului strategic PAC 2023-2027, dedicată sprijinirii grupurilor și organizațiilor de producători, au fost contractate la nivel național 28 de proiecte cu o valoare de 2,7 milioane de euro, dintre care Regiunii îi revin patru proiecte cu 500.000 de euro, câte unul în Bihor, Cluj, Satu Mare și Sălaj, Maramureșul și Bistrița-Năsăud fiind absente[146]. La această scară, instrumentul nu poate produce o schimbare structurală a gradului de asociere, ceea ce impune tratarea sprijinului pentru formele asociative drept prioritate distinctă a programării 2028-2034. Consecința asupra retenției de valoare este directă. Producătorul mic care nu accesează un lanț scurt organizat are de ales între autoconsum, vânzarea informală cu volume și prețuri marginale și cedarea producției către intermediari, în condițiile în care diagnoza lanțului valoric a documentat raritatea capacităților locale de colectare, depozitare și procesare și poziția de negociere structural inferioară a producătorilor în raport cu retailul. Asimetria infrastructurii de depozitare confirmă diagnosticul în forma sa teritorială, inventarul din subcapitolul 1.3 arătând că 90,9% din capacitatea regională se concentrează în Satu Mare și Bihor, iar capacitatea medie a unui depozit din județele montane este de trei până la cinci ori mai mică decât în câmpia vestică. Această infrastructură deservește preponderent filiera cerealieră și urmează geografia câmpiei, ceea ce înseamnă că județele montane, deținătoare ale fondului de produse cu specific local, nu dispun nici de infrastructura de depozitare a cerealelor, nici de una echivalentă dedicată produselor animaliere și lactatelor pe care le atestă.

[145] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor PNDR 2014-2020, date deschise, prelucrare proprie pe submăsuri și județe. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.

[146] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor contractate prin Planul Strategic PAC 2023-2027, date deschise, prelucrare proprie pe intervenții și județe. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.

Harta 3. Evidența depozitelor autorizate pentru produse agricole din Regiunea Nord-Vest, prelucrare pe categorii și județe.

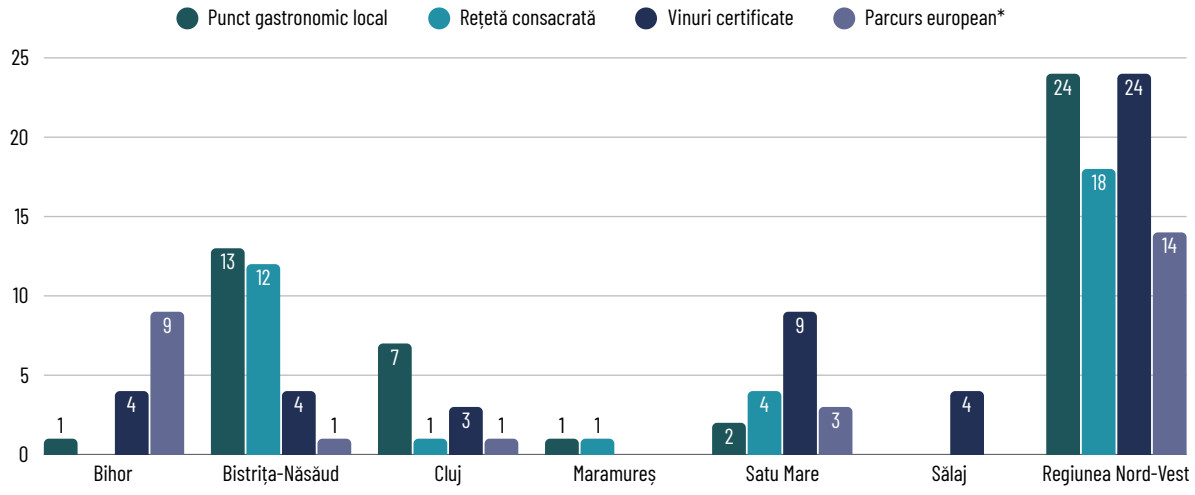
Prelucrare internă pe baza: evidenței autorizațiilor de depozit pentru produse agricole a MADR

Pentru stratul de exploatații de 1-10 hectare, identificat în capitolul 1 drept segmentul semi-comercial cu cel mai ridicat potențial de transformare, lanțul scurt organizat nu este o opțiune de marketing între altele, ci singura cale realistă de acces la piață, întrucât volumele individuale rămân sub pragurile de interes ale lanțurilor lungi, iar costurile de conformare ale accesului individual la retail le depășesc capacitatea. Conexiunea cu subcapitolele turistice este la fel de directă, fluxul turistic regional reprezentând o cerere solvabilă de proximitate pe care lanțurile scurte ar putea-o capta prin aprovizionarea unităților de cazare și alimentație, conexiune astăzi nerealizată.

Schemele de calitate, de la fondul național de atestări la parcursul european

Sistemul schemelor de calitate operează pe două paliere cu exigențe și efecte economice diferite, palierul național, al produselor tradiționale atestate, al rețetelor consacrate, al mențiunii de produs montan și al punctelor gastronomice locale, și palierul european, al denumirilor de origine protejate, indicațiilor geografice protejate și specialităților tradiționale garantate. Situația consolidată a atestărilor în vigoare pentru Regiunea Nord-Vest, extrasă din registrele Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale, actualizează substanțial referința anului 2019 utilizată în diagnozele anterioare.

Atestări pe scheme de calitate în vigoare, Regiunea Nord-Vest, pe județe (număr)

Prelucrare internă pe baza registrelor MADR și a RNIGSPG, actualizat 30 iunie 2026

Pe palierul național, Regiunea este puternic reprezentată, cele 1.204 de atestate de produs montan reprezentând aproximativ 30% din totalul național, pondere de peste două ori superioară ponderii sale demografice, iar cele 174 de produse tradiționale atestate circa 22%, cu Maramureșul lider detașat, cu 66 de produse, urmat de Satu Mare cu 37 și Bistrița-Năsăud cu 32. Concentrarea pe producători este însă la fel de importantă ca volumul atestărilor, cei 525 de producători unici fiind repartizați foarte inegal, cu 228 în Bistrița-Năsăud și 115 în Maramureș, dar numai 25 în Bihor, unde cele 169 de atestate de produs montan revin unui număr foarte restrâns de operatori, și 9 în Sălaj, județ practic absent din sistemul mențiunii montane.[147] Fondul de produse cu specific local este, prin urmare, real și documentat, dar baza de producători care îl exploatează este subțire și inegal distribuită.

Pe palierul european, tabloul s-a modificat semnificativ în ultimii doi ani, ceea ce impune revizuirea concluziei din diagnozele anterioare. Până în 2023, Regiunea deținea o singură certificare agroalimentară europeană, indicația geografică protejată Salinate de Turda, alături de indicațiile geografice pentru băuturi spirtoase cu arie de producție în Satu Mare, respectiv Țuică Zetea de Mediești Aurit, Horincă de Cămârzana și indicația transversală Pălincă, atestate în 2008.[148] În intervalul 2024-2025, portofoliul regional s-a extins cu zece denumiri aflate în parcursul european, respectiv indicația geografică protejată Brânză frământată de Teaca, pentru care Asociația Brânzarilor din Bistrița-Năsăud a obținut protecția națională în aprilie 2024, cererea fiind transmisă Comisiei Europene în decembrie 2024, și nouă specialități tradiționale garantate din Bihor, pentru care Asociația Agenția de Management al Destinației Bihor a obținut certificatele de conformitate în august 2025. Această evoluție nuanțează diagnosticul deficitului asociativ, întrucât acolo unde a apărut o entitate colectivă capabilă să susțină caietul de sarcini certificarea europeană a devenit imediat accesibilă, ceea ce localizează bariera în absența acestei entități, nu în calitatea produsului. Cele zece dosare agroalimentare europene depuse în intervalul 2024-2025 au, fără excepție, o asociație în calitate de solicitant, spre deosebire de indicațiile geografice pentru băuturi spirtoase din 2008, atestate în majoritate pe numele unor societăți comerciale, iar cele nouă dosare bihorene au fost construite de o structură de management al destinației turistice, nu de o organizație agricolă, ceea ce arată că bariera nu este calitatea produsului sau costul procedurii, ci existența unei entități colective capabile să susțină caietul de sarcini, delimitarea ariei geografice și relația cu organismul de control. Modelul bihorean este direct replicabil, demonstrând că funcția de solicitant colectiv poate fi exercitată de o structură de guvernanță teritorială existentă, atunci când sectorul agricol nu o poate genera prin mijloace proprii.

Pe acest fond, paradoxul maramureșean se accentuează în loc să se atenueze. Județul cu cele mai multe produse tradiționale atestate ale Regiunii, 66, și cu al doilea fond de atestate de produs montan, 302, nu deține nicio denumire europeană și niciun dosar în parcurs, nu a contractat decât două proiecte de cooperare pentru lanțuri scurte și nu a accesat intervenția pentru grupuri de producători. Explicația nu ține de calitatea produselor, ci de absența formei asociative, aceeași verigă instituțională lipsă care blochează cooperativele, lanțurile scurte și accesul la instrumentele de finanțare analizate în subcapitolul 2.1. Dincolo de numărul certificărilor, întrebările privind vizibilitatea, comercializarea efectivă și valoarea economică generată de produsele certificate nu pot primi în acest stadiu un răspuns documentat, întrucât nici schemele naționale, nici cele europene nu sunt însoțite de o monitorizare publică a volumelor comercializate și a primelor de preț obținute. Fără această variabilă de rezultat, politica de sprijinire a schemelor de calitate ar opera fără posibilitatea de a distinge între o certificare activă comercial și una rămasă la stadiul de act administrativ.

[147] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, registrele naționale ale produselor tradiționale, ale produselor montane, ale punctelor gastronomice locale și ale rețetelor consacrate, extras regional prelucrat. Disponibil la: https://dadrmh.madr.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=181&catid=11&Itemid=202.

[148] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Registrul Național al Indicațiilor Geografice și Specialităților Tradiționale Garantate pentru produse agricole, conform Ordinului nr. 35/2026, actualizare la 30 iunie 2026. Disponibil la: https://dadrmh.madr.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=181&catid=11&Itemid=202.

2.5 Concluzii privind diversificarea economică și valorificarea potențialului rural

Cele patru axe analizate în acest capitol descriu resurse de naturi diferite, respectiv forța de muncă, infrastructura de primire turistică, patrimoniul construit și produsele cu specific local, însă rezultatele converg către un tipar unic. Resursa există și nu constituie o constrângere, capacitatea de cazare fiind majoritar rurală, cu 52,2% din locurile Regiunii și cu 867 de pensiuni agroturistice, capitalul peisager menținându-se la 40,5% pădure matură și 27,7% peisaj agro-pastoral mozaicat, față de 34,6% și 19,2% la nivel național, iar fondul de atestări plasând Regiunea la aproximativ 30% din produsele montane ale țării. Valorificarea înregistrează în schimb o subutilizare cuantificată pe fiecare axă, gradul brut de ocupare coborând de la 25,9% la 19,2% la nivel regional și de la 14,9% la 10,1% în segmentul agroturistic, în condițiile în care capacitatea a crescut cu 16,9% pe perimetru constant iar înnoptările au scăzut cu 13,4%, rețeaua culturală rurală concentrând 70,6% din vizitele anului 2025 în trei localități, iar instrumentele de diversificare neagricolă fiind contractate în proporție de 22,4% la submăsura 6.2 și de 39,5% la submăsura 6.4, fără niciun contract în zonă montană. Distanța dintre resursă și venit nu este, prin urmare, o ipoteză de lucru, ci un rezultat măsurat pe toate cele patru axe. Confruntarea celor patru subdomenii identifică patru mecanisme comune, care explică de ce eșecul de valorificare are aceeași formă indiferent de resursă. Primul este deficitul de organizare colectivă, măsurat de cele numai două contracte de cooperare încheiate de cooperative agricole din 134. Al doilea este incapacitatea de a construi un dosar conform, bariera dominantă fiind localizată înaintea competiției propriu-zise, întrucât respingerile pentru neeligibilitate reprezintă 60,1% și, respectiv, 51,0% din eșecurile celor două submăsuri de diversificare. Al treilea este accesul la piață, condiționat simultan de accesibilitatea fizică, numai 31,3% din drumurile comunale fiind modernizate în 2024, și de existența unei cereri solvabile în proximitate. Al patrulea este subdimensionarea serviciilor complementare, întrucât ierarhia activităților terțiare urmează strict masa demografică, iar comunitățile mici nu pot susține din cererea rezidentă proprie serviciile care ar reține cheltuiala turistului. Mecanismele acționează în lanț, întreruperea lui în orice punct anulând efectul verigilor anterioare. Cazul cel mai concludent este decuplarea agroturismului de exploatația agricolă activă, cele 867 de pensiuni clasificate coexistând cu numai 3.922 de exploatații cu activități de turism la nivel național, ceea ce arată că prezența turistului nu generează prin ea însăși cerere pentru producția fermelor locale, iar cazul simetric este cel al Maramureșului, județul cu cel mai bogat fond gastronomic atestat nedeținând nicio denumire europeană, situație care nu ține de calitatea produsului, ci de absența entității colective capabile să susțină caietul de sarcini. Distribuția rezultatelor confirmă pe toate cele patru paliere geografia diversificării descrisă în subcapitolul 2.1, la care se adaugă constatarea nouă că în ruralul agricol de câmpie din Bihor și Satu Mare se concentrează 90,9% din capacitatea regională de depozitare. În ruralul montan și submontan periferic veniturile rămân dominate de autoconsum, pensii reduse și remitențele migrației externe, iar niciunul dintre instrumentele analizate nu a produs efecte măsurabile, ceea ce înseamnă că tocmai palierul cu cea mai acută nevoie de diversificare este cel în care niciun canal nu funcționează. O tensiune strategică traversează acest tablou și trebuie asumată explicit în programare, întrucât agentul care întreține peisajul cultural regional, cu un abandon agricol de numai 4,3% din cel național la o pondere teritorială de circa 14%, este tocmai țesutul de exploatații mici și de zootehnie extensivă diagnosticat în capitolul 1 drept principala constrângere de competitivitate, astfel încât o consolidare agricolă reușită în logica strictă a Premisei 2 ar eroda structura care produce capitalul peisager invocat de Premisele 3 și 5, iar rezolvarea nu poate fi decât instrumentală, prin remunerarea explicită a funcției peisagere a agriculturii extensive.

Verificarea Premisei 5 conduce la un verdict diferențiat pe cele trei componente. Pe componenta diversificării funcțiilor economice, premisa este confirmată ca necesitate și infirmată ca ipoteză de mecanism, necesitatea decurgând din asimetria dintre cele 12,2% din ocuparea civilă reținute de sectorul primar și cele 3,2% din produsul intern brut regional pe care le generează, raport de 3,8 la 1 care măsoară rezerva de forță de muncă imobilizată, precum și din deteriorarea ratei rurale de activitate de la 66,7% la 65,3% între 2019 și 2024, în condițiile creșterii celei urbane, evoluție care arată că retragerea din agricultură nu s-a convertit în ocupare formală, ci parțial în inactivitate, în timp ce ipoteza multifuncționalizării exploatației este infirmată de date, diversificarea efectivă producându-se covârșitor prin ocuparea în afara fermei. Pe componenta valorificării resurselor teritoriale, premisa este confirmată parțial, cu o disociere netă între stoc și utilizare, existența resursei fiind demonstrată pe toate cele patru axe, în timp ce valorificarea economică rămâne infirmată pentru majoritatea teritoriului, întrucât ea nu urmează valoarea resursei, ci proximitatea față de cerere, singurele creșteri rurale substanțiale de vizitare înregistrându-se prin obiective aflate în raza de o oră de polii urbani din Cluj și Bistrița-Năsăud.

Pe componenta retenției valorii în teritoriu, premisa nu poate fi validată în stadiul actual al evidenței, întrucât nici volumele comercializate prin schemele de calitate, nici cheltuiala turistică efectuată local nu dispun de o măsurare publică. Dovezile indirecte, respectiv comprimarea duratei medii a sejurului la 2,01 nopți la nivel regional și la 1,93 nopți în segmentul agroturistic și localizarea serviciilor conexe preponderent în polii urbani, susțin un diagnostic de risc fără a permite cuantificarea valorii reținute, motiv pentru care construirea indicatorilor de rezultat constituie o precondiție de programare, nu o completare metodologică ulterioară.

Implicațiile pentru perioada 2028-2034 decurg direct din poziția blocajului, întrucât resursele există și bariera este de valorificare, astfel încât finanțarea de noi unități de cazare într-un segment care operează la 10,1% grad brut de ocupare ar adânci subutilizarea, după cum majorarea alocărilor fără intervenție asupra capacității de pregătire a proiectelor ar reproduce, la o scară mai mare, aceeași structură a respingerilor. Din dovezi rezultă patru direcții. Prima este intermedierea de proximitate, a cărei eficacitate este susținută de distribuția uniformă a celor 1.413 proiecte contractate prin mecanismul LEADER, de la 9,5 milioane de euro în Sălaj la 13,6 milioane în Cluj, prin contrast cu polarizarea apelurilor gestionate centralizat. A doua este sprijinirea explicită a formelor asociative, inclusiv prin replicarea modelului bihorean în care o structură de management al destinației preia funcția de solicitant colectiv. A treia este reorientarea finanțării dinspre obiectiv către destinație și dinspre capacitate către utilizare, prin desezonalizare, produse turistice integrate și conectarea unităților de cazare la lanțurile agroalimentare locale. A patra este conectarea fizică și digitală a periferiilor interne, condiție fără de care celelalte trei rămân inaplicabile exact în palierul care le necesită cel mai mult.

Constatarea transversală este că toate resursele diversificării se valorifică după aceeași regulă, aceea a proximității față de un pol urban și a existenței unei entități colective capabile să construiască proiectul, ceea ce deplasează întrebarea de la ce resurse există către ce condiții structurale fac posibilă utilizarea lor, respectiv densitatea antreprenorială, baza demografică activă, infrastructura de bază și mecanismele de cooperare, care formează obiectul capitolului următor.

Capitolul 3 – Dezvoltare și afaceri rurale

Capitolul 3 - Dezvoltare și afaceri rurale

Capitolul de față închide triada analitică a sistemului agroalimentar și a dezvoltării rurale integrate, deplasând centrul de greutate al diagnozei de la baza productivă agricolă, tratată în capitolul 1, și de la diversificarea funcțiilor economice ale spațiului rural, tratată în capitolul 2, către condițiile structurale care decid dacă teritoriul rural al Regiunii de Dezvoltare Nord-Vest poate susține, pe termen lung, comunități viabile. Deplasarea este impusă de rezultatul capitolului precedent, care a arătat că resursele diversificării există și sunt măsurabile, dar se valorifică numai acolo unde există proximitate față de un pol urban și o entitate colectivă sau administrativă capabilă să construiască proiectul, ceea ce transformă capacitatea antreprenorială, capitalul uman, infrastructura, accesibilitatea și mecanismele de cooperare din condiții auxiliare în precondiții ale oricărei diversificări. Premisa de construcție a capitolului este aceea că dezvoltarea rurală nu rezultă dintr-un singur factor, ci din interacțiunea simultană a patru determinanți:

- capacitatea economiei locale de a genera activitate economică și locuri de muncă în afara agriculturii de subzistență;
- capacitatea comunităților de a atrage și de a reține populație activă, în special tânără;
- accesul efectiv la servicii publice și la infrastructura de bază;
- calitatea cooperării și a guvernanței locale, care decide dacă resursele disponibile sunt transformate în dezvoltare sau doar absorbite contabil.

Niciunul dintre acești determinanți nu poate compensa absența celorlalți, întrucât o economie locală dinamică nu reține populația acolo unde serviciile lipsesc, după cum o infrastructură modernizată nu generează activitate economică acolo unde baza demografică activă s-a erodat ireversibil. Capitolul tratează, din acest motiv, cele patru dimensiuni ca un sistem de condiții cumulative, nu ca o listă de domenii sectoriale, concluziile fiecărui subcapitol fiind construite pentru a răspunde aceleiași întrebări, respectiv ce relevanță are constatarea pentru capacitatea comunităților rurale de a rămâne locuri în care se poate trăi, munci și investi în orizontul 2028-2034. Analiza se raportează explicit la cadrul conceptual al documentului, în primul rând la Premisa 1, potrivit căreia reducerea vulnerabilităților structurale și a disparităților teritoriale condiționează atractivitatea și reziliența mediului rural, și la Premisa 4, privind revitalizarea capitalului uman și reînnoirea generațională. Premisa 5 este reluată aici dinspre versantul său antreprenorial, complementar analizei sectoriale din capitolul 2, iar Premisa 6, privind modernizarea guvernanței rurale, este testată pe terenul său cel mai concret, respectiv mecanismul LEADER și formele de cooperare economică ale fermierilor, acolo unde Premisa 2 intersectează problema asocierii. Premisa 3, privind adaptarea climatică, nu face obiectul direct al acestui capitol și nu va fi invocată decât acolo unde dovezile o cer, în conformitate cu metodologia asumată. Instrumentul de lectură teritorială al capitolului rămâne tipologia funcțională cu patru paliere a ruralului regional, definită în secțiunea privind starea generală a mediului rural, de la coroana metropolitană clujeană până la ruralul montan și submontan periferic. Toate fenomenele analizate în continuare se distribuie sistematic de-a lungul acestor paliere, nu uniform în spațiul rural, astfel încât orice valoare medie regională trebuie citită ca o agregare a unor realități teritoriale divergente, precauție cu atât mai necesară cu cât diagnoza generală a demonstrat că aparenta revitalizare demografică a ruralului regional este, în proporție covârșitoare, un artefact al suburbanizării clujene.

Cele patru subcapitole urmăresc, în această ordine, cei patru determinanți:

- Subcapitolul 3.1 analizează antreprenoriatul rural și dinamica mediului de afaceri, întrucât economia neagricolă locală constituie singurul debușeu realist al excedentului de forță de muncă agricolă documentat în capitolul 1;
- Subcapitolul 3.2 articulează întrebarea privind capacitatea ruralului de a-și menține baza de populație activă cu evaluarea critică a politicilor de reînnoire generațională în agricultură;
- Subcapitolul 3.3 examinează calitatea vieții și infrastructura de bază, de la echiparea tehnico-edilitară la accesul la sănătate, educație și conectivitate digitală, ca determinanți ai atractivității rezidențiale;
- Subcapitolul 3.4 închide analiza cu dimensiunea cooperării, în forma sa economică, asocierea fermierilor, și în cea teritorial-instituțională, dezvoltarea locală plasată sub responsabilitatea comunității prin mecanismul LEADER. Capitolul se încheie cu concluzii strategice integrate, care verifică sistematic premisele și fundamentează nevoile de intervenție pentru perioada de programare 2028-2034.

3.1 Antreprenoriatul rural și dinamica mediului de afaceri

Întrebarea centrală a acestui subcapitol este în ce măsură economia rurală a Regiunii de Dezvoltare Nord-Vest dispune de un țesut antreprenorial capabil să absoarbă forța de muncă eliberată de agricultură și să genereze valoare adăugată locală, sau dacă, dimpotrivă, activitatea economică formală rămâne un fenomen esențialmente urban, care se difuzează în rural doar pe o rază limitată în jurul polilor de creștere.

Stocul antreprenorial regional și structura sa

Situația actuală a mediului de afaceri regional oferă un punct de plecare aparent favorabil, care se dovedește însă înșelător la dezagregare[149]. Regiunea înregistra, la referința 2018, o densitate de 33,44 de IMM-uri la 1.000 de locuitori, a doua valoare la nivel național, peste media de 29,43. Această poziție favorabilă la nivel intern maschează însă un decalaj european sever, media Uniunii situându-se la aproximativ 58 de IMM-uri la 1.000 de locuitori, cu un maxim de 115 în Cehia, ceea ce plasa România pe ultimul loc între statele membre[150]. Regiunea este, așadar, performantă într-o țară subantreprenorializată, iar ținta asumată prin Planul de Dezvoltare Regională 2021-2027, de 65 de IMM-uri la 1.000 de locuitori până în 2029, echivalează cu aproape o dublare a stocului de întreprinderi, obiectiv a cărui realizare depinde decisiv de capacitatea de a extinde antreprenoriatul dincolo de polii urbani[151]. Concentrarea firmelor mari în cei doi poli vestici reproduce, la nivelul economiei de întreprindere, polarizarea generală a Regiunii.

Extragerea din baza TEMPO-Online, matricea INT101R, permite actualizarea acestei imagini structurale pentru intervalul 2019-2024 și confirmă că trăsăturile diagnosticate la referința 2018 s-au menținut și s-au accentuat. Numărul unităților locale active din Regiune a crescut de la 90.305 în 2019 la 112.028 în 2024, o expansiune de 24,1% într-un interval marcat de șocul pandemic și de criza energetică, semn al unei rezistențe reale a mediului de afaceri regional, însă creșterea nu s-a distribuit uniform, ci a adâncit polarizarea internă[152]. Județul Cluj deținea, în 2024, 44.906 unități locale active, respectiv 40,1% din totalul regional, mai mult decât cumulul județelor Bistrița-Năsăud, Satu Mare și Sălaj, în timp ce Sălajul închidea ierarhia atât ca stoc, cu 6.842 de unități, cât și ca dinamică, cu o creștere de numai 15,4%, față de 27,1% în Bistrița-Năsăud și 26,5% în Maramureș.

Tabel 32. Unități locale active pe județele Regiunii Nord-Vest, 2019-2024

Teritoriul	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Variație 2019-2024
Bihor	20.367	21.449	22.336	23.160	24.532	25.095	+23,2%
Bistrița-Năsăud	7.923	8.730	9.066	9.462	9.828	10.071	+27,1%
Cluj	35.769	37.422	39.521	41.127	43.354	44.906	+25,5%
Maramureș	11.920	12.776	13.473	14.005	14.739	15.082	+26,5%
Satu Mare	8.396	8.853	9.197	9.341	9.842	10.032	+19,5%
Sălaj	5.930	6.259	6.437	6.498	6.718	6.842	+15,4%
Regiunea Nord-Vest	**90.305**	**95.489**	**100.03**	**103.593**	**109.013**	**112.028**	**+24,1%**

Sursa: Prelucrare internă pe baza INS, TEMPO-Online, matricea INT101R, 2019-2024

Ritmurile de creștere relevă un tipar contraintuitiv la prima vedere, dar coerent cu logica difuziei antreprenoriale. Județele cu stoc inițial redus, Bistrița-Năsăud și Maramureș, au consemnat cele mai alerte creșteri procentuale, în timp ce Sălajul, deși pornea tot de la o bază mică, a rămas în urmă, ceea ce indică faptul că simpla marjă de recuperare nu garantează convergența, ci contează accesibilitatea și proximitatea față de un pol dinamic. Structura dimensională arată o bază antreprenorială care crește numeric fără a se maturiza dimensional, întrucât în 2024 microîntreprinderile cu 0-9 salariați reprezentau 91,89% dintre unitățile locale active, cele mici 6,81%, cele mijlocii 1,12%, iar cele mari doar 0,18%, respectiv 206 unități, o cifră practic identică celor 203 firme mari din 2018.

[149] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[150] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, secțiunea privind ținta de densitate antreprenorială pentru orizontul 2029. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[151] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027, structura produsului intern brut regional pe județe. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[152] Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea INT101R, Unități locale active, pe activități ale economiei naționale la nivel de secțiune CAEN Rev.2, clase de mărime după numărul de salariați, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, prelucrare internă pentru Regiunea Nord-Vest, 2019-2024. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

Structura sectorială este dominată de comerț, cu 22,86% din unitățile locale active, urmat de construcții cu 12,98%, transport și depozitare cu 11,14%, activități profesionale, științifice și tehnice cu 10,90% și industrie prelucrătoare cu 9,29%, în timp ce agricultura formală reține doar 2,84%, tipar care confirmă că, acolo unde antreprenoriatul rural există, el este preponderent comercial și de servicii de proximitate, cu valoare adăugată redusă și cu dependență directă de puterea de cumpărare locală, ea însăși erodată de declinul demografic.

Gradientul rural al acumulării de firme

Pentru dimensiunea specific rurală a acestui stoc, sursele publicate nu oferă o serie consolidată la nivel regional, însă dovezile metodologice disponibile sunt convergente. Studiul ESPON privind zonele rurale funcționale, construit la scara localităților, a stabilit că stocul de firme active în spațiul rural românesc este extrem de redus, rata de acumulare a companiilor în urban față de rural fiind de 1,93 la 1, în condițiile în care raportul demografic dintre cele două medii, după excluderea Bucureștiului, este de doar 1,06 la 1[153]. La o populație aproape egală, urbanul acumulează, așadar, de aproape două ori mai multe firme decât ruralul, iar marginalizarea se accentuează suplimentar în jurul marilor orașe, inclusiv Cluj-Napoca, unde doar un număr restrâns de comune periurbane, de tipul Florești, participă efectiv la difuzia avantajului antreprenorial. Aceeași sursă arată că relația dintre proximitatea urbană și stocul de companii ia forma unei funcții de putere cu pantă negativă accentuată, cu coeficienți între -1,47 și -1,55, ceea ce înseamnă că numărul de firme dintr-o unitate administrativ-teritorială rurală scade mai mult decât proporțional cu fiecare creștere a timpului de acces către cel mai apropiat oraș de peste 50.000 de locuitori. Consecința pentru Regiune se reflectă în faptul că acele comune care sunt situate la peste o oră de Cluj-Napoca, Oradea sau Baia Mare nu sunt doar mai puțin antreprenoriale, ci structural excluse din procesul de acumulare a firmelor, indiferent de calitatea individuală a potențialilor antreprenori locali. Numărul unităților locale active a crescut cu 15% în intervalul 2014-2018, cu dinamici sectoriale puternice în sănătate, activități culturale, învățământ, tehnologia informației și transport, însă expansiunea s-a produs aproape integral în urban, unde se regăseau, la referința 2017, 69,5% dintre întreprinderile active nou create, fenomen corelat explicit de diagnoza regională anterioară cu adâncirea disparităților de venit dintre medii. Prelungirea seriei în intervalul 2019-2024 arată că tiparul nu s-a inversat, ci s-a rafinat calitativ, ponderea societăților comerciale în întreprinderile nou create urcând de la 573 la mie în 2019 la 668 la mie în 2024, în detrimentul întreprinzătorilor individuali[154]. Această maturizare de profil juridic coexistă însă cu aceeași concentrare teritorială, astfel încât nu se traduce într-o extindere a bazei antreprenoriale rurale. Studiul ESPON adaugă o dimensiune crono-spațială esențială pentru programare, distingând între unitățile administrativ-teritoriale rurale care acumulaseră jumătate din stocul actual de firme încă din intervalul 2001-2007 și receptorii târzii, situați la periferiile interne ale sistemului urban, iar exemplul național cel mai vizibil al acestei a doua categorii este chiar zona de limită dintre județele Cluj și Sălaj. Faptul că cea mai documentată periferie antreprenorială internă a țării se află la mai puțin de o oră de cel mai dinamic pol economic regional infirmă ipoteza implicită a multor intervenții anterioare, potrivit căreia creșterea polului ar iradia spontan către hinterland.

Citită prin grila celor patru paliere funcționale, geografia antreprenorială regională se stratifică astfel:

- coroana metropolitană clujeană găzduiește un antreprenoriat cu profil de facto urban, alimentat de relocarea rezidențială și de costurile mai reduse ale terenului;
- ruralul periurban al polilor secundari prezintă o densitate intermediară, dependentă de accesul la piața urbană adiacentă;
- ruralul agricol consolidat al câmpiilor vestice susține un antreprenoriat orientat către servicii agricole, comerț și mică procesare, favorizat de proximitatea granitei vestice și de coridoarele rutiere;
- ruralul montan și submontan periferic cumulează, în schimb, cel mai redus stoc de firme cu cea mai slabă dinamică de înființare, fiind teritoriul în care lipsa activităților economice formale constituie cea mai gravă problemă de dezvoltare locală.

[153] ESPON, Zone rurale funcționale în România, o analiză metodologică, Raport final, iunie 2022. Disponibil la: https://www.mdlpa.ro/uploads/articole/attachments/67e6636a87461068811205.pdf.

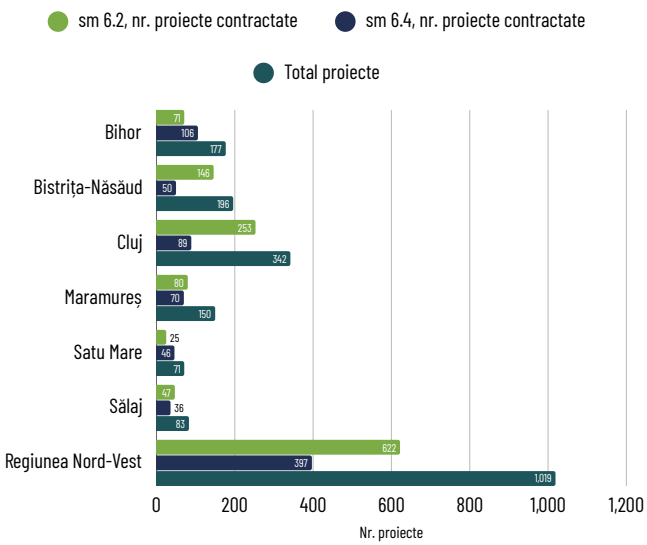
[154] Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea INT111D, Distribuția întreprinderilor active nou create, după tipul unității, pe regiuni de dezvoltare, prelucrare internă pentru Regiunea Nord-Vest, 2019-2024. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

Supraviețuirea firmelor și accesul la finanțare

Rata de înființare a start-up-urilor și, mai ales, capacitatea lor de a supraviețui completează diagnosticul cu o vulnerabilitate calitativă. La un an de la înființare, doar 69,3% dintre companiile regionale mai erau active la referința 2018, indicator aflat pe tendință descendentă, pe care strategia regională îl viza la 85% pentru orizontul 2029. O atriție de aproape o treime în primul an indică un mediu în care intrarea este facilă, dar consolidarea este dificilă, iar principalele provocări identificate la nivelul IMM-urilor, respectiv găsirea clienților, accesul la finanțare și disponibilitatea personalului calificat, lovesc cu intensitate maximă întreprinderea rurală, care operează pe o piață locală restrânsă și în contracție demografică, la distanță de serviciile de sprijin concentrate în urban[155]. Recomandarea Consiliului din 2026 este categorică asupra acestui ultim punct, întrucât în zonele rurale doar 6,6% dintre adulți dețin studii terțiare, față de 37,3% în orașe, ceea ce plafonează atât oferta de muncă disponibilă antreprenorilor rurali, cât și rezervorul de potențiali antreprenori cu competențe de gestiune. Aceeași sursă documentează una dintre cele mai ridicate rate de sărăcie în muncă din Uniune, 10,7% dintre persoanele ocupate față de 8,3% media europeană în 2025, determinată preponderent de lucrătorii pe cont propriu. Pentru ruralul regional, unde diagnoza forței de muncă a stabilit predominanța autoocupării și a lucrului familial neremunerat, constatarea avertizează că o parte a ceea ce se înregistrează formal drept antreprenoriat rural este ocupare independentă de subzistență, care nu generează acumulare și nu trebuie confundată, în logica de programare, cu antreprenoriatul de creștere.

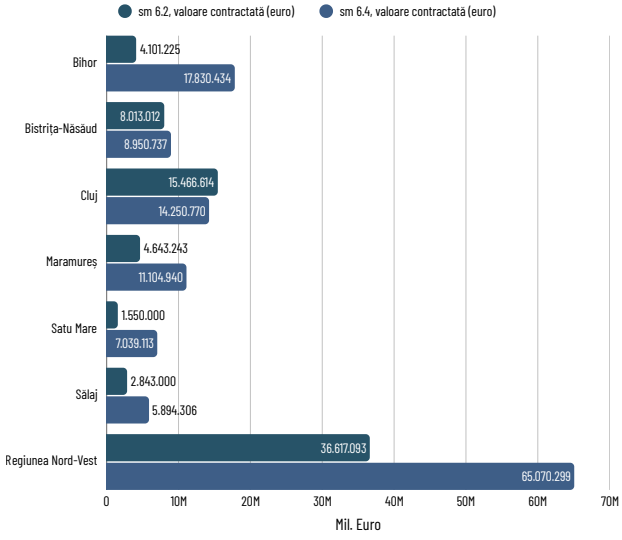
Accesul la finanțare al antreprenorilor rurali prezintă o configurație dual, în care abundența relativă a instrumentelor publice coexistă cu bariere structurale de accesare. Perioada 2014-2020 a pus la dispoziția mediului rural regional instrumentele dedicate ale PNDR, în special submăsurile 6.2 și 6.4 pentru înființarea și dezvoltarea activităților neagricole și componenta LEADER prin submăsura 19.2, iar amploarea agregată a intervenției a fost considerabilă, în Regiune fiind contractate 8.457 de proiecte cu o valoare totală de 905.458.607,42 euro[156]. Evidențele AFIR permit dimensionarea precisă a componentei de diversificare neagricolă și o distincție metodologică pe care agregările uzuale o pierd frecvent, aceea dintre cererile depuse și proiectele efectiv contractate. Prin cele două submăsuri dedicate diversificării, 6.2 pentru înființarea de activități neagricole și 6.4 pentru investiții în activități neagricole, au fost depuse în Regiune 3.778 de cereri, dintre care au ajuns la contract 1.019 proiecte, cu o valoare contractată de 101.687.392 de euro. Raportul dintre cele două mărimi, de aproximativ 1 la 3,7, este el însuși o constatare de programare, indicând o cerere cu mult superioară alocării și, simultan, o rată de conversie scăzută a intenției antreprenoriale în proiect finanțabil.

Fig. 3.1 - Proiecte contractate pentru diversificarea neagricolă prin PNDR 2014-2020, submăsurile 6.2 și 6.4, pe județele Regiunii Nord-Vest

Sursa: Prelucrare internă pe baza AFIR, baza de date a proiectelor PNDR 2014-2020, submăsurile 6.2 și 6.4

Fig. 3.2 - Proiecte contractate pentru diversificarea neagricolă prin PNDR 2014-2020, submăsurile 6.2 și 6.4, pe județele Regiunii Nord-Vest

Sursa: Prelucrare internă pe baza AFIR, baza de date a proiectelor PNDR 2014-2020, submăsurile 6.2 și 6.4

[155] Comisia Europeană, COM(2026) 223 final, Recommendation for a Council Recommendation on the economic, social, employment, structural and budgetary policies of Romania, Bruxelles, 3.6.2026. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52026DC0223.

[156] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

Distribuția confirmă gradientul antreprenorial general, Clujul reținând 342 de proiecte, respectiv o treime din total, urmat de Bistrița-Năsăud cu 196 și Bihor cu 177, în timp ce Satu Mare și Sălaj cumulează 154 împreună. Cele două instrumente au însă profiluri economice distincte, vizibile în prima medie acordată unde submăsura 6.2, instrument de primă activare, a acordat 58.869 de euro pe proiect, în timp ce submăsura 6.4, orientată către dezvoltarea unor activități existente, a susținut proiecte cu o valoare medie de 163.905 euro, de aproape trei ori mai mare, ceea ce explică repartiția valorică mai echilibrată a acesteia din urmă și confirmă că investiția de consolidare urmează mai fidel distribuția firmelor active decât activarea inițială.

Distribuția intra-județeană a submăsurii 6.2 corectează o ipoteză frecventă în analizele de absorbție rurală. La nivelul cererilor depuse, concentrarea periurbană este masivă, comuna Florești figurând cu 122 de cereri, urmată de Sânmartin cu 96 și Apahida cu 57, ceea ce ar sugera captarea instrumentului de către spațiul rural cel mai urbanizat[157]. La nivelul proiectelor contractate, ierarhia se modifică însă sensibil, prima poziție revenind comunei montane Prundu Bârgăului, cu 38 de proiecte, urmată de Florești cu 31, Rodna cu 29 și Sic cu 26. Concluzia corectă nu este, prin urmare, aceea a unei capturi periurbane, ci una mai nuanțată: presiunea cererii este maximă în periurban, unde antreprenoriatul neagricol ar fi apărut probabil și fără sprijin, în timp ce contractarea efectivă a pătruns și în comune montane cu tradiție turistică sau cu diaspora activă, filtrul de selecție funcționând parțial ca element de corecție teritorială. Ceea ce rămâne neatins de instrument este palierul rural periferic fără resursă turistică și fără capacitate de cofinanțare, mai ales din Sălaj și Satu Mare, județe care au contractat împreună 72 de proiecte prin submăsura 6.2, față de 253 în Cluj.

Pe componenta privată, barierele rămân cele clasice ale finanțării rurale care se manifestă prin valoarea redusă și lichiditatea scăzută a garanțiilor imobiliare, istoricul de creditare absent al gospodăriilor care operează în economia informală, dimensiunea redusă a proiectelor raportată la costurile fixe de analiză ale băncilor și distanța fizică față de rețelele bancare, ele însele în retragere din teritoriul rural. La acestea se adaugă o barieră specifică instrumentelor publice, documentată transversal în prezentul document, întrucât capacitatea de cofinanțare și de pregătire a documentațiilor este distribuită inegal, astfel încât absorbția urmează masa critică preexistentă a solicitanților, nu intensitatea nevoilor, mecanism care, netratat, riscă să transforme și instrumentele antreprenoriale 2028-2034 într-un factor de adâncire a decalajelor intra-rurale.[158] Rata de reziliere a contractelor, de aproximativ 10% pentru ambele submăsuri, semnalează dificultatea de consolidare a activităților neagricole nou create tocmai în teritoriul unde piața locală este cea mai subțire. Pe componenta supraviețuirii, sursele publicate nu permit calcularea ratelor de supraviețuire la 1, 3 și 5 ani dezagregate pe medii de rezidență la nivel regional, astfel încât consolidarea start-up-ului rural rămâne estimabilă doar prin indicatorul regional agregat, potrivit căruia sub 70% dintre firmele nou create supraviețuiau primul an[159]. Coroborarea acestei fragilități cu gradientul de distanță și cu subțirimea pieței locale conduce însă la o concluzie robustă în ruralul periferic, unde piața este restrânsă și în contracție, rata de atriție este aproape sigur superioară mediei regionale, ceea ce recomandă ca eventualele instrumente financiare teritorializate ale perioadei 2028-2034 să cupleze sprijinul de înființare cu servicii de mentorat și de consolidare.

[157] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, baza de date a proiectelor PNDR 2014-2020, prelucrare internă pe coduri de submăsură, județ și localitate, situație aferentă închiderii programului.

[158] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, baza de date a proiectelor PNDR 2014-2020, prelucrare internă pentru submăsurile 6.2 și 6.4 pe județele Regiunii Nord-Vest. Rata de reziliere a fost calculată ca raport între contractele reziliate și totalul contractelor încheiate. Disponibil la: https://www.afir.ro/.

[159] Institutul Național de Statistică, Întreprinderi noi și profilul întreprinzătorilor din România, ediții anuale; rata de supraviețuire la 1, 3 și 5 ani nu este publicată dezagregat pe medii de rezidență la nivel regional, motiv pentru care evaluarea handicapului de consolidare al start-up-ului rural se sprijină pe indicatorul regional agregat și pe dovezile ESPON privind gradientul de distanță.

Concluzie analitică privind antreprenoriatul rural și dinamica mediului de afaceri și implicații pentru perioada 2028-2034

Gradientul de distanță identificat de analiza ESPON este amplificat de profilul educațional rural, de subțirimea pieței locale aflate în contracție demografică, de deficitul de infrastructură edilitară și digitală analizat în subcapitolul 3.3, care ridică direct costurile de operare ale oricărei activități formale, și de mecanismul fiscal-administrativ prin care comunele cu venituri proprii reduse nu pot susține nici minima infrastructură de sprijin antreprenorial. Consecințele sunt la fel de directe: în absența unui țesut antreprenorial rural, excedentul de forță de muncă agricolă, cuantificat în capitolul 1 prin cele 89,6% dintre persoanele ocupate agricol care lucrează sub jumătate de normă, nu are alt debușeu local decât naveta către polii urbani, acolo unde este fizic posibilă, sau migrația definitivă, ceea ce leagă indisolubil deficitul antreprenorial de declinul demografic. Răspunsul la întrebarea centrală a subcapitolului este, prin urmare, negativ în forma sa generală și pozitiv doar condiționat și teritorial. Economia rurală regională nu dispune, în configurația actuală, de un țesut antreprenorial capabil să absoarbă excedentul de muncă agricolă, capacitatea de absorbție existând real doar în coroana metropolitană și în ruralul periurban al polilor secundari.

Raportat la cadrul premiselor, subcapitolul confirmă integral Premisa 1, disparitățile teritoriale de densitate antreprenorială fiind expresia cea mai măsurabilă a vulnerabilităților structurale, și confirmă parțial Premisa 5, întrucât necesitatea diversificării funcțiilor economice este validată de dovezi, însă componenta de fezabilitate trebuie nuanțată, diversificarea antreprenorială neputându-se produce uniform în teritoriu, gradientul de distanță și deficitul de capital uman limitând sever palierul periferic. Premisa 6 este atinsă indirect, prin constatarea că accesul la finanțare reproduce inegalitățile de capacitate administrativă, iar Premisele 2, 3 și 4 nu fac obiectul direct al subcapitolului.

Sinteza dovezilor conturează o regiune cu performanță antreprenorială onorabilă în context național, dar construită aproape exclusiv pe polii urbani și pe coroanele lor periurbane, în timp ce ruralul propriu-zis rămâne un teritoriu de acumulare reziduală, în care stocul de firme urmează o lege a distanței pe care intervențiile de până acum nu au atenuat-o. Vulnerabilitatea principală nu este absența instrumentelor de finanțare, ci combinația dintre piața locală subțire, capitalul uman plafonat educațional, infrastructura incompletă și mecanismul de absorbție care favorizează solicitanții deja capabili. Oportunitățile reale există acolo unde dotările teritoriale compensează distanța, respectiv de-a lungul coridorului A3 și al granitei vestice, în arealele cu specializare agricolă comercială, unde serviciile pentru agricultură și mica procesare au cerere solvabilă, și în teritoriile cu potențial turistic documentat în capitolul 2.

Pentru perioada 2028-2034, constatările orientează programarea către trei direcții:

- tratarea diferențiată a palierelor, cu instrumente de antreprenoriat de creștere în periurban și instrumente de primă activare economică, cu sprijin de pregătire și mentorat inclus, în ruralul periferic;
- corelarea sprijinului antreprenorial cu investițiile în infrastructura edilitară și digitală care condiționează viabilitatea oricărei afaceri rurale;
- și introducerea unor mecanisme explicite de echilibrare teritorială a absorbției, în absența cărora ținta regională de dublare a densității antreprenoriale se va realiza prin adâncirea concentrării existente, nu prin extinderea bazei teritoriale a economiei formale.

3.2 Demografia, forța de muncă și tinerii fermieri

Analiza demografică ridică două întrebări inseparabile, respectiv dacă mediul rural al Regiunii de Dezvoltare Nord-Vest își poate menține, pe termen lung, baza de populație activă și dacă măsurile existente de sprijin pentru tinerii fermieri generează o reînnoire generațională efectivă a agriculturii regionale sau doar încetinesc ritmul de îmbătrânire a acesteia, fără a-i schimba direcția.

Aparența de stabilitate demografică și corecția funcțională

Situația actuală oferă, la prima vedere, imaginea unui rural demografic robust. Spațiul rural regional cumulează peste 1,2 milioane de locuitori, respectiv 49,89% din populația rezidentă, practic la paritate cu mediul urban, iar structura pe vârste, cu o vârstă medie de 41,1 ani și un raport de dependență de 53,1 persoane dependente la 100 de persoane în vârstă de muncă, situează Regiunea într-un proces de îmbătrânire consolidat, dar nu extrem în context european.

Diagnoza generală, în secțiunea III.1, a demonstrat însă că paritatea rezultă din suprapunerea declinului accelerat al urbanului cu o creștere rurală agregată care nu reflectă o redresare a satului, ci expansiunea suburbanizării și efectele reclasificărilor administrative. Datele de recensământ dezagregate pe medii de rezidență confirmă numeric autorul unic al aparentei redresări rurale. Din cei 25.056 de locuitori cu care a crescut populația rurală a Regiunii între 2011 și 2021, județul Cluj a furnizat 36.479, ceea ce înseamnă că, în absența contribuției clujene, ruralul regional ar fi pierdut 11.423 de locuitori, o contracție de 1,14%[160]. Dintre celelalte cinci județe, patru au consemnat scăderi ale populației rurale, cea mai severă în Sălaj, cu 4,6%, singura excepție fiind Bistrița-Năsăud, unde creșterea se explică la rândul ei prin periurbanizarea municipiului Bistrița.

Tabel 33. Evoluția populației rurale pe județe, Regiunea Nord-Vest, 2011-2021

Județ	Variația populației rurale 2011-2021 (%)	Observații privind natura variației
Bihor	-0,7%	declin moderat, atenuat de periurbanizarea Oradiei
Bistrița-Năsăud	+1,9%	creștere explicată parțial prin periurbanizarea municipiului Bistrița
Cluj	+15,67%	creștere de 36.479 locuitori, concentrată în coroana metropolitană
Maramureș	-2,3%	declin generalizat în afara zonei periurbane Baia Mare
Satu Mare	-1,0%	declin moderat
Sălaj	-4,6%	cel mai accentuat declin rural din Regiune
Regiunea Nord-Vest	**+2,03%**	creștere integral atribuibilă județului Cluj

Sursa: Prelucrare internă, INS, Recensământul Populației și Locuințelor 2021, Tabel 1.01

Lectura corectată funcțional a acestor date, realizată în secțiunea privind starea generală a mediului rural prin eliminarea celor 214.786 de locuitori ai Inelului 1 al zonelor urbane funcționale, înregistrați statistic ca rurali dar cu profil demografic urban, a stabilit că ruralul propriu-zis pierde populație în toate cele șase județe, inclusiv în Cluj. Corecția este decisivă pentru întrebarea centrală a subcapitolului, întrucât ceea ce statistica administrativă înregistrează drept creștere rurală este o redistribuire rezidențială a populației urbane în interiorul acelorași bazine de viață metropolitane, nu un aport net la baza demografică a satului, care se contractă continuu de șase decenii[161]. Fragmentarea acestei baze este accentuată de structura rețelei de așezări, întrucât din cele 403 de comune înregistrate la Recensământul din 2021, 72 aveau sub 1.500 de locuitori, dintre care 12 sub 1.000, cele mai numeroase în Cluj, cu 23, și în Sălaj, cu 13, în timp ce comuna Florești atingea 52.735 de locuitori la același recensământ. Ecartul de la 1 la peste 50 între cea mai mică și cea mai mare comună ilustrează, mai bine decât orice medie, divergența traiectoriilor demografice dintre palierele funcționale, iar coexistența, în același județ, a celei mai mari comune din țară și a celui mai numeros grup de comune sub 1.500 de locuitori arată că polarizarea nu este doar interjudețeană, ci și internă fiecărui județ

Reînnoirea cohortelor: indicatorul care măsoară efectiv contracția

Datele privind populația după domiciliu pe medii de rezidență, disponibile în serie anuală pentru intervalul 2014-2025, permit o verificare directă a tezei îmbătrânirii rurale, iar rezultatul impune o precizare metodologică importantă. La nivelul acestui indicator, ponderea persoanelor de 65 de ani și peste era, în 2025, de 16,9% în rural și de 19,0% în urban, iar populația de 20-39 de ani a scăzut, între 2014 și 2025, cu 9,6% în rural și cu 28,3% în urban[162]. Aceste valori nu infirmă îmbătrânirea rurală, dar arată că indicatorul nu o poate măsura, întrucât persoanele plecate în străinătate sau în alte localități își păstrează în mare parte domiciliul în comuna de origine, ceea ce menține artificial în statistică cohortele tinere rurale și, simetric, supraestimează îmbătrânirea urbană. Utilizarea acestei serii pentru a susține teza îmbătrânirii rurale accelerate ar fi, prin urmare, o eroare metodologică. Indicatorul care măsoară corect fenomenul, întrucât compară două cohorte afectate în egală măsură de aceeași distorsiune, este raportul de înlocuire a forței de muncă, definit ca raport între populația de 15-24 de ani, care urmează să intre pe piața muncii, și populația de 55-64 de ani, care urmează să o părăsească. La nivelul ruralului regional, acest raport a coborât de la 114,4 tineri la 100 de persoane în pragul ieșirii, în 2014, la 96,6 în 2025, trecând, așadar, sub pragul de reînnoire simplă în interiorul unui singur deceniu.

[160] Institutul Național de Statistică, Recensământul Populației și Locuințelor 2021, tabelul 1.01, Populația pe medii de rezidență și județe la recensămintele din 1948-2021, prelucrare internă pentru intervalul 2011-2021. Disponibil la: https://www.recensamantromania.ro/.

[161] Institutul Național de Statistică, Recensământul Populației și Locuințelor 2021, tabelul 1.3.2, Populația rezidentă după grupa de vârstă, pe județe și municipii, orașe, comune, la 1 decembrie 2021, prelucrare internă.

[162] Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea POP108B, Populația după domiciliu la 1 iulie pe grupe de vârstă și vârste, sexe, medii de rezidență, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, prelucrare internă pentru mediul rural și urban al județelor Regiunii Nord-Vest, 2014-2025. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

Tabel 34. Raportul de înlocuire a forței de muncă în mediul rural, pe județe, 2014 și 2025

Județ	Populație rurală 15-24 ani, 2025	Populație rurală 55-64 ani, 2025	Raport 2014 (tineri la 100)	Raport 2025 (tineri la 100)
Bihor	37.305	36.633	112,1	101,8
Bistrița-Năsăud	23.650	23.294	126,3	101,5
Cluj	28.155	32.741	97,7	86,0
Maramureș	23.887	25.550	112,9	93,5
Satu Mare	25.100	24.274	127,5	103,4
Sălaj	15.821	16.785	117,0	94,3
Regiunea Nord-Vest	**153.918**	**159.277**	**114,4**	**96,6**

Sursa: Prelucrare internă pe baza INS, TEMPO-Online, matricea POP108B, populația după domiciliu la 1 iulie, mediul rural, 2014 și 2025

Distribuția județeană a acestui raport răstoarnă ierarhia sugerată de dinamica populației totale. Județul Cluj, singurul cu creștere rurală netă, are cel mai slab raport de înlocuire din Regiune, 86,0, ceea ce confirmă că expansiunea rurală clujeană este alimentată de mobilitatea rezidențială a adulților activi, nu de cohorte tinere locale, și că baza demografică proprie a ruralului clujean se erodează la fel ca în restul Regiunii. La polul opus, Satu Mare, Bihor și Bistrița-Năsăud mențin rapoarte ușor peste 100, primele două coerent cu profilul de rural agricol consolidat, deși Bistrița-Năsăud înregistrează cea mai abruptă deteriorare, cu o pierdere de aproape 25 de puncte într-un deceniu. Pentru partea de programare este important de reținut că în trei din șase județe, contracția forței de muncă rurale este deja înscrisă în structura pe vârste actuală și nu poate fi corectată în orizontul 2028-2034 prin natalitate, ci doar prin retenție, prin revenire și prin creșterea productivității muncii rămase. Mecanismul care golește ruralul periferic de populație activă este, în esență, unul de selecție prin educație și oportunități. Recomandarea Consiliului din 2026 documentează amploarea acestui filtru unde rata de părăsire timpurie a educației atinge 23,7% în rural, față de 4,6% în orașe, de peste două ori media zonelor rurale ale Uniunii, peste 40% dintre elevii de 15 ani nu ating nivelul minim de competențe la matematică, citire și științe, iar structura educațională a adulților din rural, cu 66,5% absolvenți de învățământ secundar superior față de 94,7% în orașe și cu 6,6% absolvenți de studii terțiare față de 37,3%, fixează un plafon de calificare al întregii economii rurale[163]. Consecința este dublă și asimetrică, tinerii care reușesc educațional pleacă, întrucât învățământul liceal, profesional și superior este concentrat în urban, iar revenirea le este descurajată de deficitul de locuri de muncă calificate documentat în subcapitolul 3.1; tinerii care nu reușesc rămân, dar intră într-o zonă de vulnerabilitate ocupațională pe care rata națională a tinerilor aflați în afara ocupării, educației sau formării, de 19,4% față de media europeană de 11,1%, o surprinde doar parțial, întrucât în rural o parte a acestei categorii este absorbită statistic de agricultura familială de subzistență. Participarea redusă a copiilor sub 3 ani la educația timpurie, 11,4% la nivel național față de 39,2% media europeană, cu valori deosebit de scăzute în rural, închide bucla intergenerațională, dezavantajul educațional transmițându-se înainte de intrarea în școală.

[163] Eurostat, baza de date edat_lfse_30, Early leavers from education and training by degree of urbanisation. Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_30/default/table?lang=en.

Stingerea generației agricole istorice

Dimensiunea cea mai puțin discutată a declinului demografic rural este dispariția fizică a generației agricole istorice, proces pe care statistica pensionarilor agricultori îl surprinde cu o precizie rară. Seria lunară a Casei Naționale de Pensii Publice arată că numărul pensionarilor agricultori din România, beneficiari ai sistemului constituit pentru foștii membri ai cooperativelor agricole de producție, sistem închis pentru noi intrări, s-a redus de la 316,7 mii de persoane în ianuarie 2019 la 113,1 mii în februarie 2026, o contracție de aproximativ 64% în doar șapte ani.

Tabel 35. Numărul pensionarilor agricultori și pensia medie lunară aferentă, România, 2019-2026

Referința	Pensionari agricultori (mii persoane)	Pensia medie lunară (lei)
Ianuarie 2019	316,7	487
Decembrie 2019	283,3	562
Decembrie 2020	250,7	643
Decembrie 2021	212,8	646
Decembrie 2022	181,1	713
Decembrie 2023	157,9	805
Decembrie 2024	136,2	919
Decembrie 2025	116,4	1.176
Februarie 2026	113,1	1.180

Sursa: Prelucrare internă, Casa Națională de Pensii Publice, Indicatori statistici, serii lunare

Interpretarea acestei serii cere precauție metodologică, întrucât datele sunt naționale, nu regionale, iar categoria acoperă doar cohorta istorică a sistemului de pensii pentru agricultori. Tocmai aceste limite îi conferă valoarea analitică, seria măsurând ritmul de stingere biologică a ultimei generații formate integral în agricultura dinainte de 1990, generație care conduce încă majoritatea exploatațiilor mici ale Regiunii. Un ritm de dispariție de 25-30 de mii de persoane pe an la nivel național înseamnă că fereastra în care transferul ordonat al terenului, al activelor și al cunoașterii agricole mai este posibil se închide în interiorul actualului deceniu, ceea ce conferă politicilor de reînnoire generațională un caracter de urgență calendaristică, nu doar de prioritate tematică. În paralel, pensia medie a agricultorilor, de 1.180 de lei în februarie 2026, deși mai mult decât dublată față de 2019, rămâne un venit de completare, ceea ce explică atât persistența autoconsumului la vârste înaintate, cât și expunerea ridicată la sărăcie a gospodăriilor rurale vârstnice. Constatarea se înscrie în diagnosticul european, Recomandarea Consiliului din 2026 reținând că România ar avea de câștigat din extinderea acoperirii și adecvării protecției sociale pentru lucrătorii independenți, explicit pentru fermieri, în condițiile în care rata riscului de sărăcie sau excluziune socială se menținea în 2024 la 25,6% în Regiune, sub media națională de 27,9%, dar cu o concentrare disproporționată în rural.

Distribuția teritorială a declinului demografic rural urmează tipologia funcțională a Regiunii. Palierul metropolitan și cel periurban secundar câștigă populație adultă activă prin redistribuire rezidențială, ruralul agricol consolidat al câmpiilor vestice pierde lent, susținut parțial de o structură de vârstă mai favorabilă a conducătorilor de exploatații, în timp ce ruralul montan și submontan periferic cumulează declinul natural cu emigrația selectivă a tinerilor. Suprapunerea acestui palier cu periferiile interne, respectiv estul Bistriței-Năsăud, nordul Maramureșului și sud-estul Sălajului, și cu zonele rurale marginalizate cartografiate la nivel național indică faptul că declinul demografic nu este distribuit aleatoriu, ci se concentrează exact acolo unde accesibilitatea, serviciile și economia formală sunt simultan deficitare, validând caracterul cumulativ al vulnerabilităților rurale.

Sursele statistice consolidate nu permit descompunerea variației nete a populației rurale în sporul natural, migrația internă cu schimbarea domiciliului și migrația externă, operațiune care ar necesita extragerea seriilor matriceale din TEMPO-Online.

Variația intercenzitară și raportul de înlocuire a forței de muncă rămân însă suficiente pentru diagnoza strategică, întrucât surprind rezultanta cumulată a tuturor fluxurilor[164]. Pentru perioada 2028-2034, această limită constituie ea însăși o constatare relevantă, absența unei evidențe anuale a componentelor mișcării demografice rurale pe județe împiedicând o calibrare fină a raportului dintre intervențiile de retenție a tinerilor și cele de adaptare la îmbătrânire, motiv pentru care consolidarea unei baze statistice teritoriale a fluxurilor demografice ar trebui tratată ca precondiție de guvernanță.

Aritmetica reînnoirii generaționale în agricultură

Punctul de plecare al evaluării politicilor de reînnoire este structura pe vârste a conducătorilor de exploatații, stabilită de Recensământul General Agricol 2020 și analizată în subcapitolul 1.2[165]. Din cei 443.059 de conducători ai Regiunii, 26.427 au sub 35 de ani, iar 256.882 au 55 de ani și peste, iar raportul de înlocuire generațională rezultat, prezentat mai jos ca număr de conducători tineri la 100 de conducători vârstnici, arată că pentru fiecare zece exploatații conduse de persoane aflate la finalul ciclului activ există o singură exploatație condusă de un tânăr.

Tabel 36. Structura pe vârste a conducătorilor de exploatații și raportul de înlocuire generațională, pe județe, 2020

Teritoriul	Conducători sub 35 ani (%)	Conducători 55 ani și peste (%)	Tineri la 100 de conducători vârstnici
Bihor	6,52	55,88	11,7
Bistrița-Năsăud	6,68	56,81	11,8
Cluj	4,53	65,30	6,9
Maramureș	6,30	56,44	11,2
Satu Mare	6,88	50,49	13,6
Sălaj	4,92	61,59	8,0
Regiunea Nord-Vest	**5,96**	**57,98**	**10,3**
România	**5,77**	**59,35**	**9,7**

Sursa: Prelucrare internă pe baza INS, Recensământul General Agricol 2020

Două constatări se desprind din această distribuție. Prima este că Regiunea, deși marginal mai tânără decât media națională, se înscrie în același regim de deficit sever, într-o țară pe care Comisia Europeană o reține cu una dintre cele mai ridicate ponderi ale fermierilor de peste 65 de ani din Uniune, 44,3%, și cu cel mai mare număr absolut de fermieri, aproape 3,5 milioane.[166] A doua este că gradientul intra-regional al îmbătrânirii nu urmează profilul funciar, ci alternativele de ocupare. Județul Cluj, polul economic al Regiunii, are cea mai îmbătrânită clasă de conducători agricoli, cu doar 6,9 tineri la 100 de vârstnici, întrucât piața urbană a muncii deturnează tinerii de la agricultura periurbană, în timp ce Satu Mare, cu agricultura comercială cea mai consolidată, atinge 13,6, semn că tinerii rămân în agricultură acolo unde exploatația oferă perspective reale de venit. Coincidența dintre această ierarhie și cea a raportului de înlocuire a forței de muncă rurale din Tabelul 34, unde Clujul ocupă tot ultima poziție iar Satu Mare prima, arată că nu sunt două fenomene distincte, ci același mecanism de selecție prin alternative de venit. Instrumentele de instalare nu concurează cu absența alternativelor, ci cu atractivitatea lor, astfel încât eficacitatea sprijinului depinde de capacitatea exploatației preluate de a genera un venit comparabil cu salariul urban accesibil aceluiași tânăr.

Instrumentele de instalare a tinerilor fermieri și limitele lor de scară

Arhitectura instrumentelor de reînnoire generațională s-a consolidat de-a lungul a trei perioade de programare. Măsura 112 a PNDR 2007-2013 a deschis seria, iar submăsura 6.1 a PNDR 2014-2020 a constituit instrumentul central al deceniului trecut, sub forma unei prime forfetare de instalare cuprinse între 40.000 și 70.000 de euro, în funcție de dimensiunea exploatației, acordată în două tranșe, a doua condiționată de implementarea corectă a planului de afaceri.[167]

[164] Descompunerea anuală a variației populației rurale în spor natural, migrație internă cu schimbarea domiciliului și migrație externă necesită seriile matriceale corespunzătoare din baza TEMPO-Online a INS, dezagregate pe medii de rezidență, care nu se regăsesc între sursele consolidate ale prezentului document; analiza folosește, în consecință, variația netă intercenzitară 2011-2021 din Recensământ și structura pe vârste din matricea POP108B, indicatori care surprind rezultanta cumulată a fluxurilor, dar nu ponderea fiecăruia.

[165] Institutul Național de Statistică, Recensământul General Agricol 2020. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/RGA2020.

[166] Comisia Europeană, DG AGRI, Planul strategic PAC al României, pe scurt, versiunea actualizată din februarie 2026. Disponibil la: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/romania_ro.

[167] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, comunicat de presă, Notificări emise către 484 de tineri fermieri pentru acordarea finanțării prin submăsura 6.1, ca urmare a suplimentării alocării cu 20,84 milioane de euro. Disponibil la: https://www.afir.ro/comunicate/notificari-emise-catre-484-de-tineri-fermieri-pentru-acordarea-finantarii-prin-submasura-61/.

Cererea a depășit constant oferta de finanțare, fapt atestat de suplimentarea alocării cu 20,84 milioane de euro prin modificarea programului în 2024, care a permis selectarea suplimentară a încă 484 de tineri fermieri din lista proiectelor eligibile fără finanțare ale sesiunii 2021, dintre care 90 din zona montană. Amploarea reală a instrumentului în Regiune poate fi dimensionată direct din baza de proiecte AFIR, cu aceeași distincție între cereri și contracte din cele 4.438 de cereri depuse prin submăsura 6.1 au fost contractate 3.361 de proiecte de instalare, cu o valoare de 142.387.661 de euro și o primă medie de 42.364 de euro pe beneficiar.

Tabel 37. Proiecte contractate pentru instalarea tinerilor fermieri prin PNDR 2014-2020, submăsura 6.1, pe județele Regiunii Nord-Vest

Județul	Cereri depuse	Proiecte contractate	Valoare contractată (euro)	Pondere în total regional (% din proiecte)	Din care în zona montană
Bihor	1.654	1.245	52.249.934	37,0	329
Bistrița-Năsăud	1.131	907	37.608.292	27,0	720
Cluj	844	670	29.726.000	19,9	330
Maramureș	305	164	6.823.777	4,9	114
Satu Mare	305	210	8.923.327	6,3	0
Sălaj	199	165	7.056.332	4,9	2
Regiunea Nord-Vest	**4.438**	**3.361**	**142.387.661**	**100,0**	**1.495**

Sursa: Prelucrare internă pe baza AFIR, baza de date a proiectelor PNDR 2014-2020, submăsura 6.1

Ierarhia rezultată este revelatoare atunci când este confruntată cu raportul de înlocuire generațională din Tabelul 3.6. Bihorul și Bistrița-Năsăud, care conduc detașat cu 1.245 și, respectiv, 907 proiecte contractate, sunt și cele cu un raport de înlocuire mai favorabil, de 11,7 și 11,8 tineri la 100 de conducători vârstnici, în timp ce Clujul, deși polul economic al Regiunii, a contractat 670 de proiecte, coerent cu poziția sa de județ cu cea mai îmbătrânită clasă de conducători agricoli, unde raportul coboară la 6,9. Maramureșul și Sălajul cumulează cel mai redus număr de instalări, 329 de proiecte împreună, sub 10% din totalul regional. Constatarea infirmă ipoteza implicită potrivit căreia sprijinul de instalare ar corecta dezechilibrele teritoriale, întrucât distribuția lui urmează capacitatea locală de pregătire a proiectelor și densitatea rețelei de consultanță, nu intensitatea deficitului generațional, după cum arată poziția județului Satu Mare, care are cel mai favorabil raport de înlocuire, 13,6 tineri la 100 de conducători vârstnici, dar numai 210 proiecte contractate, respectiv 6,3% din totalul regional. Rata de reziliere a acestor contracte este notabil de scăzută, de aproximativ 1,5%, ceea ce indică o selecție riguroasă a beneficiarilor, dar nu modifică concluzia de scară care urmează. O trăsătură suplimentară merită reținută pentru țintirea teritorială a sprijinului 2028-2034: 44,5% dintre proiectele contractate prin submăsura 6.1 în Regiune, respectiv 1.495 din 3.361, au vizat exploatații din zona montană, ceea ce indică o penetrare reală a instrumentului în teritoriile cu handicap natural, dar și o dependență a acestora de sprijinul public pentru orice instalare. Concentrarea este însă extrem de inegală, Bistrița-Năsăud reținând singură aproape jumătate din instalările montane, cu 720 de proiecte, în timp ce Sălajul înregistrează doar 2, iar Satu Mare niciunul. Componenta montană a instrumentului nu a acoperit, prin urmare, uniform arcul carpatic regional, ci s-a concentrat în județul cu cea mai densă rețea de consultanță agricolă și cu cea mai activă tradiție de accesare.

Pentru perioada 2023-2027, PS PAC mută sprijinul pe trei canale complementare:

- intervenția de instalare în zonele rurale, cu o alocare de 250 de milioane de euro,
- sprijinul complementar pentru venit pentru tinerii fermieri, de 67 de milioane de euro, acordat anual pentru primele 50 de hectare eligibile,
- și aproape 170 de milioane de euro rezervate investițiilor pentru dezvoltarea întreprinderilor tinerilor fermieri recent instalați, ansamblul vizând sprijinirea a peste 36.000 de tineri fermieri la nivel național, cu o alocare minimă dedicată reînnoirii generațiilor de 309,6 milioane de euro.[168]

Dovezile de implementare disponibile la nivel național permit o primă evaluare a tracțiunii acestor instrumente. Seria plăților pe suprafață dedicate tinerilor fermieri, autorizate anual de APIA, indică o contracție de aproximativ 27% a anvelopei anuale între 2021 și 2025.

[168] Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură, Raport anual de activitate 2025. Disponibil la: https://apia.org.ro/wp-content/uploads/2026/03/RAPORT-ANUAL-APIA_-2025_FINAL.pdf.

Tabel 38. Plățile pe suprafață dedicate tinerilor fermieri, autorizate de APIA, România, 2021-2025

Anul	Instrumentul	Suma totală autorizată (euro)
2021	Plata pentru tinerii fermieri (cuantum 40,4514 euro/ha)	17.937.122
2022	Plata pentru tinerii fermieri (cuantum 48,1398 euro/ha)	16.391.716
2023	Plata pentru tinerii fermieri și CIS-YF (an de tranziție)	13.086.746
2024	Sprijinul complementar pentru venit pentru tinerii fermieri (CIS-YF)	14.959.120
2025	Sprijinul complementar pentru venit pentru tinerii fermieri (CIS-YF)	13.140.000

Sursa: Prelucrare internă, APIA, Rapoartele de activitate 2021-2025

Interpretarea acestei serii cere prudență, întrucât anul 2023 marchează trecerea de la schema definită de Regulamentul (UE) nr. [169] 1307/2013 la sprijinul complementar din Planul Strategic, cu reguli de eligibilitate și plafonare diferite, astfel încât valorile nu sunt perfect comparabile între regimuri. Tendința de ansamblu rămâne însă informativă, anvelopa națională a plății anuale pentru tinerii fermieri nefiind în creștere, ceea ce, în condițiile unui sprijin acordat pe o fereastră limitată de la prima instalare, indică un flux de intrări noi insuficient pentru a compensa ieșirile din schemă ale cohortelor instalate anterior.[170] Comparația europeană oferă etalonul de scară, în primii doi ani de implementare a planurilor strategice aproape 164.000 de tineri fermieri primind sprijin de instalare la nivelul Uniunii, ceea ce înseamnă că ținta națională de 36.000 de tineri sprijiniți pe întreaga perioadă trebuie raportată la dimensiunea fără egal a populației agricole românești și la cele aproape 2,9 milioane de exploatații naționale, dintre care 443 de mii în Regiune.

Tocmai această raportare la scară tranșează întrebarea centrală. Chiar în ipoteza optimistă în care Regiunea ar atrage o cotă din instrumentele naționale proporțională cu ponderea sa în numărul exploatațiilor, de aproximativ 15%, fluxul de instalări sprijinite în orizontul 2027 s-ar situa în ordinul a câteva mii de tineri, în timp ce stocul de conducători de 55 de ani și peste depășește 256 de mii, iar dispariția cohortei agricole istorice, documentată prin contracția cu 64% a numărului pensionarilor agricultori în șapte ani, eliberează anual mai multe exploatații decât pot prelua, cumulat, toți tinerii instalați printr-un întreg ciclu de programare. Concluzia nu este că instrumentele sunt ineficace la nivel individual, ci că, la scara la care operează, ele încetinesc îmbătrânirea fără a o putea inversa. Instrumentele reușesc să selecteze și să sprijine un număr limitat de tineri fermieri cu șanse reale de succes, însă nu pot înlocui numeric generația de conducători care se retrage din activitate. Distincția este esențială pentru programarea 2028-2034, întrucât prima funcție cere concentrarea sprijinului pe exploatații cu potențial comercial și pe pachete integrate, în timp ce a doua ar cere o acoperire de masă pe care nici alocările, nici structura agrară nu o permit.

Veriga lipsă: ieșirea ordonată a generației vârstnice

Eficacitatea instrumentelor de instalare este condiționată de două verigi pe care politica actuală le tratează incomplet, accesul la teren și ieșirea ordonată a generației vârstnice. Pe prima verigă, analiza formei de proprietate din capitolul 1 a demonstrat că fărâmițarea proprietății, succesiunile nerezolvate și blocajele pieței funciare fac ca terenul să rămână captiv în structura existentă, iar cadrul legal al circulației terenurilor agricole extravilane, construit în jurul dreptului de preempțiune reglementat de Legea nr.[171] 17/2014, cu modificările ulterioare care au inclus tinerii fermieri printre preemptori, ordonează tranzacțiile existente fără a mări oferta de teren disponibilă.[172] Pe a doua verigă, România dispune de un singur instrument istoric de stimulare a cedării terenului de către vârstnici, renta viageră agricolă instituită prin Legea nr. 247/2005, care garantează rentierului un venit viager în schimbul înstrăinării sau arendării terenului, însă calitatea de rentier nu a mai putut fi dobândită după 31 decembrie 2009, astfel încât schema funcționează de un deceniu și jumătate exclusiv în regim de stingere.

[169] Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură, Raport de activitate 2023. Disponibil la: https://apia.org.ro.,

[170] Comisia Europeană, The 28 CAP Strategic Plans underway. Summary of implementation in 2023-2024, facts and figures, mai 2025. Disponibil la: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en.

[171] Legea nr. 17/2014 privind unele măsuri de reglementare a vânzării terenurilor agricole situate în extravilan, cu modificările și completările ulterioare. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/fond-funciar/2021/Legea-%20nr-17-7-martie-2014.pdf.

[172] Legea nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției, precum și unele măsuri adiacente, Titlul XI, Renta viageră agricolă. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/.

Tabel 39. Renta viageră agricolă: beneficiari autorizați și sume plătite, România, 2021-2025

Anul plății (campania anterioară)	Rentieri autorizați (persoane)	Suma totală plătită (lei)
2021 (Campania 2020)	35.201	44.630.319
2022 (Campania 2021)	29.676	38.724.864
2023 (Campania 2022)	25.991	34.510.941
2024 (Campania 2023)	23.564	31.512.122
2025 (Campania 2024)	21.910	29.473.520

Sursa: Prelucrare internă, APIA, Rapoartele de activitate 2021-2025

Semnificația strategică a acestei serii depășește valoarea sa contabilă modestă, întrucât din 2009 politica națională nu mai oferă niciun stimulent activ pentru transferul timpuriu și ordonat al terenului dinspre generația vârstnică spre cea tânără, astfel încât transferul se produce pe căile reziduale ale succesiunii, adesea nerezolvate, ale arendării informale sau ale abandonului. Intrarea tinerilor este sprijinită prin trei instrumente consolidate, ieșirea vârstnicilor nu este sprijinită prin niciunul, deși logica Regulamentului (UE) 2021/2115, care permite statelor membre scheme de sprijin pentru cooperarea între generații, indică transferul ca verigă critică.[173] Pentru o regiune în care exploatația tipică este condusă de o persoană de peste 55 de ani, fără calificare agricolă formală și frecvent fără succesor angajat, absența instrumentului de ieșire transformă sprijinul de instalare într-o politică ce operează pe o piață a transferului inexistentă. Pe componenta sprijinului complementar pentru venit pentru tinerii fermieri, datele publicate de APIA sunt agregate la nivel național, fără defalcare județeană a beneficiarilor și a suprafețelor pentru campaniile 2023-2025, astfel încât ponderea tinerilor beneficiari în totalul fermierilor activi pe fiecare județ rămâne o mărime estimată.[174] Această lacună de evidență teritorială nu este neutră, întrucât, în absența unei imagini județene a instalărilor efective și a menținerii lor în activitate, eficacitatea reală a celui mai vechi obiectiv al politicii rurale românești va continua să fie o chestiune de apreciere, nu de măsurare.

Concluzie analitică privind demografia, forța de muncă și tinerii fermieri și implicații pentru perioada 2028-2034

Oferta educațională postobligatorie și serviciile concentrate urban extrag tinerii din rural, deficitul antreprenorial și de locuri de muncă formale împiedică revenirea lor, plecarea cohortelor fertile prăbușește natalitatea locală, declinul natural erodează masa critică pentru menținerea serviciilor, iar restrângerea serviciilor accelerează plecările. Consecințele depășesc dimensiunea demografică, întrucât sub un anumit prag de populație și densitate costul unitar al oricărui serviciu public devine prohibitiv, piața locală nu mai susține activitate economică formală, iar unitatea administrativ-teritorială își pierde capacitatea fiscală și administrativă de a accesa instrumentele de dezvoltare. Răspunsul la prima componentă a întrebării centrale este, prin urmare, diferențiat pe paliere și negativ pentru palierul critic: ruralul periurban își va extinde baza de populație activă, dar prin redistribuirea populației regionale, nu prin creștere netă; ruralul agricol consolidat se află într-un declin gestionabil, condiționat de oferta locală de ocupare; ruralul periferic nu își poate menține baza de populație activă în parametrii actuali, iar pentru o parte a comunelor sale întrebarea de programare realistă nu mai este cum se inversează declinul, ci cum se organizează furnizarea serviciilor și utilizarea terenului într-un teritoriu cu populație puțină și vârstnică. Răspunsul la a doua componentă este că instrumentele existente de sprijin pentru tinerii fermieri produc o reînnoire reală, dar selectivă și subdimensionată, care încetinește îmbătrânirea fără a o inversa. Raportat la cadrul premiselor, subcapitolul confirmă integral Premisa 4 în componenta sa privind eroziunea capitalului uman tânăr, dar îi infirmă ipoteza implicită potrivit căreia susținerea instalării tinerilor fermieri ar constitui pârghia suficientă a reînnoirii, instrumentele actuale putând selecta și capitaliza succesori, dar nu compensa retragerea din activitate a generației vârstnice de conducători de exploatații. Premisa 1 este confirmată prin demonstrarea suprapunerii dintre declinul demografic și deficitele structurale de accesibilitate și servicii, iar Premisa 6 în componenta sa privind necesitatea fundamentării analitice a intervențiilor, întrucât absența evidențelor teritoriale consolidate constituie ea însăși o deficiență de guvernanță. Premisa 2 este atinsă indirect, prin constatarea că viabilitatea instalării depinde de accesul la teren și de consolidarea exploatației, iar Premisele 3 și 5 nu fac obiectul direct al subcapitolului.

[173] Regulamentul (UE) 2021/2115 privind sprijinul pentru planurile strategice care urmează a fi elaborate de statele membre în cadrul politicii agricole comune. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32021R2115.

[174] Numărul beneficiarilor sprijinului complementar pentru venit pentru tinerii fermieri și suprafețele aferente, dezagregate pe județele Regiunii Nord-Vest pentru campaniile 2023-2025, se obțin prin solicitare adresată Agenției de Plăți și Intervenție pentru Agricultură și centrelor județene APIA; datele publicate în rapoartele de activitate sunt agregate la nivel național, motiv pentru care evaluarea folosește seria națională autorizată și distribuția județeană a instalărilor din perioada anterioară ca aproximație a tiparului teritorial.

Analiza conduce la o concluzie unitară, întrucât întrebarea relevantă nu mai este dacă ruralul îmbătrânește, ci ce se întâmplă cu terenul, cu activele și cu funcțiile teritoriale ale unei generații care dispare într-un ritm de ordinul zecilor de mii de persoane pe an la nivel național, în timp ce fluxul de succesori sprijiniți rămâne cu un ordin de mărime sub nevoia de înlocuire. Vulnerabilitatea centrală este dublă, întrucât erodării selective prin educație și migrație a bazei de populație activă a ruralului periferic, măsurabilă prin coborârea raportului de înlocuire sub pragul de 100 în trei din șase județe, i se adaugă asimetria instituțională dintre sprijinul consolidat pentru intrarea tinerilor și absența oricărui instrument de ieșire ordonată pentru vârstnici după închiderea rentei viagere în 2009. Oportunitatea, paradoxală, este că tocmai amploarea valului de ieșiri din următorul deceniu deschide o fereastră de restructurare funciară și de instalare la o scară superioară celei actuale, fereastră care se închide însă odată cu fragmentarea succesorală a terenurilor eliberate. Pentru 2028-2034, constatările orientează programarea în trei direcții:

- conceperea reînnoirii generaționale ca pachet integrat, care să lege instalarea de accesul la teren, de un instrument de transfer pentru cedenți, de formare și de consolidarea prin cooperare;
- diferențierea teritorială a obiectivelor demografice, cu politici de retenție acolo unde masa critică este recuperabilă și cu politici de adaptare la contracție dincolo de acest prag;
- și construirea unei evidențe teritoriale consolidate a instalărilor, fără de care eficacitatea celui mai vechi obiectiv al politicii rurale românești va rămâne, și în 2034, o chestiune de apreciere, nu de măsurare.

3.3 Calitatea vieții și infrastructura de bază

Subcapitolul de față tratează echiparea tehnico-edilitară și accesul la servicii nu ca inventar sectorial, ci ca precondiție materială a tuturor celorlalte procese analizate în acest capitol. Fără apă, canalizare, drum practicabil, medic, școală funcțională și conexiune utilizabilă, nici antreprenoriatul rural, nici retenția populației tinere, nici instalarea tinerilor fermieri nu depășesc stadiul de obiectiv declarativ. Întrebarea centrală este în ce măsură decalajele de echipare și de acces reduc atractivitatea spațiului rural, respectiv în ce măsură ele transformă alegerea rezidențială a gospodăriilor tinere într-o decizie sistematic defavorabilă satului.

Echiparea hidroedilitară: acoperirea rețelelor și racordarea efectivă

Situația actuală a echipării hidroedilitare reproduce unul dintre cele mai severe decalaje urban-rural din Uniunea Europeană. În anul 2025, 11.639.167 de locuitori aveau locuințele conectate la sistemele de canalizare, respectiv 61,1% din populația rezidentă a României, însă distribuția pe medii rămâne aproape binară, rata de conectare atingând 99,8% în urban, în timp ce în rural doar 1.887.367 de persoane, respectiv 20,4% din populația rezidentă rurală a țării, beneficiau de acest serviciu.[175] Aproape patru cincimi din populația rurală trăiește, prin urmare, în afara oricărui sistem centralizat de colectare a apelor uzate, iar progresul anual, de 61.119 persoane suplimentare conectate la nivel național, este de un ordin de mărime insuficient față de restanță. Aceeași sursă permite o încadrare regională indirectă, dar riguroasă unde Regiunea Nord-Vest nu se regăsește nici între cele trei regiuni cu gradul cel mai ridicat de racordare, București-Ilfov cu 97,1%, Vest cu 73,1% și Centru cu 72,6%, nici între cele trei cu gradul cel mai redus, Nord-Est cu 41,1%, Sud-Muntenia cu 42,8% și Sud-Vest Oltenia cu 51,3%, ceea ce plasează rata regională în intervalul 51,3%-72,6%, în zona mediană a clasamentului național.

Diagnoza utilităților publice din prezentul document a stabilit deja particularitatea regională a acestui decalaj; aproximativ 69,1% din lungimea rețelei de distribuție a apei potabile a Regiunii se afla, în 2024, în mediul rural, respectiv 10.688 km dintr-un total de 15.457 km[176], pondere care nu indică o acoperire superioară, ci efectul dispersiei așezărilor, care impune trasee lungi de conductă pentru un număr redus de utilizatori, cu consecința directă a unor costuri unitare de operare și întreținere structural mai ridicate.
Extragerea la nivel de localitate din bazele TEMPO-Online privind rețelele publice permite trecerea de la lungimi la acoperire administrativă, indicator mai apropiat de logica de programare, întrucât UAT-ul, nu kilometrul de conductă, este unitatea care depune proiecte și operează serviciul. Rezultatul separă net cele două utilități pentru că rețeaua de alimentare cu apă a devenit cvasi-generalizată, fiind prezentă în 374 din cele 403 de comune ale Regiunii, în timp ce rețeaua de canalizare există în doar 235 de comune, respectiv 58,3% din total.

Tabel 40. Comune cu rețele publice de alimentare cu apă și de canalizare, Regiunea Nord-Vest, 2014 și 2024

Județ	Nr. total comune	Comune cu rețea de apă, 2024	Comune cu rețea de canalizare, 2014	Comune cu rețea de canalizare, 2024	Pondere comune cu canalizare, 2024 (%)
Bihor	91	83	18	50	549
Bistrița-Năsăud	58	51	17	36	621
Cluj	75	73	42	55	733
Maramureș	63	61	22	37	587
Satu Mare	59	56	19	37	627
Sălaj	57	50	11	20	351
Regiunea Nord-Vest	**403**	**374**	**129**	**235**	**583**

Sursa: Prelucrare internă pe baza INS, TEMPO-Online, matricele privind lungimea rețelei simple de distribuție a apei potabile și lungimea totală simplă a conductelor de canalizare

[175] Institutul Național de Statistică, Comunicat de presă nr. 157 din 26 iunie 2026, Populația conectată la sistemele de canalizare și epurare a apelor uzate în anul 2025. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/comunicate-de-presa-view.
[176] Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea privind lungimea totală a rețelei simple de distribuție a apei potabile, pe județe și localități, anul 2024, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest, cu separarea localităților urbane de cele rurale. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

Lectura tabelului impune trei constatări. Prima este că deceniul 2014-2024 a produs un progres real, numărul comunelor cu rețea de canalizare aproape dublându-se, de la 129 la 235, ceea ce confirmă că investițiile derulate prin programele naționale, prin fondurile de coeziune și prin dezvoltarea rurală au avut efect măsurabil. A doua este că progresul a fost cel mai puternic acolo unde punctul de plecare era cel mai jos în valoare absolută, dar nu și acolo unde era cel mai jos în valoare relativă, Bihorul trecând de la 18 la 50 de comune echipate, în timp ce Sălajul, pornind de la 11, a ajuns la doar 20, rămânând singurul județ în care majoritatea comunelor nu dispune de nicio rețea. A treia, și cea mai importantă pentru programare, este că prezența rețelei nu echivalează cu serviciul pentru că distanța dintre cele 58,3% dintre comune care au o rețea și rata de racordare a populației rurale, de 20,4% la nivel național, măsoară exact volumul de rețea construită și neutilizată, respectiv gospodăriile care, deși au conducta pe stradă, nu s-au racordat, din cost, din absența instalației interioare sau din lipsa obligației efective. Această distanță este cea mai ieftină rezervă de conformare disponibilă în perioada 2028-2034, întrucât racordarea unei gospodării la o rețea existentă costă un ordin de mărime mai puțin decât extinderea rețelei.

Presiunea de conformare cu Directiva (UE) 2024/3019

Asupra acestei configurații deficitare acționează, din 2025, o presiune normativă de o intensitate fără precedent. Directiva (UE) 2024/3019 privind tratarea apelor uzate urbane coboară pragul de obligativitate al sistemelor de colectare și epurare la aglomerările de minimum 1.000 de locuitori echivalenți și restrânge utilizarea sistemelor individuale adecvate la situații excepționale, justificate tehnic, economic sau de mediu[177]. Dimensiunea efortului regional de conformare poate fi cuantificată pe baza anexei Planului accelerat de conformare cu directivele europene din domeniul apei și apei uzate, care cuprinde lista reactualizată a aglomerărilor umane cu mai mult de 2.000 de locuitori echivalenți și care a fost aprobată prin memorandum în ședința Guvernului din 14 decembrie 2022.[178] Pe teritoriul celor șase județe, planul inventariază 139 de aglomerări, cu o populație de 1.698.502 locuitori și o încărcare de 1.807.426 de locuitori echivalenți, dintre care 22 depășesc 10.000 de locuitori echivalenți, iar 117 se încadrează în intervalul 2.000-10.000, necesarul de investiții pentru conformare ridicându-se la aproximativ 612,3 milioane de euro.

Tabel 41. Aglomerările umane peste 2.000 de locuitori echivalenți și necesarul de conformare, pe județele Regiunii Nord-Vest

Județ	Nr. aglomerări	Populație echivalentă (l.e.)	Grad mediu de colectare, ponderat cu l.e. (%)	Aglomerări cu grad de colectare sub 50%	Aglomerări fără rețea de colectare	Aglomerări prevăzute cu sisteme individuale	Necesar de conformare (mil. euro)
Bihor	30	402.33	77,3	15	6	7	47,4
Bistrița-Năsăud	21	184.177	66,6	13	3	3	46,1
Cluj	17	507.088	87,6	9	5	2	152,5
Maramureș	28	340.191	69,9	19	12	14	154,7
Satu Mare	35	265.394	69,9	21	14	9	95,3
Sălaj	8	108.246	81,2	2	1	0	116,2
Regiunea Nord-Vest	**139**	**1.807.426**	**76,9**	**79**	**41**	**35**	**612,3**

Sursa: Prelucrare internă pe baza Planului accelerat de conformare cu directivele europene din domeniul apei și apei uzate

[177] Directiva (UE) 2024/3019 a Parlamentului European și a Consiliului din 27 noiembrie 2024 privind tratarea apelor uzate urbane (reformare). Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202403019.

[178] Guvernul României, Memorandum cu tema Aprobarea Planului accelerat de conformare cu directivele europene din domeniul apei și apei uzate cuprinzând lista reactualizată a aglomerărilor umane cu mai mult de 2.000 locuitori echivalenți, aprobat în ședința Guvernului din 14 decembrie 2022. Comunicat disponibil la: https://gov.ro/ro/guvernul/sedinte-guvern/informatie-de-presa-privind-actele-normative-aprobate-in-cadrul-edintei-guvernului-romaniei-din-14-decembrie-2022. Prelucrare internă a anexei privind aglomerările, pentru cele șase județe ale Regiunii Nord-Vest. Datele privind gradul de colectare și necesarul de investiții reflectă situația de la momentul elaborării planului și nu au fost actualizate ulterior; ele sunt utilizate aici pentru dimensionarea ordinului de mărime al efortului de conformare, nu ca situație curentă.

Prima constatare privește contrastul dintre media ponderată și distribuția reală, gradul mediu de colectare, de 76,9% la nivel regional, pare rezonabil, dar este produs aproape integral de cele 22 de aglomerări mari, în care se concentrează masa locuitorilor echivalenți, în timp ce 79 din cele 139 de aglomerări, adică mai mult de jumătate, se situează sub pragul de 50%, iar 41 nu dispun de nicio rețea de colectare. Media regională maschează, prin urmare, exact palierul care generează obligația de conformare.

A doua constatare privește sistemele individuale adecvate. Planul de conformare prevede rezolvarea prin astfel de sisteme a 35 de aglomerări regionale, cu o încărcare cumulată de 97.472 de locuitori echivalenți, concentrate în Maramureș, cu 14 aglomerări, și în Satu Mare, cu 9. Directiva (UE) 2024/3019 restrânge însă utilizarea acestor sisteme la situații excepționale, justificate tehnic, economic sau de mediu, ceea ce înseamnă că soluția asumată în 2022 pentru un sfert dintre aglomerările regionale trebuie rejustificată individual sau înlocuită cu rețea clasică, transfer de sarcină necuantificat în necesarul de 612,3 milioane de euro.

A treia constatare este cea mai importantă pentru orizontul 2028-2034 pentru că planul acoperă, prin construcție, exclusiv aglomerările de peste 2.000 de locuitori echivalenți, întrucât a fost elaborat sub regimul Directivei 91/271/CEE. Clasa de 1.000-2.000 de locuitori echivalenți, adusă sub obligația de colectare și epurare de noua directivă, nu figurează în niciun inventar național consolidat, nu are estimat un necesar investițional și nu este prioritizată în niciun instrument de finanțare în vigoare. Pentru o regiune în care mediana populației comunale se situa, la Recensământul din 2021, în jurul a 2.700 de locuitori, iar 72 de comune coborau sub 1.500, această clasă cuprinde tocmai comunele mici și dispersate ale palierului periferic, cu cele mai mari costuri unitare și cea mai redusă capacitate de cofinanțare, astfel încât cuantificarea ei constituie prima operațiune tehnică necesară fundamentării componentei hidroedilitare a PDR 2028-2034.

Pentru o regiune în care rata rurală de racordare pornește de la un nivel de ordinul a 20%, noua directivă transformă un decalaj istoric de confort într-o obligație de conformare cu termene, a cărei nerespectare expune România riscului de procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor, după cum a reținut și diagnoza utilităților publice a prezentului document. Contribuția fondurilor de dezvoltare rurală la reducerea acestui decalaj este cuantificabilă, dar insuficientă în raport cu amploarea nevoii. Indicatorii de monitorizare ai submăsurii 7.2 a PNDR 2014-2020 arată că în Regiune au fost implementate 370 de proiecte, care au adăugat aproximativ 698 km de rețea de canalizare, 277 km de rețea de alimentare cu apă și 1.511 km de drumuri modernizate, deservind circa 55.700 de locuitori pe componenta de apă și aproximativ 100.900 pe cea de canalizare.[179] Distribuția teritorială reproduce mecanismul de absorbție inegală, Bihorul și Bistrița-Năsăud concentrând 96, respectiv 80 de proiecte, în timp ce Sălajul și Satu Mare cumulează 52 împreună, astfel încât fondurile de dezvoltare rurală au consolidat mai degrabă județele cu capacitate administrativă superioară decât pe cele cu deficitul edilitar cel mai grav. Raportate la necesarul de conformare de 612,3 milioane de euro, cele 698 km de canalizare realizate printr-un întreg ciclu de programare confirmă că instrumentul agricol, deși necesar, nu poate acoperi singur restanța, iar continuarea sa în perioada 2028-2034 trebuie corelată explicit cu fondurile politicii de coeziune și cu programele naționale de mediu.

Conectivitatea rutieră de proximitate

Conectivitatea rutieră de proximitate prezintă un tablou la fel de stratificat. Diagnosticul rutier regional a fost expus integral în secțiunea III.3 și nu se reia aici.[180] Rețeaua de drumuri județene, de 5.259 km, releva o situație intermediară, cu 32,9% sectoare modernizate și 7,6% rămase pietruite sau de pământ. Veriga cea mai fragilă rămâne însă rețeaua de drumuri comunale, cea care decide efectiv accesul satului la centrul de comună și la rețeaua de rang superior unde din cei 5.176 km ai Regiunii, doar 31,3% erau modernizați în 2024, 27,0% erau pietruiți și 14,7% de pământ.

[179] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, indicatorii de monitorizare ai submăsurii 7.2 a PNDR 2014-2020, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest. Disponibil la: https://www.afir.ro/.

[180] Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea TRN139A, Lungimea drumurilor publice, pe categorii de drumuri, tipuri de acoperământ, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, anul 2024. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

Tabel 42. Starea rețelei de drumuri județene și comunale, Regiunea Nord-Vest, 2024

Județ	Drumuri județene (km)	Din care modernizate (%)	Drumuri comunale (km)	Din care modernizate (km)	Din care modernizate (%)
Bihor	1.032	447	1.485	922	62,1
Bistrița-Năsăud	714	115	584	2	0,3
Cluj	1.298	379	896	277	30,9
Maramureș	798	358	632	77	12,2
Satu Mare	820	323	591	229	38,7
Sălaj	597	243	988	114	11,5
Regiunea Nord-Vest	**5.259**	**329**	**5.176**	**1.621**	**31,3**

Sursa: Prelucrare internă pe baza INS, TEMPO-Online, matricea TRN139A, lungimea drumurilor publice pe categorii de drumuri și tipuri de acoperământ, 2024

Contrastul județean atinge, pe componenta comunală, valori greu de calificat altfel decât ca falie infrastructurală, între Bihor, cu 62,1% drumuri comunale modernizate, și Bistrița-Năsăud, cu 0,3%, echivalentul a aproximativ 2 km dintr-o rețea de 584 km, Sălajul și Maramureșul situându-se sub 13%. Suprapunerea acestei ierarhii cu cea a instalărilor de tineri fermieri din Tabelul 3.7 produce o constatare care merită reținută. Bistrița-Năsăud este simultan județul cu cea mai densă absorbție a instrumentelor agricole raportată la baza sa de exploatații, cu 907 instalări contractate, dintre care 720 în zona montană, cel mai ridicat număr din Regiune și 47 de proiecte de infrastructură agricolă, și județul cu cea mai slabă rețea de drumuri comunale modernizate din Regiune, ceea ce arată că absorbția ridicată pe instrumente de investiție privată nu antrenează automat modernizarea infrastructurii publice de acces, cele două tipuri de intervenție depinzând de capacități administrative diferite. Pentru drumurile agricole, care condiționează direct costurile de exploatare ale fermelor și accesul utilajelor la parcele, nu există o statistică publică sistematică, intervențiile derulate prin submăsura 4.3 a PNDR 2014-2020 constituind singura evidență administrativă disponibilă. Baza AFIR indică pentru Regiune 86 de proiecte de infrastructură agricolă contractate, cu o valoare de 96.824.163 de euro, concentrate disproporționat în Bistrița-Năsăud, care reține 47 de proiecte, respectiv 55% din total, și 58,9 milioane de euro, aproape 61% din valoarea regională, ceea ce reflectă mai degrabă capacitatea specifică a solicitanților din acest județ de a accesa instrumentul decât o distribuție a nevoilor.[181] Pentru perioada curentă, PS PAC alocă la nivel național aproximativ 200 de milioane de euro modernizării drumurilor comunale, sumă care, raportată la deficitul documentat doar pentru această regiune, indică insuficiența instrumentului agricol și necesitatea convergenței cu fondurile politicii de coeziune.

Accesul la servicii de sănătate

Accesul la servicii de sănătate constituie componenta în care asimetria urban-rural atinge valorile cele mai severe. Aproximativ 79% din unitățile sanitare ale Regiunii funcționează în urban, iar personalul medico-sanitar urban este de circa opt ori mai numeros decât cel rural, deși populația celor două medii se află practic la paritate.[182] Diagnoza sectorială a arătat că în toate județele ruralul înregistrează stagnări sau reduceri ale personalului sanitar, cu scăderile cele mai accentuate în Maramureș și Bihor, iar polarizarea atinge maximul în Cluj, unde capacitatea municipiului reședință de a atrage resursa umană calificată golește ruralul județean.[183] Pentru populația rurală, consecința practică este dependența de un singur punct de contact cu sistemul, medicina de familie, exact veriga pe care Recomandarea Consiliului din 2026 o califică drept structural slabă, inclusiv din cauza lipsei de personal, ceea ce alimentează utilizarea evitabilă și costisitoare a spitalelor, limitează intervenția timpurie și menține la niveluri foarte ridicate mortalitatea evitabilă prin prevenție și tratament, în condițiile în care serviciile de îngrijire de lungă durată și cele sociale comunitare rămân insuficiente.

[181] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, baza de date a proiectelor PNDR 2014-2020, prelucrare internă pentru submăsura 4.3 pe județele Regiunii Nord-Vest, proiecte cu status ContractSemnat. Disponibil la: https://www.afir.ro/.

[182] Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricele privind unitățile sanitare și personalul medico-sanitar pe județe și localități. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

[183] Comisia Europeană, COM(2026) 223 final, Recommendation for a Council Recommendation on the economic, social, employment, structural and budgetary policies of Romania, Bruxelles, 3.6.2026. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52026DC0223.

Planificarea sanitară regională confirmă diagnosticul, reținând accesul redus al comunităților rurale periferice la infrastructura ambulatorie și subdimensionarea serviciilor sociale comunitare în raport cu densitatea problemelor de îmbătrânire și dependență. Pentru o populație a cărei structură de vârstă se deplasează accelerat către segmentele mari consumatoare de servicii medicale, configurația echivalează cu o foarfecă în deschidere, nevoia crescând exact acolo unde oferta se retrage.[184]

Accesul la educație și conectivitatea digitală

Accesul la educație a fost diagnosticat în secțiunea privind starea generală a mediului rural, astfel încât aici se reține doar dimensiunea sa de factor de atractivitate și de mecanism de selecție teritorială. Amploarea decalajelor de participare și de rezultate a fost cuantificată în subcapitolul 3.2 și nu se reia aici.[185] Pentru decizia rezidențială a unei gospodării tinere, aceste decalaje se traduc într-un calcul simplu și defavorabil satului, întrucât a rămâne în ruralul periferic înseamnă a accepta, în probabilitate, o traiectorie educațională inferioară pentru copii, ceea ce face ca tocmai gospodăriile cu aspirații educaționale, adică segmentul de care depinde viitorul demografic și antreprenorial al comunei, să fie primele care pleacă. Educația funcționează astfel nu doar ca serviciu deficitar, ci ca mecanism activ al selecției migratorii documentate în subcapitolul 3.2, iar riscul agregat este intergenerațional, sărăcia și excluziunea socială a copiilor, de 32,8% la nivel național față de 24,2% media europeană, reproducând dezavantajul înainte ca politicile de dezvoltare să poată interveni. Conectivitatea digitală este singura dintre cele trei componente în care deceniul recent a adus o ameliorare structurală a ofertei, ceea ce o transformă într-un test util al limitelor abordării centrate exclusiv pe infrastructură. Datele autorității de reglementare arată o piață a internetului fix matură tehnologic, în care 95% dintre cele 6,8 milioane de conexiuni naționale permiteau, la finalul anului 2024, viteze de peste 100 Mbps, iar 35% viteze de cel puțin 1 Gbps[186].

Tabel 43. Rata de penetrare a internetului fix la 100 de gospodării, pe medii de rezidență, România, 2022-2024

Referința	Național (%)	Urban (%)	Rural (%)	Decalaj urban-rural (puncte procentuale)
2022	77	83	69	14
2024	83	89	75	14

Sursa: Prelucrare internă, ANCOM, Rapoartele de date statistice privind piața de comunicații electronice

Lectura analitică a acestui tabel este mai puțin liniștitoare decât valorile sale absolute. Penetrarea rurală a crescut de la 69% la 75% în doi ani, cu un ritm anual de creștere a ratei de penetrare rurale de aproximativ 4,3%, superior celui urban de 3,6%, însă decalajul dintre medii a rămas neschimbat, la 14 puncte procentuale, întrucât urbanul a avansat de la o bază mai înaltă.[187] Poziția Regiunii în acest tablou este favorabilă, ponderea gospodăriilor cu acces la bandă largă crescând de la 79,93% în 2017 la 89,6% în 2021, constant peste media națională. Regiunea a atins, prin urmare, la nivel agregat, un grad de conectare apropiat de saturație, ceea ce confirmă că oferta de rețea a încetat să fie constrângerea dominantă pe cea mai mare parte a teritoriului și deplasează problema către buzunarele albe reziduale din ruralul dispers și montan și, mai ales, către adopție și utilizare.[188] Asupra acestei a doua dimensiuni evaluarea europeană este tranșantă, reținând deficitul major de competențe digitale de bază ca risc pentru dezvoltarea economică și incluziunea socială, deficit care, suprapus profilului educațional rural documentat mai sus, explică de ce o gospodărie rurală poate avea fibră optică la poartă și poate rămâne, simultan, exclusă digital de la servicii publice, telemedicină, educație online sau comercializarea producției proprii. Concluzia operațională este că tranziția digitală rurală a devenit, în proporție covârșitoare, o problemă de cerere, de competențe și de servicii digitalizate efectiv disponibile, nu una de cabluri.

[184] Agenția Națională pentru Dezvoltarea Infrastructurii în Sănătate, Planul General Regional de Servicii Sanitare 2021-2027, Regiunea Nord-Vest. Disponibil la: https://andis.gov.ro/1/wp-content/uploads/2022/08/MASTER-PLAN-NV.pdf.

[185] Ministerul Educației, Raport privind starea învățământului preuniversitar din România, ediția 2023-2024, noiembrie 2024, București. Disponibil la: https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2024/div/Rapoarte_sistem/Raport_Stare_invatamant_preuniv-2023-2024.pdf.

[186] ANCOM, Raport de date statistice privind piața de comunicații electronice din România, semestrul II 2024, sinteza Conectivitate Gigabit pentru 1 din 3 conexiuni de internet fix, mai 2025. Disponibil la: https://www.ancom.ro/conectivitate-gigabit-pentru-1-din-3-conexiuni-de-internet-fix_7553.

[187] Eurostat, baza de date isoc_r_broad_h, Households with broadband access, pe regiuni NUTS 2, seria pentru regiunea RO11 Nord-Vest, 2017-2021. Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_r_broad_h/default/table?lang=en.

[188] Comisia Europeană, COM(2021) 345 final, O viziune pe termen lung pentru zonele rurale ale UE, Către zone rurale mai puternice, conectate, reziliente și prospere până în 2040. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52021DC0345.

Serviciile publice locale de bază: iluminatul public și gestionarea deșeurilor

Echiparea tehnico-edilitară a satului nu se încheie la rețelele de apă, canalizare și drumuri, ci include și serviciile publice locale pe care comuna le asigură direct, în primul rând iluminatul public și salubrizarea, organizate în temeiul Legii nr. 230/2006 a serviciului de iluminat public și al Legii serviciului de salubrizare a localităților nr. 101/2006. Pe componenta deșeurilor, poziția de plecare a României este deficitară, Comisia Europeană reținând, în raportul de avertizare timpurie din 2023, o rată de reciclare a deșeurilor municipale de 13,7% și o rată de depozitare de 74,3% în anul 2020, ceea ce plasează țara între statele membre cu risc de neîndeplinire a țintei de 55% pentru anul 2025 și conduce la recomandarea de extindere a colectării separate pe întregul teritoriu național.[189] Țintele nu se opresc la acest prag, întrucât Directiva 2008/98/CE, astfel cum a fost modificată prin Directiva (UE) 2018/851, ridică nivelul de pregătire pentru reutilizare și de reciclare a deșeurilor municipale la 60% în 2030 și la 65% în 2035, astfel încât perioada de programare 2028-2034 coincide integral cu intervalul în care decalajul trebuie recuperat.[190] Pentru Regiune, decalajul are o componentă rurală distinctă, întrucât colectarea separată presupune puncte de colectare, echipamente de precolectare și trasee de transport al căror cost pe locuitor crește odată cu dispersia așezărilor, mecanism similar celui documentat mai sus pentru rețelele de apă și canalizare, unde dispersia ridică structural costurile unitare de operare. Prezentul document nu dispune însă de o serie regională consolidată privind acoperirea rurală cu servicii de salubrizare și de colectare separată, datele fiind disponibile în planurile județene de gestionare a deșeurilor, elaborate pe ani de referință diferiți, de exemplu 2018 în Bistrița-Năsăud și 2019 în Satu Mare,[191] lacună de evidență care trebuie închisă înaintea prioritizării teritoriale a investițiilor. Iluminatul public nu face obiectul unei statistici publice teritoriale, situație similară celei a drumurilor agricole, însă două categorii de dovezi susțin nevoia de intervenție. Prima este cererea manifestată de unitățile administrativ-teritoriale în programul dedicat derulat de Administrația Fondului pentru Mediu în 2020, cu un buget de 384 de milioane de lei și un sprijin de maximum 500.000 de lei pentru localitățile de până la 4.000 de locuitori, pentru care au fost înregistrate peste 800 de solicitări încă din primele ore de la deschiderea sesiunii.[192] A doua este presiunea normativă și bugetară, Directiva (UE) 2023/1791 privind eficiența energetică obligând statele membre să asigure reducerea consumului total de energie finală al organismelor publice cu cel puțin 1,9% în fiecare an față de 2021,[193] în timp ce comunele cu venituri proprii reduse, documentate în secțiunea III.8, suportă din bugetul local costul de funcționare al unor rețele de iluminat a căror stare tehnică nu este inventariată la nivel regional. Modernizarea iluminatului public în rural are, prin urmare, o dublă justificare, de reducere a cheltuielilor curente ale comunelor cu capacitate fiscală redusă și de siguranță a spațiului public, componentă a atractivității rezidențiale analizate în acest subcapitol.

Locuirea rurală și eficiența energetică a gospodăriilor

Locuirea este o altă dimensiune a calității vieții în care decalajul rural este structural. Potrivit Strategiei naționale de renovare pe termen lung, aproape jumătate din locuințele României, respectiv 47,5%, se află în mediul rural, unde 95% din spațiile locative sunt locuințe individuale, iar cea mai mare pondere a consumului de energie din sectorul rezidențial, de 3,11 Mtep, revine încălzirii cu lemne sau biomasă, în principal în sobe vechi utilizate în zonele rurale, înaintea gazelor naturale, cu 2,16 Mtep.[194] Profilul regional accentuează acest tablou, diagnoza utilităților publice arătând că rețeaua de distribuție a gazelor naturale este concentrată în coroanele periurbane și pe principalele culoare de tranzit economic, în timp ce ruralul periferic și montan rămâne în mare parte neacoperit, astfel încât gospodăriile din aceste paliere nu au, în practică, alternativă la încălzirea individuală cu combustibil solid.

[189] Comisia Europeană, SWD(2023) 199 final, The early warning report for Romania, Bruxelles, 8.6.2023. Disponibil la: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10478-2023-ADD-17/en/pdf.

[190] Directiva (UE) 2018/851 a Parlamentului European și a Consiliului din 30 mai 2018 de modificare a Directivei 2008/98/CE privind deșeurile. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/851/oj.

[191] Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, Planul județean de gestionare a deșeurilor în județul Bistrița-Năsăud 2019-2025, an de referință 2018. Disponibil la: https://ecoteca.ro/documente/PJGD/221220_PJGD_Bistrita%20Nasaud_CompressPdf.pdf; Consiliul Județean Satu Mare, Planul județean de gestionare a deșeurilor în județul Satu Mare 2019-2025, an de referință 2019. Disponibil la: https://www.cjsm.ro/storage/ddr/pjgd/planul-judetean-de-gestionare-a-deseurilor-in-judetul-satu-mare-2019-2025.pdf.

[192] Agerpres, AFM: peste 800 de solicitări au fost depuse în primele ore de la debutul Programului Iluminat public, 24 iulie 2020. Disponibil la: https://agerpres.ro/administratie/2020/07/24/afm-peste-800-de-solicitari-au-fost-depuse-in-primele-ore-de-la-debutul-programului-iluminat-public--545606.

[193] Directiva (UE) 2023/1791 a Parlamentului European și a Consiliului din 13 septembrie 2023 privind eficiența energetică și de modificare a Regulamentului (UE) 2023/955 (reformare), art. 5. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/1791/oj.

[194] Hotărârea Guvernului nr. 1.034/2020 pentru aprobarea Strategiei naționale de renovare pe termen lung, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1247 bis din 17 decembrie 2020, capitolele III, IV și VII.

Consecința este o expunere la sărăcia energetică ce nu provine doar din nivelul veniturilor, ci și din performanța energetică redusă a locuințelor individuale încălzite cu sobe, într-un rural periferic pe care diagnoza demografică îl descrie drept teritoriu cu populație puțină și vârstnică. Cadrul european transformă această vulnerabilitate într-o obligație de politică publică, Directiva (UE) 2024/1275 privind performanța energetică a clădirilor impunând reducerea consumului mediu de energie primară al fondului rezidențial cu cel puțin 16% până în 2030 față de 2020, cel puțin 55% din reducere urmând să provină din renovarea clădirilor cu cea mai slabă performanță,[195] iar Fondul social pentru climă, instituit prin Regulamentul (UE) 2023/955, susține începând din 2026 măsuri destinate gospodăriilor vulnerabile, inclusiv renovarea locuințelor.[196] Experiența instrumentelor analizate în prezentul capitol arată însă că sprijinul acordat pe bază de cerere individuală este captat de solicitanții capabili să pregătească documentația și să asigure cofinanțarea, mecanism descris în subcapitolul 3.4 ca paradox de absorbție, ceea ce justifică derularea intervențiilor prin unitățile administrativ-teritoriale în numele gospodăriilor, pe baza unui cadru metodologic regional unitar privind eligibilitatea, evaluarea energetică și ținta de performanță, în acord cu recomandarea Strategiei naționale de renovare pe termen lung privind programe separate pentru utilizarea eficientă a lemnului de foc în locuințele unifamiliale.

Infrastructura comunitară: căminele culturale și centrele multifuncționale

Coșul de servicii care decide atractivitatea rezidențială a satului include și spațiul comunitar, reprezentat în mediul rural în principal de căminele culturale, așezăminte culturale reglementate prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 118/2006.[197] Evaluarea realizată de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală arată că, din totalul național de 6.365 de cămine culturale, doar 18%, respectiv 1.175, au fost renovate sau modernizate prin diferite programe de finanțare în perioada 1999-2018, iar 11%, respectiv 727, au fost dotate, în special prin PNDR, în condițiile în care diagnoza care a stat la baza PNDR 2007-2013 constata că, din 6.147 de așezăminte culturale identificate, doar în 1.874 se mai puteau desfășura activități culturale, pentru situația din 2002.[198] Rețeaua există, așadar, fizic în teritoriu, însă majoritatea clădirilor nu a beneficiat de investiții prin programele de finanțare inventariate în ultimele două decenii. Pentru Regiune, nevoia rezultă din convergența a două constatări ale prezentului capitol. Pe de o parte, transmiterea patrimoniului imaterial depinde de spații în care generația purtătoare și cea receptoare se pot întâlni, iar rețeaua LEADER, mecanismul cu cea mai largă amprentă teritorială în acest domeniu, a finanțat în Regiune 102 proiecte având ca obiect patrimoniul, cultura tradițională, meșteșugurile sau așezămintele culturale, cu o valoare medie de aproximativ 40.000 de euro, respectiv micro-intervenții, după cum arată subcapitolul 2.3. Pe de altă parte, pentru o parte a comunelor din ruralul periferic întrebarea de programare a devenit modul de organizare a furnizării serviciilor într-un teritoriu cu populație puțină și vârstnică, context în care un centru multifuncțional care reunește în aceeași clădire activitatea culturală, punctul de acces la servicii publice digitalizate, activitățile destinate vârstnicilor și spațiul de întâlnire al comunității permite partajarea costurilor de funcționare între servicii care, luate separat, nu ating masa critică. Reabilitarea căminelor culturale în această logică multifuncțională răspunde, prin urmare, atât deficitului fizic documentat la nivel național, cât și nevoii regionale de servicii de proximitate, cu condiția ca finanțarea să fie legată de un program de funcționare și de un responsabil desemnat, întrucât o clădire fără activitate ar reproduce tiparul patrimoniului restaurat fără model de funcționare, documentat în subcapitolul 2.3.

[195] Directiva (UE) 2024/1275 a Parlamentului European și a Consiliului din 24 aprilie 2024 privind performanța energetică a clădirilor (reformare), art. 9. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1275/oj.

[196] Regulamentul (UE) 2023/955 al Parlamentului European și al Consiliului din 10 mai 2023 de instituire a unui Fond social pentru climă și de modificare a Regulamentului (UE) 2021/1060. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/955/oj.

[197] Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 118/2006 privind înființarea, organizarea și desfășurarea activității așezămintelor culturale, cu modificările și completările ulterioare.

[198] Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, Atlasul Culturii, Ediția 1. Așezămintele culturale în spațiul rural, 2020, capitolul 5, Infrastructura fizică a așezămintelor culturale din mediul rural, p. 200 și 219. Disponibil la: https://www.culturadata.ro/wp-content/uploads/07_Atlasul_culturii_2020-Infrastructura-fizica-asezamintelor-culturale-rural.pdf.

Concluzie analitică privind calitatea vieții și infrastructura de bază și implicații pentru perioada 2028-2034

Evoluția în timp și distribuția pe paliere a acestor deficite urmează un tipar consecvent unde investițiile din ciclurile 2007-2013 și 2014-2020 au extins semnificativ rețelele, însă preferențial în comunele cu capacitate de pregătire și cofinanțare, astfel încât decalajul nu s-a închis, ci s-a deplasat, coroana metropolitană și ruralul periurban atingând standarde funcționale, ruralul agricol consolidat recuperând parțial, iar ruralul montan și submontan periferic, tocmai palierul cu costurile unitare cele mai mari și cu veniturile proprii cele mai mici, rămânând sistematic în urmă. Cauza de fond este dublă, una economică obiectivă, dispersia așezărilor care ridică prohibitiv costul pe utilizator, și una instituțională, alocarea competitivă care selectează capacitatea, nu nevoia. Răspunsul la întrebarea centrală rezultă din convergența componentelor. Atractivitatea rezidențială a unui teritoriu nu este evaluată pe servicii izolate, ci pe un coș integrat, în care absența unei singure componente critice, medicul de familie, școala funcțională, drumul practicabil sau conexiunea utilizabilă, anulează prezența celorlalte, întrucât niciun avantaj de cost al locuirii rurale nu compensează, pentru o familie tânără, riscul medical sau educațional perceput. Decalajele reduc, prin urmare, decisiv atractivitatea spațiului rural, dar o fac diferențiat pe paliere:

- în coroana metropolitană și în periurbanul secundar coșul este completat prin acces la oferta urbană adiacentă, ceea ce explică de ce suburbanizarea prosperă în pofida deficitelor proprii ale comunelor;
- în ruralul periferic coșul este incomplet pe toate componentele simultan, iar fiecare componentă lipsă o agravează pe cealaltă, școala fără elevi pierzând profesorii, praxisul fără masă critică pierzând medicul, rețeaua fără abonați pierzând operatorul.

Raportat la cadrul premiselor, subcapitolul confirmă integral Premisa 1, deficitele de echipare și accesul inegal la servicii constituind forma cea mai materială a vulnerabilităților structurale invocate de aceasta, cu precizarea, adusă de presiunea Directivei (UE) 2024/3019, că o parte a acestor deficite a încetat să fie o opțiune de dezvoltare și a devenit o obligație de conformare. Premisa 4 este confirmată prin demonstrarea mecanismului prin care deficitul de servicii educaționale și de îngrijire selectează negativ capitalul uman tânăr al ruralului, Premisa 5 este atinsă indirect, conectivitatea digitală și competențele aferente fiind precondiția oricărei diversificări bazate pe servicii, iar Premisa 6 este confirmată în componenta sa privind capacitatea administrativă. Diagnoza conturează un rural regional în care decalajul față de urban nu mai este unul de grad, ci unul de regim. Patru cincimi din populația rurală națională rămâne în afara canalizării, 235 din cele 403 de comune ale Regiunii dispun de rețea, iar necesarul de conformare pentru aglomerările de peste 2.000 de locuitori echivalenți se ridică la 612,3 milioane de euro, la care se adaugă costul necuantificat al clasei de 1.000-2.000 de locuitori echivalenți.[199] Pe componenta rutieră, falia dintre județul cu 62,1% drumuri comunale modernizate și cel cu 0,3% rezumă geografia absorbției inegale, iar pe componenta serviciilor, asistența primară slabă, rezultatele școlare inferioare și deficitul de competențe digitale formează un mecanism de selecție care împinge gospodăriile tinere către urban. La acestea se adaugă deficitele serviciilor publice locale, respectiv iluminatul public și colectarea separată a deșeurilor, încălzirea locuințelor individuale cu combustibil solid și starea căminelor culturale, pentru care absența unei evidențe regionale constituie ea însăși o constatare. Vulnerabilitatea strategică este cumulul, nu fiecare deficit în parte. Pentru perioada 2028-2034, constatările orientează programarea spre cinci direcții:

- cuantificarea aglomerărilor de 1.000-2.000 de locuitori echivalenți, ca precondiție tehnică a oricărei programări hidroedilitare credibile;
- concentrarea investițiilor pe conformare și pe racordarea efectivă la rețelele deja construite, cu soluții descentralizate acolo unde rețeaua clasică nu se justifică economic;
- tratarea drumurilor comunale și agricole ca infrastructură economică, prioritizată după funcția de acces la exploatații, unități de procesare și servicii, nu doar după criterii de trafic;
- modernizarea serviciilor publice locale de bază, respectiv iluminatul public, colectarea separată a deșeurilor, eficiența energetică a locuințelor individuale și spațiile comunitare multifuncționale, pe baza unei strategii regionale a infrastructurii rurale care să inventarieze starea acestor servicii la nivel de comună;
- și construirea unor pachete teritoriale integrate de sănătate, educație și digital pe bazine de viață, în care investiția în infrastructură să fie legată contractual de asigurarea funcționării serviciului.

[199] Comisia Europeană, COM(2026) 223 final, Recommendation for a Council Recommendation on the economic, social, employment, structural and budgetary policies of Romania, Bruxelles, 3.6.2026. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52026DC0223.

3.4 Cooperare, asociere și dezvoltare locală plasată sub responsabilitatea comunității

Cooperarea se examinează pe două paliere distincte, respectiv măsura în care asocierea fermierilor contribuie efectiv la consolidarea competitivității acestora și dacă formele asociative existente au atins masa critică de la care puterea de negociere a producătorilor pe piață se modifică sesizabil, respectiv măsura în care Grupurile de Acțiune Locală funcționează ca instrumente reale de dezvoltare locală, capabile să genereze proiecte integrate adaptate nevoilor comunităților, sau predominant ca mecanisme de absorbție financiară, care distribuie teritorial fonduri fără a modifica traiectoriile de dezvoltare.

Cadrul asocierii și distanța dintre înregistrare și funcționare

Cadrul instituțional al asocierii economice agricole este, în România, complet și relativ generos.[200] Legea cooperației agricole nr. [201] 566/2004 reglementează cooperativele de gradul 1, constituite din persoane fizice, și de gradul 2, constituite preponderent din cooperative de gradul 1 în scopul integrării orizontale sau verticale, cu un prag minim de cinci membri, iar din 2016 și, ulterior, prin Ordinul comun nr. 190/1.157/1.460/2021, membrii cooperatori și cooperativele beneficiază de un pachet consistent de scutiri fiscale menite să stimuleze comercializarea prin cooperativă.[202] Problema asocierii românești nu este, prin urmare, una de cadru legal, ci una de utilizare a acestuia, iar statistica structurală o măsoară fără echivoc, Recensământul General Agricol 2020 înregistrând doar 160 de unități cooperatiste ca exploatații agricole la nivel național, iar Ancheta Structurală în Agricultură 2023 consemnând 443 de unități cooperatiste și 1.691 de societăți și asociații agricole, în interiorul unui total de 21.284 de exploatații cu personalitate juridică, adică sub 1% din totalul exploatațiilor naționale.

Statistica exploatațiilor surprinde cooperativele doar în măsura în care acestea exploatează ele însele teren sau animale. O parte a cooperativelor funcționale operează însă ca structuri de servicii, achiziție și comercializare pentru membri, fără a lucra direct teren, motiv pentru care registrul administrativ rămâne sursa de referință pentru dimensiunea reală a fenomenului.[203] Aceasta poate fi documentată prin Registrul Național al Cooperativelor Agricole, a cărui foaie consolidată 2018-2023 înregistrează, pentru cele șase județe, 530 de cooperative agricole în funcțiune la data extragerii, față de cele 487 raportate în Tabelul 1.22 pentru situația de la finalul anului 2023, diferența de 43 de unități provenind din cooperativele înregistrate între cele două momente de referință, cifra de 530 fiind cea utilizată în continuare, dintre care 284 de gradul 1, 245 de gradul 2 și una de gradul 3, cu 3.730 de membri cooperatori raportați de cele 297 de cooperative care declară acest indicator, respectiv o medie de 12,6 membri pe cooperativă raportoare.
Testul decisiv al funcționalității economice, respectiv raportarea unei cifre de afaceri pozitive, restrânge drastic acest tablou, dar arată și o dinamică favorabilă pe care analizele anterioare nu au putut-o surprinde. Din cele 530 de cooperative regionale, 206, respectiv 38,9%, raportau o cifră de afaceri diferită de zero în 2023, cu un agregat de 813,9 milioane de lei și o medie de 3,95 milioane pe cooperativă activă. Comparația cu începutul intervalului schimbă însă interpretarea, întrucât în 2018 doar 43 de cooperative raportau cifră de afaceri, cu un cumulat de 277,3 milioane de lei, ceea ce înseamnă că numărul cooperativelor efectiv active s-a multiplicat de aproape cinci ori în cinci ani, iar cifra de afaceri agregată s-a triplat. Asocierea agricolă regională nu se află, prin urmare, într-o stagnare formală, ci într-o fază de consolidare economică reală, plecată de la o bază foarte joasă.

[200] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, secțiunea Cooperative agricole: Legea cooperației agricole nr. 566/2004, forma consolidată, și Ordinul nr. 190/1.157/1.460/2021 privind scutirile prevăzute la art. 76 din lege. Disponibil la: https://www.madr.ro/cooperative-agricole.html.
[201] Institutul Național de Statistică, Recensământul General Agricol 2020, volumele cu rezultate finale la nivel național, pe regiuni de dezvoltare și județe. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/RGA2020.
[202] Institutul Național de Statistică, Ancheta Structurală în Agricultură 2023, Volumul I, Date la nivel național, 2025. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/publicatii-statistice-in-format-electronic.
[203] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Registrul Național al Cooperativelor Agricole din România 2018-2023, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest, foaia consolidată RNCA 2018-2023. Media de 12,6 membri se raportează la cele 297 de cooperative regionale care declară numărul membrilor cooperatori, nu la totalul de 530. Disponibil la: https://www.madr.ro/cooperative-agricole.html.

Tabel 44. Cooperativele agricole din Regiunea Nord-Vest: structură, funcționalitate economică și distribuție județeană, 2023

Județ	Cooperative în funcțiune	Din care gradul 1	Din care gradul 2	Cu cifră de afaceri în 2023	Cifră de afaceri 2023 (mil. lei)	Salariați
Bihor	95	34	61	41	101,2	26
Bistrița-Năsăud	88	63	25	37	34,3	42
Cluj	117	73	44	35	175,7	64
Maramureș	70	49	21	24	15,4	30
Satu Mare	107	34	72	48	312,1	320
Sălaj	53	31	22	21	175,0	35
Regiunea Nord-Vest	**530**	**284**	**245**	**206**	**813,9**	**517**

Sursa: Prelucrare internă pe baza Registrului Național al Cooperativelor Agricole din România 2018-2023.

Distribuția județeană a cifrei de afaceri este puternic asimetrică și confirmă legătura dintre asociere și agricultura comercială. Satu Mare, deși nu are cel mai mare număr de cooperative, concentrează cea mai ridicată cifră de afaceri agregată, de 312,1 milioane de lei, și 320 din cei 517 salariați ai cooperativelor regionale, respectiv 62% din ocuparea generată de sector, urmat de Cluj și Sălaj cu circa 175 de milioane fiecare, în timp ce Maramureșul, cu 70 de cooperative, generează 15,4 milioane. Raportul dintre numărul de entități și performanța economică este, în unele cazuri, invers, Clujul având cele mai multe cooperative din Regiune, 117, dar doar 35 cu cifră de afaceri raportată, față de Satu Mare, cu 107 cooperative, dintre care 48 active și cu o cifră de afaceri aproape dublă. Numărul de entități înregistrate și funcționalitatea lor economică sunt, prin urmare, două realități distincte, iar asocierea produce valoare economică semnificativă doar acolo unde există deja o agricultură comercială capabilă să o susțină, rămânând un fenomen preponderent formal în județele cu structură agrară fragmentată. Structura pe grade adaugă o nuanță, întrucât județele cu cea mai bună performanță economică, Satu Mare și Bihor, sunt și cele în care predomină cooperativele de gradul 2, respectiv structurile de integrare, în timp ce în Bistrița-Năsăud și Maramureș predomină net gradul 1, semn că integrarea verticală, nu simpla asociere de bază, este veriga care produce valoare.

Pentru Regiunea Nord-Vest, diagnoza structurală din capitolul 1 a stabilit premisele specifice ale acestei ecuații unde pe de o parte, o reticență istorică față de asociere, grevată de memoria colectivizării, pe de altă parte, un potențial asociativ peste media națională, întrucât segmentul exploatațiilor mijlocii de 5-100 de hectare reține 40,66% din suprafața agricolă utilizată regională[204], exact stratul suficient de mare pentru a beneficia de cooperare și suficient de numeros pentru a o susține.

Grupurile de producători recunoscute: concentrare sectorială și atriție

A doua formă de organizare economică a producătorilor, recunoscută prin aviz al Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale, oferă o măsură complementară și mai severă a capacității de acțiune colectivă. Registrul grupurilor și organizațiilor de producători recunoscute înregistrează, pentru cele șase județe, 80 de structuri avizate de-a lungul întregii perioade de aplicare a schemei, dintre care 42 nu fac obiectul unei decizii de retragere a recunoașterii, respectiv 18,1% din cele 232 de structuri active la nivel național.[205] Ponderea regională depășește sensibil ponderea Regiunii în numărul național de exploatații, ceea ce indică o performanță relativă bună, dar cifra absolută rămâne modestă raportată la cele 443 de mii de exploatații regionale.

[204] Institutul Național de Statistică, Recensământul General Agricol 2020, volumele cu rezultate finale la nivel național, pe regiuni de dezvoltare și județe. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/RGA2020.

[205] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Registrul grupurilor și organizațiilor de producători recunoscute, actualizat la 2 iulie 2026, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest. *Structurile considerate menținute sunt cele pentru care registrul nu consemnează o decizie de retragere a recunoașterii.* Disponibil la: https://www.madr.ro/.

Tabel 45. Grupuri și organizații de producători recunoscute, pe județele Regiunii Nord-Vest

Județ	Structuri recunoscute (total istoric)	Fără decizie de retragere	Rată de menținere (%)
Bihor	34	17	50,0
Bistrița-Năsăud	7	1	14,3
Cluj	9	5	55,6
Maramureș	8	3	37,5
Satu Mare	15	11	73,3
Sălaj	7	5	71,4
Regiunea Nord-Vest	**80**	**42**	**52,5**

Sursa: Prelucrare internă pe baza MADR, Registrul grupurilor și organizațiilor de producători recunoscute, actualizat la 2 iulie 2026

Două caracteristici ale acestui portofoliu au consecințe directe de programare. Prima este rata de atriție, aproape jumătate dintre structurile recunoscute în Regiune pierzându-și recunoașterea, iar în Bistrița-Năsăud proporția atingând 6 din 7, ceea ce converge cu constatarea privind cooperativele fără cifră de afaceri și sugerează un tipar comun, respectiv constituirea formală pentru accesarea unui avantaj de finanțare sau de punctaj, urmată de dezactivare odată ce avantajul a fost consumat. A doua este concentrarea sectorială, întrucât din cele 42 de structuri menținute 24 activează în cereale și plante oleaginoase, 10 în lapte și produse lactate, 4 în carne și 4 în legume și fructe. Organizarea producătorilor funcționează, așadar, acolo unde produsul este omogen, stocabil și tranzacționat în volume mari, adică în segmentul agriculturii comerciale de câmpie, și rămâne cvasi-absentă în sectoarele care definesc specificul agricol al Regiunii, tocmai cele în care fragmentarea face agregarea cea mai necesară. Dinamica temporală indică însă o revitalizare recentă, 25 dintre cele 42 de structuri menținute fiind recunoscute după 2019, ceea ce confirmă tracțiunea condiționalităților de punctaj și a stimulentelor fiscale introduse în ultimul ciclu de programare.

Testul rezultatelor colective

Mecanismul prin care asocierea ar consolida competitivitatea a fost descris în capitolul 1 și se reia aici doar în concluziile sale operaționale. Achiziția în comun a inputurilor, utilizarea în comun a utilajelor, condiționarea, depozitarea și procesarea la standardele pieței și, mai ales, comercializarea agregată, singura care transferă producătorilor o putere de negociere pe care exploatația mică nu o are individual. Testul empiric cel mai concludent nu este însă numărul de entități înregistrate, ci capacitatea de acțiune colectivă pe care o presupun rezultatele sale.[206] Regiunea cumulează 1.204 atestate de tip Produs Montan și 174 de atestate de Produs Tradițional, ambele scheme accesibile producătorului individual, dar doar 2 indicații geografice protejate pentru produse agroalimentare, schemă care presupune obligatoriu un solicitant colectiv, organizație de producători sau, precum în cazul bihorean, structură de management al destinației, iar paradoxul Maramureșului, cu cel mai bogat fond gastronomic atestat și nicio denumire europeană, se explică tocmai prin această condiție. Contrastul dintre densitatea atestărilor individuale și cvasi-absența celor colective constituie măsura cea mai directă a deficitului de acțiune colectivă, iar tiparul se repetă pe lanțurile scurte organizate, pe accesul la retailul modern și pe agregarea volumelor pentru procesare, verigi diagnosticate ca deficitare în capitolele anterioare.

Cauzele penetrării reduse sunt suficient documentate pentru a putea realiza o ierarhizare: moștenirea de neîncredere față de formele colective, comportamentul de pasager clandestin al producătorilor care beneficiază de prețurile negociate colectiv fără a adera, deficitul de management profesionist, dimensiunea redusă și eterogenitatea exploatațiilor potențial membre, care ridică costul de coordonare, și experiențele negative ale unor structuri constituite formal pentru accesarea de fonduri, fără funcție economică reală. Faptul că 324 dintre cele 530 de cooperative regionale nu raportează cifră de afaceri, iar 38 din cele 80 de grupuri de producători și-au pierdut recunoașterea, este expresia cea mai directă a acestei ultime cauze. Consecința de competitivitate este cea anticipată de capitolul 1 unde în absența agregării, valoarea adăugată migrează către verigile din aval, iar exploatația mică rămâne preluător de preț.

[206] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Registrul produselor atestate, respectiv schemele Produs Montan, Produs Tradițional, Indicație Geografică Protejată și celelalte scheme de calitate, prelucrare internă pentru producătorii cu adresa în județele Regiunii Nord-Vest. Disponibil la: https://dadrmh.madr.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=181&catid=11&Itemid=202.

Răspunsul la prima componentă a întrebării centrale este condiționat de asocierea care contribuie la consolidarea competitivității prin mecanisme certe, iar dinamica recentă, respectiv multiplicarea de aproape cinci ori a numărului de cooperative cu activitate economică între 2018 și 2023 și recunoașterea a 25 de grupuri de producători după 2019, arată că stimulentele fiscale și condiționalitățile de finanțare au tracțiune reală, însă penetrarea rămâne cu mult sub masa critică de la care puterea de negociere a producătorilor s-ar modifica la nivelul piețelor regionale, astfel încât contribuția efectivă a asocierii la competitivitate este astăzi mai degrabă potențială decât realizată. Pentru programare, distincția decisivă este între a stimula înființarea de entități, obiectiv în mare măsură atins, și a construi cooperative cu funcție economică reală, ceea ce presupune sprijin pentru management profesionist, pentru investițiile comune în condiționare, depozitare și procesare și pentru contracte de durată cu avalul lanțului.

Rețeaua LEADER: acoperire, continuitate și tipologia portofoliului

Situația actuală a mecanismului LEADER în Regiune se caracterizează printr-o acoperire teritorială cvasi-universală, rară pentru orice instrument de dezvoltare rurală.[207] La referința 2019 funcționau 34 de Grupuri de Acțiune Locală, parteneriate între autoritățile locale, sectorul privat și societatea civilă, constituite pentru pregătirea și implementarea strategiilor de dezvoltare locală în cadrul axei LEADER a PNDR 2014-2020, acoperind aproximativ 1.158.000 de locuitori, echivalentul a circa 95% din populația rurală regională.[208] Pentru perioada 2023-2027, mecanismul a fost reconfigurat ca intervenție DR-36, cu o noutate instituțională majoră, finanțarea multifond complementară din FEADR, prin PS PAC, și din FSE+, prin Programul Incluziune și Demnitate Socială, selecția strategiilor realizându-se printr-o procedură publică unică.

Continuitatea acoperirii teritoriale în noua perioadă poate fi verificată direct din lista Grupurilor de Acțiune Locală 2023-2027 selectate de MADR, actualizată la 22 august 2025. Din cele 245 de grupuri autorizate la nivel național, 39 au teritorii care includ comune din județele Regiunii, dintre care 34 sunt constituite integral în interiorul acesteia, iar 5 sunt structuri interjudețene.[209] Cele 34 de grupuri integral regionale acoperă 30.258 km^2 și 1.400.603 locuitori, ceea ce confirmă menținerea acoperirii teritoriale, fără ca această valoare să fie direct comparabilă cu cei aproximativ 1.158.000 de locuitori deserviți în perioada anterioară, întrucât populația cuprinsă în teritoriile grupurilor depășește populația rurală a Regiunii, iar distribuția pe județe arată o densitate corelată cu numărul de comune, Bihorul fiind acoperit de 16 grupuri, Clujul de 10, Maramureșul de 8, iar celelalte trei județe de câte 6, un grup cu teritoriu în mai multe județe fiind numărat la fiecare dintre acestea, ceea ce explică de ce suma atribuirilor județene, de 52, depășește numărul de 39 de grupuri.

[207] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[208] Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene și Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, anunț privind deschiderea sesiunii de depunere a Strategiilor de Dezvoltare Locală din cadrul intervenției DR-36 LEADER, 15 decembrie 2023 - 8 ianuarie 2024. Disponibil la: https://mfe.gov.ro/poids-deschiderea-sesiunii-de-depunere-a-strategiilor-de-dezvoltare-locala-din-cadrul-dr-36-leader-dezvoltarea-locala-plasata-sub-responsabilitatea-comunitatii/.

[209] Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Lista cu Grupurile de Acțiune Locală 2023-2027 selectate de MADR și datele de contact ale acestora, actualizată la data de 22 august 2025, prelucrare internă pentru identificarea grupurilor cu teritorii în județele Regiunii Nord-Vest. Disponibil la: https://madr.ro/dezvoltare-rurala.html.

Tabel 46. Mecanismul LEADER și dezvoltarea locală plasată sub responsabilitatea comunității: repere de acoperire și finanțare

Nivel teritorial și perioadă	Structuri	Acoperire	Finanțare
Regiunea Nord-Vest, 2014-2020 (sm 19, PNDR)	34 GAL	cca. 1.158.000 locuitori, aprox. 95% din populația rurală regională	componentă a celor 8.457 proiecte PNDR regionale, în valoare totală de 905,5 mil. euro
Regiunea Nord-Vest, 2023-2027 (DR-36)	**34 GAL integral regionale, plus 5 interjudețene**	**30.258 km² și 1.400.603 locuitori acoperiți de cele 34 de GAL integral regionale**	**componentă regională a alocării naționale LEADER, nedefalcată public pe regiuni**
România, 2023-2027 (DR-36, PS PAC și FSE+)	206 strategii de dezvoltare locală în implementare, din 245 de GAL autorizate	83,63% din populația rurală națională	508 mil. euro sprijin, din care 428,8 mil. euro FEADR, respectiv 8% din anvelopa de dezvoltare rurală
Uniunea Europeană, 2023-2027	cca. 2.700 strategii planificate	acoperire LEADER generalizată în statele membre	conform celor 28 de planuri strategice PAC

Sursa: Prelucrare internă pe baza ADR Nord-Vest, PDR 2021-2027; MADR, Lista Grupurilor de Acțiune Locală 2023-2027 selectate, actualizată la 22 august 2025; Comisia Europeană, fișa Planului strategic PAC al României și sinteza implementării celor 28 de planuri strategice. Diferența dintre cele 245 de grupuri autorizate de MADR și cele 206 strategii raportate de Comisie reflectă momente de referință și definiții diferite, respectiv autorizarea grupului față de strategia intrată în implementare

Evoluția și realizările mecanismului în perioada anterioară susțin componenta sa de instrument real de dezvoltare. Diagnoza regională reține, printre contribuțiile efective ale grupurilor, încurajarea micilor întreprinzători și diversificarea activităților neagricole, crearea infrastructurii fizice locale la scară mică și a serviciilor de bază, creșterea atractivității zonelor rurale, protejarea patrimoniului natural și cultural, diversificarea ofertei de eco-turism și crearea de Grupuri Operaționale pentru transfer tehnologic, precum și un efect mai greu cuantificabil, dar strategic, asupra culturii participării.[210] Capitolul 2 a ajuns, pe un domeniu diferit, la o concluzie convergentă, identificând rețeaua LEADER drept singurul mecanism cu capilaritate teritorială demonstrată la scara problemelor de transmitere a patrimoniului imaterial, iar aceeași diagnoză avertizează că echipele grupurilor constituie, pentru comunele mici, o resursă de pregătire a proiectelor a cărei neutilizare ar adânci dificultățile acestora.

Compoziția reală a portofoliului finanțat prin submăsura 19.2 poate fi însă documentată direct din baza de proiecte AFIR și oferă un răspuns tranșant la componenta cea mai delicată a întrebării centrale. La nivelul celor șase județe au fost înregistrate 1.413 proiecte, cu o valoare totală de 65,9 milioane de euro, distribuite relativ echilibrat, de la 310 proiecte în Cluj la 173 în Bistrița-Năsăud. Decodarea măsurii de bază pe care fiecare proiect o replică în interiorul strategiei locale arată că 53,3% se încadrează în tipologia serviciilor și infrastructurii la scară mică de tip 7, 36,9% reproduc măsurile de tip 6 pentru microîntreprinderi și exploatații, 7,1% corespund investițiilor de tip 4, iar proiectele de cooperare de tip 16, singura categorie care presupune intrinsec o abordare integrată și inovatoare, reprezintă doar 1,4% din total. Pe tipuri de sprijin, 999 de proiecte sunt investiții, 309 sprijin forfetar și doar 90 servicii propriu-zise, cele trei categorii acoperind 98,9% din portofoliu.[211] Structura constituie dovada empirică cea mai directă disponibilă pentru Regiune că portofoliile grupurilor replică meniul clasic de măsuri al PNDR adaptat la scară mică, componenta de inovare și de cooperare rămânând cvasi-absentă. Distribuția celor 20 de proiecte de cooperare adaugă o nuanță utilă, întrucât jumătate se află în Cluj, câte patru în Sălaj și în Satu Mare, deci singura componentă cu adevărat inovatoare se concentrează acolo unde există deja capacitate tehnică de proiect, nu acolo unde nevoia de soluții integrate este cea mai acută. Constatarea nu anulează funcția de dezvoltare a grupurilor, dar deplasează concluzia dinspre ipoteza proiectelor integrate inovatoare către realitatea unei absorbții competente, dar mimetice. Componenta de mecanism de absorbție dispune, la rândul ei, de dovezi solide, însă lectura lor corectă răstoarnă conotația peiorativă a termenului.[212] Analiza ESPON a zonelor rurale funcționale a stabilit că absorbția finanțării, în valori brute sau pe locuitor, este cel mai important factor care creează diferențe locale între teritoriile rurale, mai puternic decât altitudinea, densitatea sau distanța față de centrul administrativ, și a constatat, simultan, că aproape toate unitățile administrative rurale au experiența participării la un grup de acțiune locală.

[210] ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.

[211] Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, baza de date a proiectelor contractate prin submăsura 19.2 a PNDR 2014-2020, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest, cu decodarea măsurii de bază replicate din codul proiectului. Disponibil la: https://www.afir.ro/.

[212] ESPON, Zone rurale funcționale în România, o analiză metodologică, Raport final, iunie 2022. Disponibil la: https://www.mdlpa.ro/uploads/articole/attachments/67e6636a87461068811205.pdf.

Cele două constatări plasează LEADER într-o poziție strategică pe care niciun alt instrument nu o ocupă, întrucât, dacă absorbția diferențiată este principalul mecanism care produce divergență între teritoriile rurale, iar grupurile sunt singura infrastructură instituțională de absorbție cu acoperire cvasi-universală, atunci calitatea funcționării lor decide dacă mecanismul adâncește sau atenuează disparitățile.[213] Mecanismul de absorbție preferențială descris în secțiunea III.8, împreună cu datele privind autonomia financiară a administrațiilor locale prezentate acolo, operează și pe acest palier, o selecție pur competitivă a proiectelor în teritoriul grupului tinde să premieze aceleași comune deja capabile, reproducând la scară mică mecanismul auto-reproductiv al absorbției inegale, dacă strategiile locale nu îl corectează deliberat prin criterii de prioritizare a nevoii.

Verdictul asupra celei de-a doua componente a întrebării centrale poate fi, prin urmare, pronunțat mai ferm decât permiteau sursele publicate. Funcția de generator de proiecte integrate și inovatoare de tip de jos în sus rămâne, în practica regională, marginală, cu 1,4% din portofoliu și cu o concentrare a acesteia în județele deja capabile tehnic, în timp ce funcția de infrastructură teritorială de absorbție și de animare este pe deplin confirmată, atât prin acoperirea de 1,4 milioane de locuitori în noua perioadă, cât și prin capilaritatea atestată de analiza ESPON. Pentru palierul comunelor mici, această a doua funcție este în sine una de dezvoltare, întrucât compensează deficitul propriu de capacitate. Ceea ce rămâne nedocumentat sistematic este efectul, respectiv rezultatele măsurate ale strategiilor 2014-2020 la nivelul indicatorilor de dezvoltare locală, fără de care distincția dintre dezvoltare strategică și absorbție mimetică rămâne parțial nedemonstrabilă. Miza acestei clarificări crește în perspectiva 2028-2034, întrucât propunerea Comisiei privind fondul unic rearanjează arhitectura în interiorul căreia dezvoltarea locală plasată sub responsabilitatea comunității va trebui să își apere alocările, iar o rețea de grupuri care își poate proba rezultatele va negocia din altă poziție decât una care își poate proba doar contractarea.[214] Dincolo de mecanismul LEADER, întrebarea privind absorbția se pune la scara întregului sistem de finanțare a Regiunii, iar răspunsul modifică ierarhia instrumentelor. Fondurile de coeziune ale perioadei 2021-2027 au generat în Regiune 965 de proiecte, cu o valoare totală de 38,29 miliarde lei, însă beneficiarii cu sediul într-o comună reține 93 de proiecte și 1,32 miliarde lei, respectiv 3,45% din valoare, într-un teritoriu în care mediul rural concentrează 49,89% din populația rezidentă. Planul Național de Redresare și Reziliență direcționează, dimpotrivă, către beneficiari rurali 2.220 din cele 4.296 de proiecte regionale și 496,2 milioane euro, respectiv 27,1% din valoarea alocată. Diferența nu ține de apetitul comunelor pentru finanțare, ci de arhitectura instrumentelor, întrucât politica de coeziune operează prin apeluri competitive care cer capacitate de elaborare, cofinanțare și maturitate tehnică a proiectelor, adică tocmai resursele pe care palierul periferic nu le deține.
Cifrele măsoară localizarea beneficiarului, nu incidența teritorială a investiției, astfel încât proiectele de infrastructură sanitară sau de drum județean contractate de autorități urbane și județene deservesc și populația rurală, iar ponderile din Tabelul 47 nu trebuie citite ca măsură a beneficiului. Chiar corectată cu această rezervă, distanța dintre ponderea populației rurale și ponderea finanțării contractate direct de comune rămâne expresia cea mai directă a paradoxului de absorbție, arătând că accesul ruralului la finanțare depinde mai puțin de volumul alocărilor și mai mult de condițiile de acces.

Tabel 47. Componenta rurală a principalelor instrumente de finanțare active în Regiunea Nord-Vest

Instrument de finanțare	Proiecte în Regiune (nr.)	Valoare totală în Regiune	Proiecte cu beneficiar rural (nr.)	Valoare, beneficiari rurali	Pondere rurală (%)
Fonduri de coeziune 2021-2027 (FEDR, FSE+, FC)	965	38.293,9 mil. lei	93	1.320,7 mil. lei	3,45
Planul Național de Redresare și Reziliență	4.296	1.830,8 mil. euro	2.220	496,2 mil. euro	27,10
PNDR 2014-2020, componenta de infrastructură	543	349,7 mil. lei	471	307,6 mil. lei	87,97

Sursa: Prelucrare internă pe baza evidenței proiectelor contractate din fondurile de coeziune 2021-2027, a proiectelor finanțate prin PNRR și a proiectelor de infrastructură PNDR 2014-2020

[213] Cancelaria Prim-Ministrului, Raport privind Analiza Eficienței Administrației Publice Centrale și Locale, 2025. Disponibil la: https://gov.ro/aab/.
[214] Propunere de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a Fondului european pentru coeziune economică, socială și teritorială, agricultură și dezvoltare rurală, pescuit și afaceri maritime, prosperitate și securitate pentru perioada 2028-2034. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025PC0565.

Concluzie analitică privind cooperarea, asocierea și dezvoltarea locală plasată sub responsabilitatea comunității și implicații pentru perioada 2028-2034

Raportat la cadrul premiselor, subcapitolul confirmă Premisa 6 în ambele componente, mecanismul LEADER ilustrând atât orientarea arhitecturii europene către intervenții integrate și parteneriale, cât și dependența eficienței acestora de capacitatea administrativă și de fundamentarea analitică, deficitul de evidențe consolidate fiind el însuși o confirmare a nevoii de modernizare a guvernanței. Premisa 2 este confirmată parțial, direcția sa fiind validată de dovezi, însă stadiul actual al asocierii infirmând ipoteza implicită că instrumentele existente ar fi suficiente pentru atingerea masei critice. Premisa 1 este confirmată, cu precizarea că grupurile de acțiune locală funcționează ca un corector potențial, dar nu garantat, al disparităților de capacitate, iar Premisa 5 este atinsă prin rolul LEADER de canal principal al micro-diversificării economice rurale. Premisele 3 și 4 nu fac obiectul direct al subcapitolului.

Diagnoza cooperării și a dezvoltării locale plasate sub responsabilitatea comunității conduce la o concluzie cu două fețe complementare. Pe fața economică, asocierea fermierilor rămâne veriga lipsă a competitivității agroalimentare regionale, dar nu una imobilă, întrucât cadrul legal și fiscal există, numărul cooperativelor cu activitate economică s-a multiplicat de aproape cinci ori între 2018 și 2023, iar cifra de afaceri agregată s-a triplat, însă masa critică nu a fost atinsă, funcționalitatea se concentrează în câmpia comercială și în sectorul cerealier, iar costul acestei geografii selective este vizibil în fiecare rezultat care presupune acțiune colectivă, de la cele doar 2 indicații geografice protejate până la accesul agregat pe piață. Pe fața teritorial-instituțională, Regiunea dispune de o infrastructură de dezvoltare locală cu acoperire extinsă, la 1,4 milioane de locuitori, și cu funcție de absorbție demonstrată, a cărei valoare strategică pentru 2028-2034 stă tocmai în poziția sa la intersecția dintre principalul mecanism de divergență teritorială, absorbția inegală, și singura capacitate de proiect accesibilă comunelor mici.
Pentru perioada de programare următoare, constatările orientează reflecția în patru direcții:

- deplasarea sprijinului pentru asociere de la stimularea înființării către consolidarea funcției economice, prin management profesionist, investiții comune și integrare contractuală în aval, cu o condiționalitate de menținere a activității care să reducă rata de atriție documentată atât la cooperative, cât și la grupurile de producători;
- extinderea deliberată a organizării producătorilor către horticultură, zootehnia montană și produsele cu valoare adăugată locală, unde fragmentarea face agregarea cea mai necesară și unde absența ei explică cvasi-absența certificărilor europene;
- valorificarea rețelei de grupuri de acțiune locală ca instrument de echilibrare teritorială, prin criterii de selecție care prioritizează nevoia, prin utilizarea echipelor acestora ca serviciu de pregătire a proiectelor pentru unitățile administrativ-teritoriale fără capacitate proprie și prin alocări dedicate componentei de cooperare, astăzi la 1,4% din portofoliu;
- și construirea evidenței consolidate a rezultatelor, în absența căreia nici valoarea adăugată a abordării de jos în sus, nici contribuția asocierii la competitivitate nu vor putea fi demonstrate în fața evaluatorilor perioadei 2028-2034. Pe baza dovezilor reunite în cele trei capitole analitice, secțiunea următoare revine la premisele formulate în introducere și formulează verdictul asupra fiecăreia.

Concluzii privind sistemul agroalimentar și dezvoltarea rurală integrată

Cele trei capitole analitice au examinat succesiv baza productivă agricolă, funcțiile economice complementare ale spațiului rural și condițiile structurale care le fac utilizabile, iar convergența constatărilor permite acum revenirea la ipotezele de lucru enunțate la început. Prezentul capitol închide analiza dedicată sistemului agroalimentar și dezvoltării rurale integrate prin întoarcerea explicită la cadrul conceptual formulat în introducere. Demersul de tip Starea regiunii a fost construit în jurul a șase premise strategice, asumate ca ipoteze de lucru și supuse verificării prin dovezile reunite în capitolele privind cadrul legislativ și strategic, starea generală a mediului rural, agricultura și economia alimentară, diversificarea economică și valorificarea potențialului rural, respectiv dezvoltarea și afacerile rurale. Fiecare premisă este evaluată în cele ce urmează ca fiind confirmată, confirmată parțial, nuanțată sau infirmată, cu indicarea constatărilor care fundamentează verdictul și a implicațiilor pentru perioada 2028-2034, capitolul încheindu-se cu un mesaj strategic de ansamblu și cu o concluzie integratoare.

Verificarea premiselor

Premisa 1. Reducerea vulnerabilităților structurale și a disparităților teritoriale

Premisa 1 este confirmată, cu o nuanțare metodologică importantă privind unitatea de analiză teritorială. Diagnoza stării generale a mediului rural a demonstrat că persistența deficiențelor infrastructurale, accesul limitat la servicii publice și oportunitățile economice reduse condiționează direct atractivitatea și reziliența comunităților rurale, însă a arătat în egală măsură că dihotomia clasică urban-rural nu mai descrie adecvat geografia acestor vulnerabilități. Paradoxul demografic central este edificator. Creșterea populației rurale cu 2,03% în intervalul 2011-2021 s-a dovedit, la dezagregare, o iluzie statistică generată de suburbanizarea metropolitană și de reclasificările administrative, întrucât fără contribuția județului Cluj ruralul regional ar fi scăzut cu 1,1%, iar după eliminarea inelului periurban al municipiilor reședință, care cumulează 214.786 de locuitori înregistrați statistic ca rurali, ruralul propriu-zis pierde populație în toate cele șase județe. Decalajele de servicii și de infrastructură rămân severe, de la concentrarea a aproximativ 79% din unitățile sanitare și a circa 70% din personalul didactic în mediul urban, la o rată de modernizare a drumurilor comunale de numai 31,3% și la cel mai amplu decalaj urban-rural din Uniunea Europeană în privința riscului de sărăcie relativă, de 38,1% în rural față de 10,6% în orașele mari. Acestor decalaje li se suprapun periferiile interne, areale cu timpi de acces de peste 60 de minute către cel mai apropiat pol urban, concentrate în estul Bistriței-Năsăud, nordul Maramureșului și sud-estul Sălajului, precum și o polarizare economică în care județul Cluj generează aproximativ 43% din PIB-ul regional și atinge 112% din media europeană pe locuitor, în timp ce Bistrița-Năsăud, Satu Mare și Maramureș se situează la aproximativ jumătate din aceasta. Mecanismul identificat este unul cumulativ, de tip path dependency, în care capitalul uman, investițional și administrativ se reproduce preferențial în arealele deja consolidate, iar absorbția fondurilor europene se corelează cu masa instituțională a unităților administrativ-teritoriale, nu cu intensitatea nevoilor.

Pentru perioada 2028-2034, implicația este dublă pentru că pe de o parte, reducerea vulnerabilităților structurale rămâne condiția de eficacitate a întregului pachet investițional. Pe de altă parte, intervențiile trebuie calibrate pe tipologia funcțională cu patru paliere, întrucât o tratare uniformă a spațiului rural ar reproduce mecanismul de absorbție inegală și ar adânci decalajele pe care își propune să le reducă. Premisa rămâne, prin urmare, valabilă în substanță, dar operaționalizarea ei impune înlocuirea logicii dihotomice urban-rural cu logica palierelor funcționale și completarea criteriului capacității de absorbție cu un principiu de prioritizare în funcție de masa critică a nevoilor teritoriale.

Premisa 2. Creșterea competitivității prin reducerea fragmentării structurale și consolidarea lanțurilor valorice

Premisa 2 este confirmată, cu rezerva că instrumentele actuale de sprijin al asocierii nu ating masa critică, potrivit constatărilor subcapitolului 3.4, diagnosticul structural al capitolului privind agricultura și economia alimentară constituind cea mai solidă bază probatorie a documentului. Dualismul agrar a fost cuantificat riguros, cele 441.263 de exploatații cu suprafață agricolă utilizată având o dimensiune medie de 4,05 hectare, sub media națională de 4,49, iar 86,28% dintre acestea, situate sub pragul de 5 hectare, lucrând doar 32,00% din suprafață, în timp ce 0,39% dintre exploatații concentrează 27,33% din teren. Dualismul se prelungește instituțional, exploatațiile fără personalitate juridică reprezentând, la nivel național, 99,12% din numărul total, dar numai 61,25% din suprafață, cu un raport al dimensiunilor medii de aproximativ unu la șaptezeci și unu, iar asocierea economică rămânând sub masa critică, cele 487 de cooperative funcționale ale Regiunii în 2023 revenind la aproximativ o cooperativă la o mie de exploatații, cele 160 de unități cooperatiste din Recensământul General Agricol acoperind numai exploatațiile care lucrează direct teren sau efective. Pe acest fundal, lanțul valoric agroalimentar regional a fost diagnosticat ca fragmentat și incomplet, blocat de trei constrângeri

interdependente, respectiv dispersia producției primare care împiedică agregarea, deficitul capacităților de colectare, depozitare și procesare care forțează cedarea materiei prime către alte teritorii, și poziția de negociere structural inferioară a producătorilor neasociați.

Principala constrângere a agriculturii regionale nu este absența fermelor mari, ci dispersia resursei de teren sub pragul viabilității economice, în condițiile în care Regiunea dispune de un segment de exploatații mijlocii de 5-100 de hectare semnificativ mai consistent decât media națională, cu 40,66% din suprafața agricolă utilizată față de 29,32%. Acest segment intermediar, împreună cu stratul de exploatații semi-comerciale de 1-10 hectare, constituie grupul-țintă cu cel mai ridicat potențial de transformare, iar consolidarea exploatării prin cooperare s-a dovedit calea mai realistă decât consolidarea fizică a proprietății, blocată de fărâmițarea ereditară, de succesiunile nerezolvate și de funcționarea limitată a pieței funciare. În al doilea rând, analiza capitalului peisager a relevat o tensiune neanticipată de formularea inițială a premisei, întrucât peisajul agro-pastoral mozaicat, care acoperă 27,7% din teritoriul regional măsurat față de 19,2% la nivel național și constituie resursa primară a turismului rural, este produs și întreținut tocmai de agricultura extensivă de mici dimensiuni pe care logica strictă a consolidării ar eroda-o.

Pentru perioada 2028-2034, premisa orientează intervențiile către dezvoltarea cooperativelor și a grupurilor de producători ca instrument central de agregare, către investiții în capacități de procesare și depozitare dimensionate pentru structura reală a producției regionale, către lanțuri scurte care valorifică cererea polului urban Cluj-Napoca și fluxurile turistice, precum și către precondițiile instituționale ale consolidării, respectiv finalizarea cadastrului, clarificarea succesiunilor și instrumentele de intermediere funciară. Aceste direcții trebuie însă diferențiate teritorial, cu instrumente de consolidare clasică în județele de câmpie și cu instrumente de cooperare și de remunerare a funcției peisagere în arealele montane.

Premisa 3. Adaptarea la schimbările climatice și gestionarea sustenabilă a resurselor naturale

Premisa 3 este confirmată în logica sa structurală, validarea cantitativă integrală rămânând condiționată de completarea indicatorilor de expunere climatică și de adoptare a măsurilor de adaptare, care nu sunt disponibili la nivel județean. Argumentul central derivă din arhitectura avantajului competitiv regional, întrucât profilul agricol depinde în proporție de 47,13% de pajiști permanente sensibile la secetă și la degradare, resursă care fundamentează avantajul zootehnic erbivor, astfel încât riscul climatic nu este o amenințare periferică, ci una directă la adresa principalului activ al sistemului agroalimentar. Contracția documentată a pajiștilor, de aproximativ 17,5% la nivel național între cele două recensăminte agricole și de 18,1 mii de hectare în Bistrița-Năsăud, împreună cu abandonul agricol montan și cu împădurirea naturală a terenurilor abandonate, indică un proces de erodare deja activ. Diagnoza a stabilit totodată un profil de risc puternic diferențiat teritorial, cu secetă și aridizare în Bihor și Satu Mare, unde infrastructura de irigații este degradată, și cu eroziune, alunecări de teren și fenomene extreme în arealele colinare și montane.

Primul element este paradoxul de vulnerabilitate, potrivit căruia exploatațiile cele mai expuse riscului climatic, cele mici, extensive și conduse de persoane vârstnice, sunt tocmai cele mai puțin capabile să adopte măsuri de adaptare, ceea ce face ca eficacitatea intervențiilor climatice să depindă de aceleași pârghii structurale identificate la premisele 2 și 4. Al doilea este reinterpretarea sustenabilității ca avantaj relativ, nu doar ca obligație de conformare, întrucât Regiunea concentrează un capital natural și peisager de rang național, cu 40,5% pădure matură în structura măsurată a teritoriului, cu 15,17% din suprafața ariilor protejate ale României și cu doar 4,3% din abandonul agricol detectat la nivel național, iar sistemele extensive existente presupun o ajustare de conversie către agricultura ecologică mai redusă decât agricultura intensivă. Instrumentele financiare ale acestei tranziții există deja la scară semnificativă, de la aproximativ 2,45 miliarde de euro pentru ecoscheme la circa 663 de milioane destinate zonelor cu constrângeri naturale, astfel încât problema regională nu este absența instrumentelor, ci gradul lor de accesare efectivă de către segmentul extensiv care întreține resursa. Pentru perioada 2028-2034, implicația este aceea că adaptarea climatică trebuie tratată ca dimensiune transversală și teritorializată a întregului pachet de intervenții, cu prioritate pentru reabilitarea infrastructurii de irigații în câmpia vestică, pentru menținerea pajiștilor cu dublă funcție furajeră și antierozională în arealele montane și pentru remunerarea explicită a funcției peisagere a agriculturii extensive, în absența căreia valorificarea turistică și ecologică ar opera asupra unui activ în depreciere. Dimensionarea precisă a acestor intervenții rămâne condiționată de constituirea unei baze de date regionale privind expunerea la riscuri climatice și rata de adoptare a măsurilor de adaptare la nivel de unitate administrativ-teritorială.

Premisa 4. Revitalizarea capitalului uman și reînnoirea generațională

Premisa 4 este confirmată, cu infirmarea ipotezei implicite potrivit căreia instalarea tinerilor fermieri ar constitui, singură, pârghia suficientă a reînnoirii generaționale. Profilul capitalului uman agricol regional reunește simultan trăsăturile cele mai puțin propice modernizării unde 57,98% dintre conducătorii de exploatații au cel puțin 55 de ani și doar 5,96% sub 35, 93,56% dispun exclusiv de experiență practică, pregătirea agricolă completă este prezentă la 0,67%, 89,6% dintre persoanele ocupate lucrează sub jumătate de normă, iar 98,50% activează în exploatații familiale, fără raport salarial. Aceste trăsături configurează un cerc vicios al declinului, în care exploatația mică nu poate atrage forță de muncă tânără și calificată, absența tinerilor accelerează îmbătrânirea și blochează inovarea, iar îmbătrânirea și lipsa calificării perpetuează subzistența. Decalajele educaționale generale ale ruralului, de la rata de părăsire timpurie a școlii de 23,7% față de 9,6% media rurală europeană până la ponderea de 6,6% a studiilor terțiare în rândul adulților rurali, fixează plafonul structural al întregii diversificări economice, iar capitolul dedicat patrimoniului a extins valabilitatea premisei dincolo de agricultură, transmiterea meșteșugurilor depinzând de aceeași resursă în contracție.

Eroziunea nu este limitată la conducătorii de exploatații, ci atinge întreaga bază de forță de muncă rurală, raportul de înlocuire dintre generația de 15-24 de ani și cea de 55-64 de ani coborând, în mediul rural regional, de la 114,4 la 96,6 tineri la 100 de persoane aflate în pragul ieșirii din activitate între 2014 și 2025, sub pragul reînnoirii simple în trei din cele șase județe. Contracția accelerată a numărului de pensionari agricultori, al căror număr s-a redus la nivel național de la 283,3 mii de persoane în decembrie 2019 la 113,1 mii în februarie 2026, anticipează o eliberare masivă de teren și de active rurale în orizontul 2028-2034, care poate alimenta fie un ciclu de consolidare, instalare a tinerilor și diversificare, fie unul de abandon și de fragmentare succesorală suplimentară, în funcție de existența prealabilă a instrumentelor de intermediere funciară și de transfer generațional. Testul de scară aplicat instrumentelor existente a arătat totodată că acestea pot cel mult atenua, nu inversa, contracția demografică, dacă nu sunt articulate cu accesul la teren și la capital și cu formarea generației-punte de 35-54 de ani, care reprezintă 36,06% dintre conducători și constituie grupul cu cel mai ridicat potențial de absorbție a inovării.

Pentru perioada 2028-2034, premisa impune tratarea reînnoirii capitalului uman ca intervenție integrată și urgentă, în care instalarea tinerilor fermieri, facilitarea transferului generațional, formarea profesională continuă și dezvoltarea competențelor digitale sunt componente indisociabile ale aceleiași strategii, iar fereastra demografică deschisă de retragerea generației vârstnice este valorificată înainte de a se închide prin depopulare ireversibilă.

Premisa 5. Dezvoltarea rurală integrată presupune diversificarea funcțiilor economice ale spațiului rural și valorificarea resurselor teritoriale locale

Premisa 5 este confirmată parțial, componenta sa de mecanism fiind infirmată de date, situație care se regăsește, în forme mai atenuate, și la Premisele 2 și 4, potrivit subcapitolelor 3.2 și 3.4. Componenta de necesitate este confirmată integral, întrucât pentru ruralul periferic montan și submontan și pentru segmentul vârstnic al gospodăriilor dependența de combinația dintre autoconsum agricol, pensii reduse și transferuri sociale menține o vulnerabilitate severă a veniturilor, iar fără diversificarea funcțiilor economice ale teritoriului excedentul de forță de muncă agricolă nu are alt debușeu decât migrația. În schimb, presupoziția potrivit căreia diversificarea s-ar realiza prioritar prin multifuncționalizarea exploatației este infirmată de date, doar 6,7% dintre exploatațiile naționale declarând activități aducătoare de venituri conexe fermei, agroturismul în exploatație fiind cvasi-inexistent, cu 3.922 de exploatații la nivelul întregii țări, iar atunci când gospodăria agricolă își diversifică veniturile o face covârșitor prin ocuparea în afara exploatației, peste două treimi dintre cele 2.082.597 de persoane cu alte activități având ocupația principală în afara fermei. Aceeași structură de confirmare parțială se regăsește pe fiecare dintre axele valorificării resurselor teritoriale. Regiunea deține a doua infrastructură agroturistică a țării, un capital peisager de rang național, 69% dintre monumentele istorice de grupa A localizate în mediul rural și un fond de 174 de produse tradiționale atestate, peste ponderea sa demografică, ceea ce confirmă componenta de potențial a premisei. Valorificarea este însă blocată sistematic la aceleași verigi pentru că indicele de utilizare a capacității de cazare se situa în 2025 între 9,2% și 14,4% tocmai în județele cu profil rural-turistic, agroturismul s-a dovedit în mare măsură decuplat de exploatația agricolă activă, comunitățile care furnizează activele primare ale experienței turistice rețin fracțiunea minimă a cheltuielii, majoritatea obiectivelor de patrimoniu rural nu pot funcționa ca unități economice autonome, iar deficitul de certificare europeană se dovedește unul de acțiune colectivă, nu de patrimoniu gastronomic.

Pentru perioada 2028-2034, verificarea premisei impune o recalibrare a instrumentarului de diversificare. Centrul de greutate trebuie deplasat dinspre sprijinirea activităților neagricole în interiorul exploatației către condițiile-cadru ale ocupării neagricole, respectiv accesibilitate, calificare și densitate antreprenorială locală, dinspre extinderea capacității turistice către valorificarea celei existente prin desezonalizare, produse integrate și conectarea la lanțurile agroalimentare locale, precum și dinspre finanțarea obiectivului de patrimoniu către finanțarea destinației. Premisa rămâne valabilă ca direcție, însă mecanismul realizării sale este diferit de cel presupus implicit la momentul formulării. A treia componentă, retenția valorii în teritoriu, rămâne nevalidabilă în stadiul actual al evidenței, întrucât nici volumele comercializate prin schemele de calitate, nici cheltuiala turistică efectuată local nu dispun de o măsurare publică, construirea indicatorilor de rezultat constituind astfel o precondiție de programare.

Premisa 6. Modernizarea guvernanței rurale și adaptarea la noua arhitectură europeană de programare

Premisa 6 este confirmată și, în raport cu momentul formulării sale, amplificată de evoluțiile cadrului european. Propunerea Comisiei privind cadrul financiar multianual 2028-2034, prezentată în iulie 2025, prefigurează integrarea Politicii Agricole Comune și a politicii de coeziune într-un fond unic, cu o alocare estimată la aproximativ 865 de miliarde de euro și cu implementare prin Planuri de Parteneriat Naționale și Regionale, ceea ce transformă complementaritatea dintre fonduri dintr-un obiectiv de coordonare într-o condiție structurală de proiectare. Pentru Regiune, reconfigurarea reprezintă simultan oportunitatea unei programări cu adevărat integrate și un risc de centralizare a deciziei, în condițiile în care includerea componentelor regionale va depinde în mare măsură de decizia statului membru. Analiza a confirmat și componenta internă a premisei, capacitatea administrativă și fiscală a unităților administrativ-teritoriale rurale fiind profund inegală, cu venituri proprii de 56,81% din total în Cluj față de 28,89% în Bistrița-Năsăud și cu peste 63% dintre unitățile administrativ-teritoriale din România incapabile să își acopere cheltuielile de personal din venituri proprii, ceea ce alimentează mecanismul auto-reproductiv al absorbției preferențiale.

Verificarea premisei a evidențiat și o formă mai puțin vizibilă a deficitului de guvernanță, anume deficitul de evidență. Absența unor registre consolidate privind cooperativele active, suprafețele arendate, capacitățile de procesare, infrastructura de irigații funcțională, meșteșugarii activi sau frecventarea obiectivelor de patrimoniu împiedică dimensionarea riguroasă a intervențiilor, astfel încât construirea unui sistem regional coerent de monitorizare, care să integreze sursele statistice, administrative și geospațiale, devine ea însăși o intervenție de primă urgență. În contrapondere, analiza a identificat în rețeaua Grupurilor de Acțiune Locală, care acoperea aproximativ 1.158.000 de locuitori în perioada 2014-2020 și 1.400.603 în teritoriile celor 34 de grupuri integral regionale selectate pentru 2023-2027, mecanismul cu cea mai mare capilaritate teritorială demonstrată. Capilaritatea nu se convertește însă automat în intervenții integrate, întrucât proiectele de cooperare reprezintă doar 1,4% din portofoliul contractat prin submăsura 19.2, iar contrastul dintre cele 3,45% din valoarea fondurilor de coeziune 2021-2027 contractate de beneficiari din comune și cele 27,1% atrase prin Planul Național de Redresare și Reziliență arată că accesul ruralului la finanțare depinde mai mult de arhitectura instrumentului decât de volumul alocărilor, iar testul de scară aplicat instrumentelor Politicii Agricole Comune a arătat că absorbția excedentului de forță de muncă și închiderea deficitelor infrastructurale depășesc perimetrul politicii agricole și reclamă convergența cu politica de coeziune.

Pentru perioada 2028-2034, premisa impune consolidarea capacității Agenției de Dezvoltare Regională de a fundamenta și susține capitolul teritorial al regiunii în interiorul unui plan național unic, mai competitiv și mai centralizat decât actualul sistem, valorificarea experienței instituționale acumulate prin programele operaționale și prin logica jaloanelor și a țintelor, dezvoltarea cooperării inter-municipale și a sprijinului de proximitate pentru UAT-urile mici, precum și reflectarea explicită a unui principiu de prioritizare a intervențiilor în funcție de intensitatea nevoilor teritoriale, complementar logicii capacității de absorbție.

Cele mai importante vulnerabilități structurale ale sistemului agroalimentar și ale mediului rural

Sinteza diagnozei indică cinci vulnerabilități structurale fundamentale, interdependente și auto-întreținute. Prima este dualismul agrar, respectiv coexistența unei mase covârșitoare de exploatații de subzistență și semi-subzistență cu un nucleu comercial restrâns, dublată de fărâmițarea parcelelor, de succesiunile nerezolvate și de blocajele pieței funciare, care mențin resursa de teren sub pragul viabilității economice. A doua este eroziunea capitalului uman, prin îmbătrânirea conducătorilor de exploatații, cvasi-absența calificării agricole formale, subocuparea masivă și migrația tinerilor, vulnerabilitate care condiționează toate celelalte și care se extinde asupra capitalului cultural. A treia este deficitul de acțiune colectivă, manifestat prin nivelul marginal al cooperării economice și prin lanțuri valorice incomplete, în care valoarea adăugată migrează către verigile din aval și către teritorii externe. A patra este polarizarea teritorială cumulativă, în care concentrarea gravitațională a capitalului uman, economic și administrativ în jurul polului clujean și, secundar, al Oradei coexistă cu un rural periferic afectat simultan de depopulare, de periferii interne de accesibilitate, de deficite tehnico-edilitare severe și de o capacitate administrativă și fiscală redusă. A cincea este decalajul dintre geografia excedentului de forță de muncă agricolă și geografia cererii de muncă neagricolă, care face ca, în absența intervențiilor, resorbția excedentului să se producă prin migrație definitivă.

Cele mai importante avantaje competitive și oportunități de dezvoltare

Avantajul competitiv cel mai solid și mai greu de replicat al Regiunii este cel zootehnic erbivor, demonstrat prin concentrarea a 19,34% din efectivul național de bovine și a 19,12% din cel de ovine la o pondere funciară de numai 14,02%, întemeiat pe baza furajeră naturală a pajiștilor permanente și teritorializat în arealele montane și colinare. I se adaugă avantajul pomi-viticol real, dar subvalorificat, și un activ structural distinctiv în plan agrar, segmentul de exploatații mijlocii de 5-100 de hectare, apt să constituie nucleul transformării comerciale. În plan teritorial, Regiunea dispune de un capital natural, peisager și cultural de rang național, de la ponderea ridicată a pădurii mature și a peisajului agro-pastoral mozaicat la rețeaua de arii protejate, patrimoniul UNESCO și fondul de produse tradiționale atestate, completat de a doua infrastructură agroturistică a țării. Oportunitățile de valorificare sunt configurate de cererea solvabilă a polului Cluj-Napoca pentru lanțuri scurte și produse de proximitate, de potențialul de cercetare și formare al polului universitar clujean, de coridoarele de transport în curs de finalizare, de profilul agricol comercial al județului Satu Mare, unde agricultura deține cea mai ridicată pondere în produsul intern brut județean din Regiune, de orientarea viitorului cadru european către domeniile ecologic, digital și verde, pentru care sistemele extensive regionale oferă o poziție de plecare favorabilă, precum și de fereastra de fond funciar eliberat prin retragerea generației vârstnice, condiționată de pregătirea în avans a instrumentelor de intermediere.

Riscurile majore ale perioadei 2028-2034

Riscul major al perioadei este consolidarea polarizării teritoriale ca echilibru suboptimal durabil, în care depopularea ruralului periferic devine ireversibilă. I se asociază riscul de erodare a avantajului comparativ principal, prin contracția pajiștilor, abandonul agricol montan și împădurirea necontrolată, precum și riscul climatic diferențiat, de la seceta care amenință producția vegetală a câmpiei vestice, pe fondul unei infrastructuri de irigații degradate, până la eroziunea din arealele montane. Un risc distinct este paradoxul de absorbție, prin care sprijinul public, în lipsa unor instrumente calibrate pentru exploatațiile mici și mijlocii și pentru unitățile administrativ-teritoriale cu capacitate redusă, este captat de structurile deja consolidate, adâncind dualismul pe care își propune să îl corecteze; amplitudinea lui este cuantificată în subcapitolul 3.4, unde beneficiarii din comune reține 3,45% din cele 38,29 miliarde lei contractate prin fondurile de coeziune 2021-2027. La nivel instituțional, reforma post-2027 generează riscul diminuării rolului regiunilor în programare, iar întârzierea investițiilor în colectarea și epurarea apelor uzate, în condițiile noului prag de 1.000 de locuitori echivalenți, expune România riscului de infringement. Li se adaugă riscul pierderii ireversibile a patrimoniului imaterial, odată cu dispariția cohortelor de purtători, și cel al unei consolidări agricole nediferențiate teritorial, care ar eroda capitalul peisager pe care se sprijină diversificarea.

Domeniile prioritare de concentrare a intervențiilor publice

Din convergența diagnozei rezultă șase domenii asupra cărora intervențiile publice ar trebui concentrate cu prioritate. Primul este restructurarea instituțională a agriculturii, prin dezvoltarea cooperativelor și a grupurilor de producători, prin instrumente de intermediere funciară, clarificare succesorală și comasare voluntară și prin țintirea explicită a segmentelor de 1-10 și de 5-100 de hectare. Al doilea este completarea lanțurilor valorice agroalimentare, prin investiții în colectare, depozitare și procesare dimensionate pentru structura regională și orientate prioritar către arealele montane și colinare și către filierele laptelui, cărnii de erbivore, fructelor și legumelor, unde capacitățile autorizate lipsesc sau au dimensiuni reduse, realizate prin forme asociative capabile să asigure agregarea volumelor, prin lanțuri scurte conectate la cererea urbană și turistică și prin certificarea europeană a produselor cu notorietate consolidată. Al treilea este reînnoirea capitalului uman, prin instalarea tinerilor fermieri articulată cu accesul la teren și la capital, prin formarea generației-punte, prin competențe digitale și prin consolidarea sistemului de cunoaștere și inovare agricolă. Al patrulea este adaptarea climatică și tranziția verde teritorializată, de la reabilitarea irigațiilor în câmpie până la gestionarea durabilă a pajiștilor, agricultura ecologică, produsele de munte și remunerarea funcției peisagere în arealele montane. Al cincilea este pachetul integrat de infrastructură și servicii de bază, tratând unitar drumurile locale, inclusiv drumurile agricole care asigură accesul la exploatații și la unitățile de procesare, conformarea la cerințele privind apa și apele uzate, inclusiv racordarea efectivă a gospodăriilor la rețelele existente, conectivitatea digitală, soluțiile energetice descentralizate și eficiența energetică a locuințelor individuale, serviciile publice locale de iluminat public și de colectare separată a deșeurilor și spațiile comunitare multifuncționale, precum și asistența medicală primară și rețeaua școlară, organizate pe bazine de viață în care investiția este legată de asigurarea funcționării serviciului, cu prioritizare după intensitatea nevoilor stabilită printr-o strategie regională a infrastructurii rurale. Al șaselea este guvernanța, prin consolidarea capacității administrative a unităților administrativ-teritoriale mici, prin cooperare inter-municipală, prin valorificarea capilarității mecanismului LEADER și prin construirea sistemului regional de date care să închidă lacunele de evidență identificate.

Concluzie

Raportată la obiectivul formulat în introducere, analiza permite un verdict de ansamblu nuanțat, dar ferm. Sistemul agroalimentar al Regiunii dispune de avantaje comparative reale, consolidate și demonstrabile statistic, însă nivelul său actual de competitivitate rămâne semnificativ sub potențial, întrucât decalajul nu provine din absența resurselor, ci din incapacitatea structurii actuale, fragmentată funciar, îmbătrânită demografic, neasociată economic și incomplet integrată în lanțuri valorice, de a transforma aceste resurse în valoare adăugată reținută în teritoriu. Agricultura regională reproduce, uneori în formă accentuată, trăsătura structurală a agriculturii românești, care concentrează aproape o treime din exploatațiile Uniunii Europene la o contribuție de doar circa 2,98% la producția standard europeană, iar performanța sa economică rămâne cantonată într-un nucleu comercial restrâns.

Gradul de reziliență al mediului rural este inegal distribuit și, în ansamblu, fragil. Aparenta stabilizare demografică s-a dovedit efectul statistic al suburbanizării, sub care continuă depopularea ruralului periferic, iar tipologia funcțională cu patru paliere a relevat un spațiu rural cu două viteze, în care palierele periurbane și de câmpie dispun de venituri diversificate, accesibilitate și capacitate administrativă, în timp ce palierul montan și submontan periferic cumulează vulnerabilități demografice, infrastructurale, economice și fiscale care se întrețin reciproc. Rezilienta rurală reală se sprijină astăzi, paradoxal, pe două mecanisme aflate ele însele sub presiune, respectiv pluriactivitatea gospodăriilor, dependentă de accesul la piețele urbane ale muncii, și agricultura extensivă de mici dimensiuni, care întreține peisajul și furnizează securitate alimentară de proximitate, dar care se află în contracție demografică accelerată. Capacitatea Regiunii de a răspunde triplei tranziții este diferențiată pe componente. În tranziția verde, poziția de plecare este relativ favorabilă, întrucât sistemele extensive, capitalul natural de rang național și peisajul încă întreținut presupun costuri de conversie mai reduse și un potențial de valorificare premium, condiția fiind accesarea efectivă a instrumentelor de mediu de către exact segmentul de exploatații care întreține resursa. În tranziția digitală, Regiunea se confruntă cu o dublă barieră, de infrastructură și, mai ales, de capital uman, profilul dominant al conducătorului de exploatație, vârstnic și format exclusiv prin practică, limitând sever absorbția tehnologiilor, astfel încât decalajul digital se dovedește în primul rând unul de competențe. În tranziția demografică, Regiunea se află în punctul cel mai critic, reînnoirea generațională a agriculturii, a economiei rurale și a patrimoniului cultural depinzând de aceeași resursă în declin, iar deceniul 2028-2034 funcționând ca fereastră de bifurcație între consolidare și abandon.

Direcțiile strategice care trebuie prioritizate decurg din natura sistemică a blocajelor identificate. Întrucât constrângerile diagnosticate, fragmentarea, deficitul de capital uman, subdezvoltarea cooperării, lanțurile valorice incomplete, vulnerabilitatea climatică și capacitatea administrativă inegală, sunt circulare și se autoîntrețin, intervențiile perioadei 2028-2034 trebuie concepute ca pachete integrate și teritorializate, nu ca măsuri sectoriale izolate. Programarea ar trebui să combine restructurarea instituțională a agriculturii și completarea lanțurilor valorice cu reînnoirea capitalului uman, cu adaptarea climatică diferențiată teritorial, cu pachetul integrat de infrastructură și servicii de bază și cu consolidarea guvernanței, calibrând instrumentele pe cele patru paliere funcționale ale ruralului regional și deplasând accentul dinspre extinderea capacităților către valorificarea celor existente, dinspre fermă către condițiile-cadru ale economiei rurale și dinspre logica absorbției către logica nevoilor. Operațional, aceasta înseamnă articularea viitoarelor planuri de parteneriat naționale și regionale cu o componentă regională dedicată mecanismului LEADER și dezvoltării locale plasate sub responsabilitatea comunității, cu ecoschemele și intervențiile de agro-mediu și climă de tip DR-04 și DR-05 și cu sprijinul pentru instalarea tinerilor fermieri, în continuarea celor șapte direcții programatice formulate în Capitolul 1 și a celor patru direcții din Capitolele 2 și 3.

Pentru trasabilitatea programării, direcțiile de mai sus se repartizează pe două niveluri de intervenție. Sprijinul pentru instalarea tinerilor fermieri, ecoschemele, intervențiile de agro-mediu și climă și plățile compensatorii pentru zonele cu constrângeri naturale sunt, în arhitectura actuală, instrumente naționale ale Planului Strategic PAC, iar plasarea lor în planul de parteneriat 2028-2034 depinde de opțiunile statului membru, astfel încât rolul prezentului document este de a fundamenta țintirea lor teritorială și articularea lor cu investițiile regionale. Câmpul propriu al componentei regionale îl constituie infrastructurile colective de colectare, depozitare și procesare, componentele locale ale gestionării apei pentru agricultură, pachetul de infrastructură și servicii de bază, dezvoltarea locală plasată sub responsabilitatea comunității și sprijinul de proximitate pentru pregătirea proiectelor, în acord cu testul de scară aplicat instrumentelor Politicii Agricole Comune în subcapitolele 2.1 și 3.3, potrivit căruia absorbția excedentului de forță de muncă și închiderea deficitelor infrastructurale depășesc perimetrul politicii agricole. Pentru măsurile regionale cu incidență rurală, principiul de prioritizare după intensitatea nevoilor se operaționalizează prin criterii de selecție sau alocări teritoriale care favorizează palierul montan și submontan periferic, condiție fără de care paradoxul de absorbție documentat în subcapitolul 3.4 se reproduce în perioada 2028-2034.

În raport cu premisele formulate în introducere, bilanțul verificării este următorul. Premisele 1, 2, 3, 4 și 6 sunt confirmate de dovezile reunite pe parcursul analizei, cu nuanțări care le precizează mecanismele și condițiile de operaționalizare, iar Premisa 5 este confirmată parțial, componenta sa de necesitate fiind validată integral, în timp ce mecanismul presupus al realizării sale, multifuncționalizarea exploatației, este infirmat în favoarea diversificării prin ocupare și prin economia destinației. Caracterul ciclic al demersului își atinge astfel scopul metodologic, ipotezele inițiale fiind nu doar validate sau respinse, ci transformate calitativ, prin identificarea mecanismelor cumulative care generează vulnerabilitățile, a grupurilor-țintă cu potențial real de transformare, a tensiunilor dintre obiective și a condiției transversale care le leagă, anume capacitatea de acțiune colectivă și instituțională. Pe acest temei, analiza își îndeplinește obiectivul asumat, acela de a oferi fundamentarea factuală necesară calibrării intervențiilor Planului de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2028-2034 pe realitățile teritoriale ale Regiunii.

Liste de constatări, provocări și măsuri potențiale

Principalele constatări

1. Stabilizarea demografică a ruralului este o iluzie statistică. Creșterea populației rurale cu 2,03% în 2011-2021 provine din suburbanizarea clujeană; fără județul Cluj ruralul regional ar fi scăzut cu 1,1%, iar după eliminarea inelului periurban al municipiilor reședință, cu 214.786 de locuitori, ruralul propriu-zis pierde populație în toate cele șase județe.

2. Spațiul rural funcționează pe patru paliere, cu două viteze. Clujul generează aproximativ 43% din PIB-ul regional și 112% din media europeană pe locuitor, în timp ce Bistrița-Năsăud, Satu Mare și Maramureș se situează la circa jumătate din aceasta, iar periferiile interne din estul Bistriței-Năsăud, nordul Maramureșului și sud-estul Sălajului au timpi de acces de peste 60 de minute către cel mai apropiat pol urban.

3. Dualismul agrar menține terenul sub pragul viabilității. Cele 441.263 de exploatații au o dimensiune medie de 4,05 ha; 86,28% sunt sub 5 ha și lucrează 32,00% din suprafață, în timp ce 0,39% concentrează 27,33%, iar segmentul de 5-100 ha deține 40,66% din SAU, față de 29,32% la nivel național, fiind grupul cu cel mai ridicat potențial de transformare.

4. Asocierea economică este sub masa critică. Cele 487 de cooperative funcționale din 2023 înseamnă aproximativ o cooperativă la o mie de exploatații, iar lanțul valoric este blocat de dispersia producției, de deficitul capacităților de colectare, depozitare și procesare și de poziția de negociere inferioară a producătorilor neasociați.

5. Capacitățile de depozitare sunt concentrate și nepotrivite structurii productive. Cele 464 de depozite autorizate se află în numai 142 din 446 de UAT, iar 90,9% din capacitate este localizată în Satu Mare și Bihor, preponderent cerealieră, în timp ce arealele montane și colinare, cu profil zootehnic și pomicol, sunt slab acoperite.

6. Avantajul zootehnic se sprijină pe o resursă vulnerabilă climatic. Regiunea concentrează 19,34% din efectivul național de bovine și 19,12% din cel de ovine la 14,02% din SAU, pe baza pajiștilor permanente, care reprezintă 47,13% din SAU și se află în contracție, cu 18,1 mii ha pierdute în Bistrița-Năsăud, iar irigațiile din câmpia vestică sunt aproape integral nefuncționale, cu numai 250 ha udate în 2022 și zero în 2023-2024.

7. Capitalul uman agricol este îmbătrânit și slab calificat. 57,98% dintre conducătorii de exploatații au cel puțin 55 de ani și doar 5,96% sub 35, respectiv 10,3 tineri la 100 de vârstnici, pregătirea agricolă completă este prezentă la numai 0,67%, iar raportul rural de înlocuire a forței de muncă a coborât de la 114,4 la 96,6 între 2014 și 2025.

8. Diversificarea se produce prin ocupare, nu prin multifuncționalizarea fermei. Doar 6,7% dintre exploatațiile naționale declară activități conexe, peste două treimi dintre cele 2.082.597 de persoane cu alte activități lucrează în afara fermei, iar rata de activitate rurală a scăzut de la 66,7% la 65,3% în 2019-2024, în timp ce cea urbană a crescut.

9. Potențialul turistic și patrimonial este subvalorificat. Regiunea are a doua infrastructură agroturistică a țării, 69% dintre monumentele de grupa A în rural și 174 de produse tradiționale atestate, însă a adăugat 6.805 locuri de cazare clasice între 2019 și 2025 și a pierdut 508.884 de înnoptări, gradul brut de ocupare al pensiunilor agroturistice coborând la 10,1%, iar Maramureșul, cu opt biserici UNESCO, înregistrează în rural doar 4,6% din vizitarea sa culturală.

10. Decalajul tehnico-edilitar este unul de regim, nu de grad. La nivel național, doar 20,4% din populația rurală este racordată la canalizare; în Regiune, 235 din cele 403 comune au rețea de canalizare, necesarul de conformare pentru aglomerările de peste 2.000 l.e. este de 612,3 mil. euro, clasa de 1.000-2.000 l.e. nu este cuantificată, iar doar 31,3% dintre drumurile comunale sunt modernizate, de la 62,1% în Bihor la 0,3% în Bistrița-Năsăud.

11. Serviciile de sănătate și educație se retrag acolo unde nevoia crește. Circa 79% din unitățile sanitare și 70% din personalul didactic se află în urban, personalul medico-sanitar urban este de circa opt ori mai numeros decât cel rural, rata de părăsire timpurie a școlii în rural este, la nivel național, de 23,7%, iar decalajul digital de 14 puncte procentuale este unul de competențe și servicii, nu de rețea.

12. Serviciile publice locale și locuirea rurală nu dispun de evidență regională. La nivel național, rata de reciclare a deșeurilor municipale era de 13,7% în 2020, cu risc de neîndeplinire a țintei de 55% pentru 2025, 47,5% din locuințe se află în rural, unde încălzirea cu lemne în sobe vechi are cea mai mare pondere în consumul rezidențial, doar 18% din cele 6.365 de cămine culturale au fost renovate în 1999-2018, iar iluminatul public nu are statistică teritorială.

13. Accesul ruralului la finanțare depinde de arhitectura instrumentului, nu de volumul alocărilor. Beneficiarii din comune au contractat doar 3,45% din cele 38,29 mld. lei ale fondurilor de coeziune 2021-2027, față de 27,1% prin PNRR, deși ruralul are 49,89% din populație, iar veniturile proprii ale administrațiilor locale variază de la 56,81% în Cluj la 28,89% în Bistrița-Năsăud.

14. LEADER are capilaritate, dar produce puțină integrare. Cele 34 de GAL integral regionale acoperă 1.400.603 locuitori, însă proiectele de cooperare reprezintă doar 1,4% din cele 1.413 proiecte ale submăsurii 19.2, iar 53,3% reproduc infrastructura de servicii la scară mică.

Principalele provocări pentru perioada 2028-2034

1. Fereastra demografică 2028-2034. Numărul pensionarilor agricultori a scăzut la nivel național de la 283,3 mii în 2019 la 113,1 mii în februarie 2026, iar terenul și activele eliberate pot alimenta fie consolidarea și instalarea tinerilor, fie abandonul și fragmentarea succesorală, în funcție de existența prealabilă a instrumentelor de intermediere funciară și de transfer.

2. Depopularea ireversibilă a ruralului periferic. Polarizarea se poate consolida ca echilibru suboptimal durabil, iar pentru o parte a comunelor întrebarea realistă devine organizarea serviciilor într-un teritoriu cu populație puțină și vârstnică.

3. Reproducerea paradoxului de absorbție. Selecția competitivă și cofinanțarea premiază UAT-urile deja capabile, iar fără criterii de selecție sau alocări pe paliere o majorare a alocărilor ar reproduce la scară mai mare aceeași distribuție a beneficiarilor.

4. Centralizarea programării post-2027. Fondul unic de aproximativ 865 mld. euro și Planurile de Parteneriat Naționale și Regionale fac din complementaritatea fondurilor o condiție de proiectare, dar includerea componentelor regionale depinde de statul membru, cu risc de demarcare neclară față de instrumentele naționale ale PS PAC.

5. Conformarea cu Directiva (UE) 2024/3019. Pragul de 1.000 l.e. transformă decalajul de canalizare într-o obligație cu termene și cu risc de infringement, în condițiile în care clasa de 1.000-2.000 l.e. nu este inventariată, iar o parte a rețelelor construite rămâne neutilizată din cauza racordării reduse.

6. Riscul climatic diferențiat. Seceta amenință câmpia vestică, unde irigațiile sunt degradate, eroziunea și alunecările afectează arealele colinare și montane, iar exploatațiile cele mai expuse, mici, extensive și conduse de vârstnici, sunt cele mai puțin capabile să se adapteze.

7. Erodarea capitalului peisager. Contracția pajiștilor, abandonul montan și împădurirea necontrolată erodează avantajul zootehnic și resursa turistică, iar o consolidare agricolă nediferențiată teritorial ar slăbi tocmai agricultura extensivă care întreține peisajul.

8. Trecerea de la cooperative înregistrate la cooperative funcționale. Înființarea de entități este în mare măsură atinsă, dar agregarea volumelor, managementul profesionist și contractele în aval lipsesc, iar fără ele procesarea nu are materie primă asigurată.

9. Decalajul dintre excedentul de forță de muncă agricolă și cererea de muncă neagricolă. Diversificarea depinde de navetă, de drumurile comunale și de transportul public județean, iar în absența lor resorbția excedentului se produce prin migrație definitivă.

10. Valorificarea capacității turistice existente. Cu o utilizare a capacității de cazare între 9,2% și 14,4% în 2025 în județele cu profil rural-turistic, provocarea este reținerea cheltuielii turistice în comunități, în timp ce patrimoniul restaurat fără model de funcționare nu generează vizitare.

11. Menținerea serviciilor de bază într-un rural în contracție. Nevoia de servicii medicale și sociale crește odată cu îmbătrânirea, în timp ce oferta se retrage, iar țintele europene de reciclare, de 60% în 2030 și 65% în 2035, și reducerea consumului de energie primară al locuințelor cu cel puțin 16% până în 2030 revin unor comune cu venituri proprii reduse.

12. Deficitul de evidență. Absența registrelor consolidate privind cooperativele active, suprafețele arendate, capacitățile de procesare, irigațiile funcționale, meșteșugarii activi, frecventarea patrimoniului și serviciile publice locale împiedică dimensionarea, țintirea și monitorizarea intervențiilor.

Măsuri potențiale

1. Infrastructuri colective de colectare, depozitare, procesare, ambalare și desfacere, dimensionate pentru structura regională și orientate prioritar către arealele montane și colinare și către filierele laptelui, cărnii de erbivore, fructelor și legumelor, operate prin forme asociative.

2. Consolidarea funcției economice a cooperativelor și a grupurilor de producători prin management profesionist, contracte în aval și lanțuri scurte conectate la cererea urbană a Clujului și la turism, inclusiv certificarea europeană a produselor cu notorietate prin solicitanți colectivi precum organizațiile de management al destinației.

3. Instrumente de intermediere funciară și de transfer generațional, respectiv clarificare succesorală, finalizarea cadastrului, comasare voluntară și un mecanism de ieșire ordonată pentru cedenți, articulate cu sprijinul național pentru instalarea tinerilor fermieri.

4. Formarea profesională a generației-punte de 35-54 de ani, care reprezintă 36,06% dintre conducători, competențe digitale și consolidarea sistemului de cunoaștere și inovare agricolă.

5. Gestionarea apei pentru agricultură, cu reabilitarea marilor amenajări din Bihor și Satu Mare la nivel național și cu stocare locală și micro-irigații organizate colectiv la nivel regional.

6. Menținerea pajiștilor și remunerarea funcției peisagere în arealele montane, prin creșterea accesării ecoschemelor, a intervențiilor de agro-mediu și a plăților pentru zonele cu constrângeri naturale de către exploatațiile mici.

7. Valorificarea capacității turistice existente prin servicii complementare, desezonalizare, produse integrate și organizații de management al destinației, în locul extinderii capacității de cazare, iar investițiile în patrimoniu condiționate de un model de funcționare.

8. Modernizarea drumurilor comunale și agricole, prioritizată după funcția de acces la exploatații, unități de procesare și servicii și după intensitatea nevoii pe paliere.

9. Conformarea apă-canal, prin cuantificarea aglomerărilor de 1.000-2.000 l.e., racordarea efectivă a gospodăriilor la rețelele existente și soluții descentralizate acolo unde rețeaua clasică nu se justifică economic.

10. Modernizarea serviciilor publice locale, respectiv iluminat public eficient energetic și infrastructură de colectare separată a deșeurilor, în comunele cu capacitate fiscală redusă.

11. Eficiența energetică a locuințelor individuale rurale, derulată prin UAT în numele gospodăriilor pe baza unui ghid metodologic regional, combinată cu soluții descentralizate de tip biomasă eficientă, geotermal sau fotovoltaic comunitar.

12. Centre multifuncționale prin reabilitarea căminelor culturale și pachete integrate de sănătate, educație și servicii publice digitale pe bazine de viață, cu investiția legată de un program de funcționare și de personal asigurat.

13. Ocupare și antreprenoriat neagricol în ruralul periferic, prin transport public județean, primă activare economică cu mentorat, intermediere de proximitate și instrumente financiare de tip garanții, microcredit și avansuri.

14. O componentă regională LEADER și DLRC, cu criterii de prioritizare după nevoie, stimularea proiectelor de cooperare și utilizarea echipelor GAL ca sprijin pentru pregătirea proiectelor comunelor mici, completată de cooperare intermunicipală și de alocări teritoriale pe paliere.

15. Strategia regională a infrastructurii rurale și sistemul regional de date, cu inventar la nivel de comună al rețelelor, serviciilor publice locale, căminelor culturale, capacităților de procesare, irigațiilor și cooperativelor active, ca bază de prioritizare și monitorizare.

Bibliografie

A. Legislație și propuneri legislative ale Uniunii Europene

1. Directiva (UE) 2024/3019 a Parlamentului European și a Consiliului din 27 noiembrie 2024 privind tratarea apelor uzate urbane (reformare). Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202403019.
2. Directiva 2009/128/CE de stabilire a unui cadru de acțiune comunitară în vederea utilizării durabile a pesticidelor. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/128/oj/ron.
3. Directiva 2009/147/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 30 noiembrie 2009 privind conservarea păsărilor sălbatice. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02009L0147-20190626.
4. Directiva 92/43/CEE a Consiliului din 21 mai 1992 privind conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A01992L0043-20250714.
5. Propunere de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a Fondului european pentru coeziune economică, socială și teritorială, agricultură și dezvoltare rurală, pescuit și afaceri maritime, prosperitate și securitate pentru perioada 2028-2034. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025PC0565.
6. Regulamentul (CE) nr. 178/2002 de stabilire a principiilor și a cerințelor generale ale legislației alimentare, de instituire a Autorității Europene pentru Siguranța Alimentară și de stabilire a procedurilor în domeniul siguranței produselor alimentare. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32002R0178.
7. Regulamentul (UE) 2018/848 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02018R0848-20210101&from=FR.
8. Regulamentul (UE) 2021/1057 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 iunie 2021 de instituire a Fondului social european Plus (FSE+) și de abrogare a Regulamentului (UE) nr. 1296/2013. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1057/oj?eliuri=eli%3Areg%3A2021%3A1057%3Aoj&locale=ro.
9. Regulamentul (UE) 2021/1058 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 iunie 2021 privind Fondul european de dezvoltare regională și Fondul de coeziune. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32021R1058.
10. Regulamentul (UE) 2021/1060 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 iunie 2021 de stabilire a dispozițiilor comune privind Fondul european de dezvoltare regională, Fondul social european Plus, Fondul de coeziune, Fondul pentru o tranziție justă și Fondul european pentru afaceri maritime, pescuit și acvacultură și de stabilire a normelor financiare aplicabile acestor fonduri, precum și Fondului pentru azil, migrație și integrare, Fondului pentru securitate internă și Instrumentului de sprijin financiar pentru managementul frontierelor și politica de vize. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32021R1060.
11. Regulamentul (UE) 2021/2115 privind sprijinul pentru planurile strategice care urmează a fi elaborate de statele membre în cadrul politicii agricole comune (planurile strategice PAC). Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32021R2115.
12. Regulamentul (UE) 2021/2116 privind finanțarea, gestionarea și monitorizarea politicii agricole comune și de abrogare a Regulamentului (UE) nr. 1306/2013. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2116/oj?locale.ro=&locale=ro.
13. Regulamentul (UE) 2021/2117 al Parlamentului European și al Consiliului din 2 decembrie 2021 de modificare a Regulamentului (UE) nr. 1308/2013 de instituire a unei organizări comune a piețelor produselor agricole, a Regulamentului (UE) nr. 1151/2012 privind sistemele din domeniul calității produselor agricole și alimentare, a Regulamentului (UE) nr. 251/2014 privind definirea, descrierea, prezentarea, etichetarea și protejarea indicațiilor geografice ale produselor vitivinicole aromatizate și a Regulamentului (UE) nr. 228/2013 privind măsurile specifice din domeniul agriculturii în favoarea regiunilor ultraperiferice ale Uniunii. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX%3A32021R2117.
14. Regulamentul (UE) 2024/1143 al Parlamentului European și al Consiliului privind indicațiile geografice pentru vinuri, băuturi spirtoase și produse agricole, precum și specialitățile tradiționale garantate și mențiunile de calitate facultative pentru produsele agricole. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32024R1143.
15. Regulamentul (UE) nr. 1151/2012 al Parlamentului European și al Consiliului privind sistemele din domeniul calității produselor agricole și alimentare. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32012R1151.
16. Regulamentul (UE) nr. 1308/2013 de instituire a unei organizări comune a piețelor produselor agricole și de abrogare a Regulamentelor (CEE) nr. 922/72, (CEE) nr. 234/79, (CE) nr. 1037/2001 și (CE) nr. 1234/2007 ale Consiliului. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02013R1308-20260318.

17. Directiva (UE) 2018/851 a Parlamentului European și a Consiliului din 30 mai 2018 de modificare a Directivei 2008/98/CE privind deșeurile. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/851/oj.
18. Directiva (UE) 2023/1791 a Parlamentului European și a Consiliului din 13 septembrie 2023 privind eficiența energetică și de modificare a Regulamentului (UE) 2023/955 (reformare), art. 5. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/1791/oj.
19. Directiva (UE) 2024/1275 a Parlamentului European și a Consiliului din 24 aprilie 2024 privind performanța energetică a clădirilor (reformare), art. 9. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1275/oj
20. Regulamentul (UE) 2023/955 al Parlamentului European și al Consiliului din 10 mai 2023 de instituire a unui Fond social pentru climă și de modificare a Regulamentului (UE) 2021/1060. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/955/oj.

B. Legislație națională

1. Legea fondului funciar nr. 18/1991. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/fond-funciar/2024/legea-fondului-funciar-nr-18-1991.pdf.
2. Legea nr. 150/2004 privind siguranța alimentelor și a hranei pentru animale. Disponibil la: https://lege6.ro/app/document/index/geytinbwg4?d=12.03.2026.
3. Legea nr. 17 din 7 martie 2014 privind unele măsuri de reglementare a vânzării terenurilor agricole situate în extravilan, cu modificările și completările ulterioare. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/fond-funciar/2021/Legea-%20nr-17-7-martie-2014.pdf.
4. Legea nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției, precum și unele măsuri adiacente, Titlul XI, Renta viageră agricolă. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/.
5. Legea nr. 315/2004 privind dezvoltarea regională în România. Disponibil la: https://www.roreg.eu/dezvoltare-regional%C4%83/legea-dezvolt%C4%83rii-regionale.
6. Legea nr. 322/2006 pentru declararea comunei Livada, județul Satu Mare, oraș. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/.
7. Legea nr. 332/2004 pentru declararea ca oraș a comunei Dragomirești, județul Maramureș. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/.
8. Legea nr. 566 din 9 decembrie 2004 a cooperației agricole. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/2020/cooperative/LEGEA-nr-566-din-2004-cooperatiei-agricole.pdf.
9. Legea nr. 83/2004 pentru declararea ca orașe a unor comune. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/.
10. Ordinul ministrului culturii nr. 2.828/2015 pentru modificarea anexei nr. 1 la Ordinul ministrului culturii și cultelor nr. 2.314/2004 privind aprobarea Listei monumentelor istorice, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 113 bis din 15 februarie 2016. Disponibil la: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/175808.
11. Ordonanța de urgență nr. 34/2013 privind organizarea, administrarea și exploatarea pajiștilor permanente și pentru modificarea și completarea Legii fondului funciar nr. 18/1991. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/fond-funciar/2024/ordonanta-de-urgenta-nr-34-2013-privind-organizarea-administrarea-si-exploatarea-pajistilor-permanente-si-pentru-modificarea-si-completarea-legii-fondului-funciar-nr-18-1991.pdf.
12. Legea nr. 230/2006 a serviciului de iluminat public, cu modificările și completările ulterioare.
13. Legea serviciului de salubrizare a localităților nr. 101/2006, republicată, cu modificările și completările ulterioare.
14. Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 118/2006 privind înființarea, organizarea și desfășurarea activității așezămintelor culturale, cu modificările și completările ulterioare.
15. Hotărârea Guvernului nr. 1.034/2020 pentru aprobarea Strategiei naționale de renovare pe termen lung, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1247 bis din 17 decembrie 2020, capitolele III, IV și VII.

C. Documente strategice, rapoarte și baze de date ale instituțiilor europene

1. Acordul de parteneriat 2021-2027 dintre România și Comisia Europeană. Disponibil la: https://mfe.gov.ro/minister/perioade-de-programare/perioada-2021-2027/.
2. Banca Mondială, „Atlasul Zonelor Rurale Marginalizate și al Dezvoltării Umane Locale din România". Disponibil la: https://documents1.worldbank.org/curated/en/237481467118655863/pdf/106653-ROMANIAN-PUBLIC-PI-6-Atlas-Iunie2016.pdf.
3. Comisia Europeană, COM(2021) 345 final, O viziune pe termen lung pentru zonele rurale ale UE, Către zone rurale mai puternice, conectate, reziliente și prospere până în 2040. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52021DC0345.
4. Comisia Europeană, COM(2026) 223 final, Recommendation for a Council Recommendation on the economic, social, employment, structural and budgetary policies of Romania, Bruxelles, 3.6.2026. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52026DC0223.
5. Comisia Europeană, DG AGRI, Planul strategic PAC al României, pe scurt, versiunea actualizată din februarie 2026. Disponibil la: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/romania_ro.
6. Comisia Europeană, Raportul de țară pentru România. Disponibil la: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-member-states/country-pages-including-country-reports/country-report-romania_en.
7. Comisia Europeană, The 28 CAP Strategic Plans underway. Summary of implementation in 2023-2024, facts and figures, mai 2025. Disponibil la: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en.
8. Cork 2.0 Declaration 2016. Disponibil la: https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/cork-declaration-2-0_en.pdf.
9. ESPON Database Portal, Land use detailed, 25 classes, an de referință 2020, versiunea NUTS 2021, disponibil la: https://database.espon.eu/, și analizele ESPON privind distribuția serviciilor și dinamica antreprenorială la nivel local în România.
10. ESPON, Zone rurale funcționale în România, o analiză metodologică, Raport final, iunie 2022. Disponibil la: https://www.mdlpa.ro/uploads/articole/attachments/67e6636a87461068811205.pdf
11. Eurostat, baza de date edat_lfse_30 (early leavers from education and training by degree of urbanisation). Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_30__custom_10030899/bookmark/bar?lang=en&bookmarkId=73c3ad92-c27f-49e0-b08b-e038630dbc24&c=1708672751711.
12. Eurostat, baza de date ef_lf_main, „Forța de muncă agricolă principală, pe grupe de vârstă și sex ale conducătorului exploatației agricole, tipul exploatației agricole și regiunea NUTS 2". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ef_lf_main/default/table?lang=en&category=agr.ef.ef_lf.
13. Eurostat, baza de date ilc_peps13, „Persoane expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială, în funcție de gradul de urbanizare (Strategia Europa 2020)". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps13/default/table?lang=en&category=degurb.degurb_livcon.
14. Eurostat, baza de date isoc_r_broad_h, Households with broadband access, pe regiuni NUTS 2, seria pentru regiunea RO11 Nord-Vest, 2017-2021. Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_r_broad_h/default/table?lang=en.
15. Eurostat, baza de date nama_10r_3gdp, „Produsul intern brut (PIB) la prețurile curente ale pieței, pe regiuni NUTS 3". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10r_3gdp/default/table?lang=en.
16. Pactul Verde European. Disponibil la: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/762414e8-ee81-11eb-a71c-01aa75ed71a1/language-ro.
17. Strategia UE privind biodiversitatea pentru 2030. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0380.
18. Strategia „De la fermă la consumator". Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0381.
19. Comisia Europeană, SWD(2023) 199 final, The early warning report for Romania, Bruxelles, 8.6.2023. Disponibil la: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10478-2023-ADD-17/en/pdf.

D. Surse statistice naționale

1. Institutul Național de Statistică, Ancheta Structurală în Agricultură 2023, Volumul II. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/ancheta_structurala_in_agricultura_2023_vol2_0.pdf.
2. Institutul Național de Statistică, Comunicat de presă, „Distribuția apei în anul 2024", ediția 30 septembrie 2025, date pentru 2024. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/distributia_apei25r.pdf.
3. Institutul Național de Statistică, Comunicat de presă, „În anul 2024, aproape unul din cinci români era afectat de sărăcie", ediția 30 iunie 2025, Venituri și condiții de viață, date pentru 2024. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/saracia_și_excluziunea_socială_r2024.pdf.
4. Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea AGR103A - Parcul de tractoare și mașini agricole principale din agricultură, la sfârșitul anului, pe regiuni de dezvoltare, 2020-2024; indicatorul numără unitățile fizice, fără diferențierea puterii sau vechimii utilajelor. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/.
5. Institutul Național de Statistică, Ancheta Structurală în Agricultură 2023, Volumul I, Date la nivel național, 2025. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/publicatii-statistice-in-format-electronic.
6. Institutul Național de Statistică, Balanța Forței de Muncă, 1 ianuarie 2024, publicat în 2025. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/balanta_fortei_de_munca_la_1_ianuarie_2024.pdf
7. Institutul Național de Statistică, baza de date Tempo Online, matricea GOS116A - „Lungimea totală a conductelor de distribuție a gazelor, pe județe și localități". Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
8. Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea AGR210A - Volumul forței de muncă din agricultură, 2020-2025. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
9. Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea INT101R - Unități locale active, pe activități ale economiei naționale la nivel de secțiune CAEN Rev.2, clase de mărime după numărul de salariați, macroregiuni, regiuni de dezvoltare, prelucrare internă pentru Regiunea Nord-Vest, 2019-2024. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
10. Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea INT111D - Distribuția întreprinderilor active nou create, după tipul unității, pe regiuni de dezvoltare, prelucrare internă pentru Regiunea Nord-Vest, 2019-2024. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
11. Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea POP108B - Populația după domiciliu la 1 iulie pe grupe de vârstă și vârste, sexe, medii de rezidență, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, prelucrare internă pentru mediul rural și urban al județelor Regiunii Nord-Vest, 2014-2025. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
12. Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea privind lungimea totală a rețelei simple de distribuție a apei potabile, pe județe și localități, anul 2024, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest, cu separarea localităților urbane de cele rurale. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
13. Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricea TRN139A - Lungimea drumurilor publice, pe categorii de drumuri, tipuri de acoperământ, macroregiuni, regiuni de dezvoltare, anul 2024. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
14. Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricele privind unitățile sanitare și personalul medico-sanitar pe județe și localități. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
15. Institutul Național de Statistică, Comunicat de presă nr. 157 din 26 iunie 2026, populația conectată la sistemele de canalizare și epurare a apelor uzate în anul 2025. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/comunicate-de-presa-view.
16. Institutul Național de Statistică, Recensământul General Agricol 2020, volumele I și II. Disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/RGA2020.
17. Institutul Național de Statistică, Recensământul Populației și Locuințelor 2021, tabelul 1.01, populația pe medii de rezidență și județe la recensămintele din 1948-2021, prelucrare internă pentru intervalul 2011-2021. Disponibil la: https://www.recensamantromania.ro/.
18. Institutul Național de Statistică, Recensământul Populației și Locuințelor 2021, tabelul 1.3.2, populația rezidentă după grupa de vârstă, pe județe și municipii, orașe, comune, la 1 decembrie 2021, prelucrare internă. Disponibil la: https://www.recensamantromania.ro/.

19. Institutul Național de Statistică, Recensământul Populației și Locuințelor din 2021, Rezultate definitive: Caracteristici etno-culturale demografice, 2.4 Populația rezidentă după religie (Religii, Macroregiuni, Regiuni de dezvoltare, Județe, Municipii, orașe și comune*) - Tabel 2.04.1 și Tabel 2.04.2. Disponibil la: https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-caracteristici-etno-culturale-demografice/.
20. Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea AMG155E - Ancheta asupra forței de muncă în gospodării, rata de activitate pe grupe de vârstă și medii de rezidență. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
21. Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea CON103H - Produsul intern brut regional pe locuitor, prețuri curente. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
22. Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea CON103J - Produsul intern brut pe ramuri de activitate, macroregiuni, regiuni de dezvoltare, prețuri curente, CAEN Rev.2, SEC 2010. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
23. Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea FOM103D - Populația ocupată civilă pe activități ale economiei naționale la nivel de secțiune CAEN Rev.2, macroregiuni, regiuni de dezvoltare. Seria prezintă o discontinuitate metodologică începând cu anul 2021. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
24. Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea FOM104F - Numărul mediu al salariaților pe activități ale economiei naționale, macroregiuni, regiuni de dezvoltare. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
25. Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricea SOM103A - Rata șomajului înregistrat pe sexe, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
26. Institutul Național de Statistică, baza de date TEMPO-Online, matricele utilizate suplimentar ca sursă sub graficele și tabelele documentului: SCL101C, SCL103D și SCL104D pentru rețeaua școlară și populația școlară, SAN101B și SAN104B pentru unitățile sanitare și personalul medico-sanitar, SAR114B pentru riscul de sărăcie și excluziune socială, GOS106A și GOS110C pentru rețelele de apă și canalizare, FOM102A pentru populația activă civilă, AGR101A pentru fondul funciar, AGR104A și AGR106A pentru efectivele de animale, AGR109A, AGR110A și AGR202A pentru producția vegetală și animală, respectiv ART113A pentru activitatea unităților culturale. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/.
27. Institutul Național de Statistică, TEMPO-Online, matricele TUR101C, structuri de primire turistică, TUR102C, capacitatea de cazare turistică existentă, TUR104B, sosiri ale turiștilor, și TUR105D, înnoptări în structurile de primire turistică, pe județe și localități. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
28. Institutul Național de Statistică, Întreprinderi noi și profilul întreprinzătorilor din România, ediții anuale; rata de supraviețuire la 1, 3 și 5 ani nu este publicată dezagregat pe medii de rezidență la nivel regional, motiv pentru care evaluarea handicapului de consolidare al start-up-ului rural se sprijină pe indicatorul regional agregat și pe dovezile ESPON privind gradientul de distanță.
29. Institutul Național de Statistică, „Conturi Naționale regionale 2019-2023", ediția 2026. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/conturi_nationale_regionale_2022-2023.pdf.
30. Institutul Național de Statistică, „Forța de muncă în România. Ocupare și șomaj" (AMIGO - Ancheta forței de muncă în gospodării), ediția 2024. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/forta_de_munca_in_romania_ocupare_si_somaj_2024.pdf.
31. Prelucrare internă pe baza: INS, Recensământul General Agricol 2020, disponibil la: https://insse.ro/cms/ro/RGA2020. Și Eurostat, matricea ef_m_farmleg, "Indicatori ai exploatațiilor agricole în funcție de statutul juridic al exploatației, suprafața agricolă utilizată, tipul și dimensiunea economică a exploatației, precum și regiunea NUTS 2". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ef_m_farmleg/default/table?lang=en&category=agr.ef.ef_mainfarm.
32. Prelucrare internă pe baza: Institutul Național de Statistică, matricea AGR102A - Suprafața terenurilor amenajate cu lucrări de irigații și suprafața agricolă irigată, pe categorii de folosință a terenurilor, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe. Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
33. Prelucrare internă pe baza: Institutul Național de Statistică, matricea AGR108A - Suprafața cultivată cu principalele culturi, pe forme de proprietate, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe (2020-2024). Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.

34. Prelucrare internă pe baza: Institutul Național de Statistică, matricea AGR206A - Valoarea producției ramurii agricole pe sectoare, forme de proprietate, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe - serie nouă (2020-2024). Disponibil la: http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table.
35. Recensământul Populației și Locuințelor din 2021, Rezultate definitive: Caracteristici demografice, 1.1. la recensămintele din anii 1948, 1956, 1966, 1977, 1992, 2002, 2011 și 2021 (Județe Medii de rezidență) - Tabel 1.01. Disponibil la: https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-caracteristici-demografice/.

E. Documente de programare, registre și rapoarte ale instituțiilor naționale și regionale

1. ADR Nord-Vest, Planul de Dezvoltare Regională Nord-Vest 2021-2027. Disponibil la: https://www.nord-vest.ro/wp-content/uploads/2021/02/PDR-NV-2021-2027-versiunea-feb-2021.pdf.
2. Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură, Raport anual de activitate 2025. Disponibil la: https://apia.org.ro/wp-content/uploads/2026/03/RAPORT-ANUAL-APIA_-2025_FINAL.pdf.
3. Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură, Raport de activitate 2023. Disponibil la: https://apia.org.ro.
4. Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă Cluj, „Analiza pieței muncii pentru perioada 2021-2022 Regiunea Nord-Vest". Disponibil la: https://www.anofm.ro/upload2/BISTRI%C5%A2A-N%C4%82S%C4%82UD/27862/Analiza_pietei_muncii_la_nivel_regional_Nord-Vest_pentru_perioada_2021-2022.pdf.
5. Agenția Națională pentru Dezvoltarea Infrastructurii în Sănătate, „Planul General Regional de Servicii Sanitare 2021-2027", Regiunea Nord-Vest. Disponibil la: https://andis.gov.ro/1/wp-content/uploads/2022/08/MASTER-PLAN-NV.pdf.
6. Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, baza de date a proiectelor contractate prin submăsura 19.2 a PNDR 2014-2020, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest, cu decodarea măsurii de bază replicate din codul proiectului. Disponibil la: https://www.afir.ro/.
7. Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, baza de date a proiectelor PNDR 2014-2020, situație aferentă închiderii programului, prelucrare internă pe coduri de submăsură, județ și localitate, pe baza datelor deschise publicate la https://opendata.afir.info/.
8. Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, comunicat de presă, Notificări emise către 484 de tineri fermieri pentru acordarea finanțării prin submăsura 6.1, ca urmare a suplimentării alocării cu 20,84 milioane de euro. Disponibil la: https://www.afir.ro/comunicate/notificari-emise-catre-484-de-tineri-fermieri-pentru-acordarea-finantarii-prin-submasura-61/.
9. Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor contractate prin Planul Strategic PAC 2023-2027, date deschise, prelucrare proprie pe intervenții și județe. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.
10. Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, evidența proiectelor contractate prin submăsurile 6.1, 6.2, 6.4, 4.3 și 19.2 ale PNDR 2014-2020, date deschise, prelucrare proprie pe submăsuri și județe, proiecte cu status ContractSemnat. Disponibil la: https://opendata.afir.info/.
11. Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, indicatorii de monitorizare ai submăsurii 7.2 a PNDR 2014-2020, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest. Disponibil la: https://www.afir.ro/.
12. ANCOM, Raport de date statistice privind piața de comunicații electronice din România, semestrul II 2024, sinteza Conectivitate Gigabit pentru 1 din 3 conexiuni de internet fix, mai 2025. Disponibil la: https://www.ancom.ro/conectivitate-gigabit-pentru-1-din-3-conexiuni-de-internet-fix_7553.
13. Cancelaria Prim-Ministrului, Raport privind Analiza Eficienței Administrației Publice Centrale și Locale, 2025. Disponibil la: https://gov.ro/aab/.
14. Casa Națională de Pensii Publice, evidența pensionarilor și a pensiei medii, buletine statistice lunare. Disponibil la: https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/pensii_tr1r2026.pdf
15. Civic Labs, Environment for Romania, Obiectiv 7: Sate dezvoltate 2022-2023, Code Romania. Disponibil la: https://d31wjq819xkxeg.cloudfront.net/Raport-CL—-Sate-Dezvoltate—-ENV-for-Romania.pdf
16. Prelucrare internă a anexei privind aglomerările, pentru cele șase județe ale Regiunii Nord-Vest. Datele privind gradul de colectare și necesarul de investiții reflectă situația de la momentul elaborării planului și nu au fost actualizate ulterior; ele sunt utilizate aici pentru dimensionarea ordinului de mărime al efortului de conformare, nu ca situație curentă.
17. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Lista cu Grupurile de Acțiune Locală 2023-2027 selectate de MADR și datele de contact ale acestora, actualizată la data de 22 august 2025, prelucrare internă pentru identificarea grupurilor cu teritorii în județele Regiunii Nord-Vest. Disponibil la: https://madr.ro/dezvoltare-rurala.html.
18. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Lista spațiilor autorizate pentru depozitarea produselor agricole, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest. Disponibil la: https://www.madr.ro/lista-spatii-autorizate-pentru-depozitarea-produselor-agricole.html.

E. Documente de programare, registre și rapoarte ale instituțiilor naționale și regionale

18. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Planul Strategic PAC 2023-2027 al României, versiunea 1.2 din 21 noiembrie 2022, document consultat în forma publicată la adresa https://www.madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/2022/PNS_2023-2027-versiunea_1.2-21.11.2022.pdf. Disponibil la: https://www.madr.ro/planul-national-strategic-pac-post-2020.html.
19. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, registrele naționale ale produselor tradiționale, ale produselor montane, ale punctelor gastronomice locale și ale rețetelor consacrate, extras regional prelucrat. Disponibil la: https://dadrmh.madr.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=181&catid=11&Itemid=202.
20. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Registrul grupurilor și organizațiilor de producători recunoscute, actualizat la 2 iulie 2026, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest. Structurile considerate menținute sunt cele pentru care registrul nu consemnează o decizie de retragere a recunoașterii. Disponibil la: https://www.madr.ro/.
21. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Registrul Național al Cooperativelor Agricole din România 2018-2023, prelucrare internă pentru județele Regiunii Nord-Vest, foaia consolidată RNCA 2018-2023. Media de 12,6 membri se raportează la cele 297 de cooperative regionale care declară numărul membrilor cooperatori, nu la totalul de 530. Disponibil la: https://www.madr.ro/cooperative-agricole.html.
22. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Registrul Național al Indicațiilor Geografice și Specialităților Tradiționale Garantate pentru produse agricole, conform Ordinului nr. 35/2026, actualizare la 30 iunie 2026. Disponibil la: https://dadrmh.madr.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=181&catid=11&Itemid=202.
23. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Registrul produselor atestate, respectiv schemele Produs Montan, Produs Tradițional, Indicație Geografică Protejată și celelalte scheme de calitate, prelucrare internă pentru producătorii cu adresa în județele Regiunii Nord-Vest. Disponibil la: https://dadrmh.madr.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=181&catid=11&Itemid=202.
24. Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, secțiunea Cooperative agricole: Legea cooperației agricole nr. 566/2004, forma consolidată, și Ordinul nr. 190/1.157/1.460/2021 privind scutirile prevăzute la art. 76 din lege. Disponibil la: https://www.madr.ro/cooperative-agricole.html.
25. Ministerul Educației, „Raport privind starea învățământului preuniversitar din România", ediția 2023-2024, noiembrie 2024, București. Disponibil la: https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2024/div/Rapoarte_sistem/Raport_Stare_învățământ_preuniv-2023-2024.pdf.
26. Ministerul Finanțelor, Agenția Națională de Administrare Fiscală, Direcția Generală Regională a Finanțelor Publice Cluj-Napoca, Raport de performanță pe anul 2024. Disponibil la: https://static.anaf.ro/static/10/Cluj/cluj_raport_performanta_2024.pdf.
27. Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene și Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, anunț privind deschiderea sesiunii de depunere a Strategiilor de Dezvoltare Locală din cadrul intervenției DR-36 LEADER, 15 decembrie 2023 - 8 ianuarie 2024. Disponibil la: https://mfe.gov.ro/poids-deschiderea-sesiunii-de-depunere-a-strategiilor-de-dezvoltare-locala-din-cadrul-dr-36-leader-dezvoltarea-locala-plasata-sub-responsabilitatea-comunitatii/.
28. Planul Național de Acțiune pentru Dezvoltarea Producției Ecologice din România. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/agricultura/agricultura-ecologica/2023/plan-nat-actiune-agri-eco-10.05.2023.pdf.
29. Planul Național de Acțiune privind diminuarea riscurilor asociate utilizării produselor de protecție a plantelor. Disponibil la: https://www.madr.ro/docs/fitosanitar/utilizare-durabila-pesticide/plan-national-de-actiune-update-01.10.2013.pdf.
30. Planul Național de Redresare și Reziliență al României. Disponibil la: https://mfe.gov.ro/wp-content/uploads/2021/10/facada6fdd5c00de72eecd8ab49da550.pdf.
31. Prelucrare internă pe baza Eurostat, baza de date ef_lf_size, „Forța de muncă agricolă, în funcție de dimensiunea exploatației agricole și regiunea NUTS 2". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EF_LF_SIZE/default/table. Și Eurostat, baza de date ef_m_farmleg, „Indicatori ai exploatațiilor agricole, în funcție de statutul juridic al exploatației, suprafața agricolă utilizată, tipul și dimensiunea economică a exploatației, precum și regiunea NUTS 2". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ef_m_farmleg__custom_21913534/default/table.

32. Prelucrare internă pe baza: Eurostat, baza de date tgs00045, „Populațiile de animale pe regiuni NUTS 2 (efective bovine, mii capete)". Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00045/default/table?lang=en.
33. Strategia Națională de Dezvoltare Durabilă a României 2030. Disponibil la: https://dezvoltaredurabila.gov.ro/strategia-națională-pentru-dezvoltarea-durabila-a-romaniei-2030-i.
34. Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, Atlasul Culturii, Ediția 1. Așezămintele culturale în spațiul rural, 2020, capitolul 5, Infrastructura fizică a așezămintelor culturale din mediul rural, p. 200 și 219. Disponibil la: https://www.culturadata.ro/wp-content/uploads/07_Atlasul_culturii_2020-Infrastructura-fizica-asezamintelor-culturale-rural.pdf.
35. Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, Planul județean de gestionare a deșeurilor în județul Bistrița-Năsăud 2019-2025, an de referință 2018. Disponibil la: https://ecoteca.ro/documente/PJGD/221220_PJGD_Bistrita%20Nasaud_CompressPdf.pdf; Consiliul Județean Satu Mare, Planul județean de gestionare a deșeurilor în județul Satu Mare 2019-2025, an de referință 2019. Disponibil la: https://www.cjsm.ro/storage/ddr/pjgd/planul-judetean-de-gestionare-a-deseurilor-in-judetul-satu-mare-2019-2025.pdf.
36. Agerpres, AFM: peste 800 de solicitări au fost depuse în primele ore de la debutul Programului Iluminat public, 24 iulie 2020. Disponibil la: https://agerpres.ro/administratie/2020/07/24/afm-peste-800-de-solicitari-au-fost-depuse-in-primele-ore-de-la-debutul-programului-iluminat-public--545606.

Lista tabelelor

Tabel 1. Sinteza profilului funciar dominant pe județe, Regiunea Nord-Vest, 2020
Tabel 2. Evoluția suprafeței agricole utilizate (SAU), RGA 2010 vs. RGA 2020 (România)
Tabel 3. Numărul exploatațiilor, SAU și dimensiunea medie, Regiunea Nord-Vest, județe și România, 2020
Tabel 4. Distribuția exploatațiilor agricole pe clase de mărime a SAU, Regiunea Nord-Vest vs. România, 2020
Tabel 5. Distribuția exploatațiilor și a SAU pe clase de mărime, Regiunea Nord-Vest, 2020
Tabel 6. Concentrarea SAU pe segmente cumulate, Nord-Vest vs. România, 2020 (% din SAU)
Tabel 7. Fragmentarea și concentrarea exploatațiilor pe județe, Regiunea Nord-Vest, 2020
Tabel 8. Persoanele care au lucrat în agricultură, după statutul juridic al exploatației, 2020
Tabel 9. Persoanele care au lucrat în agricultură, după timpul lucrat (UAM), Regiunea Nord-Vest, 2020
Tabel 10. Evoluția inputului de muncă agricolă, 2010-2023 (unități anuale de muncă)
Tabel 11. Structura pe grupe de vârstă a șefilor de exploatație, Nord-Vest vs. România, 2020
Tabel 12. Structura șefilor de exploatație după nivelul de pregătire agricolă, Nord-Vest vs. România, 2020
Tabel 13. Structura pe grupe de vârstă a șefilor de exploatație, pe județe, 2020 (% din total județean)
Tabel 14. Structura șefilor de exploatație după nivelul de pregătire agricolă, pe județe, 2020 (% din total județean)
Tabel 15. Valoarea adăugată netă a fermei pe unitate anuală de muncă (FNVA/UAM), pe regiuni de dezvoltare (euro/an)
Tabel 16. Distribuția exploatațiilor și a SAU după forma juridică, România, 2020
Tabel 17. Cooperativele agricole funcționale, Regiunea Nord-Vest și județe, 2018-2023 (număr)
Tabel 18. Efectivele de animale pe specii și raportul la 100 ha SAU, Nord-Vest vs. România, 2020
Tabel 19. Randamentul mediu la grâu și porumb boabe, pe județe, 2020-2024 (kg/ha)
Tabel 20. Valoarea producției ramurii agricole pe sectoare și județe, 2020 și 2024 (milioane lei, prețuri curente)
Tabel 21. Depozitele agroalimentare autorizate, pe județe și categorii funcționale, Regiunea Nord-Vest
Tabel 22. Proiecte depuse prin PS PAC 2023-2027 în Regiunea Nord-Vest, pe tipuri de investiție, situația 2024
Tabel 23. Sinteza diagnosticului lanțului valoric pe sectoare, Regiunea Nord-Vest
Tabel 24. Profilul diferențiat de vulnerabilitate climatică pe județe, Regiunea Nord-Vest. Sinteză calitativă pe baza literaturii de specialitate și a documentelor naționale de adaptare climatică
Tabel 25. Parcul de tractoare și combine și încărcătura de teren arabil, pe județe, 2020-2024
Tabel 26. Ponderea agriculturii, silviculturii și pescuitului în ocuparea civilă și în produsul intern brut județean, 2023
Tabel 27. Structuri de primire turistică și capacitate de cazare existentă, Regiunea Nord-Vest, 2019 și 2025
Tabel 28. Gradul brut de ocupare a capacității de cazare, perimetru constant, pe județe, 2019 și 2025 (%)
Tabel 29. Structura utilizării terenurilor pe clase funcționale relevante pentru capitalul peisager, Regiunea Nord-Vest și județe, 2020 (km^2)
Tabel 30. Monumente istorice în Regiunea Nord-Vest, pe grupe valorice, județe și medii de rezidență, conform LMI 2015 (număr)
Tabel 31. Vizitatori în muzee și colecții publice, pe județe și medii de rezidență, 2019 și 2025 (persoane)
Tabel 32. Unități locale active pe județele Regiunii Nord-Vest, 2019-2024
Tabel 33. Evoluția populației rurale pe județe, Regiunea Nord-Vest, 2011-2021
Tabel 34. Raportul de înlocuire a forței de muncă în mediul rural, pe județe, 2014 și 2025
Tabel 35. Numărul pensionarilor agricultori și pensia medie lunară aferentă, România, 2019-2026
Tabel 36. Structura pe vârste a conducătorilor de exploatații și raportul de înlocuire generațională, pe județe, 2020
Tabel 37. Proiecte contractate pentru instalarea tinerilor fermieri prin PNDR 2014-2020, submăsura 6.1, pe județele Regiunii Nord-Vest
Tabel 38. Plățile pe suprafață dedicate tinerilor fermieri, autorizate de APIA, România, 2021-2025
Tabel 39. Renta viageră agricolă: beneficiari autorizați și sume plătite, România, 2021-2025
Tabel 40. Comune cu rețele publice de alimentare cu apă și de canalizare, Regiunea Nord-Vest, 2014 și 2024
Tabel 41. Aglomerările umane peste 2.000 de locuitori echivalenți și necesarul de conformare, pe județele Regiunii Nord-Vest
Tabel 42. Starea rețelei de drumuri județene și comunale, Regiunea Nord-Vest, 2024
Tabel 43. Rata de penetrare a internetului fix la 100 de gospodării, pe medii de rezidență, România, 2022-2024

Lista tabelelor

Tabel 44. Cooperativele agricole din Regiunea Nord-Vest: structură, funcționalitate economică și distribuție județeană, 2023
Tabel 45. Grupuri și organizații de producători recunoscute, pe județele Regiunii Nord-Vest
Tabel 46. Mecanismul LEADER și dezvoltarea locală plasată sub responsabilitatea comunității: repere de acoperire și finanțare
Tabel 47. Componenta rurală a principalelor instrumente de finanțare active în Regiunea Nord-Vest

Lista figurilor

Fig. I.1. Indici procentiuali pentru mediul URBAN (bază fixă și în lanț) 1948-2021 pentru regiunea de dezvoltare Nord-Vest
Fig. I.2. Indici procentiuali pentru mediul RURAL (bază fixă și în lanț) 1948-2021 pentru regiunea de dezvoltare Nord-Vest
Fig. I.3. Distribuția pe sexe în mediul urban și rural pentru Regiunea Nord-Vest (conform RPL 2021)
Fig. I.4. Structura confesională - Urban vs Rural, Regiunea Nord-Vest (2021)
Fig. I.5. Unitati de invatamant - Urban vs Rural pe judete (Regiunea Nord-Vest) - 2024
Fig. I.6. Unități de învățământ la 1.000 elevi - urban vs. rural, pe județ (2024)
Fig. I.7. Ponderea personalului didactic - Urban vs Rural pe județe (%) 2024
Fig. I.8. Populație școlară pe județe - Urban vs Rural (Regiunea Nord-Vest) 2024
Fig. I.9. Total drumuri publice Nord-Vest (2024) - lungime pe județe și tip de acoperământ (km)
Fig. I.10. Drumuri județene Nord-Vest (2024) - structura pe tipuri de îmbrăcăminte (km)
Fig. I.11. Drumuri comunale Nord-Vest (2024) - structura pe tipuri de îmbrăcăminte (km)
Fig. I.12. Unități sanitare pe județe - Urban vs. Rural (2024)
Fig. I.13. Urban vs Rural - total personal sanitar Regiunea Nord-Vest (2024)
Fig. I.14. Personal sanitar RURAL - județe/ani Regiunea Nord-Vest
Fig. I.15. Personal sanitar URBAN - județe/ani Regiunea Nord-Vest
Fig. I.16. Evoluția ratei AROPE 2015-2024 (%) Național vs Nord-Vest
Fig. I.17. Indici AROPE: bază fixă (2015=100) și în lanț
Fig. I.18. Lungimea rețelei simple de distribuție a apei potabile, 2024 (km) - urban vs rural
Fig. I.19. Localități cu canalizare publică - Urban vs Rural (2024)
Fig. I.20. Lungimea conductelor de gaze pe județe - Urban vs Rural (Km, 2024)
Fig. I.21. Populația activă civilă pe județe și sexe - Nord-Vest, 2024 (mii pers.)
Fig. I.22. Populația ocupată pe activități CAEN și județe - Nord-Vest, 2024 (mii persoane)
Fig. I.23. Salariați pe activități CAEN și județe - Regiunea Nord-Vest (2024)
Fig. I.24. Distribuția salariaților pe sectoare economice

Fig. 1.1. Defalcarea culturilor permanente și a pajiștilor, Regiunea Nord-Vest, 2020
Fig. 1.3. Raportul de animale la 100 de hectare SAU, pe județe, Regiunea Nord-Vest, 2020 (capete/100 ha)
Fig. 1.4. Suprafața cultivată cu principalele culturi, Regiunea Nord-Vest, 2020-2024 (ha)
Fig. 1.4. Producția principalelor culturi, Regiunea Nord-Vest, 2020-2024 (tone)
Fig. 1.5. Producția agricolă animală, Regiunea Nord-Vest, 2020-2024
Fig. 1.7. Numărul exploatațiilor pe categorii de culturi, Regiunea Nord-Vest și județe, 2020
Fig. 1.8. Utilizarea îngrășămintelor și a pesticidelor în agricultură, Regiunea Nord-Vest, 2020-2024

Fig. 3.1. Proiecte contractate pentru diversificarea neagricolă prin PNDR 2014-2020, submăsurile 6.2 și 6.4, pe județele Regiunii Nord-Vest (număr de proiecte)
Fig. 3.2. Proiecte contractate pentru diversificarea neagricolă prin PNDR 2014-2020, submăsurile 6.2 și 6.4, pe județele Regiunii Nord-Vest (valoare contractată)

Lista hărților

Harta 1. Depozite agroalimentare autorizate, număr pe unitate administrativ-teritorială, Regiunea Nord-Vest
Harta 2. Capacitatea totală a depozitelor agroalimentare autorizate, pe unitate administrativ-teritorială, Regiunea Nord-Vest (tone)
Harta 3. Evidența depozitelor autorizate pentru produse agricole din Regiunea Nord-Vest, prelucrare pe categorii și județe

Lista casetelor

Caseta 1.1. Dualismul agricol regional
Caseta 1.2. Capitalul uman, constrângerea cu cel mai lung orizont
Caseta 1.3. Testul climatic din 2022 și recompoziția valorii agricole
Caseta 1.4. Regiunea fără irigații

ADR Nord-Vest

00-40-264-431550

www.nord-vest.ro

Donath Street 53a, Cluj-Napoca, Cluj

planificare.strategica@nord-vest.ro

Member of: eurada, ERRIN, ROREG

Managing Authority for: Regio Nord-Vest

Intermediate Body for: Program Sănătate, Regio